

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

SIMONA SAKALAUSKAITĖ

FINANSŲ KRIZĖS LIETUVOJE IR GRAIKIJOJE
VALDYMO YPATUMAI IR JŲ ĮTAKA ŠALIŲ
ŪKIŲ AUGIMUI

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
prof. dr. A. Miškinis

VILNIUS, 2012

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

FINANSŲ KRIZĖS LIETUVOJE IR GRAIKIJOJE
VALDYMO YPATUMAI IR JŲ ĮTAKA ŠALIŲ
ŪKIŲ AUGIMUI

Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621N30005

Vadovas

prof. dr. A. Miškinis

2012 12 12

Recenzentas

2012 12

Atliko

FVmns0-02 gr. stud.

S. Sakalauskaitė

2012 12 12

VILNIUS, 2012

TURINYS

IVADAS.....	9
I. FINANSŲ KRIZĖS: SAMPRATA, ISTORIJA, YPATUMAI	13
1.1. Ekonominių ciklų teorija.....	13
1.1.1. Ekonominių ciklų priežastys.....	16
1.1.2. Ekoniminių ciklo prognozavimas	18
1.1.3. Verslo dydžio ir ekonominių ciklų sąveika	18
1.2. Krizės samprata, tipai ir indikatoriai.....	19
1.3. Finansinių krizių klasifikacija	23
1.4. Pasaulinių finansų krizių istorija	40
1.4.1. Azijos krizė: priežastys ir analogijos.....	43
1.4.2. Informacinių technologijų burbulo sprogdimas 2000 m.	48
1.5. 2008-2009 metų pasaulinės finansų krizės ypatumai, priežastys ir padariniai	53
II. KRIZĖS LIETUVOJE IR GRAIKIJOJE FINANSINĖ ANALIZĖ	59
2.1. Ekonominiai sprendimai prieškriziniu ir kriziniu laikotarpiu Lietuvoje bei pagrindiniai šalies ekonominiai rodikliai 2008-2011 metais.....	59
2.2. Ekonominė apžvalga Graikijoje prieškriziniu ir kriziniu laikotarpiu bei pagrindiniai šalies ekonominiai rodikliai 2008-2011 metais	88
2.3. Krizės poveikis Graikijai.....	111
III. PERSPEKTYVOS	113
3.1. Ilgalaikė Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtotės iki 2015 metų strategija	113
3.2. SSGG analizė.....	114
3.2.1. Stiprybės	114
3.2.2. Silpnybės.....	115

3.2.3. Galimybės	116
3.2.4 Grėsmės	117
3.3. Lietuvos ekonomikos vizija 2015 metais	118
3.4. Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos 2013 metams	121
4. Graikijos ekonomikos augimo skatinimas.....	130
4.1. ES parama Graikijai	132
4.1.1. Pirmoji ir antroji ekonominio koregavimo programos – ekonominės reformos programos	132
4.2. Būdai, kaip išspręsti Graikijos krizę	135
IŠVADOS	140
LITERATŪRA.....	140
ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA.....	152
ANOTACIJA ANGLŲ KALBA	152
SANTRAUKA	154
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	156
PRIEDAI	158

PAVEIKSLAI

1 pav. Ekonominio ciklo fazės.....	14
2 pav. Finansinių krizių klasifikacija pagal finansinių krizių kilmę, mastą ir krizes sukeliančias priežastis.....	33
3 pav. Finansinių krizių pasireiškimas pasauliniame kontekste 1970-2007 laikotarpiu.....	35
4 pav. Finansinių krizių pasireiškimas pastarojo laikotarpio dešimtmečiais	35
5 pav. Bankų krizių pasireiškimas pasauliniame kontekste 1970-2007 laikotarpiu	37
6 pav. Valiutos krizių pasireiškimas 1970-2007 m. laikotarpiu.	38
7 pav. Bankų krizių pasireiškimas pasauliniame kontekste 1800-2007 laikotarpiu	39
8 pav. Valstybės skolos krizių pasireiškimas pasauliniame kontekste 1970-2007 laikotarpiu	39
9 pav. Daugiausiai finansinių krizių 1970-2007 laikotarpiu patyrusios šalys.....	39
10 pav. Rizikos kapitalo investicijos	51
11 pav. Interneto vartotojų skaičius	51
12 pav. IT kompanijų top 5	52
13 Pav. Apple apyvartinės lėšos	52
14 pav. Amazon.com augimas.....	53
15 pav. JAV asmeninių indėlių kursas.....	55
16 pav. JAV įkeisto nekilnojamojo turto skolos augimas	80
17 pav. Nedarbo lygis 2008-2012 metais Lietuvoje	81
18 pav. Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis	80
19 pav. Valstybinio socialinio draudimo vidutinė senatvės pensija litais	81
20 pav. Infliacija.	84
21 pav. BVP to meto kainomis, mln. Lt.....	84
22 pav. BVP pokytis	84

23 pav. Centrinės valdžios užsienio skola	84
24 pav. Centrinės valdžios užsienio skola pagal priemonės tipą.....	86
25 pav. Centrinės valdžios užsienio skola pagal kreditorius, proc	87
26 pav. Nedarbo lygos.....	90
27 pav. Infliacija	91
28 pav. Vidutinis darbo užmokestis.....	92
29 pav. Bendrasis vidaus produktas.....	92
30 pav. Graikijos valdžios sektoriaus pajamos ir išlaidos.....	94
31 pav. Valdžios sektoriaus deficitas % nuo BVP.....	93
32 pav. Graikijos skola % nuo BVP.	94
33 pav. Graikijos einamosios sąskaitos balansas.....	95
34 pav. Sukauptosios tiesioginės užsienio investicijos pagal šalis investuotojas.....	129
35 pav. Sukauptosios tiesioginės užsienio investicijos pagal šalis investuotojas.....	129
36 pav. Sukauptosios tiesioginės užsienio investicijos pagal ekonominės šalis investuotojas ...	129
37 pav. Valdžios sektoriaus skolos dinamika	129

LENTELĖS

1 lentelė. Indikatoriai	17
2 lentelė. Finansinių krizių klasifikacija pagal finansinių krizių kilmę ir mastą.....	20
3 lentelė. Finansinių krizių klasifikacija pagal finansines krizes sukeliančias priežastis	25
4 lentelė Prieškriziniu laikotarpiu priimti ekonominiai sprendimai Lietuvoje.....	63
5 lentelė Kriziniu laikotarpiu priimti sprendimai Lietuvoje	69
6 lentelė. Numatoma Lietuvos ekonomikos raida 2012–2013 m.	120
7 lentelė. Euro įvedimas (Mastrichto kriterijai).....	129
8 lentelė. Pastarųjų metų ES ir tarptautinė parama Graikijai	131

PRIEDAI

1 Priedas. Ekonominiai rodikliai Graikijoje 2008-2011 metais	148
2 Priedas. Ekonominiai rodikliai Lietuvoje 2008-2011 metais	152
2 Priedas. 2002 metų LR Finansų Ministerijos prognozė Lietuvai 2005-2015 metams.....	163
4 Priedas Palyginamieji Lietuvos Graikijos rodikliai 2003-2007 metais.....	169
5 Priedas. Palyginamieji Lietuvos Graikijos rodikliai 2008-2011 metais.....	172
6 Priedas. Valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis 2008-2011 pasaulyje.....	179
7 Priedas. Nedarbo lygis 2008-2011 pasaulyje.....	179

IVADAS

2008-2009 metais finansų rinkose buvo stebimi dideli pokyčiai bei svyravimai, kurių nebuvo bene nuo pat 1932-ųjų metų „Didžiosios depresijos“, sukėlusios paniką bei akcijų ir obligacijų nuvertėjimą. Savo finansų tuomet neteko ir subankrutavo apie trečdalis visų bankų, milijonas eilinių indėlininkų neteko savo santaupų. Paskutinės prieš tai 1997 metais buvusios krizės pradžia buvo Azijoje, na, o 2008 metų krizės ištakos yra Amerikoje.

Tai buvo didžiausia per pastaruosius 80 metų finansų ir ekonominė krizė, kurią sukėlė menkai prižiūrima ir ydingomis paskatomis bei labai rizikingais verslo modeliais grįsta finansų sistema, kuri įvairiais būdais ir priemonėmis, didino privataus sektoriaus įsiskolinimą, tokiu būdu sukeldama nekilnojamojo turto, vartojimo bei lūkesčių burbulus. Daugelyje išsivysčiusių šalių visi šie burbulai su trenksmu sprogo. Finansų sistema buvo išbalansuota. Bankrutuoti buvo priverstos ne tik kelios didžiosios finansų institucijos JAV bei Europoje, tačiau su bankroto rizika susidūrė ir Europos valstybės, antai kaip, Airija, Portugalija, Ispanija, Italija ir Graikija.

Kiekvienos iš krizės apimtų šalių ekonominė ir finansinė padėtis yra individuali, tačiau bendras vardiklis – perteklinis įsiskolinimas. Airija, Ispanija ir Portugalija išsiskiria dideliu privačiojo sektoriaus įsiskolinimu, o Graikija bei Italija – pertekliniu valdžios sektoriaus įsiskolinimu.

Nepaisant individualių ekonominių ir finansinių ypatumų, visų šalių ilgalaikės struktūrinės problemas atskleidė ir sustiprino 2008 m. pasauliniai finansų ir būsto rinkos sukrėtimai.

Labiausiai krizės kamuojamoje šalyje nebuvo pajėgios individualiai įveikti finansinių bei ekonominių problemų, joms teko prašyti tarptautinės pagalbos. Šiuo metu tarptautinės finansinės pagalbos ir ekonominių reformų programos vykdomos Airijoje, Portugalijoje ir Graikijoje.

Graikijai prireikė net dviejų finansinės pagalbos ir ekonominių reformų programų, tačiau jos vykdomos nepakankamai sklandžiai. Šiomis programomis siekiama struktūrinėmis reformomis atkurti šalies konkurencingumą ir tvarius viešuosius finansus, kartu vidutinės trukmės laikotarpiu užtikrinti vyriausybės skolinimąsi palankiomis sąlygomis ir apsaugoti šalį nuo neramumų finansų rinkose.

Tuo tarpu, kai Graikija bei daugelis kitų valstybių vis dar gyvena praėjusio sunkmečio nuotaikomis, Lietuvos ekonomika atsigauna. Pasaulinė finansų krizė privertė mus pasitempti ir davė gerą pamoką.

Pagal įvairius rodiklius Lietuva kol kas gali būti rami, tačiau per daug atsipalaiduoti nederėtų – šalies ekonomiką gali sutrikdyti ir niūrus scenarijus. Jeigu atėjus antrai krizės bangai valstybės skola didės panašiu tempu kaip anksčiau – ji gali viršyti 60% BVP. Dėl to apie 15% savo biudžeto tektų išleisti skolos aptarnavimui. Žmonėms tai reikštų bedarbystės didėjimą iki 2010 m. lygio, ekonomikai – gilią recesiją, o viešiesiems finansams pakartotinį viešųjų išlaidų mažinimą, siekiant išvengti valstybės bankroto.

Bet kuriuo atveju Lietuvos ūkis, palyginti su 2008 m., ekonominiam sunkmečiui pasiruošęs yra daug labiau.

Temos aktualumas. Ekonominės krizės – tai viena didžiausių makroekonominių problemų. Finansinių krizių pasekmės tampa globalios ir pasireiškia visoje pasaulio ekonomikoje. 2008-aisiais metais prasidėjusi finansinė krizė paveikė tiek ekonomiškai išsivysčiusias, tiek besivystančias šalis. Visuomet stipria valstybe laikyta Graikija ties bankroto riba, o Lietuva tyliai džiaugiasi kilstelėjusia ekonomika bei puoselėja viltis 2014-2015 metais įsivesti eurą. Esant tokiai situacijai tampa svarbu apžvelgti Lietuvos ir Graikijos ekonominę padėtį prieškriziniu ir kriziniu laikotarpiu.

Tyrimo problema – finansų krizė ir po jos sekusi pasaulinė recesija išryškino struktūrines problemas Graikijoje ir padidino įtampą šalyje. Dešimtmetį prieš krizę stebėtas stiprus vidutiniškai 4 % metinis Graikijos ekonomikos augimas buvo netvarus. Spartaus ekonominio koregavimo pasekmes patiriančioje Graikija ties bankroto riba. Tad, ar Graikijai pavyks suvaldyti vis augančią bankroto grėsmę, ir, ar pasiteisins Lietuvoje vykdyti krizės valdymo ypatumai?

Tyrimo objektas – finansų krizės valdymo ypatumai Lietuvoje ir Graikijoje bei jų įtaką šių šalių finansų sektoriaus vystymuisi ir ūkių augimui.

Tyrimo tikslas – atlikti teorinę krizių sampratos ir praktinę 2008-ųjų metų finansų krizės įveikimo sprendimų Lietuvoje ir Graikijoje analizes, nustatyti sprendimų įtaką šių šalių ūkių vystymuisi.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti teorinę finansų krizių sampratos ir krizių istorijos analizę.
2. Išskirti bendrą krizės apibrėžimą bei pateikti krizių klasifikaciją.
3. Išanalizuoti Lietuvos ir Graikijos ekonominę padėtį ikikriziniu ir krizių laikotarpiu apžvelgti pagrindinius ekonominius rodiklius 2008-2011 metais.
4. Išnagrinėti Graikijos ekonomikos skatinimo programas bei veiksmus, kurių imantis Graikijai pavyktų išspręsti krizę.
5. Pateikti Lietuvos ir Graikijos ūkių (ekonomikų) plėtotės strategijas ir ateities perspektyvas.

Tyrimo būdai: mokslinės literatūros, straipsnių analizė, statistinių duomenų lyginamoji analizė.

Tyrimo reikšmingumas ir naujumas. Palyginamųjų tyrimų apie Lietuvos ir Graikijos ekonomikas ir jų vystymąsi ikikriziniu ir kriziniu laikotarpiu nėra, o atskleidžiant Graikijoje vyravusias tendencijas gyventi ne pagal išgales, o į skolą, galima Lietuvai pasimokyti, kaip artimiausiu metu, nekartoiant tokių pačių klaidų, ir nedelsiant imantis fiskalinio konsolidavimo priemonių, išvengti skolų ir deficito krizės.

Darbo struktūra. Darbą sudaro 3 dalys.

Pirmoje dalyje atliekama teorinė analizė, kurioje apibrėžiama ekonominių ciklų teorija, krizės samprata, klasifikacija pagal kilmę ir mastą bei apžvelgiama pasaulinių finansinių krizių istorija, išnagrinėjant paskutines didžiąsias krizes – Azijos, Interneto kompanijų ir 2008-ųjų metų pasaulinę ekonominę krizę.

Antrojoje dalyje apžvelgiama situacija Lietuvoje ir Graikijoje prieškriziniu ir kriziniu laikotarpiu, nagrinėjami ekonominiai rodikliai šalyse ir analizuojami pagrindiniai tuo metu priimti sprendimai.

Trečiojoje dalyje pateikiamos šalių ūkių (ekonomikų) plėtotės strategijos, numatoma raida ir ateities perspektyvos. Apžvelgiamos pirmoji ir antroji ekonominio koregavimo programos Graikijoje, būdai, kaip Graikijai išspręsti krizę ir pateikiami tyrimo rezultatų apibendrinimai.

Darbe **naudojami literatūros šaltiniai:** mokslinė literatūra, moksliniai straipsniai, tiriamieji darbai, Eurostat, Statistikos departamento, Lietuvos Banko, Europos Komisijos, Graikijos nacionalinio banko duomenų bazėse pateikiami statistiniai finansų sektoriaus ir kitų ekonominių

rodiklių Graikijoje, Lietuvoje, Europos Sąjungoje ir Euro zonoje duomenys, ir įvairūs kiti internetiniai šaltiniai.

I. FINANSŲ KRIZĖS: SAMPRATA, ISTORIJA, YPATUMAI

1.1. Ekonominių ciklų teorija

Ekonominis augimas suprantamas kaip nuolatinis pagamintų prekių ir suteiktų paslaugų apimties didėjimas. Jis yra dinaminis procesas. Gamybos apimties kriterijumi, kuriuo matuojamas ekonominis augimas, yra bendrasis vidaus (nacionalinis) produktas. Jei BVP sumažėja, vadinasi, nepavyko išvengti ekonominio nuosmukio. Tuo tarpu BVP, tenkančio vienam šalies gyventojui, ilgalaikis didėjimas reiškia ekonomikos pažangą.

BVP didėjimą gali sukelti ne tik prekių ir paslaugų gamybos didėjimas, bet ir kainų kilimas. Todėl lygindami skirtingų metų BVP, ekonomistai naudoja realųjį BVP, nes jo kaita rodo iš tikrųjų įvykusius gamybos pokyčius, nes atmetama infliacijos įtaka. **Ekonominis augimas** – tai procesas, pasireiškiantis realiojo BVP apimties padidėjimu per tam tikrą laikotarpį.

Norint palyginti atskirų laikotarpių ar atskirų šalių ekonominio augimo padidėjimą, ekonominis augimas turi būti kiekybiškai išmatuotas. Dažniausiai ekonominis augimas matuojamas dviem pagrindiniais rodikliais:

- realiojo BVP padidėjimu, t. y. jo metiniais prieaugio tempais. Jis nusako, kaip didėja šalyje sukuriamų prekių ir teikiamų paslaugų apimtis;
- realiojo BVP, tenkančio vienam šalies gyventojui, padidėjimu, t. y. jo metiniais prieaugio tempais. Šis dydis nustato ryšį tarp realiojo BVP ir gyventojų skaičiaus kaitos. Jei realusis BVP auga greičiau negu šalies gyventojų skaičius, tai vidutinis gyvenimo lygis šalyje kyla. Kitaip tariant, gyvenimo lygis gerėja tuomet, kai prekių ir paslaugų kiekio didėjimas pralenkia gyventojų skaičiaus didėjimą, t. y. kai realaus BVP didėjimo tempai viršija gyventojų skaičiaus didėjimo tempus.

Didesnį nacionalinį produktą sukuria didesnė darbo jėga, kurią lemia gyventojų skaičius. Tačiau šalies ekonomikai svarbi ne tiek bendrosios gamybos apimties augimo tendencija, kiek jos dalies, tenkančios vienam šalies gyventojui. Jeigu BVP (BNP), tenkantis vienam

Pakilimo fazė prasideda po buvusios krizės ir pasižymi dideliu atsigavimo potencialu. Didelės galimybės beveik visada atsiranda dėl valdžios atliekamų veiksmų. Krizės metu pasaulio valdantieji delsia pripažinti esamą blogą padėtį, laukia makroekonominių rodiklių patvirtinimo, todėl nuo padėties prastėjimo pradžios iki realių veiksmų ją gerinti praeina nemažai laiko. Antrasis pagalbos ekonomikai suteikimo delsimas atsiranda tada, kai rinka negali iškart pasisavinti visos valdžios veiksmų teikiamos naudos (pvz. bazinės palūkanų normos mažinimą paskolų rinkos dalyviai pajaučia maždaug po pusmečio, kol pinigų srautas, veikiamas multiplikatoriaus efekto prateka per visą finansų sistemą). Taigi, pagrindinės ekonomikos skatinimo priemonės visu pajėgumu pradeda veikti jau po krizės ir taip suteikia pakilimo fazei papildomos jėgos, be kurios, tikėtina, būtų sunku pajudėti nuo buvusio dugno. Čia labai agresyviai susiduria skirtingų ekonomikos teorijų šalininkai, dėl to, ar ekonomika turėtų būti skatinama pagal iš anksto nustatytas taisykles, ar turėtų būti siekiama prisitaikyti prie esamos padėties ir veikti pagal ją. Vienu atveju krizės metu priimti sprendimai poveikį rinkai suteiktų jau per vėlai, kitu atveju rizikuojama ekonomikos stabilumu, jei tokie įvykiai, kaip rinkimai ir esamos valdžios siekis gerai pasirodyti prieš juos, iškraipytų ir pažeistų rinką.

Pakilimo fazė taip pat pasižymi žemomis bazinėmis palūkanų normomis bei mažinamais privalomaisiais bankų rezervais, taigi paskolos, statančios verslą bei vartojimą ant kojų būna pigios, o pinigų rinką tampa vis aktyvesnė. Dar vienas ryškus skiriamasis bruožas – buvusios krizės metu dėl ūkio smukimo stipriai sumažėjusi infliacija bei didelis, tačiau pradedantis mažėti nedarbas. Finansų rinkos tuo tarpu jau būna gerokai pakilusios, nes investuotojai jau būna įvertinę ateities perspektyvas. Šioje ekonominio ciklo fazėje rinkos dalyviams naudingiausia susilaikyti nuo agresyvios investavimo strategijos, tačiau tuomet, pamatę gerėjančią padėtį dauguma visais pajėgumais neria į naujoje padėtyje atsidūrusius finansų rinku vandenį, su naujais rykliais, nors anksčiau už ekonomiką atsigaunančios finansų rinkos jau būna susišlavusios nemažą dalį potencialaus pelno. Kita vertus, žaliavų rinkos, dėl dar tik pradedančios augti ekonomikos, tik pradeda savo augimą ir yra bene perspektyviausia investavimo kryptis.

Piku vadinama aukščiausia pakilimo fazė, kurioje ekonomikos augimo rodikliai muša naujus rekordus, o nedarbas yra žemumose. Infliacija tokiu metu pradeda įgauti stiprėjančio

augimo tendenciją, nes rinkoje vis daugėjant pinigų, o gamybos pajėgumams esant maksimaliai panaudojamiems, pirkėjai kelia kainas, norėdami įsigyti tai, ko riboti pajėgumai negali pagaminti pakankamai visiems. Finansų rinkose tuo metu būna pats netinkamiausias metas laikyti savo pinigus, nes akcijų biržų dalyviai jau tikisi nuosmukio ir pradeda pardavinėti savo vertybinius popierius ir taip numušą jų kainas. Žaliavų biržos tuo metu laikosi gana neblogai, nes nemaža dalis lėšų iš parduotų akcijų pereina būtent į šias biržas, tačiau ir jose patariama daugiau nebetaikyti agresyvaus investavimo strategijų. Kai ekonominio ciklo tendencija apsiverčia, prasideda nuosmukis. Pagrindiniai jo bruožai – besileidžianti ekonomika, pasireiškianti augimo mažėjimu ar net nominaliųjų ekonomikos dydžių mažėjimu (recesija), bei toliau sparčiai augančia ir maksimalų dydį pasiekiančia infliacija. Dėl smunkančio ūkio pradeda sparčiai augti nedarbas, o rinkos reaguoja adekvačiai. Akcijų biržos dideliais tempais ritasi žemyn ir investicijos neretai nuvertėja. Negana to, investuoti išvis nelabai būna kur, nes dėl sumažėjusios visuminės paklausos žaliavų rinkos taip pat pradeda patirti nuostolius.

Krizė pripažįstama tada, kai visi rinkos dalyviai mato esamus nuosmukio padarinius, atsiliepiančius jiems reikšmingais nuostoliais. Makroekonominiai augimo rodikliai būna žemumose, vyrauja didelis nedarbas, tačiau infliacija jau būna pradėjusi leisti ir taip signalizuoja kainų spaudimo lengvėjimą ateityje. Šiuo metu būna tinkamiausias laikas investuoti, nes daugybė investavimo kryptių būna reikšmingai pigusios, tačiau savyje sukaupusios didelį būsimo pelno potencialą. [65]. Vis dėlto, nuo investavimo žaliavų rinkose dar reikėtų susilaikyti, nes verslai, jausdami nuosmukį, dar nedidina gamybos, todėl nėra natūralios paklausos.

1.1.1. Ekonominių ciklų priežastys

Šiandien ekonomistai dar nėra priėję vieningo sutarimo dėl ekonominio ciklo priežasčių. Analizuojant ekonominio ciklo priežastis, išskiriami du požiūriai. Pirmasis požiūris vadinamas išoriniu arba egzogeniniu. Jis daugiausia atspindi XIX a. mokslininkų mąstyseną bei ekonominį ciklą ir remiasi išoriniais šokais – tokiais kaip karas arba derliaus perteklius – kaip pagrindine ekonominio ciklo priežastimi. Tačiau tokie šokai stochastiniai arba atsitiktiniai. Būdas, kuriuo

ekonomika reaguoja į išorinį šoką, svarbus ciklui suprasti ir paaiškinti, tačiau pagrindinė priežastis išlieka sistemos išorėje. Šis požiūris išplaukia iš neoklasikinio ir monetarinio požiūrio į ekonomiką kaip į stabilią, o esant izoliuotai sistemai, judančią link pilno užimtumo pusiausvyros. Jų požiūriu - tai „natūrali būseną". Vidinės arba endogeninės ciklo teorijos daugiau susiję su nacionalinės ekonomikos elgsena nei išorinės.

Dažnai yra skiriami trys požiūrio į ekonomikos cikliškumą etapai .

1 etapas –XVIII a. pradžia – XX a. vidurys – vyrauja teiginys, kad kapitalizme ekonominės krizės iš viso negalimos.

2 etapas – XX a. vidurys iki 60-ųjų metų – šis periodas siejamas su J.M.Keynes darbais, kuriuose teigiama, kad ekonominės krizės klasikiniame kapitalizme neišvengiamos. Jis vienas iš pirmųjų suformavo valstybinio kišimosi į ekonomiką būtinumą, stimuliuojant ekonominės paklausos efektyvumą.

3 etapas prasideda nuo 60-ųjų metų vidurio. Labai aiškiai išskiriamos vidinės ir išorinės (jų svarba ypač akcentuojama) rinkos ekonomikos cikliškumo priežastys. Akcentuojamas valstybinio reguliavimo vaidmuo, tačiau pripažįstamas jo nepakankamas efektyvumas. Šiame etape, ypač postkomunistinėse šalyse, vėl atgimsta kraštutinės liberalios idėjos ir mėginama pagrįsti valstybinio reguliavimo nereikalingumą.

Šiandieną sukurta labai daug cikliškumą aiškinančių teorijų : Kondratjev ciklai (40-60 metų), kuriuos apsprendžia esminiai visuomeninės gamybos technologinės bazės pokyčiai; Kuznec ciklai (20 metų), kurio trukmę apsprendžia gamybos struktūros atstatymo trukmė; Džagler ciklai (7-11 metų), kaip piniginių-kreditinių veiksnių poveikio reiškinys; Kitčin ciklai (3-5 metai), apspręsti prekių-materialinių vertybių atsargų dydžiu; daliniai ūkiniai ciklai (1-12 metų), apspręsti investicinio aktyvumo svyravimais. Visų šių teorijų bendro poveikio rezultatas – cikliškumas, kuris tačiau yra labai sunkiai prognozuojamas. Cikliškumo numatymui trukdo ir antikrizinės valstybinio reguliavimo priemonės, kurios duoda tiek teigiamus, tiek ir neigiamus rezultatus.

Neabejotina, kad ekonomikos vystymosi cikliškumas turi didelę įtaką krizinės situacijos formavimuisi tokiose sąlygose dirbančiai konkrečiai įmonei [65].

1.1.2. Ekonominis ciklo prognozavimas

Globalioje ekonomikoje ekonominės veiklos svyravimai sukelia ypač neigiamas pasekmes. Todėl globalizacijos procesuose ekonominis prognozavimas yra vienas svarbiausių būdų joms sušvelninti. Bene dažniausias prognozavimo metodas yra *trendo projektavimas, ekstrapoliacija*. . Remiamasi prielaida, jog praeities įvykiai kartosis pagal tam tikrą dėsnį, prognozuotojas stebi kintamojo reikšmes praeityje ir projektuoja, prognozuoja, kad kintamojo reikšmė kils pagal praeities dėsnį. Daugelis kintamųjų prognozuojant pagal tendą numanomi pagal praeities reikšmes, taigi visi jie yra laiko eilučių duomenys. Ekonominės laiko eilutės – nuoseklus ekonominių kintamųjų reikšmių masyvas. Savaitiniai, mėnesiniai, metiniai pardavimų, kainų, pajamų, gyventojų skaičiaus, darbo jėgos, bendrojo vidaus produkto (BVP) rodikliai yra ekonominių laiko eilučių pavyzdžiai. Visos laiko eilutės, nepaisant to, kokius ekonominius kintamuosius apima, gali būti apibūdinamos šiomis keturiomis charakteristikomis:

1. *Ilgalaikis trendas*, arba ilgo laikotarpio laiko eilučių sumažėjimas ar padidėjimas.
2. *Cikliniai svyravimai*, arba ritminga ekonominių eilučių variacija.
3. *Sezoninė variacija*, arba variacija, sukelta sezoniškumo ir (arba) socialinių pokyčių.
4. *Nereguliari arba atsitiktinė įtaka*, arba nenumatyti šokai, tokie kaip karas, streikai, katastrofos ir t.t.

Laiko eilučių analizė gali būti paprasta. Naudojant grafinę analizę arba mažiausio kvadrato regresijos techniką, pagal praeities duomenis galima nustatyti vidutinį eilutės padidėjimą ar sumažėjimą laiko periodu, ir projektuoti šį pokytį ateičiai [65].

1.1.3. Verslo dydžio ir ekonominių ciklų sąveika

Ekonominiai ciklai veikia ir smulkųjį, ir stambųjį verslą. Tačiau poveikis skirtingas. Jis priklauso nuo verslo dydžio, nes smulkusis ir stambusis verslas skirtingai reaguoja į ekonomikos nuosmukį ar pakilimą. Skirtingi ekonomikos sektoriai įvairiai reaguoja į ciklinius pokyčius. Kai kurie jautriai reaguojantys į ciklinius pokyčius ekonomikos sektoriai, tokie kaip statyba, yra ir smulkusis verslas. Paslaugų sektorius, kuris sudaro didžiąją dalį smulkiojo verslo BVP, mažiausiai jautrus cikliniams pokyčiams, palyginti su kitais sektoriais. Ekonomikos nuosmukiai

užimtumo destrukciją didina labiau negu lėtina darbo vietų kūrimą. Tai vienas veiksnių, lemiančių stabilumą paslaugų sektoriuje. Kitas veiksnys – paslaugų sektorius, susijęs su sveikatos apsauga, mažiau jautrus ekonomikos nuosmukiams ir pakilimams. Pramonės šakos sektoriuose pastebima skirtinga ekonominio ciklo pokyčių įtaka smulkiąjam ir stambiajam verslui. Statybos sektoriuje smulkios firmos labiau neigimai veikiamos ekonomikos nuosmukio nei stambios firmos, tačiau jos daugiau išlošia esant ekonomikos pakilimui. Kalnakasybos ir gamybos sektoriuje tendencijos yra priešingos negu statybos sektoriuje. Smulkusis verslas švelniau reaguoja į ekonomikos nuosmukį, palyginti su stambiuoju, tačiau jis auga lėčiau nei stambusis verslas ekonomikos pakilimo metu [60].

1.2. Krizės samprata, tipai ir indikatoriai

Krizė – tai :

1. Staigus persilaužimas; sunki pereinamoji padėtis: politinė krize, vyriausybės krize, naftos krize, vertybių popierių krize.
2. Ekonominio gamybos ir apyvartos mechanizmo sutrikimas ir jo socialiniai padariniai [64].

Visuose žodynuose „krizė“ apibrėžiama daugmaž panašiai. Apibendrinus galime suformuluoti tokį apibrėžimą: krizė (gr. baigtis, nuosprendis), yra reprodukcijos ciklo fazė einanti po ekonominio pakilimo.

Tokia ekonominės krizės samprata savaime sufleruoja išvada: krizė, esant rinkos santykiams, nėra fatališkai susiklosčiusių įvykių ar kokių nors priešų pinklės, bet logiška ekonominio ciklo fazė.

[vairūs tyrinėtojai išskiria penkis finansų krizės tipus, kurie gali būti tarpusavy susiję:

- Makroekonominės politikos sukelta krizė. Pagal kanoninį Krugman (1979) modelį, mokėjimų balanso krizė (valiutos nuvertėjimas, užsienio valiutos rezervų netekimas ir fiksuoto kurso žlugimas) atsiranda dėl vidaus kredito ekspansijos, kuri yra nesuderinama su fiksuotu valiutos kursu;

- Finansų panikos sukelta krizė. Pagal kanoninį Diamond-Dybvig (1983) bankų panikos modelį, krizė kyla, kai indėlininkai ima masiškai atsiiminėti indėlius iš bankų. Panika gali lemti didelius ekonominius nuostolius – kreditoriaus likvidaciją, investicinių projektų nutraukimą ir pan.;
- Burbulo žlugimas. Pagal Blanchard (1983) modelį, finansinis burbulas atsiranda, kai spekuliantai perką turtą didesne negu jo tikroji kaina tikintis tolesnio kainos augimo ir pasipelnymo;
- Moralinės spekuliacijos krizės. Pagal Romer ir Shoven (1996), moralinės spekuliacijos krizės kyla, nes dėl valstybės suteikiamų garantijų bankai gali paskolinti lėšas negarantuojamiems įsipareigojimams finansuoti. Blogai prižiūrimi bankai gali suteikti blogesnės kokybės paskolas, negu paprastai. Pablogėjus padėčiai, paskolų kokybė pablogėja, o valstybės garantijų ima nebepakakti. Tai lemia krizę;
- Priverstinis nutraukimas. Pagal Sachs (1995), ši situacija atsiranda, kai nelikvidaus ar nemokaus subjekto kreditoriai pareikalauja padengti įsipareigojimus, dėl to atsitinka priverstinė likvidacija, net jeigu subjektas ir yra vertingesnis veikdamas, o ne išdalytas.

Visos krizės kyla dėl ekonomikos disbalanso, turto ar valiutų kainos nukrypimo nuo faktinės vertės, struktūrinių finansų sistemos trūkumų. Krizę gali sukelti staigus pasitikėjimo šalies valiuta ar bankais praradimas, kurį sukelia staigus finansinio turto rinkos kainų koregavimasis, kredito srautų pokytis, finansinių institucijų žlugimas. Dažnai valiutų, skolos ir bankų krizės vyksta kartu. Reali krizės įtaka priklauso nuo disbalanso dydžio, pasitikėjimo šalies ekonomine politika ir pan. Pavyzdžiui, krizė gali neįvykti, jeigu iš disbalanso pereinama sklandžiai, bet tai reikalauja, kad rinka pasitikėtų vykdoma ekonomine politika.

Finansų krizės kelia didelį pavojų realiajam ekonomikos sektoriui. Dėl to įvairios institucijos ėmė kurti savus šalies įvertinimo kriterijus arba indikatorius. Rizikos vertinimai ir krizių prognozės apima daugelį indikatorių ir procedūrų, dažnai paremtų subjektyviu parinkimu ir vertinimu, kas labiausiai tinka kaip rizikos indikatorius.

Visus indikatorius galima suskirstyti į kelias kategorijas [25]:

- Makroekonominiai kintamieji: ekonomikos augimas, vartojimo augimas, investicijų lygis, fiskalinis balansas, BVP dalis vienam gyventojui, prekybos sąlygos;

- Išoriniai kintamieji: einamosios sąskaitos balansas, realiojo valiutos kurso lygis, šalies ekonomikos atvirumas;
- Skolos kintamieji: išorinės skolos santykis su BVP, skolos palūkanų našta kaip dalis nuo BVP, trumpalaikė skola, TUI santykis su skola ir kt.;
- Finansiniai kintamieji: $M2^1$ santykis su BVP, kredito augimo greitis, privataus kredito dalis BVP;
- Užsienio kintamieji: realiosios palūkanų normos JAV ir pan.;
- Imitaciniai kintamieji: pavyzdžiui, valiutos režimo kintamasis, kurio vertė tampa 1 jeigu šalies valiuta susiejama su kuria nors tvirta valiuta ir 0 jei ne ir pan.;

Dažniausiai krizes lemia šie faktoriai:

- Bloga ir neįgyvendinama ekonominė politika;
- Finansų sistemos struktūros silpnumas;
- Globalios finansų sistemos sąlygos;
- Valiutų kursų pervertinimas;
- Politinis nestabilumas;
- Prekybos sąlygų pablogėjimas;
- Nepalankūs palūkanų normų pokyčiai.

Be šių priežasčių, ekonomikos augimas pats svyruoja. Makroekonominis nestabilumas buvo svarbus įtakojantis faktorius daugeliui krizių. Dažniausiai krizės įvyksta, kai vienu metu šalis turi ekonomikos disbalansą ir nelanksčią valiutų kursų sistemą.

Svarbu sukurti sistemą, kuri padėtų nuspėti gresiančią krizę. Pažeidžiamumo indikatorių yra daug, jų vartojimas priklauso nuo faktorių, kurių tikimas, kad sukels krizę. Pagrindiniai indikatoriai gali būti šie:

¹ Viskas, kas įeina į M1 plus kiti aktyvai, kurie yra truputį mažiau "pinigiški", sudaro M2. Lietuvoje tai taupomieji indėliai ir indėliai užsienio valiuta. Užsienyje faktinis M2 rodiklis skiriasi įvairiose šalyse, priklausomai nuo finansinių institucijų pobūdžio

Indikatoriai

1 lentelė

Kategorija	Indikatorius	Komentaras
Einamosios sąskaitos indikatoriai	Realiojo valiutos kurso nukrypimas	Realiojo kurso pervertinimas lyginant su nominaliu kursu didina valiutų krizės tikimybę
	Importas ir eksportas	Silpnas užsienio sektorius didina valiutų krizės tikimybę
Kapitalo sąskaitos indikatoriai	Užsienio valiutos rezervai	Rezervų stiprus sumažėjimas yra būdingas valiutų krizės metu
	Trumpalaikė skola/užsienio valiutos rezervai	Trumpalaikės skolos smarkus padidėjimas arba užsienio valiutos rezervų mažėjimas yra susijęs su valiutų krize
Realiojo sektoriaus indikatoriai	Pramonės gamyba	Pramonės gamybos smukimas dažnai būna prieš finansų krizes
	Akcijų kainų indeksai	Akcijų kainų burbulo sprogimas dažnai pranašauja finansų krizę
Šalies vidaus finansiniai indikatoriai	M2 multiplikatorius	Greitas vidaus kredito augimas dažnai būna prieš krizę
	Vidaus kreditas/BVP	Kreditas plečiasi prieš krizę ir mažėja po jos

1 lentelės tęsinys

Kategorija	Indikatorius	Komentaras
	Šalies realioji palūkanų norma	Aukštos realiosios palūkanų normos gali reikšti likvidumo krizę, arba buvo padidintos atremti spekuliacinei atakai prieš šalies valiutą
	Komercinių bankų indėliai	Krizės metu indėliai sumažėja
	Paskolų/indėlių palūkanų normos	Paskolų normos paprastai padidėja prieš krizę, atspindint sumažėjusią paskolų kokybę
Globalūs finansiniai indikatoriai	JAV ekonomikos vystymasis	Užsienio šalių, pagrindinių partnerių ekonomikos recesijos dažnai lemia krizę kitose šalyse
	Užsienio šalių palūkanų normos	Palūkanų normų padidėjimas užsienyje dažnai lemia kapitalo srautų iš šalies padidėjimą
	Naftos kainos	Išaugusios naftos kainos lemia ekonomikos nuosmukį

Šaltinis: Kancerevyčius G. (2003). Finansai ir investicijos. Vilnius: Biznio mašinų kompanija, p. 779.

1.3. Finansinių krizių klasifikacija

Tradiciškai mokslinėje literatūroje (F.S. Mishikin) finansinė krizė yra apibrėžiamos iš dviejų skirtingų požiūrių. Siaurąja prasme, remiantis M.Friedman monetarizmo mokyklos idėjomis, finansinės krizės siejamos su „bankų panika“. M Friedman ir A.J Schwartz (1963) bei kiti monetarizmo mokyklos atstovai finansinėmis krizėmis įvardija tik tuos atvejus, kuomet pasireiškia potenciali „bankų panika“, sąlygojanti staigų pinigų pasiūlos ir šalies ekonominio

aktyvumo sumažėjimą. Kitus atvejus, net jeigu jų metu pasireiškia staigus turto kainų kritimas ir bendrovių bankrotų skaičiaus didėjimas, A.J.Schwartz (1986) traktuoja kaip pseudo finansines krizes. Šios mokyklos atstovai pastebi, kad vyriausybės intervencija pseudo finansinių krizių atvejais yra bereikalinga ir gali būti netgi žalinga, kadangi sukelia ekonomikos neefektyvumą dėl bendrovių, kurios turėtų bankrutuoti, gelbėjimo arba dėl sukulto pernelyg spartaus ekonomikos augimo, skatinančio infliacijos didėjimą.

Kito požiūrio šalininkai (H.P. Minsky (1972), Ch.P. Kindleberger (1978)) pateikia daug platesnį finansinių krizių suvokimą, apimančią staigų turto kainų nuosmukį, finansinių ir nefinansinių institucijų žlugimus, defliaciją, užsienio valiutos rinkų sutrikimus arba šių įvykių derinius. Kaip pastebi minėto požiūrio šalininkai, pagrindinė finansinio nestabilumo priežastis – tai informacijos srautų sutrikimas, sutrikdantis efektyvų finansų rinkų funkcionavimą. Svarbiausia kliūtis efektyviam rinkų funkcionavimui – tai asimetrinė informacija, sukelianti tris pagrindines problemas: nepalankaus pasirinkimo, moralinės rizikos ir „paratizavimo“. Tačiau tiek vieno, tiek kito požiūrio šalininkai yra dažnai kritikuojami: monetarizmo šalininkai M. Friedman ir A.J. Schwartz – dėl pernelyg siauro požiūrio į finansines krizes, kurios siejamos tik su „bankų panika“ ir jų poveikiu pinigų pasiūlai, o H.P. Minsky (1972), ir Ch.P. Kindleberger (1978) – dėl pernelyg plačios finansinių krizių interpretacijos, kuria dažnai pasinaudoja šalių vyriausybės, siekdamos pateisinti savo intervencinius veiksmus, galimai nenaudingus šalies ekonomikai bei finansinėms krizėms būdingų bruožų neišskyrimo. Todėl autorių F.S. Mishkin (1995) ir R. Antczak (2000) pastebėjimu, asimetrinės informacijos teorija pateikia daug tiksliau apibrėžtą finansinių krizių sampratą nei anksčiau minėti autoriai (M.Friedman ir A.J. Schwartz (1963), H.P. Minsky (1972), Ch.P. Kindleberger (1978)). Remiantis asimetrinės informacijos teorija, finansinė krizė apibrėžiama kaip finansų rinkų sutrikimo pasekmė, kuomet nepalankaus pasirinkimo ir moralinės rizikos problemos tampa tokios sudėtingos, kad finansų rinkos negali efektyviai paskirstyti finansinius išteklius tiems, kurių investavimo galimybės užtikrintų didžiausią investicinę grąžą. Finansinė krizė riboja finansų rinkų gebėjimą efektyviai funkcionuoti ir neleidžia rinkoms paskirstyti finansinių išteklių ūkio subjektams turintiems pelningiausias investavimo galimybes, todėl ūkio vienetai negalėdami pasinaudoti finansiniais ištekliais, riboja savo išlaidavimą, kas sąlygoja šalies ekonominio aktyvumo sumažėjimą.

Dažniausiai mokslinėje literatūroje finansinės krizės klasifikuojamos pagal tris pagrindinius kriterijus:

- pagal finansinių krizių kilmę;
- pagal finansinių krizių mastą;
- pagal finansines krizes sukeliančias priežastis.

Tarptautinis valiutos fondas išskiria keturis finansinių krizių tipus:

- valiutos krizė;
- bankų krizė;
- sisteminė finansų krizė;
- užsienio skolos krizė.

Kaip teigia Tarptautinis valiutos fondas, krizę gali sukelti staigus pasitikėjimo valiuta ar bankų sistema praradimas, sąlygotas tokių veiksnių kaip staigi kainų korekcija, kreditų gavimo galimybių ar išorinių finansinių srautų sumažėjimas, kurių pasireiškimas atskleidžia šalies ekonomikos ir finansų sistemos silpnąsias vietas [10].

Finansinių krizių klasifikacija pagal finansinių krizių kilmę ir mastą.

2 lentelė

<i>Pagal kilmę</i>	Autoriai	Finansinių krizių tipas ir samprata
		<i>Valiutos krizė</i>
	Tarptautinis valiutos fondas, R. Antczak (2000), M. Dabrowski (2003), M.D. Bordo (2008), Lietuvos bankas	Valiutos krizė – tai situacija, kai spekuliatyvaus pobūdžio ataka, nukreipta konkrečios valiutos atžvilgiu, sukelia šios valiutos devalvaciją (ar staigų valiutos vertės sumažėjimą) bei priverčia atitinkamas institucijas imtis valiutos apsaugos priemonių: naudoti tarptautines atsargas ar staigiai didinti palūkanų normas.
	C.M. Reinhart ir K.S. Rogoff (2008), R. Qian ir kt. (2010)	Valiutos krizė – tai staigus šalies valiutos vertės kritimas, nepaisant vyriausybės garantijų, kad jokiais aplinkybėmis neleis nacionalinei valiutai nuvertėti. Šie mokslininkai išskiria dvi pagrindines valiutos griežės rūšis: valiutos „krachas“ ir valiutos nuvertėjimas. Valiutos „krachą“ šie autoriai apibrėžia

		kaip metinį valiutos nuvertėjimą JAV dolerio ar euro atžvilgiu daugiau kaip 15 proc. Tuo tarpu valiutos nuvertėjimą šie autoriai skiria į du porūšius: 1) valiutos nuvertėjimas, kuomet metalinių monetų vertė apyvartoje sumažėja daugiau kaip 5 proc. per metus ir 2) valiutos nuvertėjimą, kuomet valiutos reformos metu nauja valiuta pakeičia ankstesnę, apyvartoje naudotą, tačiau stipriai nuvertėjusią valiutą.
		<i>Bankų krizė</i>
	Tarptautinis valiutos fondas, R.Antczak (2000), M. Dabrowski (2003)	Bankų krizė – tai situacija, kuomet tikra ar potenciali „bankų apgultis“ ar bankų žlugimas priverčia bankus suspenduoti jų įsipareigojimų vidinį konvertuojamumą arba priverčia šalies vyriausybę imtis prevencinių veiksmų šios galimos situacijos išvengimui, suteikiant plataus masto finansinę pagalbą.
	M.D.Bordo (2008), Lietuvos bankas	Mokslininkas M.Dbordo išskiria du bankų krizių tipus: 1) bankų panika, sukelianti visuomenės „grumtynes“ dėl finansinių lėšų atsiėmimo, monetarinį krachą bei ekonomikos recesiją ir 2) nemokumo krizė bankų sistemos saugumo tinklo sąlygomis. Minėtas mokslininkas bankų krizę identifikuoja kaip didelių sunkumų bankų sektoriuje periodą, kuomet didelė dalis bankų sektoriaus kapitalo yra „pereikvota“
	C.M.Reinhart ir K.S Rogoff (2008), R.Qian ir kt. (2010)	Bankų krizė kyla tuomet, kai didžioji bankų sektoriaus dalis tampa nemoki dėl didelių investicijų nuostolių ir/arba bankų panikos. Mokslininkai C.M.Reinhart ir K.Srogoff išskiria du bankų krizių tipus: sisteminė bankų krizė (stipraus pobūdžio krizė) ir finansiniai sunkumai (neramumai) (nestipraus pobūdžio krizė).
		<i>(Valstybės) skolos krizė</i>
	Tarptautinis valiutos fondas, M.Dabrowski	Valstybės skolos krizė – tai situacija, kuomet šalies vyriausybė negali vykdyti savo užsienio ir/ar vidaus skolinių įsipareigojimų

R.Antczak (2000)	Skolos krizę autorius R.Antczak (2000) apibrėžia kaip situaciją, kuomet valstybė ar privatus sektorius negali vykdyti savo įsipareigojimų vidaus ir/ar užsienio kreditoriams.
M.D.Bordo (2008), Lietuvos bankas	Mokslininkas M.D.Bordo valstybės skolos krizę apibrėžia kaip situaciją, kuomet skolininkas (valstybė) nesugeba mokėti palūkanų ir/ar paskolos sumos pagal grafike ir tokiu būdu neigiamai veikia skolinio finansinę būklę. Skolos krizė apima tiek įsipareigojimų nevykdymo, tiek ir atsiskaitymo mokėti skolą atvejus.
C.M.Reinhart ir K.S.Rogoff (2008), R.Qian ir kt. (2010)	Valstybės skolos krizė kyla tuomet, kai vyriausybė nesugeba įvykdyti savo vidaus ir/arba užsienio kreditorinių įsipareigojimų. Mokslininkai C.M.Reinhart ir K.S.Rogoff ir R.Qian išskiria du valstybės skolos krizės tipus: valstybės skolos krizė ir valstybės vidaus skolos krizė. Minėti mokslininkai valstybės skolos krizę apibrėžia kaip nesėkmingą sutartinių įsipareigojimų kreditoriams vykdymą, įskaitant ir atidėtų skolinių įsipareigojimų vykdymą.
	<i>Mokėjimų balanso krizė</i>
R.Antczak (2000), M. Dabrowski (2003)	Mokėjimų balanso krizė, anot R.Antczak, yra struktūrinis disbalansas tarp einamosios sąskaitos deficito ir kapitalo bei finansinių sąskaitų, kuris, išnaudojus oficialiąsias ir tarptautines atsargas, sukelia valiutos krizę.
	<i>Infliacijos krizė</i>
C.M.Reinhart ir K.S.Rogoff (2008), R.Qian ir kt. (2010)	Netikėtas infliacijos padidėjimas (infliacijos krizė) – tai <i>de facto</i> tolygu įsipareigojimų nevykdymui, kadangi infliacija leidžia visiems skolininkams (įskaitant ir vyriausybę) grąžinti savo skolas valiuta, kurios perkamoji galia yra žymiai mažesnė nei tuomet, kai paskolos buvo paimtos. Minėti mokslininkai infliacijos krizę apibrėžia kaip situaciją šalyje, kuomet metinė infliacija siekia daugiau kaip 20 proc.

		<i>Sisteminė finansų krizė</i>
<i>Pagal mastą</i>	Tarptautinis valiutos fondas	Sisteminė finansų krizė – tai potencialiai stipraus pobūdžio finansų rinkų veiklos sutrikimas, kuris neigiamai veikia rinkų galimybes efektyviai funkcionuoti ir gali turėti stiprų neigiamą poveikį realiai ekonomikai. Sisteminė finansų krizė gali sukelti ir valiutos krizę, tačiau valiutos krizė nebūtinai turi sukelti šalies tarpbankinių atsiskaitymų sistemos sutrikimus ir išsivystyti į sisteminę finansų krizę.

Šaltinis: Deltuaitė V. (2010). Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos. Problemos ir perspektyvos. Septintosios tarptautinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. Finansinių krizių klasifikacija: teoriniai ir praktiniai aspektai

Dažniausiai bankų krizės įvyksta prieš valiutų krizes, ypač besivystančiose šalyse, pvz., Turkijoje ir Venesueloje 1990-ųjų metų viduryje. Be to, bankų sektoriaus problemos sukelia ir valstybės skolos krizes, pvz.: 1981-1982 m. Argentinoje ir Čilėje, tačiau pasitaiko ir visiškai priešingų atvejų, kaip pavyzdžiui, 1982 m. Kolumbijoje, Meksikoje, Peru ir Urugvajuje, kuomet išorinių kapitalo srautų pasitraukimas pagreitino bankų krizių įvykimą. Praeitame dešimtmetyje Rytų Azijos regiono šalyse valiutų krizės transformavosi į bankų ir valstybės skolos krizes, kas ryškiausiai pasireiškė Indonezijoje. Tačiau Tarptautinis valiutos fondas pastebi, kad vienos iš finansinių krizių ankstyvesnis pasireiškimas neleidžia spręsti apie finansinių krizių priežastingumą, kadangi bankų sektoriaus problemos ne visuomet yra aiškiai pastebimos, ypatingai tais atvejais, kai bankų priežiūra ir reguliavimas yra nepakankami arba tuomet, kai skolinimosi bumas ir turto kainų spartus augimas slepia bankų sektoriaus problemas ir tik turto kainų korekcija atskleidžia finansų sistemos pažeidžiamumą. Todėl dažniausiai spekuliatyvinės atakos konkrečios valiutos atžvilgiu sumažina pasitikėjimą konkrečia šalimi ir atskleidžia bankų sistemos ir valstybės skolos problemas.

Kaip pastebi mokslininkas M.Dabrowski, finansinės krizės samprata yra itin plati sąvoka, apimanti visas su monetarine ir finansų sistemomis susijusio nestabilumo rūšis. Minėtas mokslininkas teigia, kad finansinė krizė – tai staigus pasitikėjimo vyriausybe/centrinio banku ir bankų sektoriaus gebėjimu vykdyti savo įsipareigojimus kreditoriams sumažėjimas ar praradimas. Mokslininkai R.Antczak ir M. Dabrowski išskiria keturis finansinių krizių tipus: bankų krizė, (valstybės) skolos krizė, mokėjimų balanso krizė ir valiutos krizė (žr. 2 lentelę).

Kaip pastebi mokslininkas M.Dabrowski, visos minėtos finansinės krizės rūšys yra tarpusavyje susijusios: bankų krizė gali priversti šalies centrinę banką suteikti bankų sektoriui didelio masto likvidumo paramą, kas gali sukelti spekuliacinę ataką nacionalinės valiutos atžvilgiu kaip kad buvo 1996 m. Bulgarijoje ir 2000-20001 m. Turkijoje. Mokslininko M.Dabrowski nuomone, taip pat egzistuoja valstybės skolos ir valiutos krizių tarpusavio priklausomybė: viešosios politikos formuotojai gali sukelti galis sukelti didelio masto kapitalo srautų pasitraukimą ir tokiu būdu sąlygoti mokėjimų balanso/valiutos krizės pasireiškimą, kita vertus, žymus nacionalinės valiutos nuvertėjimas/devalvacija yra užsienio valiuta denominuotos skolos padidėjimo nacionaline valiuta priežastis, kas gali žymia dalimi pabloginti skolos ir BVP santykį kaip kad įvyko 1997-1998 m. Indonezijoje. Taigi, vienos rūšies finansinė krizė gali sukelti plataus masto finansinę krizę, apimančią visą finansų rinką.

Mokslininkas M.Porter labiau akcentuoja finansinių krizių klasifikaciją pagal jos mastą ir išskiria keturis finansinių krizių tipus: bankų krizę, spekuliaciniai burbulai ir krachai, tarptautinė finansinė krizė ir plataus masto ekonominė krizė.

Mokslininkas M.D.Bordo ir Lietuvos bankas išskiria tris pagrindinius finansinių krizių tipus: bankų krizę, valiutos krizę, skolos krizę bei šių krizių įvairius derinius (žr. lentelę 2). Lietuvos banko teigimu, dažnai atsitinka taip, kad krizė, prasidėjusi bankų sektoriuje, virsta valstybės skolos bei valiutos krize, ir atvirkščiai. Lietuvos banko nuomone, krizės gali kilti tada, kai valstybė siekia kelių nesuderinamų tikslų vienu metu, pvz. išlaikyti fiksuotą valiutos kursą ir vykdyti nesubalansuotą fiskalinę politiką, ar netaiko tinkamų bankų sistemos reguliavimo priemonių, todėl toks nesuderinamų tikslų padarinys – susiformavusi nestabili daugybinė pusiausvyra valiutų, palūkanų normų ar kapitalo rinkose.

Mokslininkai C.M.Reinhart ir K.S.Rogoff, ir R.Qian ir kt. išskiria dvi pagrindines finansinių krizių grupes: krizes, kurias būtų galima apibrėžti kiekybinėmis ribomis ir krizes, kurias galima apibrėžti tam tikrų įvykių pasireiškimu. Prie pirmosios finansinių krizių grupės minėti autoriai priskiria valiutos ir infliacijos krizes bei turto kainų burbulų sprogimą, tuo tarpu antrajai finansinių krizių grupei šie autoriai priskiria valstybės skolos ir bankų krizes (žr. Lentelę).

Tuo tarpu kita mokslininkų grupė S.Radelete ir J.Sachs ir R Portes finansines krizes klasifikuoja pagal jas sukeliančias priežastis. Mokslininkai S.Radelee ir J.Sacgs teigia, kad ne visos finansinės krizės yra panašios, net jeigu paviršutiniškai jas vertinant taip galėtų atrodyti.

Kaip teigia šie mokslininkai, tik nuodugni finansinių krizių istorinė, teorija pagrįsta analizė gali padėti išskirti pagrindinius atskiros finansinės krizės ypatumus. Minėti mokslininkai išskiria penkis finansinių krizių tipus: makroekonominės politikos sukelta krizė, finansinė panika, burbulo sprogimas, moralinės rizikos sukelta krizė ir „triukšminga baigtis“ (žr. 3 lentelę). Šie mokslininkai išskiria ir svarbiausius teorinius penkių finansinių krizių skirtumus šiais aspektais: krizės identifikavimas, krizės pasireiškimo mechanizmas, krizės numatymas, krizės prevencija ir krizės likvidavimas. Deja, kaip pastebi patys mokslininkai, realaus gyvenimo sąlygomis šios skirtingos finansinės krizės gali būti tarpusavyje susipynusios, todėl sunkiai identifikuojamos, pvz. burbulo sprogimas gali sukelti finansinę paniką arba finansinė panika – skolininkų nemokumo problemas ir „triukšmingą baigtį“.

Mokslininkas R.Portes, remdamasis krizių pirminėmis priežastimis, išskiria tokius penkis finansinių krizių tipus: spekuliacinė ataka valiutos atžvilgiu, finansinė panika, turto kainų burbulo sprogimas, moralinės rizikos sukelta krizė ir „triukšminga baigtis“ (žr. 3 lentelę). Tiesa, šio mokslininko pateikta finansinių krizių klasifikacija yra itin artima kitų mokslininkų S.Radelete ir J.Sachs požiūriui į finansines krizes ir jų tipus. Kaip pastebi autorius R.Portes, svarbiausia kliūtis, siekiant numatyti, užkirsti kelią ar iš tikrųjų išspręsti tarptautinę finansinę krizę, yra ta, kad dažniausiai šios krizės pasižymi net keliomis iš antroje lentelėje pateiktų krizių savybių [10].

Finansinių krizių klasifikacija pagal finansines krizes sukeliančias priežastis

3 lentelė

Autoriai	Finansinių krizių tipas ir samprata
	<i>Makroekonominės politikos sukelta krizė</i>
S.Radelet ir J.Sachs (1998)	Remiantis kanoniniu P.Krugman modeliu, mokėjimų balanso krizė (nuvertėjimas, užsienio valiutos atsargų praradimas, fiksuoto valiutos kurso režimo žlugimas) kyla tuomet, kai centrinio banko vykdoma vidaus kredito plėtra yra nesuderinama su fiksuoto valiutos kurso režimu. Dažniausiai, kaip ir P.Krugman modelyje, kreditų plėtra yra biudžeto deficito monetarizmo pasekmė. Užsienio valiutos atsargos palaipsniui senka, kol centrinis bankas tampa pažeidžiamas staigios spekuliatyvinės atakos nacionalinės valiutos

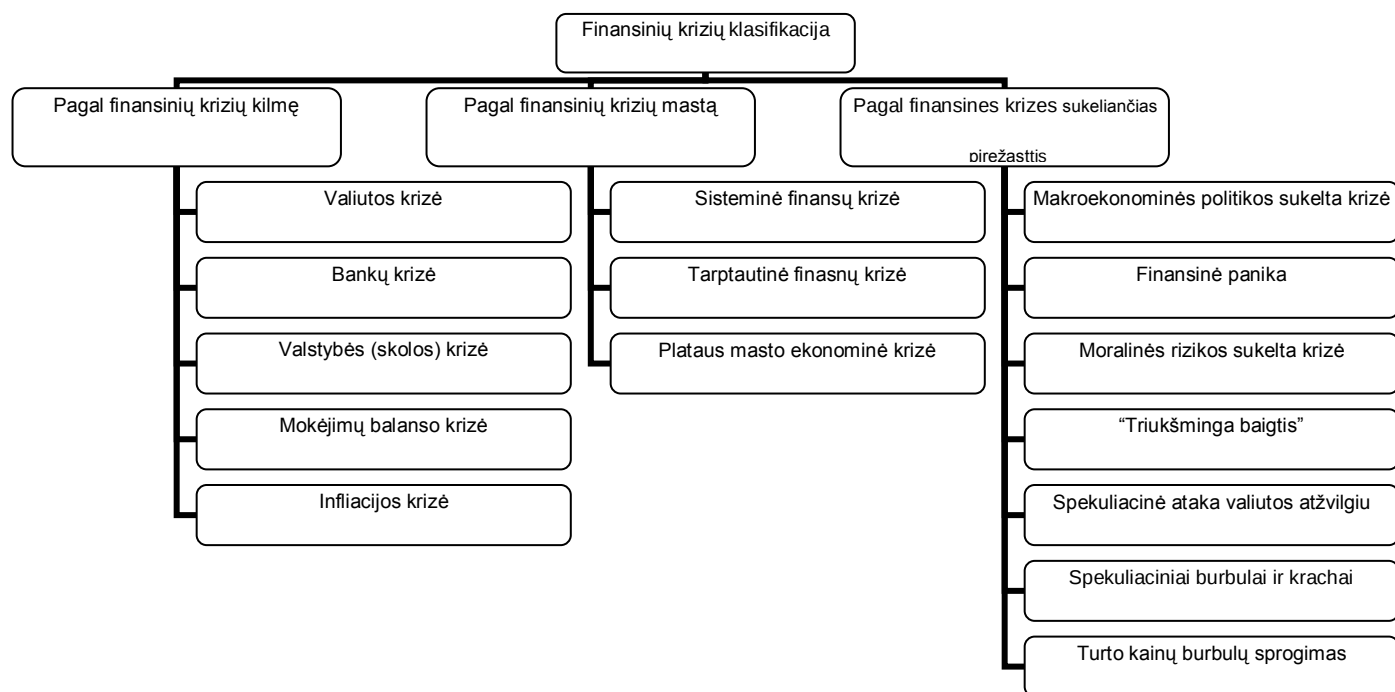
	atveju, kas „išsekina“ likusias užsienio valiutos atsargas ir priverčia šalį pereiti prie „plaukiojančio“ valiutos kurso režimo.
	<i>Finansinė panika</i>
S.Radelet ir J.Sachs (1998)	Remiantis D.V.Diamond ir P.Dybving „bankų apgulties“ modeliu, finansinė panika – tai daugybinės pusiausvyros finansų rinkose atvejis. Panika yra neigiamos pusiausvyros rezultatas, kuomet trumpalaikiai kreditoriai (pvz. indėlininkai) staiga atsiima savo paskolas iš mokius skolininkų, pvz. bankų. Bendru atveju panika gali kilti, esant šioms trimis sąlygoms: 1) skolininko trumpalaikiai įsipareigojimai viršija trumpalaikį turtą; 2) joks atskiras privačios rinkos kreditorius nėra pajėgus suteikti reikiamo dydžio paskolą, reikalingą padengti visus skolininko trumpalaikius įsipareigojimus; ir 3) nėra galimybės pasinaudoti paskutinio skolininko funkcija. Tokiu atveju kiekvienam kreditoriui tampa racionali atsiimti savo paskolą, jeigu kiti kreditoriai „palieka“ skolininką, net jeigu ir kiekvienas kreditorius yra pasiruošęs paskolinti tam pačiam skolininkui, jeigu tik kiti kreditoriai skolintų. Tokia panika gali sukelti didelius ekonominius nuostolius .
R. Portes (1999)	Autoriaus R.Portes nuomone, fiskalinė panika – tai „bankų apgultis“ ar analogiška situacija globaliu mastu. Šiuo atveju, kaip teigia minėtas mokslininkas, nei didesnis bankų veiklos skaidrumas, nei tinkamos informacijos pateikimas neleis užkirsti kelią „minios“ elgsenai, sąlygotos kolektyvinių veiksmų problemų.
	<i>Burbulo sprogdimas</i>
S.Radelet ir J.Sachs (1998)	Remiantis mokslininkais O.Blanchard ir M.Watson bei kt., stochastinis burbulas kyla tuomet, kai spekuliantai perka finansinį turtą mažesne nei jo fundamentali vertė, tikėdamiesi vėliau uždirbti iš šio turto vertės pokyčių. Kiekvienu periodu burbulas gali toliau augti arba sprogti, todėl burbulo sprogdimas, kuomet jis įvyksta, yra netikėtas, tačiau iš dalies sukeltas pačios rinkos dalyvių, kadangi jie suvokia burbulo egzistavimą ir jo sprogdimo tikimybę.
	<i>Moralinės rizikos sukelta krizė</i>

S.Radelet ir J.Sachs (1998)	Remiantis G.A.Akerlof ir P.M. Romer, moralinės rizikos krizė kyla, nes bankai gali pasiskolinti lėšų iš rinkos „tiksliai apibrėžtos“ ar „neapibrėžtos“ indėlių sistemos pagrindu. Jeigu bankai yra per mažai reguliuojami ar jų kapitalizacijos lygis pernelyg žemas, jie gali pritrauktas lėšas panaudoti pernelyg rizikingiems projektams.
R.Portes (1999)	Garantijos dėl finansinės paramos lėšų praradimo atveju gali sąlygoti moralinės rizikos atsiradimą ir sukelti finansinę krizę.
	<i>„Triukšminga baigtis“</i>
S.Radelet ir J.Sachs (1998)	Remiantis J.Sachs, „triukšminga baigtis“ kyla tuomet, kai nelikvidus ar nemokus skolininkas (bankas) išprovokuoja kreditorius atsiimti savo lėšas ir priverstinę likvidaciją, net jeigu skolininkas ir yra labiau naudingas kaip tebeveikianti bendrovė. „Triukšminga baigtis“ dažniausiai yra nelikvidžių ar nemokių bendrovių veiklą reglamentuojančių norminių aktų stokos pasekmė.
R.Portes (1999)	Per didelio kreditorinių įsiskolinimo lygio pripažinimas be po to sekanti „triukšminga baigtis“.
	<i>Spekuliacinė ataka valiutos atžvilgiu</i>
R.Portes (1999)	Autorius R.Portes išskiria du galimus spekuliacinės atakos konkrečios šalies valiutos atžvilgiu atvejus: spekuliacinės atakos, pagrįstos fundamentaliais veiksniais ir spekuliacinės atakos, kurios yra tarsi savaime išsipildantys lūkesčiai.

Šaltinis: Deltuvaitė V. (2010). Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos. Problemos ir perspektyvos. Septintosios tarptautinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. Finansinių krizių klasifikacija: teoriniai ir praktiniai aspektai

Taigi, apibendrinant mokslinėje literatūroje (S.Radelet ir J.Sachs (1998), Tarptautinis valiutos fondas, R.Portes (1999), R.Antcza (2000), M .Dabrowski (2003), M.D.Bordo (2008), C.M. Reinhart ir K.S Rogoff (2008), M.Porter (2009), R.Qian ir kt. (2010), Lietuvos bankas) pateikiamas finansinių krizių klasifikacijas ir mokslininkų išskiriamas finansinių krizių rūšis, galima būtų išskirti šiuos pagrindinius finansinių krizių klasifikavimo kriterijus ir finansinių krizių tipus (žr. 2 pav.) [10].

Finansinių krizių klasifikacija

2 pav. Finansinių krizių klasifikacija pagal finansinių krizių kilmę, mastą ir krizes sukeliančias priežastis

Šaltinis: Deltuvaitė V. (2010). Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos. Problemos ir perspektyvos. Septintosios tarptautinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. Finansinių krizių klasifikacija: teoriniai ir praktiniai aspektai

Apibendrinus mokslinėje literatūroje pateikiamas finansinių krizių klasifikacijas bei rūšis, būtų tikslinga analizuoti finansinių krizių pasireiškimą pasauliniame kontekste. [10]

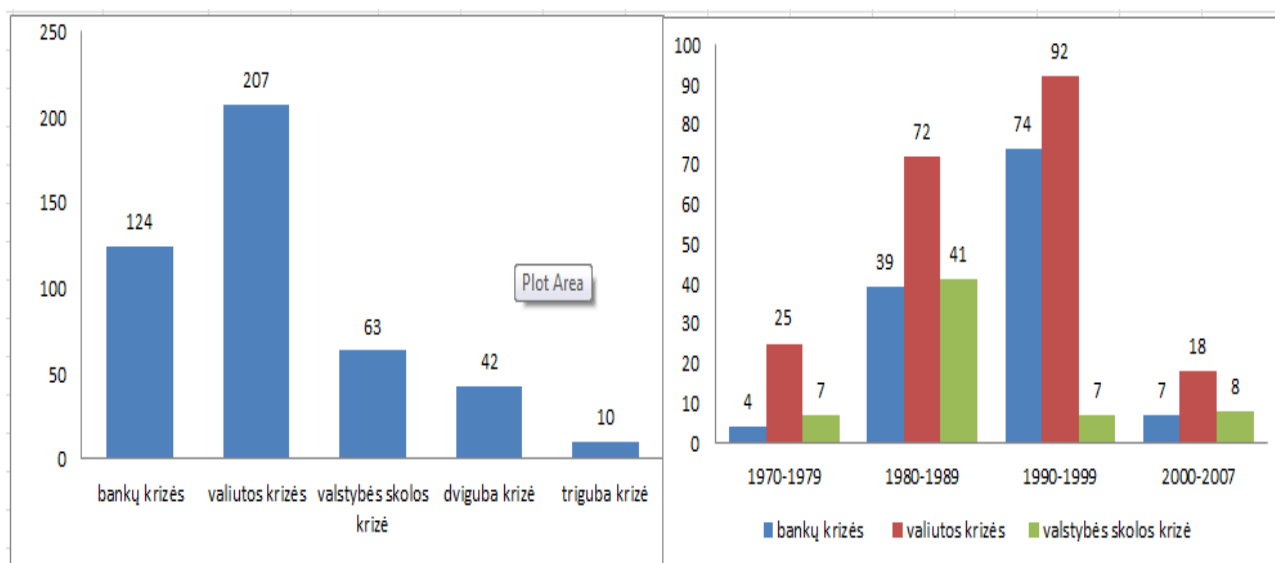
Finansinių krizių pasireiškimas pasauliniame kontekste

Finansinių krizių pasireiškimas pasauliniame kontekste buvo nagrinėtas daugelio mokslininkų (C.J.Lindgren ir kt. (196), G.Kaminsky ir C.M. Reinhart (1999), M.Bordo ir A.J. Schwarz (2000), R.Glick ir M.M Hutchison (2001), A.Demirgüç-Kunt ir E.Detrageache (2002, 2005), G.Caprio ir D.Klinebiel (2003), J.Von Hagen ir T.K.Ho (2007), C.M.Reinhart ir K.S Rogoff (2008), L.Laeven ir F.Valencia (2008), tačiau tik keletas iš jų (C.M.Reinhart ir K.S Rogoff (2008), L.Laeven ir F.Valencia (2008)) pateikia itin išsamius finansinių krizių pasireiškimą pasaulyje tyrimų rezultatus.

Remiantis mokslininkų L.Laeven ir F.Valencia (2008) pateikiamais istoriniais duomenimis apie finansinių krizių pasireiškimą įvairiose pasaulio šalyse, matyti, kad 1970-2007 m. Laikotarpiu pasaulyje įvyko 394 finansinės krizės. Daugiausiai nagrinėjamu laikotarpiu įvyko valiutų krizių (207 atvejai ir net 53 proc. visų finansinių krizių), tuo tarpu bankų krizės ir valstybės skolos krizės pasireiškė žymiai rečiau (atitinkamai 124 ir 63 atvejai). (žr. 3 pav.). Per nagrinėjamą laikotarpį buvo nustatyti net 42 atvejai, kuomet vienoje šalyje tuo pačiu metu vyko bankų ir valiutų krizės, kurios dažnai įvairių mokslininkų yra vadinamos „krizėmis-dvynėmis“.² Tuo tarpu per 1970-2007 m. laikotarpį trys finansinių krizių tipai: bankų, valiutos ir valstybės skolos krizės vienu metu pasireiškė net 10 šalių. Mokslininkai L.Laeven ir F.Valencia pastebi, kad bankų krizių pasireiškimas dažniau sutampa su valiutos krizėmis nei su valstybės skolos krizėmis: 55 proc. atvejų bankų krizės sutapo su valiutos krizėmis ir tik 11 proc. atvejų – su valstybės skolos krizėmis.

Nagrinėjant finansinių krizių pasireiškimo dažnumą skirtingais pastarojo laikotarpio dešimtmečiais, akivaizdu, kad daugiausiai finansinių krizių (net 44 proc. visų atvejų) vyko 1990-1999 m. laikotarpiu (žr. 4 pav.). Tuo pačiu laikotarpiu daugiausiai (net 27 atvejai) įvyko ir dvigubų krizių. Per visą nagrinėjamą laikotarpį daugiausiai finansinių krizių įvyko 1994 m. (net 36 atvejai), valiutų krizės dažniausiai pasireiškė taip pat 1994 m. (25 atvejai), bankų krizės – 1995 m. (13 atvejų), o valstybės skolos krizės – 1982 m. Ir 1983 m. (kiekvienais metais po 9 atvejus). Tokį itin intensyvų finansinių krizių pasireiškimą 1990-1999 m. laikotarpiu būtų galima paaiškinti daugelyje šalių vykusiu pereinamuoju laikotarpiu ekonomikoje, kuomet nuo ilgą laiką šalyje veikusios planinės ekonomikos buvo persiorientuojama į rinkos ekonomiką. Įvairių mokslininkų atlikti empiriniai tyrimai atskleidžia, kad pereinamosios ekonomikos šalims yra būdingas didesnis finansinis ir makroekonominis nestabilumas, kuris sąlygoja dažnesnį finansinių krizių pasireiškimą. [10].

² Dviguba krizė identifikuojama tuomet, kai bankų krizė pasireiškia laikotarpiu t , o valiutų krizė laiko periodu $[t-1, t+1]$. Triguba krizė identifikuojama tuomet, kai bankų krizė pasireiškia laikotarpiu t , o valiutų ir valstybės skolos krizės laiko periodu $[t-1, t+1]$. (L.Laeven ir F.Valencia).

3 pav. Finansinių krizių pasireiškimas pasauliniame kontekste 1970-2007 m. laikotarpiu

4 pav. Finansinių krizių pasireiškimas pastarojo laikotarpio dešimtmečiais

Šaltinis: sudaryta pagal Deltuvaitė V. (2010). Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos. Problemos ir perspektyvos. Septintosios tarptautinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. Finansinių krizių klasifikacija: teoriniai ir praktiniai aspektai.

Remiantis mokslininkų L.Laeven ir F.Valencia pateikiamais istoriniais duomenimis matyti, kad 1970-2007 m. daugiausiai bankų krizių įvyko Argentinoje (4 atvejai) ir Zaire (3 atvejai) (žr. 5 pav.). Kai kuriose šalyse³ bankų krizės nagrinėjamu laikotarpiu įvyko du kartus, o kitose⁴ – tik kartą. Tuo tarpu kitų mokslininkų (C.M.Reinhart ir K.S.Rogoff) atlikti empiriniai tyrimai atskleidė, kad dažniausiai bankų krizė 1800-2007 m. laikotarpiu kartojosi Jungtinėje Karalystėje ir JAV (atitinkamai 13 ir 12 kartų) (žr. 7 pav.). Analizuojant šių mokslininkų atliktų empirinių

³ 18 šalių, kuriose bankų krizė 1970-2007 m. laikotarpiu įvyko du kartus, grupė: Bolivija, Brazilija, Centrinės Afrikos Respublika, Čadas, Čilė, Ekvadoras, Filipinai, Gvinėja, Jungtinės Amerikos Valstijos, Kamerūnas, Kenija, Kolumbija, Kosta Rika, Meksika, Nikaragva, Tailandas, Turkija, Urugvajus.

⁴ 81 šalies, kuriose bankų krizė 1970-2007 m. laikotarpiu įvyko tik vieną kartą, grupė: Albanija, Alžyras, Armėnija, Azerbaidžanas, Baltarusija, Bangladešas, Beninas, Bisau Gvinėja, Bosnija ir Hercegovina, Bulgarija, Burkina Gasas, Burundis, Čekijos Respublika, Dominikos Respublika, Dramblio kaulo krantas, Džibutis, Egiptas, Eritrėja, Estija, Gajana, Gana, Gruzija, Haitis, Indija, Indonezija, Ispanija, Izraelis, Jamaika, Japonija, Jemenas, Jordanija, Jungtinė Karalystė, Kinija, Kirgizijos Respublika, Kongo Respublika, Korėja, Kroatija, Kuveitas, Latvija, Lenkija, Libanas, Liberija, Lietuva, Madagaskaras, Makedonija, Malaizija, Malis, Marokas, Mauritanija, Mozambikas, Nepalas, Nigerija, Nigeris, Norvegija, Panama, Paragvajus, Peru, Pusiaujo Gvinėja, Rumunija, Rusija, Salvadoras, San Tomė ir Prinsipė, Senegalas, Siera Leonė, Slovakijos Respublika, Slovėnija, Suomija, Svazilandas, Šri Lanka, Švedija, Tanzanija, Togas, Tunisas, Uganda, Ukraina, Venesuela, Vengrija, Vietnamas, Zmbija, Zimbabvė, Žaliojo kyšulio salos.

tyrimų rezultatus, galima teigti, kad bankų krizės dažnesnės Pietų ir Šiaurės Amerikos (JAB, Brazilijoje, Argentinoje, Čilėje, Meksikoje), Azijos (Indijoje, Japonijoje, Kinijoje ir Taivane), bei Europos (Jungtinėje Karalystėje, Italijoje, Prancūzijoje, Belgijoje, Vokietijoje) ir Skandinavijos šalyse. Remiantis mokslininkų C.M.Reinhart ir K.S. Rogoff pateikiama informacija, matyti, kad bankų krizės dažnesnės tose šalyse, kuriose sukuriam daugiau BVP (JAV, Japonija, Kinija, Vokietija), bankų sektoriaus išsivystymo lygis yra žymiai aukštesnis bei bankų teikiamų finansinių paslaugų įvairovė didesnė (JAV, Jungtinė Karalystė). Tačiau analizuojant šių mokslininkų atliktų tyrimų rezultatus, akivaizdu, kad bankų krizės yra pakankamai dažnas reiškinys tiek išsivysčiusiose, tiek ir besivystančiose šalyse. Beje, reikia pažymėti, kad didžiojoje dalyje (87) nagrinėtų šalių bankų krizės per tiriamąjį laikotarpį įvyko du kartus⁵ arba tik vieną kartą⁶ (tame tarpe ir Baltijos šalyse).

Nagrinėjant valiutų krizių pasireiškimą pasaulyje, matyti, kad 1970-2007 m. daugiausiai valiutų krizių įvyko Brazilijoje, Turkijoje, Zaire (5 atvejai), Argentinoje, Ganoje, Laose, Mianmaryje, Urugvajuje (4 atvejai) (žr. 5 pav.). Tačiau daugelyje šalių (106) valiutų krizės kartojasi mažiau nei keturis kartus per kelis pastaruosius dešimtmečius: 17 šalių⁷ valiutų krizės per minimą laikotarpį vyko 3 kartus, 24 šalyse – dukart⁸, o net 65 šalyse (jų tarpe ir Baltijos

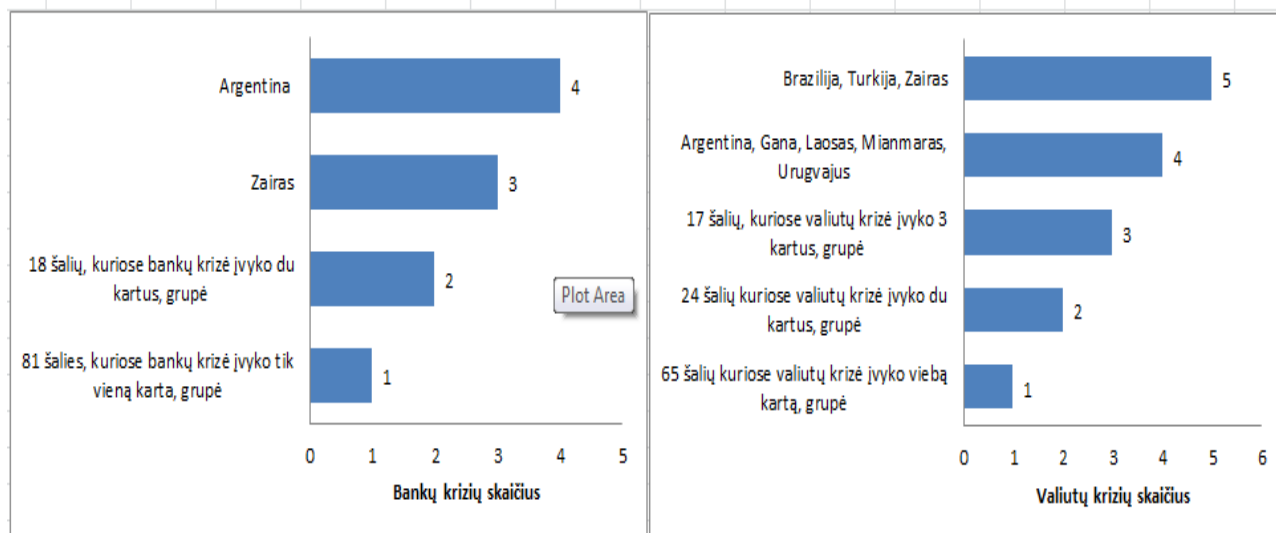
⁵ 23 šalių, kuriose bankų krizė 1800-200 m. laikotarpiu įvyko du kartus, grupė: Australija, Austrija, Centrinės Afrikos Respublika, Egiptas, Filipinai. Graikija. Gvatemala, Indonezija, Ispanija, Kamerūnas, Kenija, Kolumbija, Korėja, Kosta Rika, Malaizija, Nikaragva, Pragyvas, Rusija, Slvadoras, Tailandas, Turkija, Venesuela.

⁶ 64 šalių, kuriose bankų krizė 1800-2007 m. laikotarpiu įvyko tik vieną kartą, grupė: Albanija, Alžyras, Angola, Armėnija, Azerbaidžanas, Bangladešas, Beninas, Bisau Gvinėja, Bonsija ir Hercogovina, Bulgarija, Burkina Faso, Burundis, Čadas, Čekijos Respublika, Dominykos Respublika, Drambio kaulo krantas, Eritėja, Estija, Gana, Gruzija, Hondūras, Honkongas, Izraelis, Jamaika. Jemenas, Kongo Respublika, Kroatija, Kuveitas, Latvija, Lenkija, Libanas, Liberija, Lietuva, Madagaskaras, Makedonija, Malis, Marokas, Mauricijus. Mauritania, Mianmaras, Mozambikas, Naujoji Zelandija, Nepalas, Nigerija, Pamama, Pusiaujo Gvinėja, Rumunija, Senegalas, Siera Leonė. Singapūras, Slovakijos Respublika, Slovėnija, Svazilandas, Šri Lanka, Tanzanija, Togas, Uganda, Ukraina, Vengrija, Vietnamas, Zairas, Zambija, Zimbabvė, Žaliojo kyšulio salos.

⁷ 17 šalių, kuriose valiutų krizė 1970-2007 m. laikotarpiu įvyko tris kartus, grupė: Dominykos Respublika, Iranas, Islandija, Izraelis, Jamaika, Madagaskaras, Meksika, Nigerija, Nikaragva, Paragyvas, Peru, San Tomė ir Prinsipė, Siera Leonė, Sudanas, Surinamas, Vietnamas, Zmbija.

⁸ 24 šalių, kuriose valiutų krizė 1970-2007 m. įvyko du kartus, grupė: Alžyras, Angola, Baltarusija, Bisau Gvinėja, Bolivija, Čilė, Egiptas, Ekvadoras, Filipinai, Gambija, Gruzija, Gvinėja, Haitis, Indonezija, Jemenas, Kambodža, Kosta Rika, Libanas, Mongolija. Nepalas, Pusiaujo Gvinėja, Tanzanija, Uganda, Uzbekistanas.

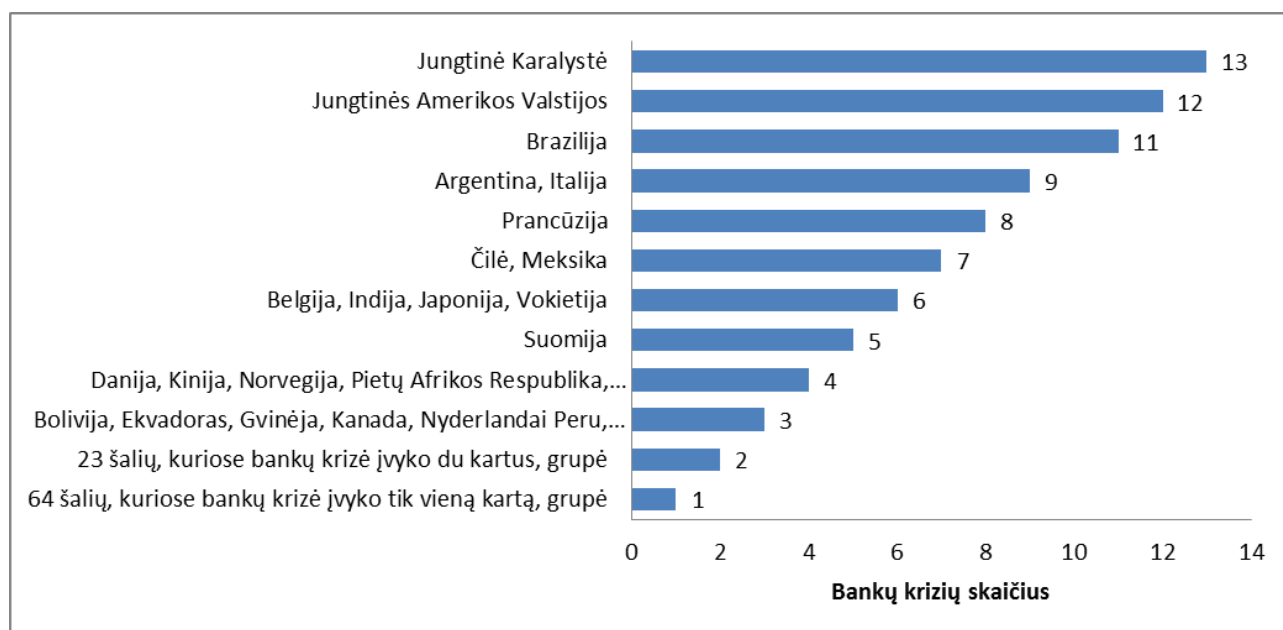
šalyse)⁹– tik vieną kartą. Analizuojant mokslininkų L.Laeven ir F.Valencia atliktų tyrimų rezultatus, galima pastebėti, kad valiutų krizės dažnesnės Pietų Amerikos, Afrikos ir Azijos šalyse bei šalyse, kurios priskirtinos besivystančių šalių bei sparčiai augančios ekonomikos šalių grupei.

5 pav. Bankų krizių pasireiškimas pasauliniame kontekste 1970-2007 m. laikotarpiu **6 pav. Valiutų krizių pasireiškimas 1970-2007 m. laikotarpiu**

Šaltinis: sudaryta pagal Deltuaitė V. (2010). Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos. Problemos ir perspektyvos. Septintosios tarptautinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. Finansinių krizių klasifikacija: teoriniai ir praktiniai aspektai.

⁹ 65 šalių, kuriose valiutų krizė 1970-2007 m. įvyko vieną kartą, grupė: Albanija, Armėnija, Azerbaidžanas., Bangladešas, Beninas, Botsvana, Bulgarija, Burkina Faso, Centrinės Afrikos Respublika. Čadas, Deramblio kaulo krantas, Estija, Etiopija, Fidžis, Gabonas. Gajana, Graikija, Gvatemala, Hondūras, Ispanija, Italija, Jordanija, Kamerūnas, Kazachstanas, Kenija, Kirgizijos Respublika, Kolumbija, Komorų salos, Kongo Respublika, Korėja, Latvija, Lesotas, Libija, Lietuva, Malaizija, Malavis, Maldyvai, Malis, Marokas, Mauritanija, Moldova, Mozambikas, Namibija, Nigeris, Pakistanas, Papua Naujoji Gvinėja, Pietų Afrikos Respublika, Portugalija, Ruanda, Rumunija, Rusija, Senegalas, Serbija, Sirijos Arabų Respublika, Suomija, Svazilandas, Šri Lanka, Švedija, Tadžikistanas, Tailandas, Togas, Trinidadas or Tobagas, Turkmėnistanas, Ukraina.

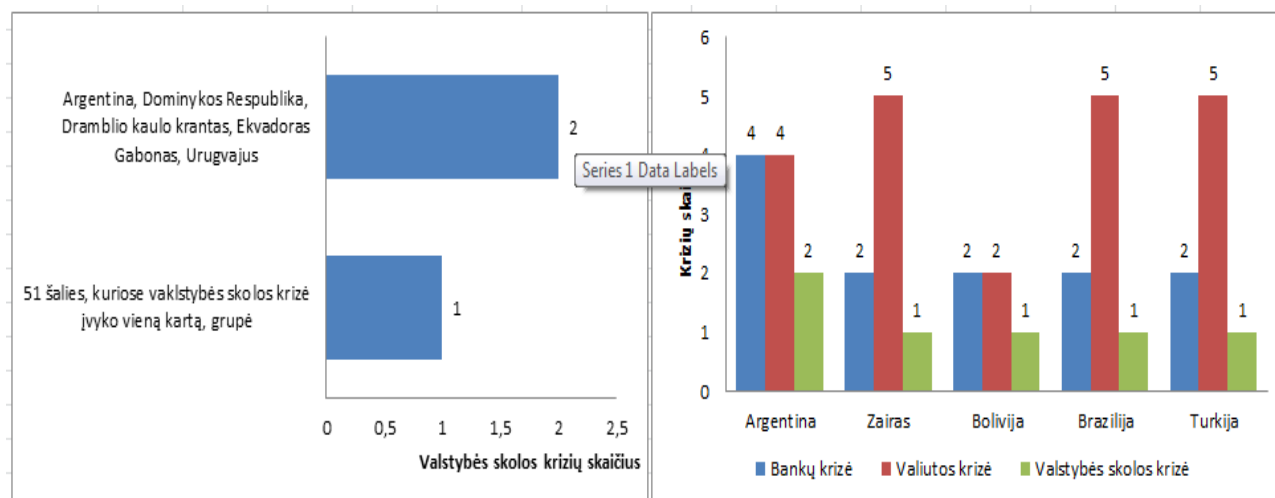

7 pav. Bankų krizių pasireiškimas pasauliniame kontekste 1800-2007 m. laikotarpiu.

Šaltinis: sudaryta pagal Deltuvaitė V. (2010). Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos. Problemos ir perspektyvos. Septintosios tarptautinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. Finansinių krizių klasifikacija: teoriniai ir praktiniai aspektai.

Mokslininkų L.Laeven ir F.Valencia pateikiami istoriniai duomenys atskleidžia, kad 1970-2007 m. dažniausiai valstybės skolos krizės pasireiškė Argentinoje, Dominykos Respublikoje, Dramblio kaulo krante, Ekvadore, Urugvajuje (2 kartus), tuo tarpu 51 šalyje¹⁰ valstybės skolos krizės per nagrinėjamą laikotarpį vyko tik vieną kartą (žr. 8 pav.). Lyginant valstybės skolos krizių pasireiškimo dažnumą su kitomis finansinėmis krizėmis, akivaizdu, kad valstybės skolos krizės yra daug retesnės ir dažniausiai pasireiškia Pietų Amerikos ir Afrikos šalyse. [10].

¹⁰ 51 šalies, kuriose valstybės skolos krizė įvyko vieną kartą, grupė: Albanija, Angola, Bolivija, Brazilija, Bulgarija, Čilė, Dominika, Egiptas, Filipinai, Gajana, Gambija, Grenada, Gvinėja, Hondūras, Indonezija, Iranas, Jamaika, Jordanija, Kamerūnas, Kongo Respublika, Kosta Rika, Lenkija, Liberija, Madagaskaras, Malavis, Marokas, Meksika, Moldova, Mozambikas, Nigerija, Nigeris, Nikaragva, Panama, Paragvajus, Peru, Pietų Afrikos Respublika, Rumunija, Rusija, Senegalas, Siera Leonė, Sudanas, Tanzanoja, Togas, Trinidadas ir Tobagas, Turkija, Uganda, Ukraina, Venesuela, Vietnamas, Zairas, Zambija.

8 pav. Valstybės skolos krizių pasireiškimas pasauliniame kontekste 1970-2007 m. laikotarpiu

9 pav. Daugiausiai finansinių krizių 1970-2007 m. laikotarpiu patyrusios šalys

Šaltinis: sudaryta pagal Deltuvaitė V. (2010). Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos. Problemos ir perspektyvos. Septintosios tarptautinės mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. Finansinių krizių klasifikacija: teoriniai ir praktiniai aspektai.

Apibendrinant finansinių krizių pasireiškimo įvairiose pasaulio šalyse istorinius duomenis, galima daryti išvadas, kad labiausiai finansinėms krizėms yra jautrios šios šalys: Argentina, Zairas, Bolivija, Brazilija ir Turkija (žr. 9 pav.). Dažnesnį finansinių krizių pasireiškimą šiose šalyse galėjo lemti didesnis politinis ir makroekonominis nestabilumas.

Mokslininkai L.Laeven ir F.Valencia taip pat nagrinėjo pradines bankų krizių aplinkybes: makroekonominės sąlygas ir bankų sistemos būklės rodiklius. Šių mokslininkų atlikti empiriniai tyrimai atskleidė, kad prieš bankų krizės pasireiškimą šalių makroekonominė padėtis būdavo silpna: neigiamas fiskalinis balansas (vidutiniškai -2,1 proc.), einamosios sąskaitos deficitas (-3,9 proc.), aukštas infliacijos lygis (vidutiniškai 13 proc.). Mokslininkai L.Laeven ir F.Valencia taip pat išskiria keletą bankų sistemos rodiklių, būdingų šalims prieš bankų krizės pradžią: aukštas neveiksnių paskolų lygis (vidutiniškai 25 proc. paskolų portfelio), didelė valstybės valdomų bankų dalis (vidutiniškai 32 proc.), „bankų apgultis“ (net 62 proc. bankų krizių metu buvo fiksuojamas staigus, momentinis indėlių apimtys mažėjimas), kredito bumai (vidutiniškai apie 30 proc.).

Taigi, mokslininkų L.Laeven ir F.Valencia, C.M.Reinhart ir K.S.Rogoff pateikiami finansinių krizių pasireiškimo įvairiose pasaulio šalyse istoriniai duomenys atskleidė, kad

dažniausios yra valiutų krizės, o rečiausiai pasireiškia valstybės skolos krizės. Šių mokslininkų atlikti tyrimai parodė, kad finansinės krizės dažnesnės Pietų ir Šiaurės Amerikoje, Afrikos ir Azijos šalyse. [10].

1.4. Pasaulinių finansų krizių istorija

Finansų krizės nėra naujas reiškinys. Pavyzdžiui, stambios krizės kilo tarpukariu, vėliau septintajame dešimtmetyje, buvo devaluotas Prancūzijos frankas, aštuntojo dešimtmečio pradžioje žlugo Breton Wudso sistema, devintajame dešimtmetyje kilo mažai išvystytų šalių skolos krizė. Dažnai skirtingose krizėse veikia tos pačios jėgos. Finansų krizės lemia didelius gamybos, finansų sektoriaus nuostolius, sukelia sumaištį tarptautinėse rinkose. [14].

Finansinius sukrėtimus istorija skaičiuoja ne vieną šimtmetį. Beveik kiekviena šalis pasaulyje per savo istoriją vienaip ar kitaip išgyveno finansines griūtis.

„Tulpių karštligė“ (Olandija 1593 – 1637 m.)

Garsioji „Tulpių karštligė“ prasidėjo 17 amžiuje nuo to, kad tulpės ėmė tapti paklausios ir madingos daugelyje Europos šalių. Olandai ėmė uždirbti didžiulius pinigus iš visko, kas buvo susiję su tulpėmis: iš svogūnėlių, žemės, trąšų ir vazonų. Atsidarė „tulpių birža“, kur buvo pardavinėjamos gėlės ir būsimos derliaus vekseliai. Kiekvienas šalies gyventojas svajojo praturtėti. Pradėta užstatinėti brangenybes, namus. Viskas vardan galimybės įsigyti brangiuosius svogūnėlius. Šalies gyventojai nustojo verstis bet kuo kitu išskyrus tulpes. Pramonė sustojo. Vyriausybė uždraudė bet kokią prekybą tulpėmis. Milijonai žmonių liko su svogūnėliais, kuriuos buvo liautasi pirkti. Olandijos krizė palietė kiekvieną šeimą ir paliko po savęs istoriją apie milijonus nusigyvenusių žmonių.

Pirmoji pasaulio finansinė krizė (1857 m.)

Pirmoji finansų krizė vienu metu palietė JAV, Vokietiją, Angliją ir Prancūziją. Prasidėjo JAV. Priežastimi tapo masiniai geležinkelio bendrovių bankrutavimai ir akcijų rinkos griūtis.

Krizės periodu JAV ketaus gamyba sumažėjo 20% , medvilnės vartojimas 27%. Didžiojoje Britanijoje labiausiai nukentėjo laivų statyba, kur gamybos apimtis krito 26%.

1873 m. Pasaulio krizė

Prasidėjo Austrijoje ir Vokietijoje. Austrijos ir Vokietijos spekuliacinis pakilimas baigėsi Vienos (Austrija) fondų rinkos žlugimu. Niujorko fondų biržoje smarkiai krito akcijos, prasidėjo bankų panika. Subankrutavo pagrindinis finansininkas ir Jungtinio Ramiojo vandenyno geležinkelio prezidentas Džėjus Kukas. Kadangi Amerikos ir Europos ekonomika pakliuvo į recesijos fazę, Lotynų Amerikos šalių eksportas smarkiai sumažėjo, o tai sukėlė valstybių biudžetų pajamų kritimą. Ši krizė buvo viena ilgiausiai trukusių kapitalizmo istorijoje. Ji baigėsi 1878 metais.

Pirmasis pasaulinis karas – 1914 metų tarptautinė finansų krizė

Krizės priežastimi buvo vyriausybių visuotinis užsienio emitentų popierių išpardavimas karo veiksmų finansavimui. Ši krizė, skirtingai nuo kitų panašių, prasidėjo praktiškai vienu metu keliose šalyse. Tai sukėlė visišką žlugimą visose tiek prekybos, tiek pinigų pasaulio rinkose. Bankų panikos JAV ir Didžiojoje Britanijoje buvo sušvelnintos centrinių bankų intervencija.

„Didžioji depresija" JAV (1929 – 1932)

Depresija prasidėjo nuo Dow Jones indekso fondų kritimo. Tai sukėlė paniką bei akcijų ir obligacijų nuvertėjimą. Savo finansų neteko ir subankrutavo apie trečdalis visų bankų, milijonas eilinių indėlininkų neteko savo santaupų. Didžiosios depresijos krizės pasekmėmis tapo masinė bedarbystė, masiniai nepasitenkinimai ir nusikalstamumo augimas, gyventojų pajamų bei gamybos sumažėjimas iki 56% . Ekonomistai nesutaria dėl vieningos nuomonės apie Didžiosios depresijos priežastis. Egzistuoja kelios versijos: pinigų masės trūkumas, vyriausybės ir perprodukcijos pinigų politika, būdinga kapitalizmui. Tik 1951 metais Dow Jones indeksas sugebėjo susigrąžinti prarastas pozicijas

1957 metų Pokario pasaulinė finansų krizė

Sukrėtimas apėmė JAV, Didžiąją Britaniją, Belgiją, Kanadą ir kai kurias kitas šalis. Ženkliai sumažėjo pramoninės produkcijos gamyba, bedarbių „armija“ pasiekė beveik 10 mln. žmonių.

1973 – 1974 m. „Naftos embargas“

Įvyko smakrus naftos kainų pakilimas, vidutiniškai 400%. Iš dalies krizę sukėlė arabų šalių – OPEK narių – naftos gavimo sumažinimas. Krizei įtaką padarė ir Izraelio karas su Sirija bei Egiptu. Arabų šalys liovėsi tiekusios naftą į JAV ir į kitas Izraelio šalis sąjungininkes. Iki 2006 metų, 1973 metų naftos krizė buvo pirmoji ir stambiausia energetinė krizė. OPEK sumažino naftos gavimo apimtį ne tik tam, kad paveiktų pasaulines kainas savo naudai. Pagrindinė šios akcijos užduotis buvo sukurti politinį spaudimą pasaulio visuomenei, siekiant sumažinti Vakarų šalių palaikymą Izraeliui.

1987 metų „Juodasis penktadienis“

Kaltininku vėl tapo Dow Jones Industrial amerikietiškas indeksas, kuris nukrito iš karto 22%. Sekdami JAV rinką, krito Australijos, Kanados ir Honkongo rinkos. Specialistai šio reiškinio priežastimi laiko investuotojų pasitraukimą iš kelių stambių bendrovių. Žlugimo priežastimis taip pat įprasta laikyti programinę prekybą, nelikvidumą, rinkos pervertinimą bei rinkos psichologiją. Šiomis priežastimis remiamasi bandant paaiškinti, kodėl įvyko spalio 19-osios griūtis, kodėl rinka krito taip greitai ir taip žemai, ir kodėl krizė palietė ne tik JAV.

Meksikos finansinė krizė (1994 – 1995)

Krizė yra laikoma 80-tųjų metų vyriausybės politikos, kurios esmė buvo užsienio kapitalo pritraukimas į šalį, pasekme. Valdininkai atidarė fondų biržą. 1989 – 1994 metais pirmasis krizės pasireiškimo požymis buvo kapitalo „bėgimas“ iš Meksikos. Užsieniečiai ėmė baimintis finansinių sukrėtimų šalyje. Prasidėjo bankinės sistemos krizė.

1997 – 1998 metų Pasaulio krizė

Neramumai palietė daugumą pasaulio šalių. Daugelyje išsivysčiusių šalių įvyko nacionalinės valiutos nuvertėjimas, o fondų indeksai krito iki 11 kartų. Labiausiai krizė palietė: Čekiją, Malaiziją, Tailandą, Indoneziją, Pietų Korėją, Rusiją, Braziliją ir Argentina.

1998 metų Rusijos ekonomikos krizė

Tuo momentu Rusijos skola užsieniui, padidėjusi dėl Azijos ekonomikų griūties, jau buvo „raudonos zonos“ žymose. Prasidėjo likvidumo krizė. Pagrindinę Rusijos eksporto dalį sudarė žaliavos, kurių kainos smarkiai krito. Visa tai tapo pagrindinėmis ekonomikos griūties priežastimis. VTĮ (Valstybės trumpalaikių įsipareigojimų) piramidės statyba taip pat turėjo nemažos įtakos ekonomikos kritimui (įsipareigojimų nevykdymui). Iš tikrųjų įsipareigojimų nevykdymo data yra 1998 metų rugpjūčio 17 d. Krizės ypatybė buvo ta, kad pasaulio istorijoje dar nebuvo atvejų, kai valstybė paskelbia vidaus skolos, nominuotos nacionaline valiuta, įsipareigojimų nevykdymą. Šalį apėmė demonstracijų banga, nedarbingumas bei liaudies neramumai [14].

Taigi, ekonomika yra nuolat veikiama didesnių ar mažesnių šuolių, trukdančių įsivyrėti nuolatinei jos pusiausvyrai. Tokie šokai gali būti tiek vidaus (pvz., staigus namų ūkių taupymo pokytis), tiek išorės (pvz., naftos kainų didėjimas, palūkanų normų pokyčiai pasaulinėje finansų rinkoje). Kai kurie šokai nesukelia ilgalaikių pasekmių ir yra nesunkiai įveikiami, tačiau visuomet esama tikimybės, kad dalis jų nebus įveikti be tam tikrų pinigų ar mokesčių politikos pokyčių.

1.4.1. Azijos krizė: priežastys ir analogijos

Ypač didelės finansinės krizės per pastarąjį šimtmetį pasaulį krėtė bent 12 kartų: tai - 1910 m. Šanchajaus biržos krizė, 1929-1940 m. Didžioji depresija, 1973 m. naftos krizė, 9-ojo dešimtmečio Meksikos ir Lotynų Amerikos krizės, 1987 m. Juodasis pirmadienis, 1989-1991 m. krizė JAV, paskutiniojo dešimtmečio krizė Japonijoje, 1992-1993 m. Juodasis trečiadienis, 1994-1995 m. krizė Meksikoje, 1997-1998 m. krizė Azijoje (jos pasekmė - 1998 m. krizė Rusijoje),

2001 m. ".com" finansinis burbulas - interneto kompanijų krizė; 2007-2009 m. finansinė krizė pasaulyje [67].

Tolesniuose skyriuose nagrinėsiu keletą paskutinių didesnių krizių – Azijos ir Interneto kompanijų krizes, jų priežastis, eigą bei pasekmes.

1997 metais Rytų Aziją, kaip ir didžiąją Azijos dalį 1997-ųjų vasarą, buvo apėmusi finansinė krizė. Ji tuomet sukėlė ir pasaulinio ekonominio nuosmukio būgštavimus. Šis laikotarpis dažnai dar vadinamas Rytų Azijos valiutų krize. Ji prasidėjo Tailande po to, kai žlugo tajų valiuta batas, kai šalies vyriausybė nusprendė atsieti bato kursą nuo JAV dolerio. Tai padaryta po ilgų ir varginančių, bet nesėkmingų pastangų išlaikyti jį susietą su doleriu. Didžiulės finansinės įtampos židinys tuomet buvo nekilnojamojo turto sektorius.

Tuo metu Tailandą slėgė užsienio skola, dėl kurios šalis faktiškai bankrutavo dar prieš žlungant jos valiutai. Dėl priverstinės devalvacijos drastiškai sumažėjusios pajamos iš importo jau nebeleido greitai ar net per vidutinės trukmės laikotarpį atsigauti be energingos tarptautinės intervencijos. Krizei plečiantis, didžiojoje Pietryčių Azijos dalyje ir Japonijoje valiutų kursai ėmė kristi, akcijų rinkos ir turto kainos nuvertėjo, o vartotojų skolos staiga išaugo.

Nors buvo bendras susitarimas dėl krizės ir jos padarinių, krizės priežastys, jų apimtis ir sprendimo būdai nebuvo tokie aiškūs. Labiausiai krizė apėmė Indoneziją, Pietų Korėją ir Tailandą. Nuosmukis gerokai paveikė ir Honkongą, Malaiziją, Laosą ir Filipinus. Palyginti mažai paveikta buvo pagrindinė Kinijos dalis, Indija, Taivanas, Singapūras ir Vietnamas. Krizė nelabai paveikė Japoniją, tačiau ji turėjo savų ilgalaikių ekonominių sunkumų. Vis dėlto visų šių šalių valiutų kursai gerokai krito JAV dolerio atžvilgiu, nors labiau nukentėjusios šalys susidūrė su ilgalaikiais valiutiniais nuostoliais.

Tarptautinis valiutos fondas (TVF) buvo priverstas inicijuoti 40 mlrd. USD programą stabilizuoti Pietų Korėjos, Tailando ir Indonezijos valiutas, nes šių šalių ekonomikos buvo labiausiai pažeistos krizės. Neefektyvi Japonijos bankų sistema skendo kalnuose blogų paskolų. Iki tol pro pirštus žiūrėta į ten vyravusią bankininkystės praktiką slėpti pagrindinių klientų nuostolius. Jungtinės Valstijos įsikišo siekdamas sustabdyti skubotą jenos vertės kritimą, sutikdamos pirkti Japonijos valiutos už maždaug 2 mlrd. USD. Tokiu veiksmu JAV vylėsi stabilizuoti jenos kursą, kuris buvo kritęs iki žemiausio taško per pastaruosius aštuonerius metus.

Tačiau pastangos pristabdyti įsisiūbavusią pasaulinę ekonominę krizę ne ką tepadėjo stabilizuoti padėtį Indonezijoje. Po 30-ties valdymo metų 1998-ųjų gegužę buvo priverstas atsistatydinti prezidentas Suharto, prieš prasidedant riaušėms, kurios kilo po staigaus kainų šuolio dėl drastiško rupijos nuvertinimo. Krizės poveikis buvo juntamas visus 1998 metus. Filipinų ekonomikos augimas 1998 metais praktiškai nukrito iki nulio. Tik Singapūras ir Taivanas liko santykinai izoliuoti nuo sukrėtimo, bet abu patyrė rimtų sukrėtimų.

Nepaisant atskirų šalių sunkumų, dėl bendrų pastangų atstatyti investuotojų pasitikėjimą krizė nuslopo. Siekiant atgauti pasitikėjimą, regiono šalys ėmėsi fiskalinio apribojimo programų, gavo pagalbos paketus (paskolas) iš TVF (pavyzdžiui Filipinai gavo 1.1 mlrd. USD, Tailandas 16 mlrd. USD, Indonezija 23 mlrd. USD, P.Koreja 21 mlrd. USD. [67].

1999 metais analitikai pastebėjo ženklų, kad Azijos ekonomikos pradeda atsigauti.

Azijos ekonominio stebuklo užkulisiai

Iki 1997 metų Azija pritraukė kone pusę kapitalo srautų į besivystančias šalis. Pietryčių Azijos ekonomikos palaikė aukštas palūkanų normas, patrauklias užsienio investuotojams, ieškantiems didelės grąžos. Todėl į regiono šalių ekonomiką įplaukė dideli pinigų srautai, o nekilnojamojo turto kainos labai išaugo. 9-ojo dešimtmečio pabaigoje – 10-ojo pradžioje Tailando, Malaizijos, Indonezijos, Filipinų, Singapūro ir Pietų Korėjos ekonomika sparčiai vystėsi, BVP augimas siekė 8–12%. Tai buvo ir finansinių institucijų – TVF ir Pasaulio banko nuopelnas. Tas laikmetis dar žinomas kaip Azijos ekonominis stebuklas. Tačiau 1994 metais garsus ekonomistas Paulas Krugmanas paskelbė straipsnį, kuriame išdėstė abejones dėl Azijos ekonominio stebuklo. Jis teigė, kad Rytų Azijos ekonominį augimą lėmė vien išorinės investicijos. Tačiau bendras gamybos veiksnių produktyvumas išaugo tik nedaug arba neišaugo visai. Krugmanas teigė, kad tik bendro gamybos veiksnių produktyvumo augimas gali garantuoti ilgalaikį klestėjimą. Finansinei krizei įsisiūbavus, Krugmano nuomonę daug kas laikė pranašiška, nors jis pats pareiškė, kad nebuvo numatęs krizės ar jos masto.

Azijos stebuklo žlugimo priežasčių daug ir dėl daugelio jų ginčijamasi iki šiol. Tailando ekonomikos burbulas išsipūtė dėl vadinamųjų „karštų pinigų“. Burbului pučiantis, jų reikėjo vis daugiau. Tokia pat padėtis susidarė Malaizijoje, nors jos politinis vadovavimas buvo geresnis, ir Indonezijoje, kur padėtį papildomai sunkino vadinamasis „senas mielas kapitalizmas“. Plėtrai

skirtos lėšos dažniausiai buvo panaudojamos be kontrolės, ne pačiu tinkamiausiu ar veiksmingiausiu būdu, jos patekdavo tik į tam tikrų asmenų, paprastai artimiausių valdžios struktūroms, rankas.

Dešimtmečio viduryje Tailandas, Indonezija ir Pietų Korėja turėjo didelį einamųjų sąskaitų deficitą, o palaikomas fiksuotas keitimo kursas skatino skolinimąsi iš užsienio. Dėl to kilo didelis pavojus finansų ir įmonių sektoriuose. Tačiau maždaug tuomet ekonominė aplinka pradėjo keistis. JAV ekonomikai atsigavus po recesijos, dešimtmečio pradžioje JAV Federalinis rezervų bankas, vadovaujamas Alano Greenspano, pradėjo kelti JAV palūkanų normas, kovodamas su infliacija. Taip JAV greta Pietryčių Azijos tapo patrauklios investuotojams, pritraukdamos spekuliacinį kapitalą. Dėl to JAV doleris pradėjo stiprėti kitų valiutų atžvilgiu, o kadangi su juo buvo susietos daugelio Pietryčių Azijos šalių nacionalinės valiutos, jų eksportas tapo ne toks konkurencingas. 1996 metais Pietryčių Azijos eksporto augimas labai sulėtėjo, o tai neigiamai paveikė ir jų einamosios sąskaitos situaciją. Kai kurie ekonomistai pirštais ėmė rodyti ir į Kiniją, esą ji labai prisidėjo prie Pietryčių Azijos valstybių asociacijos (ASEAN) šalių eksporto augimo sulėtėjimo. Nors tuo pačiu metu tie patys ekonomistai teigė, kad pagrindinė krizės priežastis buvo pernelyg didelis spekuliacijos nekilnojamojo turto mastas. Nors Kinija pradėjo veiksmingai konkuruoti su kitais Azijos eksportuotojais, įgyvendinusi keletą į eksportą orientuotų reformų. Svarbiausia buvo tai, kad Tailando ir Indonezijos valiutos buvo artimai susietos su JAV doleriu, kurio vertė 10-ajame dešimtmetyje kilo. Vakarų importuotojai ieškojo pigesnių gamintojų ir juos iš tiesų rado Kinijoje. Kiti ekonomistai nepritaria šiam teiginiui, aiškindami, kad tiek ASEAN, tiek Kinija vienu metu patyrė greitą eksporto augimą.

Daugelis ekonomistų tiki, kad Azijos krizę sukūrė ne rinkos psichologija ar technologija, bet politika, iškreipusi skolintojų ir besiskolinančiųjų santykius. Rinkoje susidarė dideli kiekiai siūlomų kreditų, o nekilnojamojo turto kainos buvo pastūmėtos link aukštumų, kurių nebebuvo įmanoma išlaikyti. Galiausiai nekilnojamojo turto kainos ėmė smukti, o privatūs asmenys ir verslas tapo nebepajėgūs vykdyti savo skolinių įsipareigojimų. Tarp skolintojų kilusi panika paskatino iš krizės apimtų šalių atitraukti didelius kreditų kiekius, o tai savo ruožtu sukėlė kreditų krizę ir tolesnius bankrotus.

Be to, investuotojams stengiantis atsiimti savo pinigus, valiutų rinką užtvindė valiutos iš krizių apimtų šalių, todėl jų kursas ėmė kristi. Siekdamas išvengti valiutų vertės nykimo, šių

šalių vyriausybės buvo priverstos kelti palūkanų normas šalių viduje iki tikrai aukštų dydžių ir įsikišti į valiutų keitimo rinką superkant bet kokią perteklinę vietinę valiutą pagal fiksuotą keitimo kursą iš užsienio rezervų. Nė vienos iš šių politinių priemonių nepavyko išlaikyti ilgiau. Itin aukštos palūkanų normos, kurios gali būti labai kenksmingos net palyginti sveikai ekonomikai, nusiaubė jau ir taip trapias ekonomikas, o centriniai bankai sekino užsienio rezervus, kurių jie turėjo ne tiek jau ir daug. Kai tapo aišku, jog iš šių šalių plūstančio kapitalo bangos sustabdyti neįmanoma, valdžia liovėsi ginti savo fiksuotus keitimo kursus, ir atsiejo valiutas. Tad nuvertėjusios šalių valiutos reiškė, kad paskolos, paimtos užsienio šalių valiutomis labai išaugs, perskaičiavus į vidaus valiutas, dėl to kils dar daugiau bankrotų, o krizė dar labiau gilės.

Kiti ekonomistai, tarp jų Josephas Stiglitzas ir Jeffrey Sachsas, neskyrė daug reikšmės realios ekonomikos vaidmeniui vykstant krizei, palyginti su finansinėmis rinkomis dėl krizės greičio. Greitis, kuriuo krizė plito, kaip teigė Sachsas ir kiti, buvo lyginamas su klasikiniiais paniškais indėlių atsiiminėjimais iš bankų. O Fredericas Mishkinas nurodė asimetrinės informacijos vaidmenį finansinėse rinkose, dėl kurio tarp investuotojų susidarė „bandos mentalitetas“ ir dėl kurio buvo padidinta palyginti nedidelė rizika realioje ekonomikoje. Tuo krizė patraukė elgsenos ekonomistų, besidominčių rinkos psichologija, dėmesį.

Kita galima staigios krizės priežastis gali būti Honkongo suvereniteto perdavimas 1997 metų liepos 1 dieną. Netikrumas dėl Honkongo ateities paskatino investuotojus atitolti nuo Azijos, o tai pablogino ekonomines sąlygas regione ir vėliau paskatino Tailando bato devalvaciją 1997 metų liepos 2 dieną.

Daugelis regiono politikų krizę vertino kaip nesėkmę laiku sukaupti išteklius, kad būtų išvengta valiutų manipuliacijų. Tačiau šią hipotezę nelabai palaikė ekonomistai, kurie teigė, kad nė vienas investuotojas neturėjo pakankamai įtakos rinkai, kad galėtų sėkmingai manipuluoti valiutų vertėmis. Be to, organizavimo lygis, reikalingas koordinuoti masinius investuotojų atsitraukimus iš Pietryčių Azijos valiutų, siekiant manipuluoti jų vertėmis, daro tokią galimybę mažai tikėtiną.

Taigi, Azijos krizė buvo netikėta ir sukėlė šoką visame pasaulyje. Krizę patyrusių Azijos šalių makroekonominiai duomenys buvo ne tokie jau blogi. Dar prieš keletą metų iki krizės Pasaulio bankas šias šalis teikė kaip stiprios ekonomikos ir gero vystymosi pavyzdį. Kai kurie

tyrinėtojai mano, kad krizės priežastis buvo ne makroekonominiai veiksniai, bet panika, išprovokuota finansų rinkų nepasitikėjimo padidėjimo ir valiutų rinkų lūkesčių pokyčių, kuriuos lėmė blogi TVF patarinėjimai [67].

1.4.2. Informacinių technologijų burbulo sprogdimas 2000 m.

Nuo 1992 iki 2000 metų rinkos ir ekonomika rekordišku greičiu žengė į priekį. Žinoma, akcijos kaip ir visų kitų krizių metu buvo pervertintos. Visų pirma, korporacijos klaidingai vedė apskaitą dirbtinai didindamos pelną ir slėpdamos skolas. Kompanijų vadovai nuolatos buvo skatinami akcijų opcionais, kuriomis buvo skiedžiamos kompanijos akcijos.

Internetas atvėrė galimybes akcijomis prekiauti smulkiems investuotojams. Į rinką įžengė milijonai nepatyrusių investuotojų. Biržose atsirado daug spekuliantų ir investuotojų, norinčių greitai praturtėti. Atsirado vadinamieji „day treideriai“, kurie iš spekuliacijų biržoje užsidirbdavo pragyvenimui. Biržoje buvo pasiektas toks lygis, kad net ir beviltiškų bankrotui pasmerktų kompanijų biržos kapitalizacija siekė milijardą dolerių.

Finansų maklerių kompanijos ir bankai dirbo išvien. Bankų dukterinės finansų analitikų kompanijos suteikdavo aukštus reitingus toms kompanijoms, kurių akcijas planuodavo įsigyti banko klientai. Taip buvo dirbtinai sukeliamos akcijų kainos. Kartais būdavo netgi tokių atvejų, kai aukšti reitingai buvo suteikiami netgi rimtų finansinių problemų kamuojančioms kompanijoms.

Devinto dešimtmečio viduryje pradėjo kurtis su internetu susijusias paslaugas teikiančios kompanijos. Jos visos buvo vadinamos „dot com“ kompanijomis. Šios akcijos tapo labai populiarios, nes žmonės internetą matė kaip ateitį, kuri pakeis realų gyvenimą. „Dot com“ kompanijų akcijos sparčiai brango. Rizikos kapitalo fondai savo lėšomis finansuodavo naujų „internetinių“ kompanijų steigimą ir vykdė pirminį viešą akcijų platinimą (IPO). Internetinių kompanijų akcijos tapo tokios populiarios, kad pirminiame akcijų platinime dalyvaudavo internetinės kompanijos, kurios netgi neturėjo aiškaus verslo plano. Niekam tai nerūpėjo, žmonės tiesiog šlavė „internetines“ akcijas. Užtekėdavo, kad kompanijos pavadinime būtų raidės „www“, „.com“, „internet“ ir pirminis akcijų platinimas automatiškai buvo pasmerktas sėkmei [68].

2000 m. pradžioje NASDAQ1 indeksas pakilo iki rekordinių aukštumų – 5000 – tai yra dvigubai daugiau nei buvo prieš metus, ir indeksui pasiekus piką 2000 m. kovo 10 d. prasidėjo staigus akcijų išpardavinėjimas, tai reiškia krintančias akcijų kainas ir investuotojų traukimąsi iš šio rinkos segmento. 2000 m. – 2001 m. prasidėjo vadinamoji dot.com žlugimų serija. Tokia situacija gąsdino ir Europos investuotojus, o visa tai lėmė daugelio kompanijų bankrotus abiejuose žemynuose, nors prieš keletą metų niekas neabejojo jų sėkme. Rinkoje išsilaikė tik stipriausios e. įmonės. 2001 m. rugsėjį nė viena bendrovė JAV rinkoje nepasiūlė savo akcijų viešai apyvartai, – pirmą kartą JAV istorijoje nuo 1975 m..

Taigi nepamatuotą optimizmą e. verslo atžvilgiu pakeitė skaudus nusivylimas dėl prarastų pinigų, darbo vietų ir pasitikėjimo. Interneto amžiaus pradžioje buvo greitai startuota, greitai ir bankrutuota. Iš pradžių nukentėjo interneto naujokai ir smulkios interneto kompanijos, vėliau bankrotų banga nusirito ir iki stambių kompanijų. Daugeliui ekspertų toks didelis skaičius nesugebėjusių rinkoje išsilaikyti e. įmonių buvo netikėtas, nes internetas buvo laikomas dinamiška aplinka, verslui teikianti begalines galimybes. Tačiau dot.com bumo, dar vadinamo XXI amžiaus pradžios ekonomine krize, kurią sukėlė IT sektorius, nuo 2000 m. iki 2002 m

Taigi „Dot-com“ truko šešetą metų, nuo 1995-ųjų iki 2001-ųjų. Kulminacija pasiekta 2000-ųjų kovo 10 d. Per šį periodą susikūrė nemažai internetinių verslų, bet nemaža dalis jų bankrutavo.

„Webvan“ – virtuali maisto prekių parduotuvė. Per pusantrų metų nuo įkūrimo, bendrovės vertė pakilo iki 385 mln. dolerių. Iš nedidelės įmonės, turinčios vieną ofisą San Franciske, „Webvan“ virto didžiuliu tinklu, turinčio atstovybes 26 miestuose. Vienu metu bendrovės vertė buvo vertinama 1.2 mlrd. dolerių. Realybė buvo kitokia – bendrovė niekada nebuvo pritraukusi tiek klientų, kad iš šių gautas pelnas padengtų išlaidų skiltį, tad galiausiai, 2001-ųjų birželį bendrovė bankrutavo, atleidusi maždaug 2000 darbuotojų iš bendrovės.

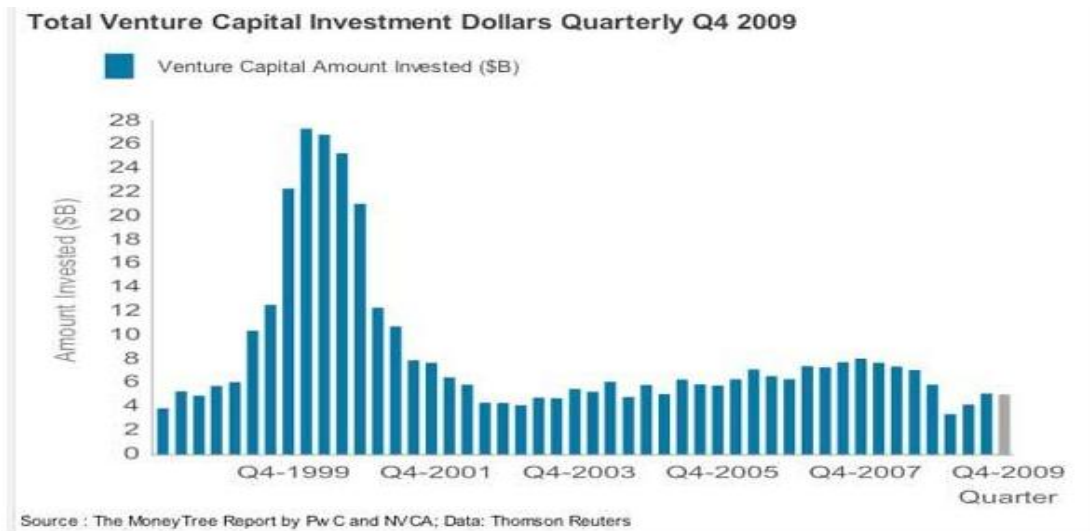
„Boo.com“ – Jungtinėje Karalystėje įsteigta virtuali madingų drabužių parduotuvė. Viena iš žlugimo priežasčių – per sudėtingas tinklalapis, apkrautas Flash ir JavaScript technologijomis. Dabar šių technologijų naudojimas – įprastas reiškinys, bet 1998 m. (tada startavo tinklalapis) internetas veikė lėta *dial-up* linija. Taip pat „Boo“ padarė klaidą sutikdama apmokėti kiekvieno kliento pašto išlaidas, net ir tada, jei klientas nesiruošia pirkti produkto, o tik „apsižiūrėti ar produktas tinka“. Bendrovė per 18 mėn. sugebėjo išleisti 160 mln. dolerių ir bankrutuoti [2].

Ne visos dot.com metais įkurtos e. bendrovės žlugo: dalis sėkmingai tęsia veiklą pradėtą rizikingaisiais 1995-2001 m. Pavyzdžiui, 1995 m. pradėjo veiklą dvi didžiosios elektroninės įmonės: didžiausias pasaulyje virtualus knygynas www.amazon.com, bei e. parduotuvė www.ebay.com. Iš to seka išvada, kad neįtikėtiną interneto rinkos šuolį bei jį sekusį kraštutinį pesimizmą XXI amžiaus pradžioje šiuo metu keičia supratimas, kad Naujoji Ekonomika yra ta pati Senoji Ekonomika, tik vykdoma kitoje erdvėje, kas reiškia, kad e. verslui galioja tie patys principai, tačiau yra tam tikrų specifikų, į kurias neatsižvelgiant galima padaryti verslui lemtingų klaidų. Nors 2000-2001 m. internetinių įmonių žlugimo banga nusinešė daugiausia įmonių, tačiau, tai nereiškia, kad e. verslas nustojo egzistuoti. Taigi e. verslas – ne verslo revoliucija, o evoliucija. Tačiau interneto įmonių burbulo sprogdimas 2001 m. privertė verslininkus iš naujo įvertinti interneto galimybes.

Kaip manoma, vienas sprogdusio burbulo paaiškinimų yra neišsenkantis žmonių godumas. Iš istorijos žinoma daug atvejų, kai žmonės savo gobšumo vedami prarasdavo sveiką protą. XVII a. keturiasdešimtaisiais metais olandai mokėjo už tulpės svogūnėlį tiek, kiek už namą, po to 1849 m. sekė Kalifornijos aukso karštligė, XIX a. antroje pusėje – geležinkelio akcijų kurso užaugimas ir nukritimas, 1970 m. Poseidon akcijų sukelta Australijos aukso karštligė ir devintojo dešimtmečio japonų „burbulų ekonomika“, kai žemės kaina Japonijoje buvo tokia aukšta, kad imperatoriaus rūmų parkas kainavo tiek, kiek visa Kalifornija .

2010 metais sukako 10 metų nuo didžiojo interneto burbulo sprogdimo. Keletas įdomesnių faktų kas pasikeitė per pastarąjį dešimtmetį [21].

1. Rizikos kapitalo investicijos taip niekada ir nebegrįžo į interneto burbulo metu buvusį lygį:

10 pav. Rizikos kapitalo investicijos

Šaltinis: Internetinis marketingas. (2010). Kas pasikeitė per dešimtmetį. [žiūrėta: 2011-11-14]. Prieiga per internetą: <http://www.marketer.lt/kas-pasikeite-per-desimtmeti-3498.htm>

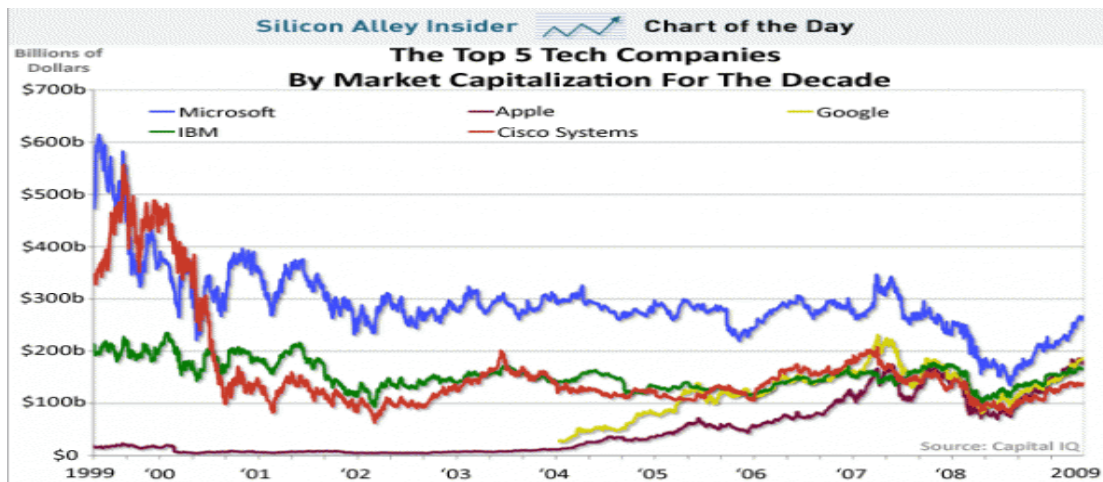
2. 2000 m. interneto vartotojų skaičius siekė 360 mln. Dabar jų yra jau apie 2 mlrd.

WORLD INTERNET USAGE AND POPULATION STATISTICS March 31, 2011						
World Regions	Population (2011 Est.)	Internet Users Dec. 31, 2000	Internet Users Latest Data	Penetration (% Population)	Growth 2000-2011	Users % of Table
Africa	1,037,524,058	4,514,400	118,609,620	11.4 %	2,527.4 %	5.7 %
Asia	3,879,740,877	114,304,000	922,329,554	23.8 %	706.9 %	44.0 %
Europe	816,426,346	105,096,093	476,213,935	58.3 %	353.1 %	22.7 %
Middle East	216,258,843	3,284,800	68,553,666	31.7 %	1,987.0 %	3.3 %
North America	347,394,870	108,096,800	272,066,000	78.3 %	151.7 %	13.0 %
Latin America / Carib.	597,283,165	18,068,919	215,939,400	36.2 %	1,037.4 %	10.3 %
Oceania / Australia	35,426,995	7,620,480	21,293,830	60.1 %	179.4 %	1.0 %
WORLD TOTAL	6,930,055,154	360,985,492	2,095,006,005	30.2 %	480.4 %	100.0 %

11 pav. Interneto vartotojų skaičius

Šaltinis: Internetinis marketingas. (2010). Kas pasikeitė per dešimtmetį. [žiūrėta: 2011-11-14]. Prieiga per internetą: <http://www.marketer.lt/kas-pasikeite-per-desimtmeti-3498.htm>.

3, Kaip ir prieš dešimtmetį, Microsoft vertė vis dar didžiausia tarp IT kompanijų, bet Google ir Apple sparčiai vejasi.

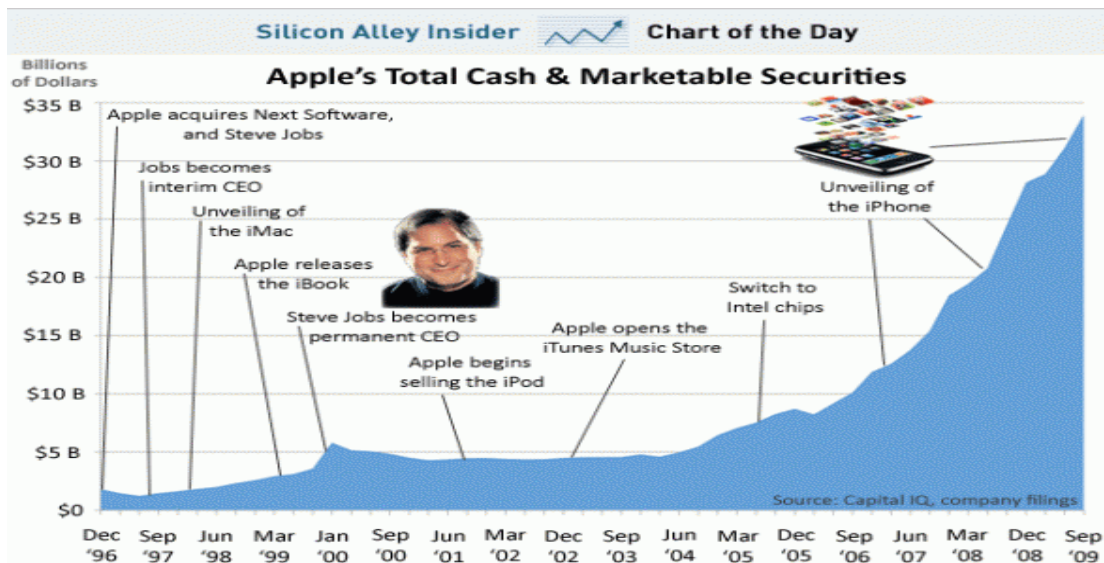
12 pav. IT kompanijų top 5

Šaltinis: Internetinis marketingas. (2010). Kas pasikeitė per dešimtmetį. [žiūrėta: 2011-11-14]. Prieiga per internetą: <http://www.marketer.lt/kas-pasikeite-per-desimtmeti-3498.htm>.

4. 2000 m. Google pajamos siekė 19,1 mln. USD, nuostoliai - 14,7 mln. USD. 2009 m. Google pajamos siekė 24 mlrd. USD, grynasis pelnas - 6,5 mlrd. USD.

2000 m. interneto vartotojai per dieną atlikdavo 23 mln. Google paieškų, dabar - per 300 mln. paieškų per dieną.

5. 2000 m. Apple apyvartinės lėšos siekė 5 mlrd. USD, 2009 m. - beveik 40 mlrd. USD

13 pav. Apple apyvartinės lėšos

Šaltinis: Internetinis marketingas. (2010). Kas pasikeitė per dešimtmetį. [žiūrėta: 2011-11-14]. Prieiga per internetą: <http://www.marketer.lt/kas-pasikeite-per-desimtmeti-3498.html>

6. Amazon.com buvo viena iš nedaugelio burbulą sėkmingai išgyvenusių bendrovių. Pastarųjų metų krizė Amazon.com augimo irgi nesustabdė.

14 pav. Amazon.com augimas

Šaltinis: Internetinis marketingas. (2010). Kas pasikeitė per dešimtmetį. [žiūrėta: 2011-11-14]. Prieiga per internetą: <http://www.marketer.lt/kas-pasikeite-per-desimtmeti-3498.htm>.

1.5. 2008-2009 metų pasaulinės finansų krizės ypatumai, priežastys ir padariniai

2007 m. JAV prasidėjusi finansinė suirutė didesnės rizikos hipotekos paskolų rinkoje sukėlė didelius neramumus ir netikrumą visoje pasaulio finansų sistemoje.

Federalinis rezervų bankas (JAV centrinis bankas) pradėjo agresyviai mažinti palūkanas, siekdamas sumažinti neigiamus burbulą sprogo padarinius JAV ekonomikai. 2001 m. rugsėjo 11 dienos įvykiai tik dar labiau padidino šį ryžtą. Po vienuolikos iš eilės palūkanų normų mažinimo žingsnių pinigai JAV tapo beveik nemokami. Panašiai elgėsi ir kiti svarbiausių pasaulio šalių centriniai bankai. [28]. Dėl nedidelių palūkanų normų JAV pagausėjo suteikiamų hipotekos paskolų gyvenamajam būstui, todėl staiga išaugo gyvenamųjų namų kainos. Tai leido

atsirasti gyvenamųjų namų pirkimo bumui Jungtinėse Valstijose. Panašius burbulus buvo galima pastebėti ir kitose pasaulio šalyse, ypač Jungtinėje Karalystėje, Ispanijoje ir Australijoje.

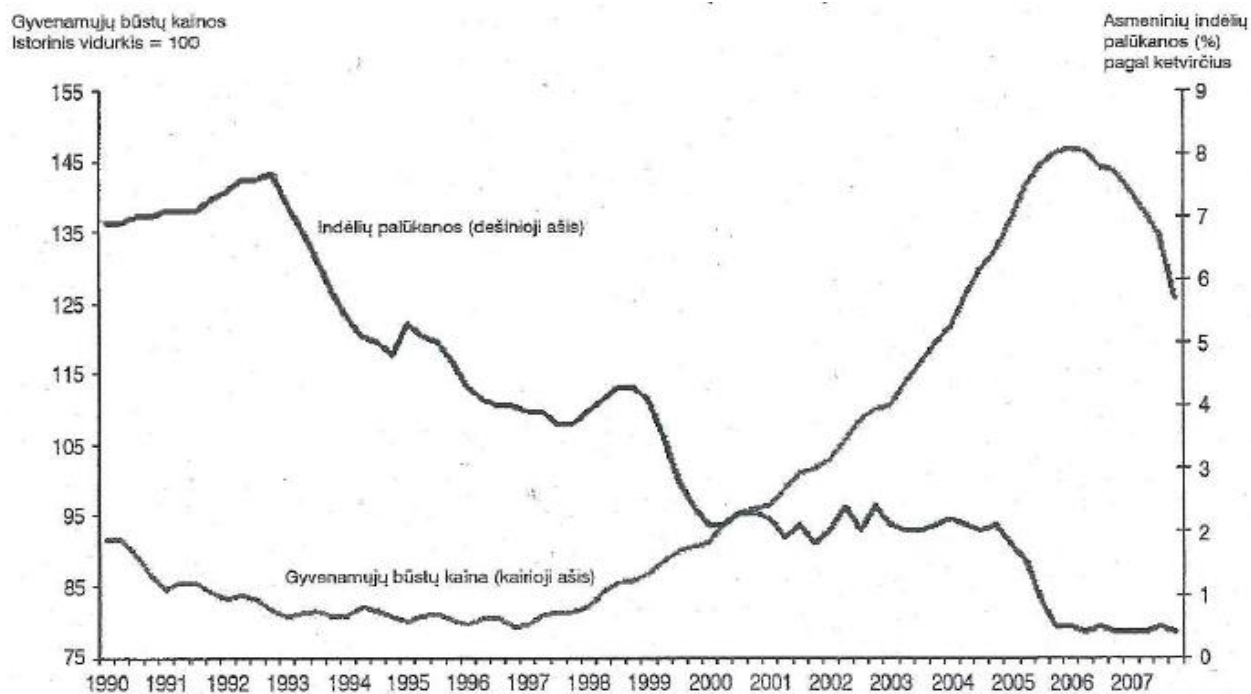
Pati „būsto burbulo“ sąvoka pradėta vartoti ne taip ir seniai. Atliktame tyrime suskaičiuota, kiek nuo 1980 m. pagrindiniuose laikraščiuose anglų kalba visame pasaulyje per mėnesį buvo straipsnių, kuriuose pavartotas terminas būsto burbulas.

Terminas paplito 2002 m., ypač spalio mėnesį, nors 1980-aisiais būsto kainų kilimas JAV buvo toks pat didelis kaip ir 1995 metais. Iki to laiko jis kelis kartus buvo pavartotas tik 1987 m. griuvus akcijų rinkai. Terminas „bumas“ yra neutralesnis nei „burbulas“. „Bumas“ rodo galimybę investuotojams, o „burbulas“ labiau atspindi neigiamą reiškinių sampratą, požiūrį, kad kainos kris [26].

Burbulas yra pats save maitinantis procesas, kai rinkos dalyvių kainų kilimo lūkesčius sustiprina tų lūkesčių paskatintas paklausos (ir kainų) didėjimas. Sunku nusakyti, kada kainų kilimas tampa burbulu, nes situacija, kad esama burbulo, nustatoma tik tuomet, kai burbulas sprogs.

Nekilnojamo turto burbulo augimą JAV aiškiai galima pademonstruoti keletu grafikų. 15 pav. besileidžianti linija rodo indėlių palūkanas, o kylanti – būstų kainas, perskaičiuotas pagal infliaciją. 16 grafikas rodo būstų paskolų kilimą.

JAV asmeninių indėlių kursas

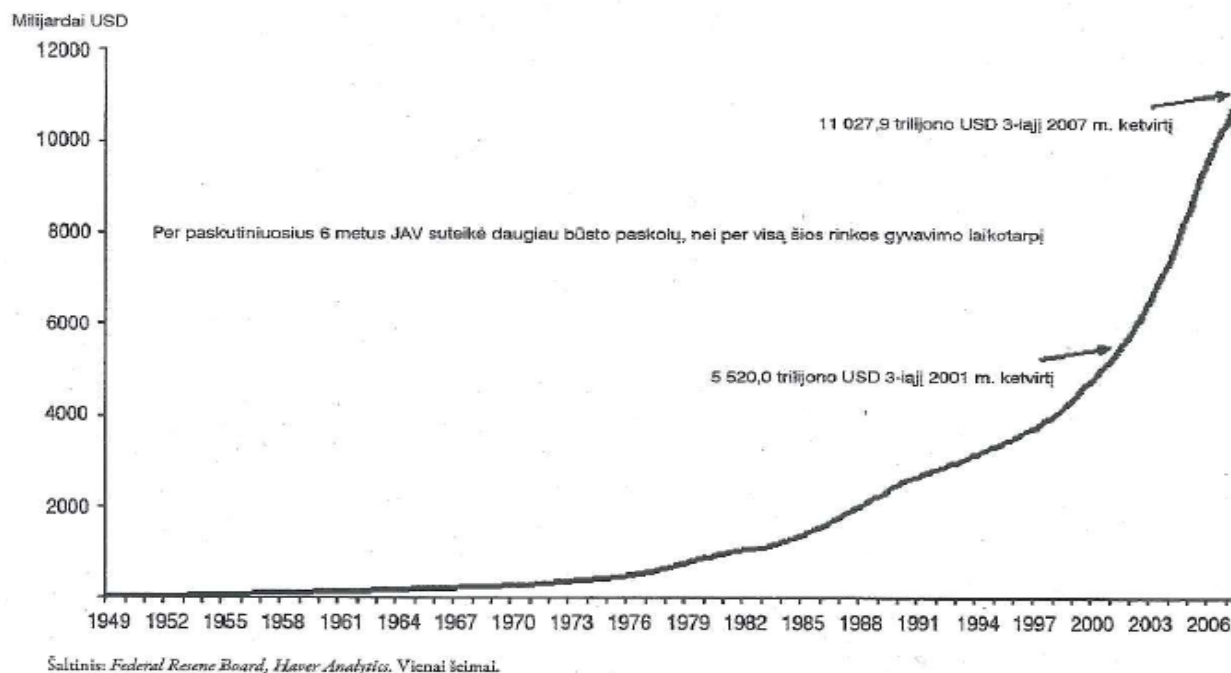

Šaltinis: Bureau of Economic Analysis, Bureau of Labor Statistics, Standard and Poor's, MacroMarkets, Haver Analytics. Mūsų skaičiavimai.

15 Pav. JAV asmeninių indėlių kursas

Šaltinis: Soros. G. The new paradigm for financial markets. The credit crisis of 2008 and what it means, - New York: PublicAffairs.

JAV įkeisto nekilnojamojo turto skolos augimas

16 pav. JAV įkeisto nekilnojamojo turto skolos augimas

Šaltinis: Soros. G. The new paradigm for financial markets. The credit crisis of 2008 and what it means, - New York: PublicAffairs.

Būsto paklausą JAV dar didino itin laisvas požiūris į skolintojų taikomus kriterijus paskolų gavėjams: didesnės rizikos hipotekos paskolos buvo teikiamos didelės rizikos grupei priklausantiems paskolų gavėjams, kurių skolinimosi istorija kėlė abejonių arba buvo bloga. Be to, hipotekos paskolų sutartyse buvo numatomos žemos pradinės palūkanų, todėl jos buvo labai patrauklios vartotojams, imantiems naują hipotekos paskolą. Kai kurie besiskolinantieji nesuprato, ką tokios gana sudėtingos paskolos jiems reiškia. Kiti suprato, kad turėdami nedideles ir nepastovias pajamas (dėl to, kad dažnai praranda darbą) greičiausiai negali sau leisti prabangos gyventi nuosavame būste. Tačiau jie tikėjosi, kad dėl kylančių būsto kainų po kurio laiko galės perfinansuoti šias paskolas geresnėmis sąlygomis, užstatydami padidėjusios vertės būstą [28].

Didesnės rizikos hipotekos paskolų rinka smarkiai augo, o kartu intensyvėjo ir vadinamasis hipotekos paskolų pakeitimas vertybiniais popieriais – procesas, kai skolintojas perduoda kredito riziką investuotojams. Tačiau 2006–2007 m. palūkanų normos pakilo, o namų kainos JAV sumažėjo. Todėl daugelis didesnės rizikos hipotekos paskolas paėmusių skolininkų nebegalėjo

kaip anksčiau perfinansuoti savo hipotekos paskolų ir turėjo mokėti gerokai didesnes palūkanas. Dėl to padaugėjo išipareigojimų neįvykdymo atvejų, ypač didesnės rizikos skolininkų, kuriems šis padidėjimas buvo pernelyg didelis. JAV didesnės rizikos hipotekos paskolų krizė greitai virto visuotine likvidumo krize. Taip įvyko todėl, kad dėl hipotekos paskolų rizikos pakeitimo vertybiniais popieriais kredito rizika, susijusi su didesnės rizikos hipotekos paskolomis, išplito visame pasaulyje. Kai JAV būsto rinkoje ėmė daugėti nuosavybės teisės atėmimo atvejų, nebuvo žinoma, kur iš tikrųjų atsiranda kredito rizika. Nebuvo galima tiksliai nustatyti rizikos dydžio ir vietos, todėl sumažėjo likvidumas ir padidėjo finansų institucijų netikrumas.

Finansų rinkos. Panika finansų rinkose, ypatingai paūmėjusi po 2008 m. rugsėjį įvykusio JAV investicinio banko „Lehman Brothers“ bankroto (Amerikos valdžia nusprendė jo negelbėti, nors prieš pusę metų bankui „Bear Stearns“ ji ištiesė pagalbos ranką. „Lehman Brothers“ tapo nemokus, nes jį sužlugdė bevertės paskolos, padengtos vertę prarandančiu nekilnojamu turtu), bei dramatiškai blogėjanti pasaulio ekonomikos būklė privertė daugelio valstybių valdžios institucijas gelbėti finansų rinkas. Tai yra neregėto masto gelbėjimo operacija, kuria buvo siekiama atkurti normalų griūvančios pasaulio finansų sistemos funkcionavimą. Ydinga pinigų politika, akivaizdžiai nepakankamas finansų rinkų reguliavimas, klaidingi finansų institucijų taikyti finansiniai modeliai ir interesų konfliktai lėmė sisteminės rinkos dalyvių klaidas vertinant riziką. Taip susiformavo precedento neturintis pasaulinis kredito ir turto kainų burbulas.

Siekdamos išvengti finansų sistemos žlugimo, kai kurios šalys darė nepaprastai daug, neretai buvo paminami kitų visuomenės grupių, verslo sluoksnių bei ateities kartų interesai. Bankams sudaromos išskirtinės šiltnamio sąlygos bei vienokia ar kitokia forma nacionalizuojami jų nuostoliai. Šios krizės įveikimo strategijos paprastai pagrįstos viešai deklaruojama prielaida, kad bankuose užtikrinus tolesnį spartų verslo ir gyventojų kreditavimą, pasaulio ekonomika vėl ims toliau sparčiai augti. Labiau tikėtina, kad šalys, besiiimančios proaktyvios ekonominės politikos, laikosi nuostatos bet kokia kaina gelbėti savo bankų sistemas, tačiau suvokia, kad už tai teks susimokėti vėliau. Buvo tikimasi, kad bankų paskolos grąžins gyvybingumą ekonomikai, o augančios valstybės skolos našta palengvins valiutos kurso nuvertėjimas, palanki palūkanų normų aplinka. Kitaip tariant, iš tiesų neretai krizės įveikimo programos yra pagrįstos ne ilgalaikė strategija, o viso labo – „gaisrų gesinimo“ taktika.

Taigi, norint įveikti krizę ir rasti jai vaistus, pirmiausia būtina teisingai identifikuoti jos priežastis. Yra bent keletas krizės priežasčių suvokimo lygmenų. Labiausiai paviršutiniškas ir, deja, labiausiai gajus yra įsivaizdavimas, kad ši pasaulinė krizė buvo neprognozuotas, mažos tikimybės įvykis, kurio nesigėdijama palyginti su 2001 m. rugsėjo 11 d. teroristiniais išpuoliais JAV. Kitas susijęs mitas tas, jog krizė yra vien pasaulinio būsto kainų burbulo ir masinės sekiuritizacijos pasekmė. Vadovaujantis šia prielaida, buvo mąstoma, kad atstačius finansinio ir nekilnojamojo turto kainas, pasaulinis ūkis atsigaus. Pinigų politikos galingieji sudarydami ypatingai palankias pinigų politikos sąlygas iš esmės kūrė naują burbulą.

Retai iš oficialiųjų asmenų buvo girdėti tikrosios ir esminės vykusių procesų priežastys: kai kurios verslo šakos tiesiog per daug prisiskolino neproduktyvioms investicijoms (pirmiausia į nekilnojamąjį turtą), gyventojai pervertino ateities pajamas ir per daug skolinosi bei vartojo, o visam paradui vadovavo praktiškai nekontroliuojami bankai, uždirbę pelnus pinigų kūrimo proceso ir kartais tiesiog nesąžiningo verslo dėka. Gali būti, kad vartojimo ir bendras gamybos lygis stipriausiai kredito bumą jutusiose šalyse tiesiog turi sumažėti keliolika ar net keliasdešimt procentų, nes kreditavimo stimuliuojama ūkio plėtra buvo tiesiog netvari.

Apibendrinant, galima teigti, 2008-2009 m. pasaulio ekonomikos krizę lėmė:

- nekilnojamojo turto burbulo susiformavimas. Nėra nustatyta patikimų ir vienareikšmiškų nekilnojamojo turto kainų burbulų požymių. Net jei ir būtų galima identifikuoti kainų burbulus, monetarinė politika vis dar būtų per silpna pažaboti galimas ekonomines pasekmes.
- antrarūšių būsto paskolų rinka. Bankas iš išduotų būsto paskolų sudaro rinkinį, tampantį užstatu vadinamosioms būsto paskolomis užtikrintoms obligacijoms (angl. *mort- gage-backed securities*), kurios parduodamos trečiosioms šalims – paprastai kitoms finansų institucijoms. Bankas toliau tik administruoja tas būsto paskolas – perduoda palūkanų ir pagrindinės paskolos sumos mokėjimus minėtųjų obligacijų turėtojams. Šis procesas vadinamas – vertimu vertybiniais popieriais: bankas nebėra ribojamas savo galimybių pritraukti indėlius. Jis gali išduoti daugiau būsto paskolų ir uždirbti daugiau komisinių; būsto paskolą paėmusio žmogaus nemokumo rizika perduodama būsto paskolomis užtikrintų obligacijų turėtojams [28].

II. KRIZĖS LIETUVOJE IR GRAIKIJOJE FINANSINĖ ANALIZĖ

2.1. Ekonominiai sprendimai prieškriziniu ir kriziniu laikotarpiu Lietuvoje bei pagrindiniai šalies ekonominiai rodikliai 2008-2011 metais

2004 m. gruodžio 14 d. Lietuvos Respublikos Seimas, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67 straipsnio 7 punktu, 92 straipsnio 5 dalimi ir apsvarstęs Lietuvos Respublikos Vyriausybės programą, pritarė Ministro Pirmininko Algirdo Mykolo Brazausko pateiktai Lietuvos Respublikos Vyriausybės programai.

Finansų srityje numatyti Koalicinės Vyriausybės įsipareigojimai 2004-2008 metų laikotarpiui buvo šie:

1. Nuosekliai didinti socialinės apsaugos, švietimo, mokslo, sveikatos apsaugos, kultūros finansavimą, kuo efektyviau naudoti finansinius išteklius, juos tikslingai paskirstyti ir užtikrinti būtiniausių valstybės reikmių tenkinimą.
2. Sudaryti palankesnes sąlygas šeimoms įsigyti ar išsinuomoti būstą – teikti valstybės remiamus būsto kreditus, remti savivaldybių socialinio būsto fondo plėtrą.
3. Nacionalinį biudžetą formuoti pagal programas, vadovaujantis strateginiais valstybės tikslais, užtikrinti jo sudarymo ir vykdymo viešumą.
4. Suformuoti racionalią mokesčių mokėtojų ir kitų valstybės lėšų bei turto naudojimo kontrolės ir viešumo sistemą.
5. Pasiiekti, kad mokesčių administravimas būtų skaidrus, aiškus, paprastas ir veiksmingas, o mokesčių administratoriaus ir mokesčio mokėtojo santykiai būtų grindžiami abipusio pasitikėjimo principais, realiai suderinus šalių teises ir atsakomybę.
6. Didinti mokesčių mokėtojų skaičių, skatinti aktyvią komercinę ūkinę veiklą, mažinti administravimo našta. Skatinti sąžiningai mokėti mokesčius, mažinti šešėlinės ekonomikos dalį, tuo pagrindu didinti BVP dalies perskirstymą per biudžetą.
7. Ženkliai sumažinti nelegalių prekių srautus diegiant muitinėse informacinę sistemą, fiksuojančią prekių judėjimą, bei stiprinant sienos apsaugą.
8. Tobulinti mokesčių sistemą, kad būtų užtikrintas Lietuvos verslo konkurencingumo didėjimas ES ir pasaulio rinkose.

9. Siekti, kad būtų maksimaliai sutrumpintas PVM grąžinimo laikas.
10. Pasiiekti geresnio darbo jėgos ir kapitalo apmokestinimo balanso.
11. Palaipsniui mažinti gyventojų, ypač gaunančių mažas pajamas, pajamų mokesčio našta, didinti neapmokestinamąjį pajamų dydį. Didinti minimalią mėnesinę algą.
12. Siekti, kad būtų suderintas su ES lengvatinių PVM tarifų būtiniausiems maisto produktams ir vaistams taikymas.
13. Tobulinti Viešųjų pirkimų įstatymą ir pakeisti viešųjų pirkimų organizavimo tvarką.
14. Siekti, kad sprendžiant įsiliėjimo į euro zoną klausimus būtų realiai įvertintas šalies ekonomikos augimas ir finansų stabilumas, būtų sudarytos palankios sąlygos toliau plėtoti Lietuvos ūkį ir gerinti žmonių gyvenimo kokybę.
15. Skatinti finansų sektoriaus plėtrą, jo stabilumą ir įsiliėjimą į ES finansų rinkas.
16. Gražinti rublinius indėlius.
17. Baigti gražinti žemę ir kitą išlikusį nekilnojamąjį turtą, į kurį atkurta nuosavybės teisė.
18. Išmokėti kompensacijas už valstybės išperkamą turtą (žemę, mišką, vandens telkinius, gyvenamuosius namus, butus ir kita).

Kiekvienais metais Lietuvos Respublikos Vyriausybė pateikia veiklos ataskaitą. Toliau pateikiami apibendrinti 2004-2008 metu finansinės veiklos rezultatai.

2004-ieji Lietuvai buvo gana sėkmingi metai, tačiau ekonomikos augimas 2004 metais nebuvo toks spartus kaip 2003 metais. 2004 metais Lietuvos bendrojo vidaus produkto didėjimas, išankstiniu Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertinimu, siekė 6,7 procento. Nors visuotinai pripažįstama, jog Lietuvoje egzistuoja geros verslo sąlygos, Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir toliau ieškojo naujų verslo skatinimo būdų, kurie padėtų išlaikyti veržlią ūkio plėtrą, kad per kuo trumpesnę laikotarpį Lietuva priartėtų prie Europos Sąjungos valstybių senbuvių gyvenimo lygio vidurkio [29]. 2004 metais toliau mažėjo nedarbas. Antai vidutinis nedarbo lygis 2003 metais siekė 12,4 procento, o 2004 metų III ketvirtį – jau 10,6 procento ir buvo žemiausias per pastaruosius metus. Lietuvos Respublikos Seimas 2004 m. gruodžio 22 d. priėmė Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymą Nr. X-65 ir Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymą Nr. X-66. Taip pratęsta nedarbo draudimo išmokos mokėjimo

trukmė bedarbėms moterims nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpiu, taip pat bedarbiams, laikinai nedarbingiems dėl ligos arba traumos; sudaryta galimybė bedarbiams mokymosi metu gauti mokymo stipendiją ir jiems priklausančią nedarbo draudimo išmoką, padidinta bedarbio mokymo stipendija. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2004 m. kovo 24 d. nutarimu Nr. 316 nuo 2004 m. gegužės 1 d. minimalią mėnesinę algą padidino iki 500 litų, o minimalų valandinį atlygį – iki 2,95 lito. Nuo tos pačios dienos bazinė mėnesinė alga padidinta iki 115 litų, dėl to biudžetinių įstaigų darbuotojų darbo užmokestis padidėjo apie 9,5 procento. Minimalios mėnesinės algos realus dydis 2004 metų gruodžio mėnesį, palyginti su 2003 metų gruodžio mėnesiu, padidėjo 5,2 procento. Šalies ūkio darbuotojų vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (neįskaitant individualių įmonių) nuo 1028,5 lito 2000 metų I ketvirtį padidėjo iki 1310,2 lito 2004 metų IV ketvirtį. Nuo 2004 m. balandžio 1 d. nuo 152 iki 172 litų padidinta valstybinė socialinio draudimo bazinė pensija, o nuo 2004 m. rugsėjo 1 d. vietoj 901 lito pradėtas taikyti 990 litų draudžiamųjų pajamų dydis. Šių rodiklių didinimas palietė visus socialinio draudimo pensijų gavėjus. 2004 metų gruodžio mėnesį, palyginti su 2003 metų gruodžio mėnesiu, realus senatvės pensijos dydis, turint būtinąjį stažą, padidėjo 10,8 procento. Vidutinė valstybinio socialinio draudimo senatvės pensija, turint būtinąjį stažą, nuo 318,07 lito 2000 metais padidėjo iki 378,53 lito 2004 metais. negalios vaikams – nuo 172 iki 344 litų, asmenims, pripažintiems I, II ar III grupės invalidais iki 24 metų, iš jų invalidams nuo vaikystės, I ir II grupės invalidams – 0,5 bazinės pensijos; III grupės invalidams – 0,25 bazinės pensijos. Be to, pirmą kartą po 10 metų pertraukos padidintos socialinės pensijos, paskirtos pagal iki 1995 m. sausio 1 d. galiojusius pensijų teisės aktus [29].

2005 metus Lietuva gyveno kaip visateisė NATO ir Europos Sąjungos narė. Vienas iš svarbiausių Lietuvos tikslų – mažinti šalies ekonominio išsivystymo atsilikimą nuo Europos Sąjungos valstybių vidurkio. Pagrindinės veiklos kryptys – užtikrinti makroekonominį stabilumą vykdant darbo rinkos struktūrines reformas, skatinant konkurencingumą, finansinio sektoriaus patikimumą. 2005 metais Lietuvos bendrojo vidaus produkto didėjimas siekė 7,5 procento. Vykdyta griežta fiskalinė politika sąlygojo sėkmingą kovą su šešeline ekonomika – 2005 metais surinkta daugiau nei 1 mlrd. litų viršplaninių pajamų. Buvo plėtojama socialinė apsauga, didinamos pensijos. 2005 metų gruodį vidutinė valstybinė socialinio draudimo senatvės pensija turintiesiems būtinąjį stažą sudarė 454,5 lito ir, palyginti su 2004 metų gruodžiu, padidėjo 54,5

lito, arba 13,6 procento. 2005 metais toliau mažėjo nedarbas, didėjo užimtumas ir gyventojų pajamos. Nedarbo lygis sumažėjo nuo 11,4 procento 2004 metais iki 8,3 procento 2005 metais ir buvo mažesnis negu vidutinis nedarbo lygis Europos Sąjungoje (ten – 8,7 procento). Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis šalies ūkyje 2005 metais sudarė 1289,5 lito ir, palyginti su 2004 metais, padidėjo 12,2 procento, o realusis darbo užmokestis, įvertinus infliacijos įtaką, 2005 metais padidėjo 7,8 procento. Respublikos gyventojų santaupų atkūrimo įstatyme (1997 m. birželio 5 d., Nr. VIII-240) nustatytos antrosios grupės indėlininkais ir pradėta atsiskaityti su trečiosios grupės indėlininkais. Iš viso per 2005 metus į gyventojų indėlių sąskaitas pervesta 253,2 mln. litų atkurtų santaupų [30].

2006 metai buvo sėkmingi Lietuvos ekonomikai. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertinimu, bendrasis vidaus produktas 2006 metais, palyginti su 2005 metais, palyginamosiomis kainomis padidėjo 7,5 procento ir sudarė 81,9 mlrd. litų. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos bendrasis vidaus produktas didėjo daugiau nei 7 procentais ketvirtus metus iš eilės. 2006 metais Lietuvos Respublikos Vyriausybė sėkmingai mažino neigiamą šešėlinės ekonomikos poveikį valdžios sektoriaus finansams, o viršplaninės pajamos buvo skirtos fiskaliniam deficitui mažinti. Vykdoma mokesčių sumažintas gyventojų pajamų mokestis nuo 33 iki 27 procentų taip pat prisidėjo prie šešėlinio verslo mažinimo. Valdžios sektoriaus skola, deficitas, ilgalaikės palūkanų normos su nemaža atsarga tenkino Maastrichto kriterijus. Tik dėl nežymaus infliacijos rodiklio neatitikimo Lietuva negalėjo nuo 2007 metų įsivesti euro. Užtikrinant svarbiausių valstybės reikmių finansavimą, nuolat buvo didinamas socialinės apsaugos, švietimo, mokslo, sveikatos apsaugos ir kultūros finansavimas. Pažymėtina, kad nacionalinio biudžeto asignavimų 2006 metais, palyginti su 2005 metais, visoms šioms sritims teko daugiau: socialinei apsaugai jie buvo padidinti 14,5 procento, sveikatos apsaugai – 25,7 procento, švietimui – 13,3 procento; mokslui papildomai jų skirta 10,4 procento. [31]

Šalyje sparčiai didėjo vidutinis mėnesinis darbo užmokestis. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis 2006 metais Lietuvoje sudarė 1500,2 lito ir, palyginti su 2005 metais, padidėjo 17,6 procento. Nuo 2006 metų liepos nustatyta ir didesnė minimalioji mėnesinė alga – 600 litų. Geresnis socialinės apsaugos finansavimas leido padidinti valstybines socialinio draudimo pensijas ir valstybines šalpos išmokas.

Daug dėmesio skirta socialinės atskirties ir skurdo mažinimui, užtikrintas šių problemų sprendimo tęstinumas plečiant dalyvavimą darbo rinkoje, gerinant paslaugų prieinamumą, mažinant vaikų skurdą ir stiprinant pagalbą šeimoms, šalinant švietimo ir mokymo trūkumus. 2006 metais ir toliau didėjo užimtumas, mažėjo nedarbas. Gyventojų užimtumo tyrimų duomenimis, užimtumo lygis Lietuvoje 2006 metais siekė 63,6 procento ir buvo aukščiausias per pastaruosius kelerius metus, o vidutinis metinis nedarbo lygis (5,6 procento) buvo žemesnis negu Europos Sąjungoje (ten – 8 procentai).

Didėjanti veiklos Europos Sąjungos institucijose patirtis Lietuvos Respublikos Vyriausybei leido sėkmingiau planuoti ir įgyvendinti eurointegracijos procesus. 2006 metais šioje srityje pasiekta nemažai Lietuvai reikšmingų sprendimų. Sėkmingai vykdoma Šengeno erdvės plėtra, priimtas Europos Sąjungos Tarybos sprendimas steigti Europos Sąjungos Lyčių lygybės institutą Vilniuje. Lietuva, laiku įgyvendindama Europos Sąjungos teisės nuostatas, ir toliau išliko pirmaujanti Europos Sąjungos valstybė [31].

Lietuvos ūkio plėtra 2007 metais buvo viena iš sparčiausių tarp Europos Sąjungos valstybių. Skatinamos didėjančio vidaus vartojimo, augo visos ūkio šakos, didėjo vidutinis šalies gyventojų darbo užmokestis, mažėjo nedarbas. Jau penkti metai paeiliui bendrasis vidaus produktas didėjo daugiau nei 7 procentus, o 2007 metais, palyginti su 2006 metais, jis palyginamosiomis kainomis padidėjo 8,8 procento ir sudarė daugiau nei 96,7 mlrd. litų. 2007 metais vidutinė metinė infliacija siekė 5,8 procento.

2007 metais toliau didėjo gyventojų užimtumas. Gyventojų užimtumo tyrimų duomenimis, Lietuvoje 2007 metais užimtumo lygis siekė 64,9 procento ir buvo aukščiausias per pastaruosius kelerius metus. Vidutinis metinis nedarbo lygis mažėjo nuo 5,6 procento 2006 metais iki 4,3 procento 2007 metais ir tapo mažesnis už vidutinį nedarbo lygį Europos Sąjungoje (2007 metų pabaigoje Europos Sąjungoje buvo 6,9 procento).

Šalyje sparčiai didėjo vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, kuris 2007 metais Lietuvoje pasiekė 1813 litų ir, palyginti su 2006 metais, padidėjo 21,2 procento.[32]

2007 metais didėjo ir minimalusis darbo užmokestis. Nuo 2007 m. liepos 1 d. darbuotojams, dirbantiems pagal darbo sutartis, nustatytas naujas minimaliosios mėnesinės algos dydis – 700 litų. Didėjo kai kurių sričių biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų darbo

užmokestis: vidutiniškai 20 procentų jis padidėjo biudžetinių įstaigų sveikatos priežiūros specialistams, taip pat mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojams ir dėstytojams.

Pasirūpinta ir pagyvenusiais žmonėmis: padidintos valstybinės socialinio draudimo pensijos (vidutinė metinė valstybinė socialinio draudimo senatvės pensija, turint būtinąjį stažą, sudarė 608,4 lito ir, palyginti su 2000 metais, padidėjo beveik dvigubai), taip pat nuo 2007 m. liepos 1 d. pradėta skirti pensijų priedą asmenims, turintiems daugiau kaip 30 metų darbo stažą. Nuo 2007 m. sausio 1 d. pradėta suvienodinti valstybines socialinio draudimo našlių pensijas.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė didino paramą šeimoms, auginančioms vaikus. Antai 2007 metais net du kartus buvo didinamos motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos, o nuo 2008 m. sausio 1 d. mokamos 100 procentų pašalpos, iki vaiku sueis vieneri metai. 2007 metais pratęstas „vaiko pinigų“ mokėjimas, jie skirti vaikams iki 12 metų (nuo 2008 metų – jau iki 18 metų). Plėtėsi ir socialinė parama mokiniams: daugiau mokinių gavo nemokamą maitinimą, jie buvo aprūpinami mokinio reikmenimis.

2008 metais šalies ūkis ir valstybės finansų sistema ėmė labai sparčiai kristi į gilią krizę. Lietuvoje krizės nebūtų išvengta net ir tuo atveju, jeigu nebūtų įvykusi pasaulinė krizė. Krizės priežastys šalies ūkyje brendo nuo 2006 metų, tačiau šalies ūkio ir finansų politika nebuvo keičiama, nors tiek nepriklausomi tarptautiniai ir Lietuvos ekspertai, tiek Finansų ministerijos specialistai nedviprasmiškai ir ne kartą perspėjo, kokia gili ir skaudi ištiks krizė, jeigu šalies ūkio ir finansų politika nebus radikaliai pertvarkyta. Tuometinė politinė valdžia ir keturioliktoji Vyriausybė į perspėjimus nesugebėjo tinkamai reaguoti, Lietuvos parengti ekonomikos ir finansų krizei. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog dar 2007 metų spalį Finansų ministerijos ekspertai prognozavo, kad 2009 metais Lietuvą neišvengiamai ištiks krizė ir kad siekiant sumažinti tokios krizės tikimybę ir poveikį jau 2008 metais reikia sudaryti 4 procentų BVP valdžios sektoriaus perteklių. Tačiau keturioliktoji Vyriausybė neatsižvelgė į šiuos perspėjimus, vykdė aklą krizės pavojaus neigimo politiką, nesiėmė jokių permainų finansų politikoje, nesuformavo valdžios sektoriaus pertekliaus, taigi pastūmėjo visuomenę ir ūkį į gilią ekonomikos ir finansų krizę, kurios pirmieji požymiai buvo pastebėti 2008 metų pradžioje, o ryškiai smogė ūkiui ir valstybės pajamoms 2008 metų II pusėje. Keturioliktosios Vyriausybės 2008 metams užsibrėžtas ir Lietuvos Respublikos fiskalinės drausmės įstatyme įtvirtintas tikslas – pasiekti, kad 2008 metais valdžios sektoriaus deficitas neviršytų 0,5 procento BVP, – nebuvo įgyvendintas [33].

Keturioliktoji Vyriausybė, nepaisydama perspėjimų apie artėjančią krizę ir būtinybę formuoti valstybės sektoriaus perteklių 2008 metais, net ir pažeisdama galiojančius įstatymus, prieš 2008 metų rinkimus didino viešojo sektoriaus išlaidas. Tai ypač ryškiai pastebima vertinant socialinių išmokų politiką 2008 metais. Antai 2008 metų pradžioje „Sodros“ biudžete buvo sukauptas daugiau nei 1 mlrd. litų rezervas, o 2008 metų pabaigoje visas šis rezervas jau buvo panaudotas, nors tai ir nebuvo numatyta „Sodros“ biudžete. Vyriausybei nutarus padidinti socialines pensijas daugiau, nei buvo numatyta Lietuvos Respublikos socialinio draudimo fondo biudžeto 2008 metų rodiklių patvirtinimo įstatyme (jame buvo numatyta 745 litai, o priskaičiuota vidutinė metinė pensija – 786 litai), „Sodros“ išlaidos padidėjo keliais šimtais milijonų litų ir „Sodros“ sistemoje buvo sukurta ilgalaikio finansinio deficito problema, o toks įstatymus pažeidžiantis išlaidavimas lėmė tai, kad per 2008 metus bendras fiskalinis deficitas kelis kartus viršijo įstatymuose numatytą. Dėl neatsakingos finansų ir socialinės politikos Vyriausybė ne tik nesukaupe valdžios sektoriaus pertekliaus, kaip rekomendavo Finansų ministerijos specialistai, bet ir leido atsirasti neplanuoti dideliems deficitams.

Siekiant užtikrinti valstybės finansų stabilumą, buvo pateiktas mokesčių įstatymų pakeitimų paketas – šios mokesčių reformos rezultatas turėjo būti iki 2 milijardų litų pajamų sutaupymas, be to, sukurtos teisinės prielaidos subalansuoti apmokestinimo sistemai, užtikrinančiai stabilias biudžeto pajamas, vietoj neefektyvių mokestinių lengvatų įteisinant mokestines paskatas valstybės prioritetinėse srityse. Antai:

1. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo pataisomis: nuo 15 iki 20 procentų padidintas pelno mokesčio tarifas; nustatyta lengvata, leidžianti iki 50 procentų sumažinti apmokestinamąjį pelną įmonėms, investuojančioms į esminį technologinį atsinaujinimą; panaikintos sektorinės lengvatos.

2. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo pataisomis: iki 15 procentų sumažintas pajamų mokesčio tarifas, taikomas visoms pajamoms, išskyrus pajamas iš paskirstytojo pelno, kurioms nustatytas 20 procentų pajamų mokesčio tarifas; pakeista neapmokestinamojo pajamų dydžio taikymo tvarka – jis taikomas tik mažas pajamas gaunantiems asmenims ir tik su darbo santykiais susijusioms pajamoms; panaikintos sektorinės lengvatos, taip pat lengvatos, pasiekusios joms keltus tikslus.

3. Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo pataisomis nuo 2009 m. sausio 1 d. standartinis PVM tarifas padidintas nuo 18 iki 19 procentų, atsisakyta lengvatinių PVM tarifų taikymo, iki 2009 m. birželio 30 d. paliekant galioti tik lengvatinį PVM tarifą kompensuojamiesiems vaistams, knygoms ir neperiodiniams informaciniais leidiniams [45]. Taip pat iki 2009 m. rugpjūčio 31 d. 14 procentinių punktų būtų kompensuojamas PVM tarifas už šilumą, tiekiamą į gyvenamąsias patalpas.

4. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo pataisomis padidinti akcizų tarifai cigaretėms, kurui ir alkoholiniams gėrimams.

2008 metų II pusėje pradėjo mažėti užimtumas ir didėti nedarbas. Gyventojų užimtumo tyrimų duomenimis, užimtumo lygis Lietuvoje 2008 metais siekė 64,3 procento ir buvo 0,6 procentinio punkto mažesnis, negu 2007 metais. Užimtųjų labai sumažėjo 2008 metų IV ketvirtį, ir vidutinis metinis užimtųjų skaičius, gyventojų užimtumo tyrimų duomenimis, siekė 1520 tūkst., arba 0,9 procento mažiau negu 2007 metais. Pagal kitą ekonomikos rodiklį – nedarbą – Lietuva 2008 metų gruodį buvo aštunta nuo galo tarp ES-27 valstybių. Lietuvoje 2008 metų gruodį, Eurostato duomenimis, nedarbo lygis buvo 8 procentai, taigi aukštesnis už vidutinį nedarbo lygį ES (ten jis buvo 7,4 procento).

Išnagrinėjus 2004-2008 metų finansinės veiklos rezultatus galima teigti, kad Lietuvos ekonomika piką pasiekė 2007 metais. Taigi 2004-2007 metai yra laikomi prieškriziniu laikotarpiu. Rodikliai pateikti (žr. 4 priedą).

Pagrindiniai prieškriziniu laikotarpiu priimti sprendimai, turėję didelės įtakos Lietuvos ekonomikai pateikiami lentelėje.

Prieškriziniu laikotarpiu priimti ekonominiai sprendimai

4 lentelė

Vyriausybės įsipareigojimas	Priimtas sprendimas	Sprendimo priėmimo argumentai	Sprendimo paskirtis
Sudaryti palankesnes sąlygas šeimoms įsigyti ar išsinuomoti būstą – teikti valstybės remiamus būsto kreditus, remti savivaldybių socialinio būsto fondo plėtrą.	LR Vyriausybės nutarimas, įsteigta UAB “Būsto paskolų draudimas”.	Šiuo sprendimu buvo siekiama išjudinti nekilnojamojo turto rinką bei išspręsti būsto finansavimo problemą	2000 metais bankams pradėjus klientams teikti ilgalaikes paskolas (iki 25 metų) būstui statyti arba įsigyti, bendrovė UAB „Būsto paskolų draudimas“ sudarė pirmąją būsto paskolų draudimo sutartį. [51]
Palaipsniui mažinti gyventojų, ypač gaunančių mažas pajamas, pajamų mokesčio našta, didinti neapmokestinamąjį pajamų dydį. Didinti minimalią mėnesinę algą.	LR Vyriausybės nutarimas "Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo".	MMA padidiniu buvo siekiama spartinti Lietuvos ūkio vidutinio darbo užmokesčio augimą ir sumažinti darbo užmokesčio skirtumus tarp Lietuvos ir kitų Europos Sąjungos šalių.	Minimali mėnesinė alga buvo didinama palaipsniui kiekvienais metais. 2004 m. minimalią mėnesinę algą buvo padidinta iki 500 litų, 2005 metais iki 550 litų, nuo 2006 metų liepos iki 600 litų, nuo 2007 m. iki 700 litų. 2008 sausio minimalios algos dydis siekė 800 litų.
Gražinti rublinius indėlius	LR gyventojų santaupų atkūrimo įstatymo 3,5 ir 7 straipsnių pakeitimo įstatymas	2008 m. kompensacijos už turėtus rublinius indėlius buvo mokamos tam, kad: būtų sudarytos palankios sąlygos Lietuvai įsivesti eurą 2010 metais; būtų patenkinti gyventojai, kurie prarado savo turėtąsias santaupas dėl valdžios kaltės ir jas atgavę pagerintų savo gyvenimą senatvėje.	Valstybė įsipareigojo atkurti okupacinės sovietinės valdžios nusavintus indėlius, sukauptus Lietuvos valstybiniuose bankuose, taip pat kitas lėšas, padėtas į indėlių sąskaitas, bei santaupas, laikytas likviduotame buvusios SSRS Ekonominėse ryšiuose su užsieniu banko Lietuvos skyriuje. 2008 m. liepos 15 d. Seimas nusprendė pratęsti indėlių gražinimo terminą

			iki 2016-ųjų.
Išmokėti nemokėtą valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalį 1995–2002 metais dirbusiems pensininkams.	LR valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalies išmokėjimo įstatymas (2007)	Nuo 2008 m. liepos nepriemokos pensininkams buvo mokamos siekiant patenkinti pensijų gavėjus, kurie 1995-2002 metais dirbo ir visą šį laikotarpį ar atskirais šio laikotarpio mėnesiais dėl savo darbo užmokesčio dydžio gavo dalį senatvės ar invalidumo pensijos.	2007 metais priimtas sprendimas laipsniškai, per trejus metus, pradedant nuo 2008 m. liepos 1 d., išmokėti nemokėtą valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalį 1995–2002 metais dirbusiems pensininkams, turintiems būtinąją valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą atitinkamos rūšies pensijai skirti, kuriems nurodytuoju laikotarpiu dėl jų pajamų dydžio buvo mokėta ne viso dydžio pensija. Gražinamas sumas (200 mln. Lt) buvo numatyta finansuoti iš Sodros biudžeto.
Siekti geresnio darbo jėgos ir kapitalo apmokestinimo balanso, palaipsniui mažinti gyventojų, ypač gaunančių mažas pajamas, pajamų mokesčio našta.	LR Vyriausybės gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (2002).	Palaipsniui 6 procentais sumažintas gyventojų pajamų mokestis sudaro pakankamas sąlygas pasireikšti turto efektyvumui, skatinti kurti naujas darbo vietas. Gyventojų pajamų mokesčio mažinimas buvo dvejopai naudingas: sumažino mokesčių našta visiems gyventojams, taip pat padidino legalias jų pajamas bei ištraukė iš šešėlio didžiulę masę pinigų, kurie papildė biudžetą.	2003 01 01 – 2006 06 30 Lietuvoje galiojo 33% gyventojų pajamų mokesčio tarifas. Nuo 2006 liepos mėn. 1 d. tarifas buvo sumažintas iki 27%, o nuo 2008 sausio mėn. 1 d. iki 24%.
Atlyginimų didinimas aukštųjų mokyklų	LR Vyriausybės nutarimas dėl mokslo ir	Buvos siekiama sudaryti sąlygas gerinti mokslinių tyrimų ir studijų proceso kokybę, stiprinti	2007–2008 m. mokslo ir studijų institucijų darbuotojų darbo užmokestis buvo didinamas

dėstytojams ir mokslo darbuotojams.	studijų sistemos plėtros programos patvirtinimo (2007).	žmogiškuosius išteklius Lietuvai rengiantis pirmininkauti Europos Sąjungai, skatinti jaunuosius specialistus rinktis mokslinį ir pedagoginį darbą	tris kartus: nuo 2007 m. liepos 1 d. buvo padidintas 20 proc. (iš valstybės biudžeto algoms padidinti buvo skirta 35,6 mln. litų), nuo 2007 m. rugsėjo 1 d. mažiausiai uždirbančių akademinį darbuotojų (asistentų, jaunesniųjų mokslo darbuotojų, lektorių, mokslo darbuotojų, tyrėjų) darbo užmokestis buvo padidintas dar 10 proc. Iš Privatizavimo fondo tam skirta 5,5 mln. litų. Nuo 2008 m. sausio 1 d. dėstytojų ir mokslo darbuotojų darbo užmokestis padidintas 20 proc. 2008 m. valstybės biudžete tam skirta 88,7 mln. litų.
Patvirtinti Ilgalaikę pedagoginių darbuotojų darbo užmokesčio didinimo programą	LR Vyriausybės Nutarimas dėl ilgalaikęs pedagoginių darbuotojų darbo užmokesčio didinimo programos patvirtinimo.	Pedagoginių darbuotojų darbo užmokestis buvo didinamas siekiant didinti pedagogo specialybės patrauklumą, gerinti ugdymo kokybę ir pedagoginių darbuotojų socialinę padėtį, užtikrinant ilgalaičių pedagoginių darbuotojų darbo užmokesčio didėjimą.	Nuo 2008 m. sausio 1 d. pedagoginių darbuotojų darbo užmokestis buvo padidintas 15 procentų: 11,3 procento – dėl bazinės mėnesinės algos padidinimo ir dar 3,7 procento – dėl pedagoginių darbuotojų tarnybinių atlyginimų koeficientų padidinimo. Nuo 2008 m. gegužės 1 d. pedagoginių darbuotojų tarnybinių atlyginimų koeficientai didinami vidutiniškai 10 procentų.
Didinti motinystės (tėvystės) pašalpų dydį.	LR ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 3, 5, 6, 8, 10, 15,	2007 metų pabaigoje priimtomis Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo pataisomis buvo siekiamą	Nuo 2006 birželio 8 d. motinystės (tėvystės) pašalpos dydis buvo 70 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio iki tol, kol vaikui

	16, 17, 18, 181, 183, 19, 20, 21 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (2007).	numatyti dar didesnės išmokas vaikus auginantiems tėvams iki dvejų metų, pailginti motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpų mokėjimo laiką, praplėsti apdraustų asmenų, turinčių teisę į šias pašalpas, ratą.	sukanka vieneri metai. 2007 motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos buvo didinamos du kartus (nuo sausio 1 d. ir nuo liepos 1 d.): pirmą kartą – nuo 70 iki 85 procentų kompensuojamojo uždarbio dydžio, antrą kartą – šias pašalpas, iki vaikui sukaks 6 mėnesiai, pradėta mokėti 100 procentų kompensuojamojo uždarbio dydžio, už likusį laiką, iki vaikui sukaks vieneri metai, paliekant 85 procentus šio uždarbio. Motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos, iki vaikui sueis vieneri metai, nuo 2008 m. sausio 1 d. mokamos 100 procentų, o iki vaikui sukaks 2 metai – 85 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio
--	--	--	---

Šaltinis: sudaryta pagal A.Kavanauskienė, D.Valotkienė, 2010.

Nuo 2008 metų Lietuvoje prasidėjo krizinis laikotarpis. Nors 2009 m. pavyko išvengti valstybės bankroto, lito devalvavimo, o Vyriausybė stengėsi pati spręsti biudžeto problemas, siekdama apsieiti be Tarptautinio valiutos fondo finansinės paramos ir kontrolės, 2008-2009 m. buvo priimti nepopuliarūs ir didelę įtaką šalies ekonomikai turintys teisės aktai.

Tenka paminėti, kad penkioliktoji Lietuvos Respublikos Vyriausybė darbą pradėjo didelių iššūkių ir didelių darbų išvakarėse. Problemos, susikaupusios tiek Lietuvos viduje, tiek globaliame pasaulyje, iš Vyriausybės reikalavo atsakingos, ryžtingos ir efektyvios veiklos, įgyvendinant esmines permainas daugelyje mūsų gyvenimo sričių. Vyriausybė paveldėjo sunkią naštą visuomenę slegiančių neišspręstų problemų bei socialinių negerovių, kurios reikalavo Vyriausybės efektyvios veiklos.

Svarbiausiu uždaviniu tapo ekonomikos krizės ir jos pasekmių suvaldymas. Svarbiausi tiek trumpalaikiai, tiek ir vidutinės trukmės strateginiai prioritetai sudarė visos Vyriausybės programos pamatą:

- neatidėliotinas pasirengimas staigiam šalies ekonomikos lėtėjimui ir jo sukeliamai didelei įtampai valstybės finansų sistemoje, ypač pavojingai pasaulinės finansų krizės akivaizdoje;
- esminių permainų vykdymas tose šalies ir visuomenės gyvenimo srityse, kuriose jos buvo atidėliojamos. Buvo prieita nuostata, kad tokios permainos yra neatidėliotinai būtinos iš esmės pertvarkant valstybės valdymą, suintensyvinant kovą su korupcija, pagreitinant strateginių energetikos problemų sprendimą, kuriant inovatyvią ekonomiką, pertvarkant švietimo ir sveikatos sistemas, įveikiant socialinę atskirtį.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė konstatuodama, jog daugelis makroekonomikos rodiklių ir jų prognozės akivaizdžiai rodė, kad Lietuva atsidūrė ekonomikos krizėje ir atsižvelgdama į sunkią valstybės finansų padėtį, įvertindama, kad bendras valdžios sektoriaus skolinimosi poreikis kartu su ankstesnių išsipareigojimų refinansavimu, nesiimant jokių priemonių, išaugtų daugiau negu iki 9 mlrd. Litų, matydama besitęsiančią finansų krizę pasaulio rinkose ir dėl to ypač pablogėjusias skolinimosi sąlygas bei siekdama kiek įmanoma pasikeitusiomis aplinkybėmis, apsaugoti socialiai jautrias sritis bei vykdyti ankstesnės Vyriausybės išsipareigojimus, sudarė krizės įveikimo planą. [50]. **Šio plano įgyvendinimo priemonės mokesčių srityje:**

1. Nustatyti vienodą 20 proc. gyventojų pajamų, įskaitant dividendus, ir pelno mokesčių tarifą, bei 19 proc. pridėtinės vertės mokesčio tarifą. Kiekvienais metais, rengiant kitų metų biudžetų projektus, persvarstyti šių „krizinių“ pagrindinių mokesčių tarifą ir mokesčius mažinti, jei tai nepakenks makroekonomikos stabilumui.
2. Išskaidyti 20 proc. gyventojų pajamų mokesčio tarifą, nustatant 5 proc. *bruto* darbo užmokesčio gyventojų sveikatos draudimo įmoką tiesiogiai, o ne paskirstant gyventojų pajamų mokestį, skiriamą Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetui. Analogiškai išskaidyti įmokų į Valstybinio socialinio draudimo fondą tarifą, atskiriant 3 proc. darbdavio mokamos valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies. Bendras privalomojo sveikatos draudimo įmokos tarifas sudarys 8 proc. gyventojų *bruto* darbo užmokesčio. Privalomojo

sveikatos draudimo biudžeto pajamų sumažėjimą dėl sveikatos draudimo įmokos įvedimo kompensuoti iš valstybės biudžeto.

3. Pakeisti bazinius dydžius, nuo kurių skaičiuojami politikų, teisėjų, viešojo sektoriaus darbuotojų, pareigūnų darbo užmokesčiai, siekiant užtikrinti, kad sumažinus gyventojų pajamų mokesčio tarifą jų *neto* darbo užmokestis nesikeistų.
4. Atsisakyti lengvatinių pridėtinės vertės ir gyventojų pajamų mokesčio tarifų, išskyrus pridėtinės vertės mokesčio lengvatą už šildymą. PVM lengvatos už šildymą atsisakyti nuo 2009 m. rudens šildymo sezono; iki to laiko sukurti efektyvų kompensavimo mechanizmą mažas ir vidutines pajamas gaunantiems asmenims.
5. Peržiūrėti kitas gyventojų pajamų mokesčio lengvatas (įskaitant leidžiamas atimti iš pajamų išlaidas), paliekant tik socialiniu požiūriu pagrįstas išlygas, taip pat į taupymą orientuotas lengvatas.
6. Padidinti akcizą kurui iki dydžių, ne mažesnių nei Europos Sąjungoje nustatytų minimalių dydžių, akcizą suskystintoms dujoms pakelti ne mažiau kaip dvigubai, taip pat didinti akcizus tabakui (kaip numatyta Seimui pateiktame projekte) ir alkoholiui, kartu naikinti akcizų lengvatą mažųjų alaus daryklų gaminamam alui. Padidinti naftos ir dujų išteklių mokestį, naikinant šio mokesčio lengvatas, ir azartinių lošimų mokestį, nustatant mokesčio dalį nuo bendrųjų lošimo pajamų. Peržiūrėti mokesčius už valstybinius gamtos išteklius, padidinti mokestį už valstybinio turto naudojimą patikėjimo teise, taip pat nedaryti išimčių valstybės kontroliuojamoms akcinėms ir uždarosioms akcinėms bendrovėms dėl dividendų mokėjimo į valstybės biudžetą.
7. Peržiūrėti veiklos rūšių, kurioms reikalingi verslo liudijimai, sąrašą ir mokesčių dydį, išskyrus verslo liudijimus amatininkams, naikinant verslo liudijimus, kurie iškraipo darbo rinką ir sukuria nevienodas verslo sąlygas, kaip antai: verslo liudijimai statybos darbams, turto nuomai, sudarantys sąlygas verstis didmenine prekyba ir t. t. Nuosekliai pasiekti, kad asmenys, turintys verslo liudijimus, dirbtų pagal individualiai veiklai taikomas apmokestinimo taisykles. Supaprastinti individualios veiklos administravimą ir apskaitą.
8. Įvesti transporto priemonių savininkų ar valdytojų mokestį už juridiniams asmenims priklausančias lengvasias transporto priemones.

9. Apmokestinti pelno mokesčiu žemės ūkio veiklą vykdančius ūkio subjektus, įtraukti ūkininkus (išskyrus ūkininkus, kurių ūkis natūrinis) į apmokestinimo pajamų mokesčiu sistemą.
10. Per 2009–2011 metus pertvarkyti socialinio ir sveikatos draudimo sistemas, į jas įtraukiant šiuo metu nedalyvaujančius asmenis, suvienodinti vienodomis sąlygomis dirbančių asmenų dalyvavimo šiose sistemose principus.
11. Pakeisti neapmokestinamųjų pajamų dydžio taikymo tvarką, padidinant jį mažas pajamas gaunantiems asmenims ir jo netaikant didesnes už vidutines pajamas gaunantiems asmenims. Neapmokestinamųjų pajamų dydžių sistemą sudaryti tokią, kad būtų išvengta „slenksčio“ efekto, jei tai labai nepadidins administravimo sąnaudų ir nesumažins biudžeto pajamų.[50].

Taigi nuo 2009 metų pradžios Lietuvoje buvo pradėta vykdyti mokesčių reforma, kurią paskatino finansų ir ekonominė krizė. Su ja susiję įstatymai buvo priiminėjami žaibo greičiu, naktiniuose posėdžiuose. Tai viena reikšmingiausių mokesčių reformų per mūsų valstybės istoriją nuo Nepriklausomybės paskelbimo pradžios.

Su mokesčių reforma susiję ekonominiai sprendimai bei jų priėmimo argumentai pateikiami žemiau esančioje lentelėje.

Kriziniu laikotarpiu priimti ekonominiai sprendimai

5 lentelė

Vyriausybės įsipareigojimas	Priimtas sprendimas	Sprendimo priėmimo argumentai	Sprendimo paskirtis
Pelno mokestis	2008 m. gruodžio 18 d. priimtas pelno mokesčio įstatymo papildymo įstatymas.	Pelno mokesčio tarifas buvo padidintas, siekiant padidinti valstybės biudžeto pajamas, taip pat perskirstomą per biudžetą BVP dalį. Dėl pelno mokesčio tarifo padidinimo bei lengvatų atsisakymo, buvo tikimasi apie 460 mln. Lt papildomų pajamų.	Vyriausybė pritarė siūlymui nuo 15 proc. iki 20 proc. didinti pelno mokesčio tarifą ir panaikinti lengvatas – apmokestinti kredito unijų, Centrinės kredito unijos, žemės ūkio įmonių pelną. Tiesa, pastarosioms buvo siūloma

			nustatyti pereinamąjį dvejų metų laikotarpį. Siekiant didinti šalies įmonių produktyvumą, konkurencingumą ir energetinį efektyvumą, buvo siūloma nustatyti pelno mokesčio lengvatą, leidžiančią iki 50 proc. sumažinti apmokestinamąjį pelną įmonėms, investuojančioms į esminį technologinį atsinaujinimą. [44]
Pridėtinės vertės mokestis	2008 m. gruodžio 23 d. priimtas pridėtinės vertės mokesčio įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas.	Dėl pridėtinės vertės mokesčio standartinio tarifo padidinimo nuo 18 proc. iki 21 proc. ir dėl daugumos lengvatinių tarifų panaikinimo į valstybės biudžetą buvo siekiama gauti apie 900 mln. Lt papildomų PVM pajamų ir planuota surinkti 6251,7 mln. Lt PVM pajamų.	Iki 2009 sausio 1 d. PVM tarifas – 18 proc., nuo 2009 m. sausio 1 d. – 19 proc., nuo 2009 m. rugsėjo 1 d. – 21 proc. Grėsmė: padidinus PVM tarifą yra galimybė, kad įmonės, norėdamos išlikti rinkoje, pradės sukčiauti, tokiu būdu sukuriant dar didesnę šešėlinę ekonomiką. [45].
Gyventojų Pajamų mokesčio tarifas	Pats GPM tarifas, išskyrus pajamas iš paskirstytojo pelno, mažinamas iki 15 proc., tačiau iš GPM atskiriama savarankiška 6 proc. gyventojų sveikatos draudimo įmoka, kuri bus mokama į Privalomojo sveikatos draudimo	Dėl gyventojų pajamų mokesčio tarifo sumažinimo bei neapmokestinamojo pajamų dydžio taikymo mechanizmo pakeitimo buvo planuojama negauti apie 220 mln. litų, o bendrai surinkti apie 1196 mln. Lt pajamų.	Nuo 2008 m. gruodžio 30 d. nustatytas gyventojų pajamų mokesčio tarifas 15 proc. [46].

	fondo (PSDF) biudžetą. Paskirstytasis pelnas (dividendai) bus apmokestinami 20 procentų pajamų mokesčio tarifu.		
Išlaidos, mažinančios mokėtiną GPM	2008 m. gruodžio 23 d., priimtas Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas .	Dėl panaikintų lengvatų, suteikiančių teisę susigrąžinti gyventojų pajamų mokestį, perkant asmeninį kompiuterį ir mokant būsto kredito palūkanas, buvo siekta 156 mln. Lt sumažinti valstybės biudžeto išlaidas.	Vyriausybė pritarė idėjai nuo 2009 metų atsisakyti pajamų mokesčio lengvatos palūkanoms už paimtą kreditą gyvenamajam būstui statyti ar jam įsigyti. Ši nuostata būtų taikoma naujai išduodamų paskolų gavėjams ir nesustabdytų lengvatos galiojimo gyventojams, kurie kreditą būstui įsigyti jau pasiėmę ir pajamų mokesčio lengvata jau naudojami. Nuo 2009 metų leidžiama atskaityti iš gyventojo apmokestinamųjų pajamų sumas, sumokėtas už profesinį mokymą ar studijas tik tuo atveju, jei juos baigus įgyjamas pirmas atitinkamas aukštasis išsilavinimas ir (ar) suteikiama pirma atitinkama kvalifikacija.

Atlyginimų mažinimas	2009 metų sausio mėn. priimta valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo pataisa	Sumažindama atlyginimus Seimo nariams ir kt. valstybės pareigūnams, valstybė siekė mažinti išlaidas iki 15 proc. Taip buvo siekiama sutaupyti 1 mlrd. litų. (parlamentarų ir ministrų algų apkarpymu tikimasi sutaupyti 2,2 mln. litų.)	Nuo 2009 m. sausio 1 d. iki liepos 31 d. valstybės tarnautojų, valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų pareiginės algos bazinis dydis sumažintas iki 475 litų. Nuo 2009 m. rugpjūčio 1 d. iki 2009 m. gruodžio 31 d. – iki 450 litų. Nuo 2009 m. rugsėjo 30 d. atidėtas pedagogų atlyginimų didinimas ir nustatytas ilgalaikės pedagoginių darbuotojų darbo užmokesčio didinimo programos įgyvendinimas nuo 2011 m. sausio 1 d. [47].
Sodros įmokų, pervedamų į Privačius pensijų fondus, dalies sumažinimas	LR pensijų sistemos reformos įstatymo 4 straipsnio pakeitimo įstatymas, 2009	Sumažinus Sodros įmokų, pervedamų į privačius pensijų fondus, dalį, buvo siekiama 600 mln. Lt padidinti Sodros biudžetą.	Pensijų įmokos dydis 2007 ir 2008 metais siekė 5,5 procento, sumažėja: nuo 2009 m. sausio 1 d. iki 2009 m. birželio 30 d. iki 3 procentų, nuo 2009 m. liepos 1 d. iki 2009 m. gruodžio 31 d. ir 2010 metais – iki 2 proc. dalyvių pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos.
Akcizai	2009 metų sausio 6 d. priimtas akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas	Planuojamas rezultatas: valstybės biudžetas gautų 690 mln. litų papildomų pajamų.	Nuo 2009 m. 01 mėn. akcizo tarifas etilo alkoholiui padidintas nuo 3840 iki 4140 Lt už gryno etilo alkoholio hektolitą.

			Atsižvelgiant į Lietuvos išipareigojimą pasiekti ES nustatytą minimalų akcizo tarifą cigaretėms, siekiant išvengti staigaus kainų didėjimo, cigaretėms taikomi akcizo tarifai didinami du kartus. Nuo 2009 m. kovo mažmeninė populiariausių cigarečių pakelio kaina padidėtų 0,95 lito (nuo 5 iki 5,95 Lt) arba 19,1 %, o nuo rugsėjo mažmeninė populiariausių cigarečių pakelio kaina pakiltų 1,24 lito (nuo 5,95 iki 7,19 Lt) arba 20,8%. [49].
--	--	--	--

Šaltinis: sudaryta pagal A.Kavanauskienė, D.Valotkienė, 2010.

Kriziniu laikotarpiu priimtų esminių ekonominių sprendimų finansinis efektas turėjo būti – į biudžetą surinkti 2 mlrd. litų įgyvendinant neatidėliotiną mokesčių reformą, dar 2 mlrd. taupant ir efektyviai panaudojant mokesčių mokėtojų pinigus ir 1,3 mlrd. parduodant valstybei priklausančių akcinės bendrovės „Mažeikių nafta“ akcijų likutį ir gautas lėšas panaudojant Rezerviniam (stabilizavimo) fondui. Taigi bendras planuotas finansinis rezultatas – 5,3 mlrd. Litų [50].

Remiantis makroekonominėmis prognozėmis, valstybės finansų stabilumas galėjo būti garantuotas tik vienu būdu – pasiekus krizės įveikimo plane numatytą 5,3 mlrd. litų finansinį rezultatą (mažinant 2009 m. nacionalinio biudžeto deficitą, Sodros biudžeto deficitą ir papildant Stabilizavimo fondą). Šis rezultatą buvo laikomas pagrindiniu Krizės įveikimo plano tikslu.

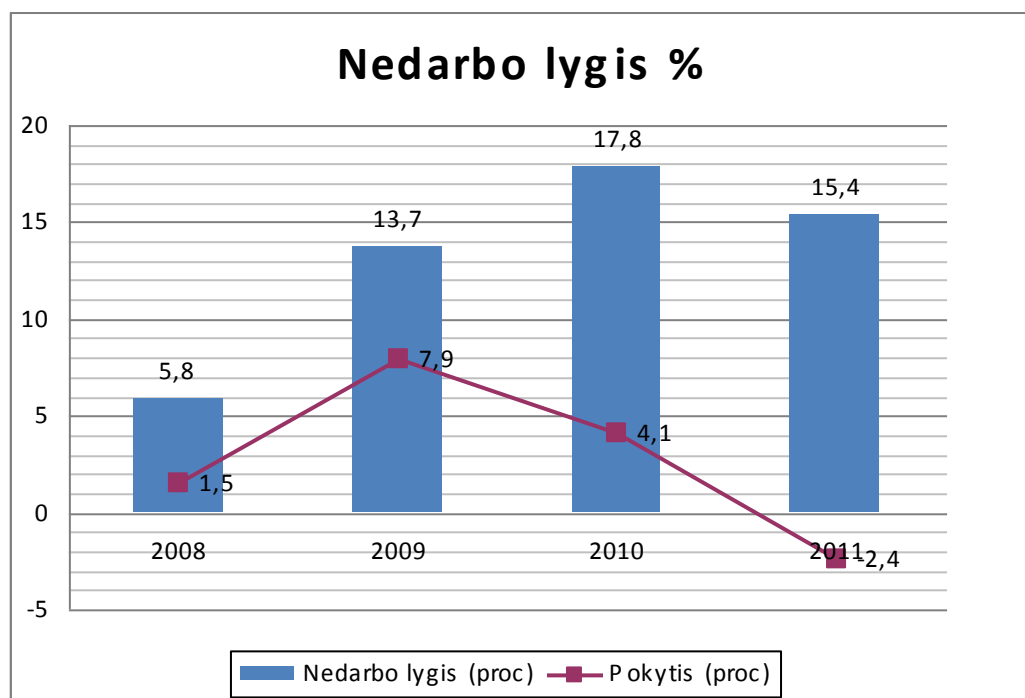
Rengiant 2009 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių projekto pataisas Koalicijos partnerių į Vyriausybę deleguotų ministrų pateikti siūlymai mažinti mokesčių tarifus, atsisakyti kai kurių taupymo eilučių ar imtis kitokių veiksmų, pagal Finansų ministerijos skaičiavimus galinčių padidinti deficitą, privalėjo būti paremti tokiomis taupymo

arba papildomų pajamų nuostatomis, kurios būtų leidusios kompensuoti ankstesniais siūlymais padidintą biudžeto deficitą. Koalicijos partnerių į Vyriausybę deleguoti ministrai įsipareigojo neatidėliodami svarstyti esminių permainų planus įvairiose valstybės valdymo srityse su sąlyga, kad tos pataisos nepažeis bendro makroekonominio stabilumo.

Apibendrinant prieškriziniu ir kriziniu laikotarpiais priimtus sprendimus galima teigti, kad prieškriziniu laikotarpiu buvo priimti šaliai nepalankūs sprendimai – rublinių indėlių grąžinimas, LR valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalies išmokėjimas, atlyginimų didinimas aukštųjų mokyklų dėstytojams ir mokslo darbuotojams, pedagoginių darbuotojų darbo užmokesčio didinimas, motinystės (tėvystės) pašalpų dydžio didinimas. Na, o kriziniu laikotarpiu naujosios Vyriausybės sprendimai buvo sukoncentruoti ne į ekonominio augimo tikslus, o į valstybės bei Sodros biudžeto deficito mažinimą. 2009 m. buvo ne tik ekonominių ir finansinių šalies problemų metai, tai buvo ir esminių permainų metai. Vyriausybė ėmėsi spręsti šalies problemas didindama mokesčius, sumažindama į privačiųjų pensijų fondus pervedamų Sodros įmokų dalį, mažinant vadžios sektoriaus išlaidas.

Siekiant išsamiau apžvelgti 15-osios Vyriausybės priimtų sprendimų efektyvumą, toliau pateikiami pagrindiniai šalies ekonominiai rodikliai 2008-2011 metais. 2008-2011 metų Lietuvos, Europos Sąjungos ir Euro zonos palyginamieji rodikliai pateikti priede. (žr. 2 priedą)

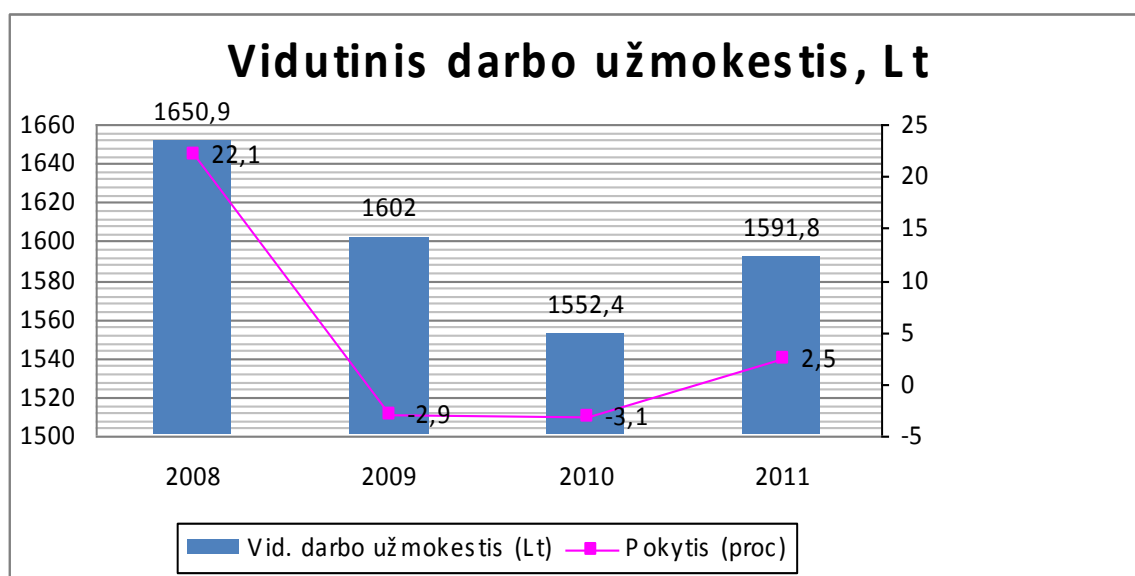
1. Nedarbo lygis.
2. Šalies ūkio darbuotojų vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis, Lt.
3. Valstybinio socialinio draudimo vidutinė senatvės pensija, Lt
4. Infliacija, %
5. Bendrasis vidaus produktas to meto kainomis, mln. Lt
6. BVP padidėjimas, sumažėjimas, palyginti su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu, %.
7. Centrinės valdžios užsienio skola laikotarpio pabaigoje, mln. Lt

17 pav. Nedarbo lygis (proc.) 2008-2011 metais Lietuvoje

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis rodiklių duomenų bazėje. [žiūrėta 2012-01-03]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1111>.

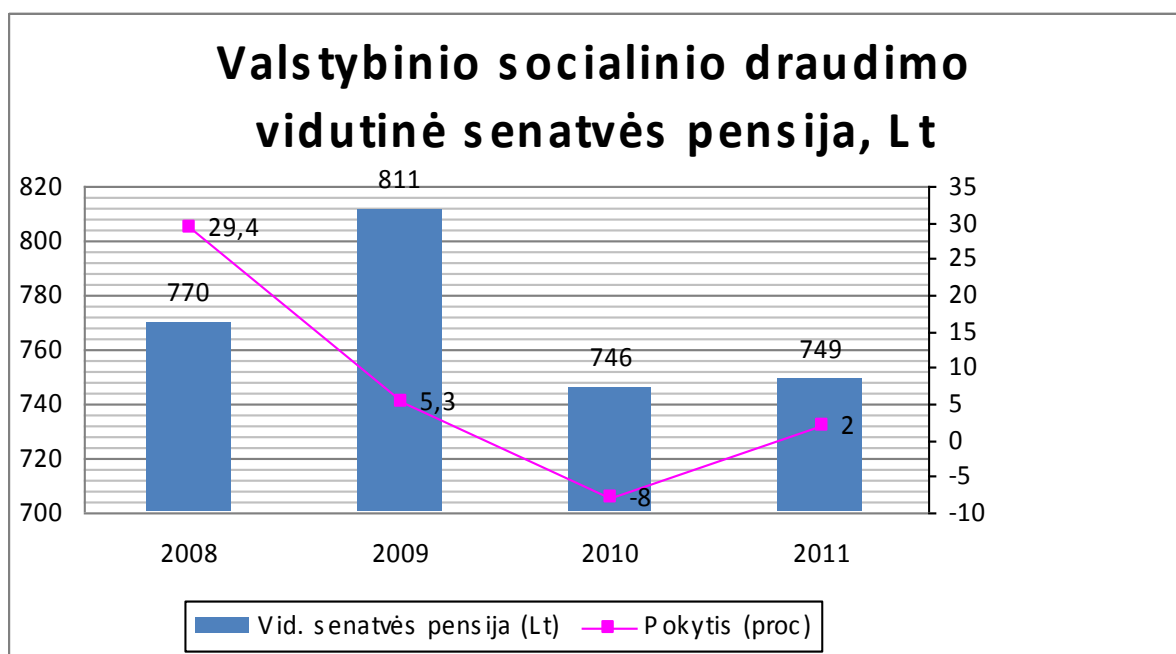
Krintantis užimtumas skatino nedarbo lygio augimą. 2009 m. teigtikėtinau sparčiai pablogėjo darbo rinkos rodikliai, kurie ir toliau augo 2010 bei 2011 metais. Nepaisant šio tokio sumažėjimo, 2011 metais nedarbo lygis viršijo 2008 metų lygį beveik 3 kartus. Darbo vietų skaičius mažėjo, nes daugeliui įmonių teko susidurti su rimtais iššūkiais. Buvo sumažintas darbuotojų skaičius tiek privačiame, tiek valstybiniame sektoriuose. 2009 m. spalio 28 d. verslo grupių ir profesinių sąjungų organizacijos pasirašė nacionalinį susitarimą, kuriame vyriausybė įsipareigojo 2010 metais valstybės tarnautojų skaičių sumažinti 10 %. Išaugo ir jaunimo nedarbo lygis. 2009 m. 3 ketvirtį siekė 33 %, t.y daugiau nei dvigubai lyginant su 2008 metais. Tai dar labiau padidino emigracijos bangos riziką. Emigracijos augimas 2010 ir 2011 metais buvo svarbus kompensuojantis veiksnys nedarbo lygio statistikai.

18 pav. Šalies ūkio darbuotojų vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis

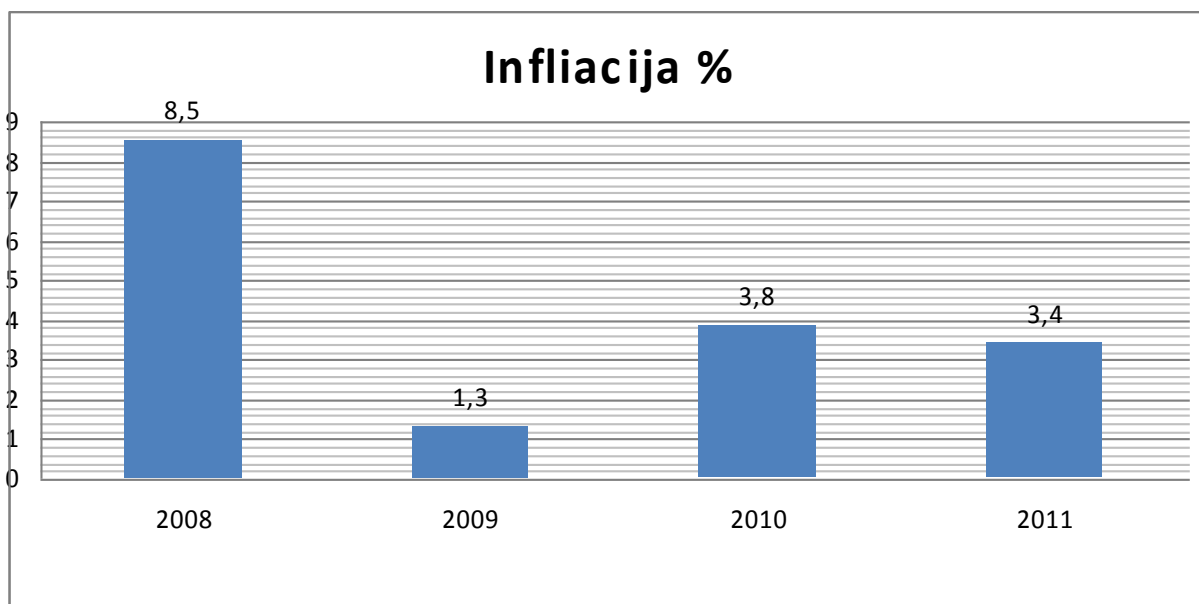
Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis rodiklių duomenų bazėje. [žiūrėta 2012-01-03]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1111>.

Vidutinis darbo užmokestis po mokesčių sumažėjo 3,57 % nuo 2008 m. Ši mažėjimą daugiausiai lėmė restruktūrizacija privačiame sektoriuje bei atlyginimų mažinimas valybės sektoriuje. Nors 2011 metais darbo užmokestis nebekrito, tačiau augimas buvo neženklaus – vos 2,5 %. 2011 metais atlyginimai smarkiausiai ūgtelėjo ten, kur buvo jaučiamas didžiausias ekonominės veiklos pagyvėjimas – eksporto sektoriuose. Antai apdirbamosios pramonės darbuotojų užmokestis per metus padidėjo 1,7 proc. Tuo tarpu į vidaus rinką orientuotoje statyboje, didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje darbo užmokestis tebemažėjo. Atlyginimai kilo ir tų šakų specialistams, kur aktuali darbo jėgos trūkumo problema – pavyzdžiui, informacijos ir ryšių paslaugų sektoriuje.

19 pav. Valstybinio socialinio draudimo vidutinė senatvės pensija, Lt

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis rodiklių duomenų bazėje. [žiūrėta 2012-01-03]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1111>.

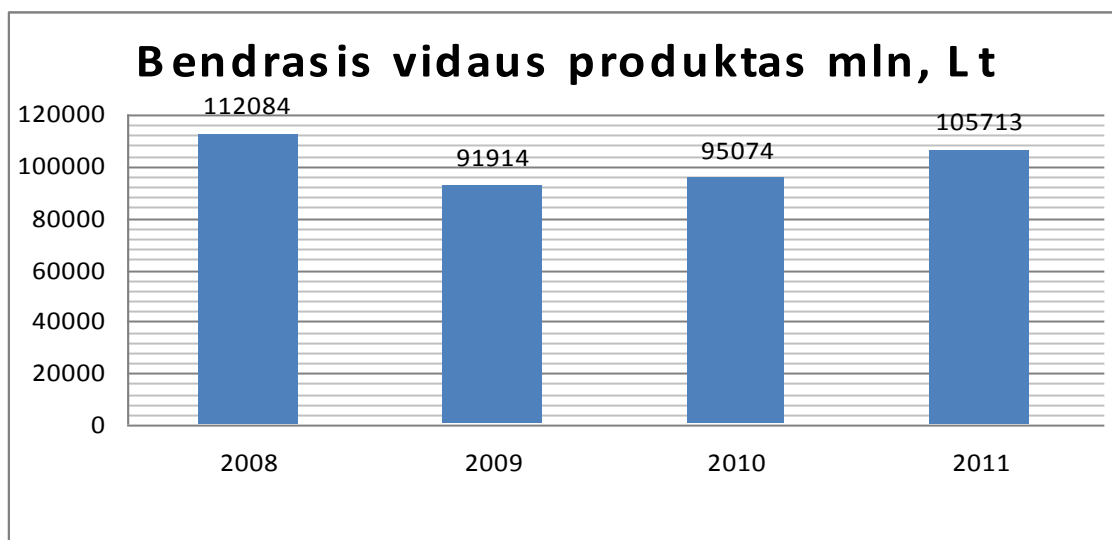
20 pav. Infliacija, %

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis rodiklių duomenų bazėje. [žiūrėta 2012-01-03]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1111>.

2008 metais infliacijos lygį daugiausia nulėmė 15,9 proc. pabrangę maisto produktai ir nealkoholiniai gėrimai, 17,5 proc. – būsto, vandens, elektros, dujų ir kito kuro, 15,8 proc. – transporto grupių prekės ir paslaugos ir 5,0 proc. atpigę drabužiai ir avalynė. 2008 m. sausio mėn., palyginti su 2007 m. gruodžio mėn., vartojimo prekių ir paslaugų kainos padidėjo 1,6 procento. 2009 m., maisto produktų, gėrimų ir tabako kainų pokyčiai smarkiai veikė metinės infliacijos mažėjimą [52]. Alkoholinių gėrimų ir tabako kainų įtaka metinei infliacijai keitėsi mažai, o ją mažino atpigę maisto produktai ir nealkoholiniai gėrimai. Šių prekių kainos nuolat mažėjo, o sparčiausiai krito vasaros mėnesiais, labai atpigus vaisiams ir daržovėms.

2010 metais maisto produktai per metus pabrango net 8,9 proc., transporto prekės ir paslaugos – 8,7 proc., komunalinės paslaugos – 6,5 proc. Kitos prekių grupės brango nedaug arba pigo: ryšių paslaugos – 4 proc., drabužiai ir avalynė bei poilsio ir kultūros paslaugos – po 1,5 proc. [53]. Jei maisto produktų ir degalų kainos būtų stabilios, vartotojų kainų infliacija Lietuvoje šiuo metu būtų kur kas patrauklesnio dydžio – artima nuliui.

Palyginti su kitomis ES šalimis, Lietuva pagal infliacijos lygį patenka į didesnės infliacijos kategoriją. Tai visų pirma lemia vartojimo krepšelio asimetrija, nes mūsų šalyje santykinai daugiau, palyginti su pažengusiomis Europos valstybėmis, išleidžiama sparčiai brangstančiam maistui ir degalams. Lietuva pasmerkta turėti didesnę infliacijos tempą nei euro zonos šalyse ne tik trumpuoju, bet ir ilguoju laikotarpiu. Pavyzdžiui, jei 2011–2020 m. euro zonoje vidutinis metinis infliacijos tempas sudarytų apie 2 proc., 2011–2014 m. infliacijos vidurkis Lietuvoje turėtų siekti bent apie 3,2 proc., o 2015–2020 m. – maždaug 2,8 proc. [20].

21 pav. Bendrasis vidaus produktas to meto kainomis, mln. Lt

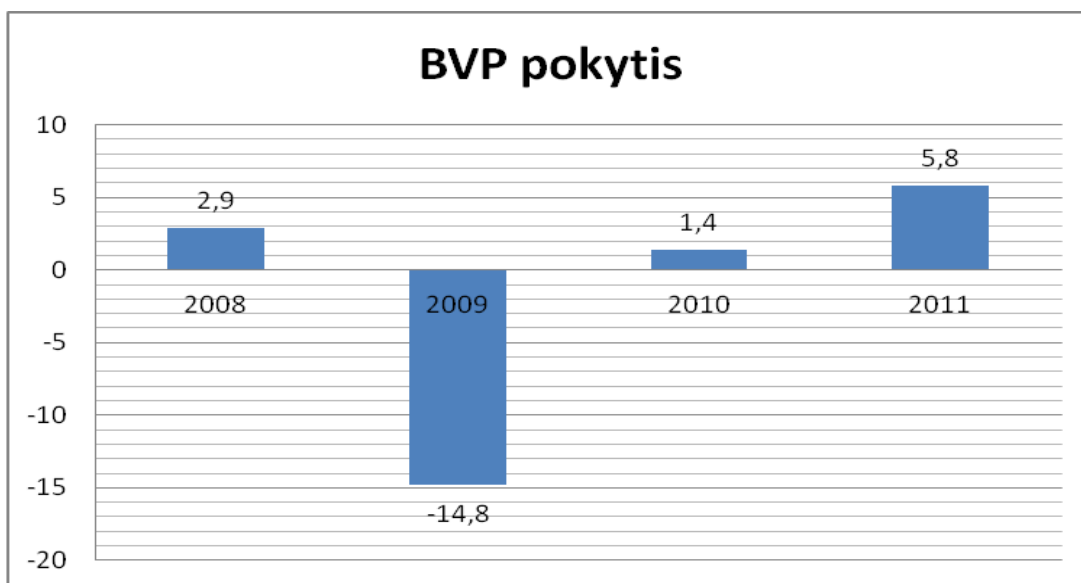
Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis rodiklių duomenų bazėje. [žiūrėta 2012-01-03]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1111>.

2009 m., realusis BVP buvo beveik 15 proc. mažesnis nei 2008 m. BVP kryptį labiausiai lėmė sumažėjusios namų ūkių vartojimo išlaidos ir investicijos. Reikšmingiausios įtakos BVP kritimui turėjo sumažėjęs privatusis vartojimas. Pagrindiniai veiksniai lėmę realaus privačiojo vartojimo mažėjimą, buvo labai padidėjęs nedarbas, sumenkęs darbo užmokestis, griežto skolinimosi sąlygos ir abejonės dėl ateities.

2010 m., BVP padidėjo 1,4 procento. Pridėtinės vertės augimą nulėmė ypač geri pramonės rezultatai, nemažą įtaką turėjo ir ūgtelėjusi transporto bei sandėliavimo veiklos pridėtinė vertė. 2010 m. bendrosios pridėtinės vertės augimas fiksuotas pramonės ir energetikos (5,7 proc.) bei prekybos, transporto ir ryšių paslaugų (3,1 proc.) sektoriuose. Daugiausia bendroji pridėtinė vertė krito statyboje (8,6 proc.), žemės ūkyje, miškininkystėje ir žuvininkystėje (3,1 proc.). Lėčiau mažėjo valdymo ir gynybos, švietimo, sveikatos priežiūros ir socialinio darbo veiklos pridėtinė vertė (1,9 proc.)

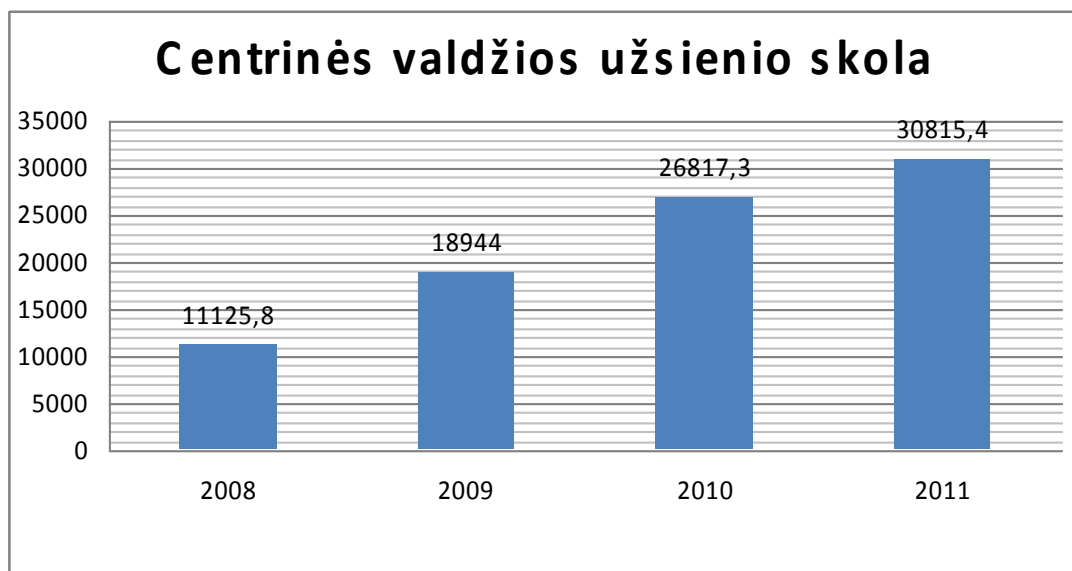
Svarbus realiojo BVP augimo veiksnys yra privatus vartojimas. Jį didina tam tikrą laiką augusios gyventojų pajamos – tiek dėl kilusio darbo užmokesčio, tiek dėl ūgtelėjusio užimtumo. Kaip rodo mažmeninės prekybos įmonių duomenys, namų ūkiai gerokai daugiau pinigų išleidžia būsto įrangai, automobilių degalams ir maistui. Vis dėlto dėl tebekylančių kainų ir menkstančio pasitikėjimo privataus vartojimo išlaidos artimiausiu metu nebeturėtų didėti taip sparčiai.

Įmonėms atsargiau imantis naujų investicijų, mažiau bus kuriama naujų darbo vietų, nuosaikiau bus keliamas darbo užmokestis, o tai ribos namų ūkių pajamų prieaugį, taigi ir privatų vartojimą.

22 pav. BVP padidėjimas, sumažėjimas, palyginti su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu, %.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis rodiklių duomenų bazėje. [žiūrėta 2012-01-03]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1111>.

23 pav. Centrinės valdžios užsienio skola laikotarpio pabaigoje, mln. Lt

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis rodiklių duomenų bazėje. [žiūrėta 2012-01-03]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1111>.

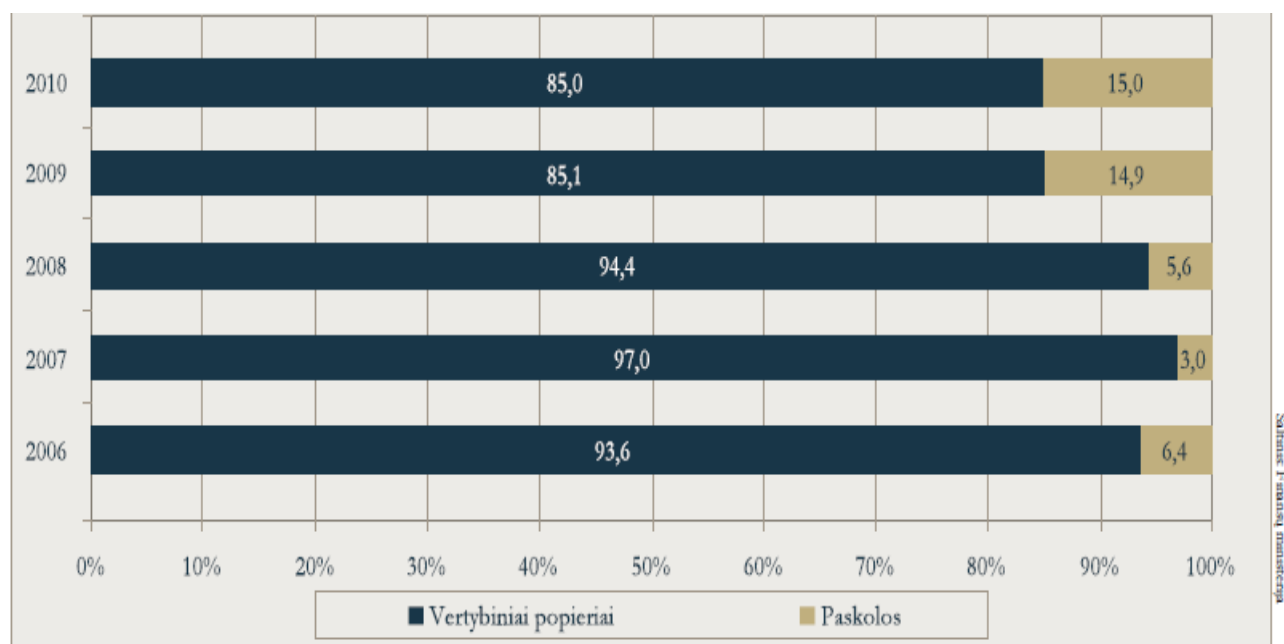
Susiklosčius sudėtingai ekonominei situacijai visame pasaulyje, sutrikus pasaulio prekybai ir pramonei – Lietuvos ūkis kaip ir kitų Europos Sąjungos šalių, išgyveno nuosmukį. Nors Lietuva išgyveno ne pačius geriausius laikus, valstybės skolos lygis 2008 metais Lietuvoje išliko vienas mažiausių tarp ES šalių.

Centrinės valdžios užsienio skola 2008 m. gruodžio 31 d. buvo 11125,8 ml. Litų (per metus sumažėjo 74 mln. litų), arba 69,3 proc. visos centrinės valdžios skolos. Centrinės valdžios sektorius buvo skolingas užsienio kreditoriams: užsienio komerciniams bankams ir finansų institucijoms – 10823,1 mln. litų (97,3 proc. užsienio skolos), tarptautinėms organizacijoms – 302,7 mln. litų (2,7 proc. užsienio skolos).

Centrinės valdžios užsienio skola 2009 m. gruodžio 31 d. buvo 18944,0 ml. Lt (per metus padidėjo 7818,2 mln. litų), arba 73,8 proc. visos centrinės valdžios skolos. Centrinės valdžios sektorius buvo skolingas užsienio kreditoriams: užsienio komerciniams bankams ir finansų institucijoms – 16117,8 mln. litų (85,1 proc. užsienio skolos), tarptautinėms organizacijoms – 2826,2 mln. litų (14,9 proc. užsienio skolos).

2010 metų gruodžio 31 dieną valdžios sektoriui priskiriamų subjektų skola užsienio kreditoriams buvo 26 930,3 mln. litų, tai sudarė 73,6 proc. valdžios sektoriaus skolos. Iš jų 26 817,3 mln. litų (99,6 proc.) sudarė centrinės valdžios ir 113 mln. litų (0,4 proc.) – vietos valdžios skola. 2010 metais, palyginti su 2009 metais, valdžios sektoriaus užsienio skola padidėjo 41,4 proc. (7886,7 mln. litų), vienam gyventojui tenkanti užsienio skola padidėjo 45,1 proc. ir sudarė 8300,1 lito. Iš viso 2010 metų gruodžio 31 dieną centrinės valdžios sektorius buvo gavęs 4108,5 mln. litų vertės užsienio paskolų, iš jų 99,9 proc. gauta eurais. 2010 metais sutarčių užsienio paskoloms gauti nebuvo pasirašyta. Per 2010 metais buvo gauta 1208,5 mln. litų, grąžinta 24 mln. litų vertės užsienio paskolų, per 2009 metus atitinkamai 2548,2 ir 346,3 mln. litų. Visa 2010 metais gautų užsienio paskolų suma buvo skirta nacionalinės bendrosios strategijos ir investicijų bei viešojo sektoriaus efektyvumo projekto ir būsto renovacijos programos finansavimui.[53].

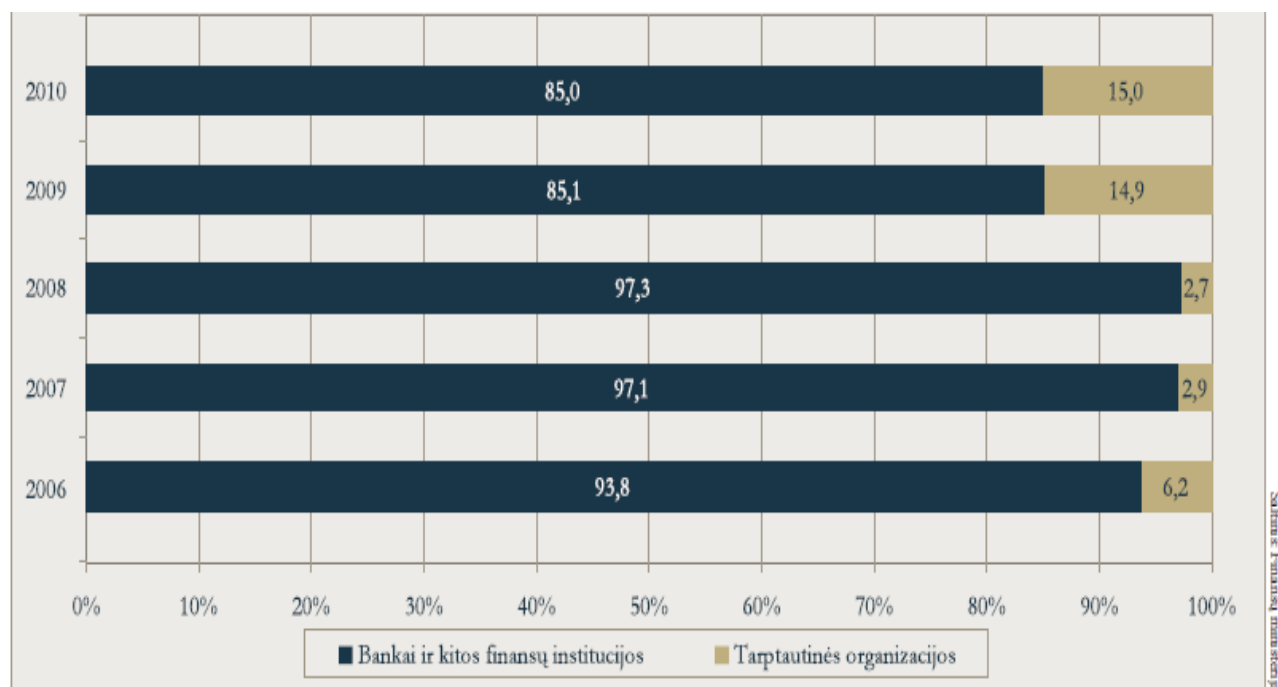
Toliau diagramose pateikiama centrinės valdžios užsienio skola procentais pagal priemonės tipą ir kreditorius nuo 2006 m. iki 2010 m.

24 pav. Centrinės valdžios užsienio skola pagal priemonės tipą, proc.

Šaltinis: Finansų ministerija, 2010. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-03] Prieiga per internetą: http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/leidiniai/failai/FM_Skolos_leidinys_2010.pdf

2008 m. ilgalaikių vertybinių popierių dalis užsienio skoloje sumažėjo nuo 97,0 proc. 2007 m. iki 94,4 proc. 2008 m. pab. Atitinkamai 2009 m. VP dalis sumažėjo nuo 94,4 proc. 2008 metais iki 85.1 proc. 2009 metų pabaigoje, paskolų dalis išaugo nuo 5,6 proc. iki 14,9 proc. 2010 m. Užsienio skolos ilgalaikių vertybinių popierių ir paskolų dalis išliko beveik tokia pati kaip ir 2009 m.

25 pav. Centrinės valdžios užsienio skola pagal kreditorius, proc.

Šaltinis: Finansų ministerija, 2010. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-03] Prieiga per internetą: http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/leidiniai/failai/FM_Skolos_leidinyas_2010.pdf

Kaip matyti iš diagramos, nuo 2006 m. centrinės valdžios skola bankams ir kitoms finansų institucijoms augo. Šis augimas tęsėsi iki 2008 m. Tarptautinėms organizacijoms, priešingai, skolos procentas mažėjo: nuo 6,2 proc. 2006 m. iki 2,7 proc. 2008 m. 2008 m. prasidėjus ekonominei pasaulinei krizei, situacija pasikeikė, ir centrinė valdžia 2009-2010 metais daugiau skolinosi iš tarptautinių organizacijų, ir mažiau iš užsienio komercinių bankų ir kitų finansų institucijų. 2008 m. centrinės valdžios sektorius buvo skolingas užsienio kreditoriams: užsienio komerciniams bankams ir finansų institucijoms – 10823,1 mln. Litų (97,3 proc. užsienio skolos), tarptautinėms organizacijoms – 302,7 mln. Litų (2,7 proc. užsienio skolos). 2009 m. skola užsienio komerciniams bankams ir finansų institucijoms siekė 16117,8 mln. Litų (85,1 proc. Užsienio skolos), tarptautinėms organizacijoms – 2826,2 mln. Litų (14,9 proc. Užsienio skolos). 2010 m. skola užsienio kreditoriams: užsienio komerciniams bankams ir finansų institucijoms – 22806,6 mln. Lt (85,0 proc. Užsienio skolos), tarptautinėms organizacijoms – 4010,7 mln. litų (15,0 proc. Užsienio skolos).

2.2. Ekonominė apžvalga Graikijoje prieškriziniu ir kriziniu laikotarpiu bei pagrindiniai šalies ekonominiai rodikliai 2008-2011 metais

2007 metai

Pagrindiniais ekonominės raidos bruožais 2007 metais buvo tarptautinė finansų suirutė ir naftos bei maisto kainų kilimas pasaulio rinkose. Šie reiškiniai prasidėjo 2007 metų antrojoje pusėje ir lėmė pasaulio ekonomikos augimo sulėtėjimą. Pasauliniai pokyčiai turėjo neigiamą poveikį Graikijos infliacijai ir šalies augimo tempams.

Metinis augimo tempas ir bendrasis vidaus produktas gerokai sumažėjo, nuo 4,2% pirmąjį pusmetį iki 3,7 % antrąjį. Infliacija gerokai šoktelėjo paskutiniaisiais 2007 metų mėnesiais ir pirmaisiais 2008 metų (kovą siekė 4,4 %). Tai daugiausiai lėmė importuojamos infliacijos padidėjimas t.y. tarptautinės naftos ir maisto produktų kainos, ir kiek mažesniu mastu, gamybos sąnaudų padidėjimas.

Tarptautinės finansinės suirutės poveikis Graikijos bankų sistemai per 2007-uosius buvo gana ribotas ir daugiausiai netiesioginis. Bankų pelningumo ir kapitalo pakankamumo rodikliai išliko patenkinami ir išsaugojo bankų sistemos stabilumą ir atsparumą išorės sukrėtimams. Nepaisant to, nepalankios sąlygos tarptautinėse finansų rinkose didino kredito augimą šalyje, o Graikijos bankų skverbimasis į Pietryčių Europos rinkas, padidino rizikas su kuriomis susiduria bankai. Atsižvelgiant į tai buvo būtina vystyti ir tobulinti bankų rizikos vertinimo ir valdymo mechanizmus.

Einamosios sąskaitos deficitas kuris ir pastaraisiais metais buvo didelis, dar labiau išaugo 2007 m. iki 14,1 % BVP. Pastarasis deficito didėjimas sąlygojo Graikijos ekonomikos tarptautinio konkurencingumo mažėjimą, bei įtakojo reikšmingą vidinių santaupų mažėjimą, tuo tarpu, kai vidinės investicijos yra santykinai didelės.

Antrus metus iš eilės bendrasis valdžios sektoriaus deficitas buvo apie 6 % BVP, valstybės skola taip pat nemažėjo, nors augimo tempai nebuvo dideli. Tad fiskalinio balanso problema išliko rimta. Reikia pažymėti, kad Graikijos valstybės skolos BVP dalis yra antra iš didžiausių euro zonoje, ir siekė 95 % 2007 metų pabaigoje.

Siekiant sumažinti tarptautinės finansų krizės neigiamą poveikį, būtina buvo didinti Graikijos ekonomikos atsparumą išorės sukrėtimams. Tai reiškė, kad reikia ir toliau vykdyti fiskalinę konsolidaciją, numatytą 2007-2010 metų Stabilumo ir Augimo Programoje, siekiant iki 2010 metų sumažinti valdžios sektoriaus deficitą iki nulio bei sumažinti valstybės skolą. Taip pat, siekiant eliminuoti infliacijos skirtumus tarp Graikijos ir euro zonos bei atkurti tarptautinį konkurencingumą, buvo būtina sutelkti dėmesį į produktyvumo augimą, įskaitant produkcijos kainas. Konkurencingumo didinimas ir nacionalinių santaupų didinimas yra būtinas norint sumažinti einamosios sąskaitos deficitą. Laikantis minėtų programų buvo siekiama išlaikyti augimo tempus ir užtikrinti, kad gauta nauda bus padalijama tarp gyventojų [15].

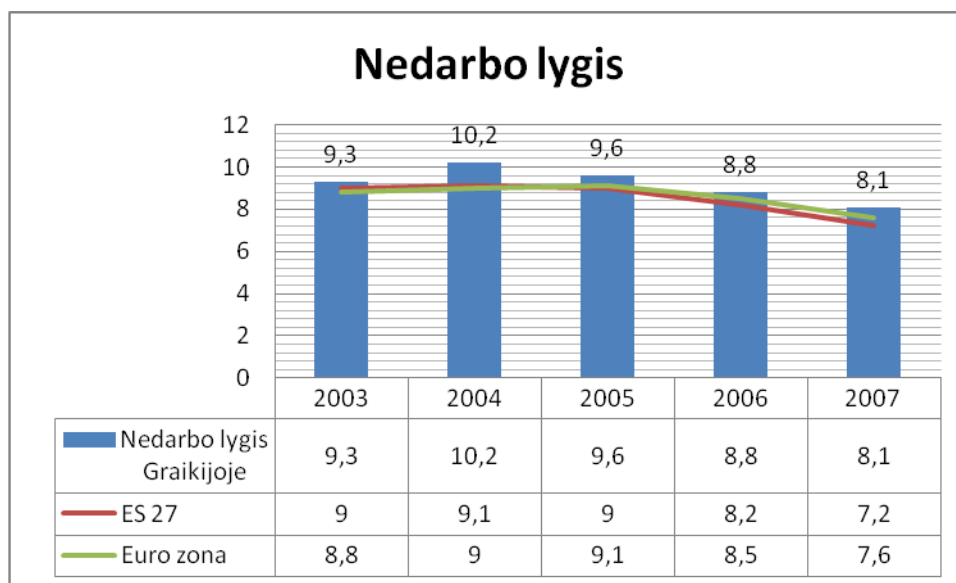
Tarptautinė ir Europos ekonominė aplinka

Pasaulio ekonomikos augimas išliko stiprus 2007 metais, nepaisant fakto, kad antroji metų pusė - tai buvo sumaištis tarptautinėse finansų rinkose ir spartus naftos ir maisto produktų kainų šuolis.

Buvo tikimasi, kad 2008 metais augimo tempai bus mažesni nei buvo prognozuota metų pradžioje, tiek euro zonos, tiek ir pasaulio ekonomikose. Tarptautinio valiutos fondas prognozavo, kad pasaulio BVP augimas sumažės iki 3,7 % nuo 4,9 % 2007 m. Pagal Europos Centrinio Banko makroekonominės prognozes, euro zonoje realiojo BVP augimas 2008 metais turėtų būti tarp 1,3 % ir 2.1 %, lyginant su 2,6 % 2007 m. (žr. 2 priedą).

Toliau pateikiami 2007 metų Graikijos ekonominiai rodikliai. 2008-2011 metų Graikijos, Lietuvos, Europos Sąjungos ir Euro zonos palyginamieji rodikliai pateikti priede. (žr. 1 priedą).

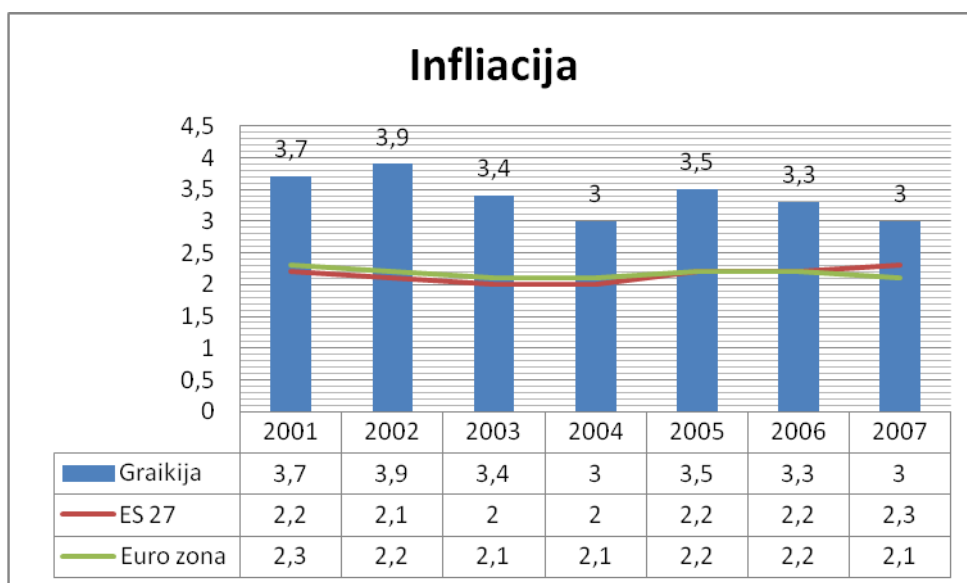
2003-2007 metų makroekonominiai rodikliai Graikijoje

26 pav. Nedarbo lygis

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Eurostato duomenis. [žiūrėta 2012-05-11]. Prieiga per internetą: [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Unemployment_rate,_2000-2011_\(%25\).png&filetimestamp=20120502100338](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Unemployment_rate,_2000-2011_(%25).png&filetimestamp=20120502100338).

Per 5 metus nedarbo lygis Graikijoje sumažėjo 1,2 proc., t.y. nuo 9,3 proc. 2003 metais iki 8,1 proc. 2007. Aukščiausias nedarbo rodiklis buvo 10,2 proc. 2004 m. Toliau jis palaipsniui mažėjo – 0,6 proc. 2005 m., 0,8 proc. 2006 m. Visą 5 metų laikotarpį Graikijoje nedarbas viršijo Europos Sąjungos narių bei Euro zonos rodiklius. Taigi, nedarbo problema Graikijoje buvo aktuali ir opi.

27 pav. Infliacija

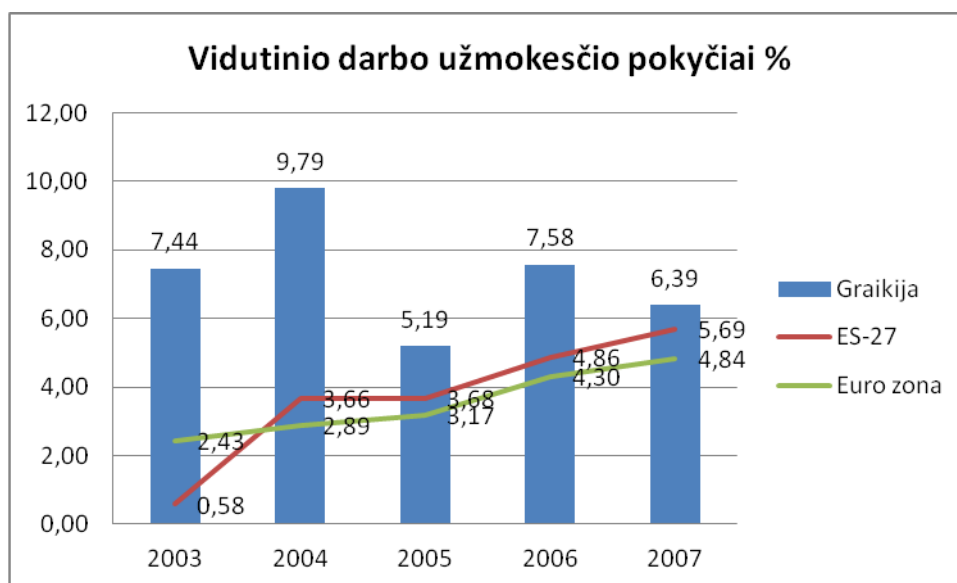
Šaltinis: sudaryta autorės pagal Eurostato duomenis. [žiūrėta 2012-05-11]. Prieiga per internetą: [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:HICP_all-items_annual_average_inflation_rates_2001-2011_\(%25\).png&filetimestamp=20121022145658](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:HICP_all-items_annual_average_inflation_rates_2001-2011_(%25).png&filetimestamp=20121022145658).

Per 7 metus infliacija Graikijoje sumažėjo 0,5 proc. t.y. nuo 3,4 proc. 2001 m. iki 2,9 proc. 2007 m. Per visą laikotarpį infliacijos rodiklis išliko panašus, didžiausias jis buvo 2002 m. – 3,6 proc. Graikijoje infliacija viršijo Europos Sąjungos narių bei Euro zonos rodiklius visą nagrinėjamą periodą.

Graikija nebandė sumažinti infliacijos lygio, o toliau didino prekybos balanso deficitą, (žr. 5 priedą)¹¹ o tuo pačiu ir valstybės skolą (žr. 32 pav.).

Paveikslėlyje žemiau galite matyti, darbo užmokesčio pokyčius Graikijoje bei Europos Sąjungoje ir Euro zonoje.

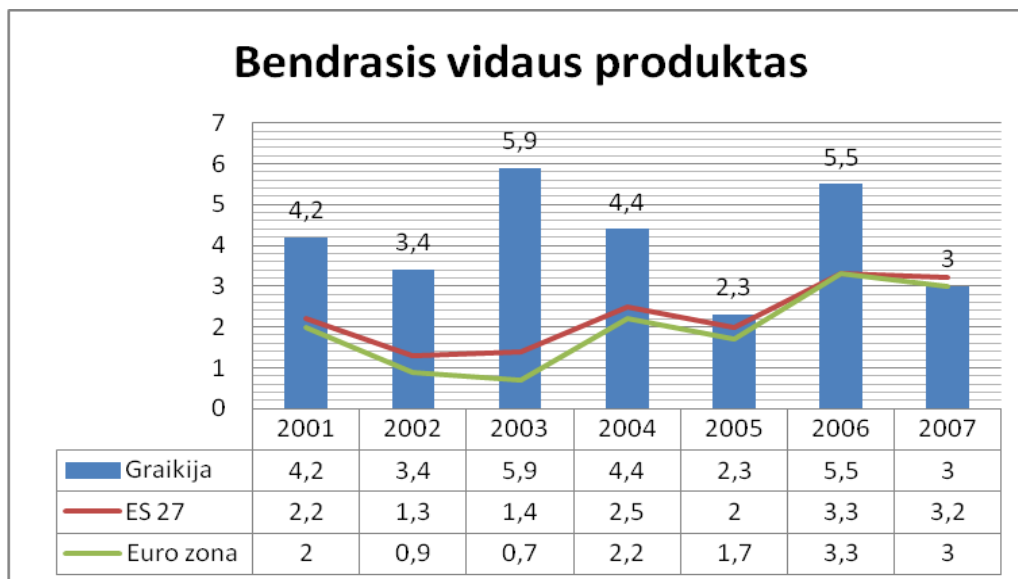
¹¹ Prekybos balanso deficitą reiškia, kad pinigai palieka ekonomiką ir tam, jog išvengti ekonomikos susitraukimo, būtina, kad ta pati suma būtų įlieta per biudžeto deficitą arba privataus sektoriaus skolinimąsi. Būtent todėl Graikijos biudžeto deficitas ir valstybės skola augo kartu su prekybos balanso deficitu.

28 pav. Vidutinis darbo užmokestis

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Eurostato duomenis. [žiūrėta 2012-05-11]. Prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00014>

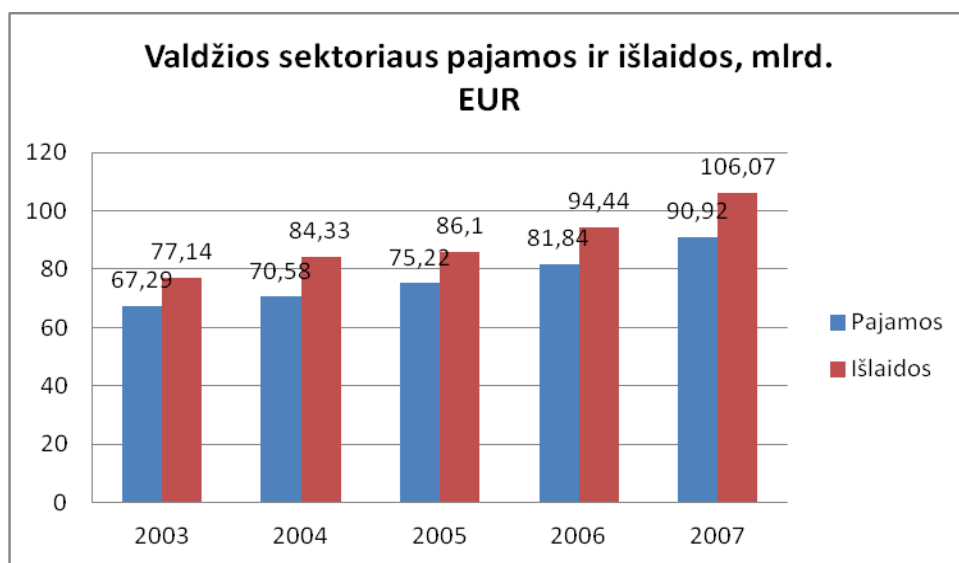
Iš grafiko galima matyti, jog per 8 metus (2000-2008) atlyginimai Graikijoje paaugo daugiau nei 40%, kai tuo tarpu Euro zonoje ir Europos Sąjungoje atitinkamai 18% ir 19%. Be abejonės šis augimų skirtumas prisidėjo prie daug didesnio Graikijos infliacijos lygio lyginant su kitomis euro zonos šalimis.

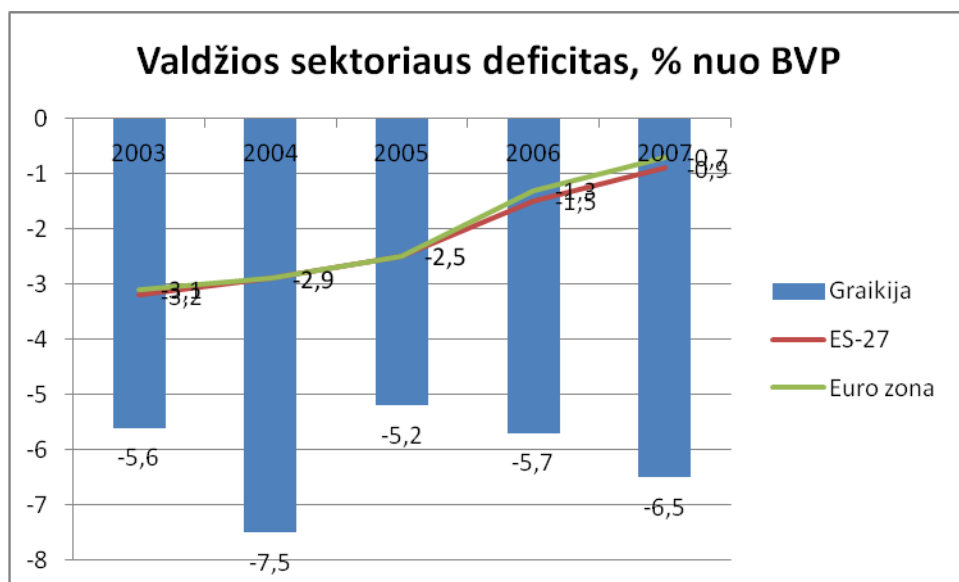
29 pav. Bendras vidaus produktas

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Eurostato duomenis. [žiūrėta 2012-05-11]. Prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tec00115>.

Bendrasis vidaus produktas Graikijoje siekė 4 ir daugiau procentų. Aukštumas pasiekė 2003 m. ir buvo 5,9 proc. Lyginant 2001 m. su 2007 m. vis dėlto išvelgiama mažėjimo tendencija – rodiklis sumažėjo 0,5 proc. Taip pat, kaip ir aukščiau aptarti rodikliai (nedarbo lygis bei infliacija), BVP taip pat viršija Europos Sąjungos narių bei Euro zonos rodiklius, kai kuriais atvejais net 3,5 karto.

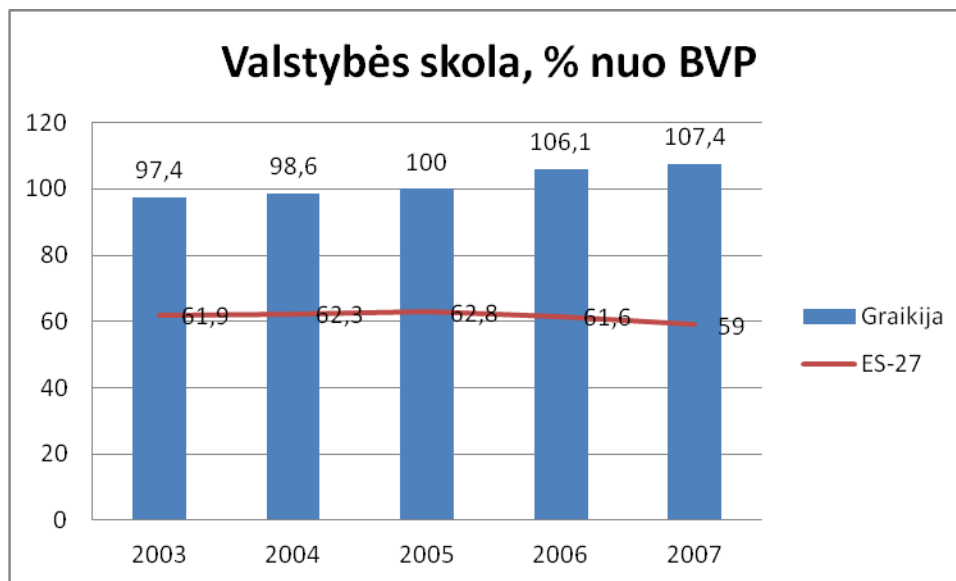
30 pav. Graikijos valdžios sektoriaus pajamos ir išlaidos

31 pav. Valdžios sektoriaus deficitas, % nuo BVP

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Eurostat duomenis. [žiūrėta 2012-05-11]. Prieiga per internetą: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics/data/main_tables

Graikijoje 2003-2007 m. buvo susidaręs perviršinis deficitas, atspindintis nepakankamą mokesčių surinkimą ir išlaidų viršijimą. Visą ikikrizinį laikotarpį, Graikijos Vyriausybės biudžeto strategijoje buvo siekiama sumažinti deficitą iki žemesnės nei 3 % BVP ribinės vertės, taikant įvairias išlaidų mažinimo ir pajamų didinimo priemones, tačiau nesėkmingai – deficitas vis augo.

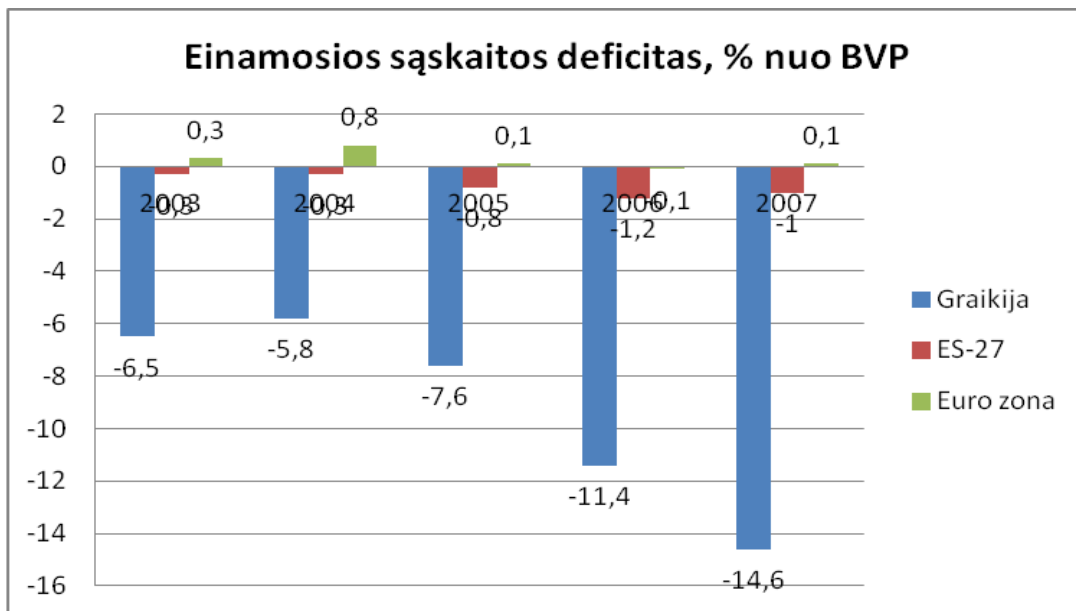
32 pav. Graikijos skola, % nuo BVP

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Eurostat duomenis. [žiūrėta 2012-05-11]. Prieiga per internetą: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics/data/main_tables

Skolos santykis nuo 2003 m. augo nuolat ir buvo ganėtinai didelis – aukščiau 100% ribos. Skolos mažinimui kliudė didelis skolą didinantis atsargų ir srautų koregavimas, kuris visą laikotarpį išliko didelis nepaisant planuotų įplaukų. Tam, kad Graikijos valstybės skolos ir BVP santykis sumažėtų, reikėjo bent vieno iš dviejų dalykų: greitesnio BVP augimo lyginant su valstybės skola arba greitesnio valstybės skolos mažėjimo nei BVP mažėjimas.

Grafike žemiau (žr. 33 pav.) matyti, kaip augo Graikijos einamosios sąskaitos balansas, t.y. importas – eksportas. Neigiamas einamosios sąskaitos balansas reiškia, kad šalis importuoja daugiau nei eksportuoja, kitaip tariant pinigai palieka šalį. Galite matyti, kad nuo pat įstojimo į euro zoną iki 2008 metų krizės, Graikiją palikdavo didžiulės sumos pinigų – vidutiniškai 11-13% nuo BVP kasmet. Graikijai mokant už importuojamas prekes ir paslaugas, pinigai palieka

Graikiją, vienintelis būdas išvengti BVP augimo sumažėjimo – įlieti pinigus per biudžeto deficitą arba per privataus sektoriaus skolinimąsi (žr. 31-32 pav.)

33 pav. Graikijos einamosios sąskaitos balansas

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Eurostat duomenis. [žiūrėta 2012-05-11]. Prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00043>

Apibendrinus rezultatus, matyti, kad Graikijoje kaupėsi rimti pavojai ilgalaikiam valstybės finansų tvarumui. Graikijos valstybės skola, nors ir neaugo dideliais tempais, tačiau buvo ganėtinai aukšta visą laikotarpį ir viršijo 100% nuo BVP. Ekonomika ženkliai ėmė trauktis nuo 2007 m. Tuomet valstybės ir skolos santykis šoktelėjo 4 %. Ekonomika įžengė į recesiją, vartotojai pradėjo mažiau išlaidauti prekėms ir paslaugos, o vietoj to grąžino susikaupusias skolas, verslai nustojo investuoti dėl pesimistiškų lūkesčių. Trumpai tariant – BVP susitraukė, o valstybės skolos ir BVP santykis automatiškai išaugo. Ekonomikai įžengus į recesijos zoną, mokesčių pajamos sumažėjo, o išlaidos socialinėms pašalpoms išaugo, todėl Graikijos biudžeto deficitas automatiškai išaugo nuo 5,7% nuo BVP 2006 metais iki 6,5% 2007 metais, 9,8% 2008 bei 15,6% 2009 metais ir t.t.

2008 metai

Pasaulinė krizė neigiamai paveikė Graikijos ekonomiką. Graikijos ekonomikos augimo tempas, kuris buvo stabiliai aukštas nuo 1990-ųjų, gerokai sulėtėjo 2008 metais. Finansų krizė paveikė Graikijos ekonomiką dviem būdais: viena vertus, sugriežtinus bankų kredito standartus, buvo apribotas paskolų teikimas įmonėms ir namų ūkiams, ir, kita vertus, staigiai kritęs klientų pasitikėjimas, sumažėjęs polinkis vartoti ir investuoti į būstą bei didesnės rizikos baimė, sąlygoja tai, kad mažėja namų ūkių bei įmonių paklausa kreditams.

Pasaulio ekonomikos krizė turi tiesioginį poveikį Graikijos ekonomikai, kadangi dėl vykstančio pasaulio ekonomikos susitraukimo ir sumažėjusių pasaulio prekybos apimčių nukentėjo Graikijos eksportas (prekių, paslaugų, ypač laivybos ir turizmo).

Finansų ir ekonomikos krizė išryškino Graikijos ekonomikos trūkumus. Visų pirma, palankūs veiksniai, turėję įtakos šalies ekonomikos augimui ištisus metus, neteko savo reikšmės. Susirūpinimą kelianti problema tapo ypač didelis einamosios sąskaitos deficitas, kuri didžiąja dalimi lėmė priemonės, kurių buvo imtasi siekiant reformuoti viešąjį sektorių ir stiprinant gamybinę bazę.

Kalbant apie Graikijos pagrindinius ekonominius rodiklius, metinis BVP sumažėjo nuo 3 proc. 2007 m. iki -0,2 proc. 2008 m. Pagal šalies centrinio banko įvertinimą, ekonominės veiklos srityje 2009 m. turėtų būti sąstingis, taip pat negali būti atmesta galimybė, kad metiniai rodikliai gali dar labiau kristi, jei pasaulinės ekonomikos sąlygos bus blogesnės nei tikėtasi. Nedarbo lygis sumažėjo, tačiau 2009 m. prognozuojama, kad užimtumas mažės, o nedarbo lygis augs. Vidutinis metinis infliacijos lygis 2008 m. padidėjo, atitinkamai nuo 3 proc. 2007 m. iki 4,2 proc. 2008 m. Tačiau tikimasi, kad vidutinė infliacija 2009 m. sumažės ir bus mažesnė nei euro zonos vidurkis [16].

Tarptautinė ir Europos ekonominė aplinka

Kartu su finansinių neramumų plitimu pasaulyje, išaugo žaliavų kainos (daugiausiai naftos ir maisto), dėl kurių sumažėjo ir pačių pažangiausių ekonomikų augimas. Ypatingai augimas sumažėjo nuo 2008 m. rugsėjo, kai pasaulio finansų krizė sustiprėjo po JAV investicinio banko

bankroto. Šis mažėjimas atspindėjo kritusį pasitikėjimą finansų sistema, dramatišką akcijų kainų, o kai kuriose šalyse ir būsto kainų kritimą. Nepaisant to, kad vyriausybės ėmėsi svarbių, precedento neturinčių priemonių, siekiant atkurti finansinį stabilumą bei apriboti sisteminę riziką, finansų krizės poveikis išplito po visą pasaulį. 2008 m. pabaigoje, daugumos šalių ekonomikos jau buvo, arba artėjo prie recesijos slenksčio.

TVF prognozuoja galimą atsigavimą 2010 metais, jei bus laikomasi tam tikrų sąlygų, siekiant pagerinti kreditavimo sąlygas, atkurti finansinį stabilumą. Pasaulinė infliacija buvo labai nestabili 2008 metais, sparčiai augo pirmąjį pusmetį, daugiausiai dėl maisto kainų, ir smuko antroje metų pusėje, kas buvo rezultatas smukusių žaliavų kainų ir susilpnėjusios pasaulinės ekonominės veiklos.

2009 metai

Graikijos ekonomika gilioje krizėje. Didelis fiskalinis deficitas bei skolos tik dar labiau blogina šalies padėtį. Šios problemos jau buvo išryškintos tik krizei prasidėjus ir nesiimant drąsių ir ryžtingų veiksmų, šalis judėjo į aklavietę. Graikijos centrinis bankas informavo apie susiklosčiusią situaciją savo pranešimuose 2008 metų spalį ir vasarį bei 2009 balandį, spalį. Minėtieji pranešimai bylojo apie tai, kad didelis ekonominis disbalansas ir struktūriniai trūkumai tik dar labiau gilės, kadangi pasaulinė ekonominė situacija blogėja. Buvo perspėta ir apie tai, kad gali kilti skolinimosi kaina. Be to bankas pabrėžė būtinumą pasiūsti aiškią žinią rinkoms, jog Graikija yra pasiryžusi įgyvendinti daugiametį fiskalinio konsolidavimo planą bei struktūrines reformas.

Visi banko įspėjimai, laikui bėgant, pasitvirtino. Nuo 2009 metų balandžio mėn. Graikijai buvo taikoma perviršinio deficito procedūra, kadangi tiek 2007, tiek 2008 metais šalies deficitas viršijo nustatytąjį Maastrichto sutartyje (**valdžios sektoriaus (valdžios biudžeto) deficitas** negali sudaryti daugiau kaip 3 procentus bendrojo vidaus produkto (BVP) arba jis turi sparčiai ir nuosekliai artėti prie šio lygio). 2009 metais valdžios sektoriaus deficitas padidėjo iki dviženklio procento nuo BVP (12,9 proc. 2009.10.21 iki 13,6 proc. 2010.04.22 nuo BVP), o valstybės skola padidėjo iki 115,1 proc. BVP, tuo tarpu kai pagal Maastrichto sutartį valdžios sektoriaus skola turi būti ne didesnė kaip 60 proc. BVP. Išeitis siekiant išvengti nepageidaujamos tendencijos – drastiškai sumažinti fiskalinį deficitą ir skolas.

Judant šia kryptimi, Graikijos vyriausybė parengė ir paskelbė savo atnaujintą *Graikijos stabilumo ir augimo programą (SGP) atstatant Pasitikėjimą* 2010-2013 metams, nustatydamą gana ambicingus fiskalinio konsolidavimo tikslus. Buvo nuspręsta didinti mokesčių tarifus ir imtis priemonių, siekiant sumažinti darbuotojų išlaidas ir apriboti įdarbinimą viešajame sektoriuje. Buvo pateikti įstatymai dėl mokesčių reformos ir socialinės apsaugos reformos.

Graikijos stabilumo ir augimo programa (SGP) atstatant Pasitikėjimą:

- aiški SGP struktūra apima fiskalinę ir reformų strategiją bei apima trumpą bei vidutinį laikotarpį tokiose srityse:
 - biudžeto;
 - mokesčių;
 - socialinės apsaugos;
 - viešojo administravimo reformas;
 - institucinius pokyčius.
- SGP apima pokyčius kapitalo bei ekonomikos srityse: įvesti progresyviniai paveldėjimo mokesčiai bei sumažintos išlaidos investicijoms 500 mln. eurų, palyginti su 100 mln. eurų švietimui.
- SGP beveik nepaliečia jautriausiai į krizes reaguojančių žmonių - pensijos sumažintos tik dirbantiems valstybės energetikos bei telekomunikacijų srityse bei atšauktas anksčiau numatytas pensijų didinimas.
- SGP apima prabangos prekių akcizų didinimą. Tokį žingsnį galima vertinti dviem aspektais: mažinama socialinė atskirtis bei įtampa. O ši vis dėlto išlieka, dėl tų pačių didelių išlaidų ekonomikai. Dėl jų ir kyla pagrindinis mūšis, nes išlaidos socialinei apsaugai tesiekia 5,9 proc. skaičiuojant nuo BVP.
- Ministerijose bus išaldytos išlaidos ir sukauptas 10 proc. išlaidų dydžio rezervas. Kadangi Graikijos centrinės valdžios išlaidos 2008 m. pasiekė net 48,3 proc. (nors pajamos gerokai atsilieka - 40,6 proc.), tai 10 proc. sukauptas rezervas yra žymus. Numatyta, kad bus padidinta kasmetinė ministerijų išlaidų kontrolė, kuri reikštų kasmetinį monitoringą su pasiaiškinimu dėl problemų keliančių išlaidų ar jų dalies.

- Uždraustos premijos, 50 proc. sumažinti atlyginimai, 30 proc. viršvalandžiai viešajame sektoriuje, tame tarpe ir valstybės įmonių valdybų nariams. Sumažintos kelionių išlaidos. Įvedamos viešojo sektoriaus atlyginimų lubos, apribojamas naujų darbuotojų samdymas. Panaikinamos laisvos darbo vietos..

Šios ekonomikos politikos iniciatyvos įvardintos kaip būtinos, siekiant užtikrinti konsolidaciją bei kompetencijos atstatymą, buvo palankiai priimtose Europos Sąjungos institucijų 2009 m. vasario mėn. vykusiam valstybių vadovų susitikime. Pripažinta, kad šios priemonės aktualios ir kitoms valstybėms. Taip pat vykusiam valstybių vadovų susitikime buvo teigiama, kad jie visiškai remia Graikijos vyriausybės pastangas ir įsipareigojimus, išreiškiant poziciją, jog valstybės narės nustato ir koordinuoja veiksmus, kurie yra būtini užtikrinti euro zonos finansinį stabilumą.

2009 m. vasario 16 d. Ekonomikos ir finansų reikalų taryba priėjo vieningos nuomonės dėl naujausios Graikijos Stabilumo ir augimo programos ir paragino Graikiją užtikrinti biudžeto koregavimą 2010 m., mažiausiai 4 proc. BVP 2010 m. ir sugrąžinti deficitą iki 3 proc. nuo BVP iki 2012 m. Taryba priėmė rekomendaciją, kad Graikija privalo suderinti savo ekonominę politiką su Europos Sąjungos ekonomine politika, paruošdama struktūrinių reformų paketą, skirtą spręsti makroekonominio disbalanso problemas.

2009 m. kovo 9 d. Europos Komisija, nuodugniai įvertinusi, priėjo išvadą, kad papildomos fiskalinės priemonės, turėtų užtikrinti biudžeto tikslus.

2009 m. kovo 25 d. Euro zonos valstybių ir vyriausybių vadovai dar kartą patvirtino savo vasario 16-osios pareiškimą, kad euro zonos valstybės narės yra pasirengusios prisidėti prie koordinuojamo Graikijos skolos finansavimo mechanizmo įtraukiant Tarptautinį valiutos fondą. Atsižvelgiant į tai, kas buvo išdėstyta, Euro zonos narės valstybės narės yra pasirengusios paremti iki 30 milijardų eurų 2010 m. bendrai finansuojant iš TVF.

2009 m. balandžio 15 d. Graikijos finansų ministerija išsiuntė laišką Europos Komisijai, Europos centriniam bankui ir TVF, kuriame išreiškė norą padiskutuoti apie daugiametę ekonominės politikos programą, kuri galėtų būti remiama finansinės euro zonos valstybių narių, jei tik Graikijos valdžios institucijos nuspręstų prašyti tokios paramos [17].

Graikijos galimybė pasinaudoti finansinės paramos mechanizmu:

- Remiantis dabartinėmis aplinkybėmis, t.y. kol rinkos skeptiškai vertina Graikijos gebėjimus įgyvendinti savo biudžeto tikslus bei šalies augimo perspektyvas, valstybės skola tik pagilintų problemą dėl kurių rinkos yra susirūpinusios. Tai gali sukelti užburta ratą, kur didelės skolinimosi išlaidos veda prie poreikio ieškoti papildomų taupymo priemonių.
- Vienintelis būdas išbristi iš krizės yra drastiškai sumažinti deficitą ir skolą, pasirenkant tinkamiausią politiką. Į laiko faktorių taip pat turi būti atsižvelgta. Kai kurios politikos priemonės, siekiančios didinti augimą ir konkurencingumą, negali iš karto duoti teigiamų rezultatų. Kita vertus, netgi esant toms priemonėms, kurios gali duoti vaisių, pavyzdžiui išlaidų mažinimas ar mokesčių didinimas, valdžios sektoriaus skola išlieka. Pvz., jei kreditų palūkanų norma per ateinančius penkerius metus būtų 1 procentiniu punktu didesnė nei 2009 m., papildomų palūkanų našta per tą patį laikotarpį viršytų 8 milijardus, kurie yra apytiksliai lygūs papildomoms mokesčių pajamoms, kurių tikimasi 2010 m.
- Lemiamos svarbos turi informavimas užsienio investuotojų, vidaus įmonių ir jų darbuotojų apie fiskalinio konsolidavimo plano įgyvendinimą. Tokiomis aplinkybėmis, yra galimybė pasinaudoti finansinės paramos mechanizmu, taip pat sustiprinti fiskalinę drausmę ir siekti užtikrinti veiksmingą fiskalinės reformos įgyvendinimą. Visa tai sukurs labiau teigiamą aplinką ir padidins pasitikėjimą.

Taigi, paramos mechanizmas galėtų tapti papildoma politikos priemone, jeigu jis būtų naudojamas ne kaip nacionalinės politikos pakaitalas siekiant išspręsti struktūrinės silpnybės bei ištaisyti makroekonominį disbalansą, bet kaip priemonė stiprinant nacionalinę politiką, kartu skatinant jos veiksmingesnį įgyvendinimą. Aukštus fiskalinius deficitus ir skolas, žinoma, galima rasti ir kitose šalyse. Tačiau pastarosios, skirtingai nei Graikija, gali finansuoti savo deficitą iš vidaus taupymo.

Atsižvelgiant į žemą taupymo lygį, valstybės skola negali būti finansuojama iš vietinių šaltinių. Rezultatas – einamosios sąskaitos deficitas ir auganti išorės skola. Padariniai – ekonominė krizė plinta visuomenėje, kuri dabar raginama ne tik pripažinti šią problemą bet iš esmės keisti požiūrį ir praktiką.

Po dešimtmetį trukusių teigiamų veiklos rezultatų, BVP sumažėjo iki -0,2 proc. 2009 metais, daugiausiai dėl privataus vartojimo bei eksporto mažėjimo. BVP mažėjimas numatomas taip pat

ir 2010 m., nors jo lygis didžiąja dalimi priklauso nuo efektyvių, ekonominės politikos priemonių, įgyvendinimo tempo. Euro zonos valstybės narės prabilo apie teigiamą BVP augimą 2009 m. trečiąją ketvirtį. Tačiau atsigavimo tikimybė pasaulyje išlieka labai menka.

Graikijos ekonomikos nuosmukis plinta visose veiklos sektoriuose, neigiamai įtakodamas užimtumą ir keldamas nedarbo lygį. 2009 m. bendras užimtumas sumažėjo 1,1 proc., darbuotojų skaičius sumažėjo 1,6 proc., o nedarbo lygis pakilo iki 9,5 proc.

Reaguodama į rimtus iššūkius., kuriuos kelia pasaulinė krizė, ekonominė politika yra orientuota į sprendimus, kurie turėtų pakeisti neigiamas, praėjusių metų, tendencijas. Viena iš priemonių yra anksčiau minėta Stabilumo ir augimo programa. Esant veiksmingoms ekonominės politikos priemonėms, šalis tikisi susigrąžinti ekonominę ir socialinę pažangą ir darnų augimą. Tačiau tam, kad tai įvyktų, paskelbtos priemonės turi būti vykdomos nedelsiant ir laikantis griežto grafiko, naudojant visus turimus šaltinius, įskaitant finansinę paramą, jei būtina. Vertinga būtų pasimokyti iš kitų euro zonos narių, pavyzdžiui Airijos, kuri buvo viena pirmųjų ėmusi drastiško fiskalinio koregavimo, visų pirma sumažino vyriausybės skolinimosi sąnaudas, arba Ispanija, kuri planuoja mažinti fiskalinį deficitą daugiau kaip 8 proc. BVP iki 2013 m.

Kitas žingsnis yra paremti ekonomikos atsigavimo procesą, kuriant struktūrines reformas, nuolat gerinant gamybos, užimtumo sąlygas bei užtikrinant šalies dinamiškumą bei atvirumą.

Graikijos krizė yra įvairiapusė ir visaapimanti. Tik nuolatinis fiskalinis konsolidavimas, išlaidų mažinimas ir novatoriškos struktūrinės reformos, gali padėti krizę įveikti. Svarbiausia, kad šalis turi pakeisti politiką ir požiūrį, kurie ir atvedė prie dabartinės situacijos.

2010 metai

Vieneri metai po to, kai Graikija galėjo kreiptis dėl finansinės paramos suteikimo, yra tinkamas laikas įvertinti šalies pasiekimus, ekonominio reguliavimo programos įgyvendinimą ir dabartinę perspektyvą.

Pagrindiniai ekonominiai pokyčiai per 2010 metus:

- Kovo mėn. euro zonos vadovai sutarė drauge su Tarptautiniu valiutos fondu sukurti bendrą finansų apsaugos sistemą. Vadovaujantis šiuo susitarimu, susidarius sudėtingai

padėčiai Graikijai būtų skirtos suderintos dvišalės paskolos iš kitų euro zonos šalių ir TVF. Šia priemone buvo siekiama atkurti pasitikėjimą euru.

- Gegužės 2 dieną per neeilinį susitikimą Briuselyje 16 euro zonos šalių finansų ministrai susitarė dėl 110 mlrd. eurų paramos skyrimo Graikijai, kad šalis pajėgtų vykdyti skolinius įsipareigojimus. Pagal planą, paskola, numatyta trejiems metas, bus padalyta į dvi dalis - 80 mlrd. eurų Graikija gaus iš ES, iš šios skaičiaus apie 22 mlrd. eurų skirs Vokietija, stambiausia euro zonos ekonomika. Dar 30 mlrd. eurų šaliai skirs TVF. 2010 metų pradžioje augant valstybės sektoriaus deficitui ir skolai, kilo nepasitikėjimas Europos valstybių obligacijomis ir euru. Sumaištis rinkoje kilo daugiausiai dėl Graikijos, kurios biudžeto deficitas buvo 13,6 proc. t.y. gerokai didesnis nei šalis buvo numaciusi. Taigi, Graikijai buvo suteikta specialių galimybių gauti laikiną finansavimą, nes dėl investuotojų bėgštamų, kad šalis gali bankrutuoti, ji negalėjo prieinama kaina skolintis lėšų finansų rinkose. Susitarimas, pagal kurį valstybės narės (kartu su TVF ir ECB) užtikrino 110 mlr. eurų paramą, pagrįstas griežtomis sąlygomis, visapusiška didelio užmojo struktūrinių reformų programa ir nuolatine stebėseną. Sparčiai parengus ir suteikus skubią paskolą, Graikijai buvo sudarytos sąlygos gerinti savo finansinę būklę.
- Ekonomikos memorandumo bei finansų politikos įgyvendinimas. Nuolatinė plėtra turėjo tapti pagrindine, susitarimo dėl finansinės paramos, charakteristika. Europos Komisija ir TVF, pripažino šalies pažangą. Pražūtingų pasekmių kol kas buvo išvengta, ir atsirado galimybė atlikti pagrindinius pokyčius.
- Realiosios ekonomikos pokyčiai buvo blogesni nei tikėtasi. Dėl būtino ilgalaikio fiskalinio reguliavimo, smuko vidaus paklausa, privatus vartojimas sumažėjo 4,5 proc., valdžios sektoriaus – 6,5 proc., BVP 4,5 proc..
- Nuosmukis būtų buvęs švelnesnis, jei būtų naudotos priemonės ir politikos kryptys, skatinančios atsigavimą ir kuriančios palankias investicijų augimo sąlygas. Tokios priemonės didina viešųjų išlaidų efektyvumą, skatina reformas, gerinančias verslo aplinką.
- Pokyčiai išorės balanse prisidėjo teigiamai prie BVP 2010 m. Kadangi importas sumažėjo, o eksportas padidėjo, tai iš dalies kompensavo neigiamą vidaus paklausą. Importo smukimas yra mažesnio vartojimo ir investicijų rezultatas.

- Konkurencingumas pagerėjo. Tai lėmė eksporto augimas. Tačiau prekių ir paslaugų eksportas sudaro tik 21 proc. BVP (palyginti su 40,5 proc. Euro zonoje). Šis mažas procentas, varžo galimybę eksportui pastebimai sušvelninti recesiją.
- 2010 m. valdžios sektoriaus deficitas sumažėjo 5 procentiniais punktais BVP, realusis BVP sumažėjo 4,5 proc., užimtumas sumažėjo 2,7 proc., darbo užmokesčiai 3 proc., o vidutinis nedarbo lygis siekė 12,5 proc. Tuo tarpu einamosios sąskaitos deficitas sumažėjo nežymiai, iki 10,4 proc. BVP, nuo 11 proc. 2009 m., infliacija išaugo iki 4,7 proc., pagal Graikijos banko skaičiavimais bendra ekonomika sumažėjo 5 proc.
- Potencialus augimo tempas, kuris vidutiniškai siekė 3,5 proc. nuo 2000-2008 metų, nukrito iki 1,5 proc. 2009 m., o 2010 buvo 0,5 proc. ir mažesnis [18].

2011 m. ekonominės Graikijos perspektyvos buvo šios:

- Nedarbo lygis ir toliau turėtų didėti, ir gali siekti 16,5 proc. Tai būtų didžiausias skaičius per visą Graikijos istoriją. Palyginimui: 2010 m. bedarbių buvo 12,5 proc.. Taigi jei 2011 m. nedarbo lygis siektų 16,5 proc., tai reikštų, jog dirbančiųjų sumažėjo 300 tūkstančių, o per mėnesį – vidutiniškai 52 tūkstančiais.
- Graikijos ekonomika 2010 metais smuko labiau nei prognozuota ir, pasak analitikų, nuosmukio neįveiks ir 2011 metais.

2011 metai

2010 metų pabaigą Graikija palydėjo protestais prieš griežtas taupymo priemones. Keli tūkstančiai žmonių dalyvavo protesto mitinge prie šalies parlamento pastato, protestuodami prieš griežtas taupymo priemones, numatytas parlamente svarstomame 2011 m. valstybės biudžeto projekte. [56]. Dviejų stambiausių Graikijos profsąjungų - Visuotinės Graikijos darbo konfederacijos ir Valstybės tarnautojų profsąjungos aukščiausios tarybos - atstovai per manifestaciją žadėjo tęsti kovą prieš neteisingas Europos Sąjungos, Europos centrinio banko ir Tarptautinio valiutos fondo ekonomines priemones, kurios, pasak jų, pirmiausia smogė darbo liaudžiai.

Graikijoje ekonominė situacija ypač blogėti pradėjo 2011 m. pradžioje. Vasario mėnesį nedarbas šalyje siekė 14 procentų.

Gegužės mėn. kredito reitingų agentūra Standard & Poor's 2011 m. sumažino Graikijos ilgalaikio vyriausybės skolinimosi reitingą trimis padalomis nuo B iki CCC (Lietuvai suteiktas S&P reitingas – BBB, arba 5-iomis padalomis aukščiau už Graikiją). Ši ir kitos kredito reitingo agentūros prognozuoja, kad padėčiai negerėjant, o politikams nesugebant įtikinti gyventojų susitaikyti su biudžeto išlaidų karpymu, kredito reitingas ir toliau gali būti mažinamas. Tačiau graikai ir toliau protestuoja prieš tolimesnį išlaidų mažinimą (vidutinis atlyginimas viešajame sektoriuje tris kartus viršijo privataus sektoriaus atlyginimą), o Europos galingieji svarsto, kaip išspręsti šią Graikijos skolų krizę nesukeliant dar vienos likvidumo krizės.

Bet kas gi yra tas valstybės bankrotas? Tai labiau teorinė sąvoka, nes valstybės nebankrutuoja, o tik atsisako vykdyti savo finansinius įsipareigojimus kreditoriams, t.y. stambiems užsienio ir vietiniams bankams ir investuotojams, turintiems šios šalies obligacijas ar kitus skolos vertybinius popierius. Pagrindiniai veiksniai, lemiantys valstybės sprendimą pasiskelbti nemokia, yra per didelis valstybės išiskolinimas, dažniausiai skaičiuojamas kaip skolos lygis procentais nuo šalies bendrojo vidaus produkto (2011 m. birželį Graikijos skola siekia 152% BVP), lėtas ekonomikos augimas, kuris neužtikrina pakankamų pinigų srautų palūkanoms mokėti, bei finansų rinkų atsisakymas suteikti papildomus kreditus valstybei.

Sąrašas šalių, kurios nevykdė finansinių įsipareigojimų per paskutinį dešimtmetį, ištis ilgas: Urugvajus (2003 m.), Rusija (1999-2000 m.), Dominikos Respublika (2005 m.), Indonezija (2002 m.), Argentina (2001-2005 m.), Pakistanas (1999 m.), Kamerūnas (2004 m.), Belizė (2006-2007 m.), Grenada (2005 m.) ir t.t.

Paanalizavus šių šalių ekonomikos vystymosi raidą po finansinių įsipareigojimų nevykdymo, matoma bendra tendencija: nedarbo lygis ir infliacija mažėja, o bendrasis šalies produktas pradeda augti. Valstybės skolai išnykus, nebereikia skirti milžiniškų sumų jos aptarnavimui, vadinasi, šios sumos gali būti panaudotos ekonomikos skatinimui, nukreipiant resursus į svarbiausias ūkio šakas.

The Economist atliktas tyrimas nustatė, kad 5 metų BVP augimas po finansinių įsipareigojimų nevykdymo padidėjo daugiau nei 2%, palyginus su 5 metų BVP augimu prieš paskelbiant valstybės bankrotą. Tačiau vertėtų atkreipti dėmesį, kad valstybių finansinių įsipareigojimų nevykdymas dažniausiai pasireiškia ekonomikos nuosmukio metu, tad ir BVP augimas būna šiek tiek didesnis ekonomikai atsigaunant.

Taip pat nereikia pamiršti ir neigiamo valstybės bankroto padarinio: kapitalo rinkos dažniausiai užsidaro ilgesniam laikotarpiui, per kurį vienas iš labiausiai tikėtinų kreditorių tampa Tarptautinis valiutos fondas (TVF). TVF suteikia paskolą su nedidele palūkanų norma mainais už tam tikrų sąlygų vykdymą, kurias nustato TVF ekonomistai (jos dažniausiai būna susijusios su biudžeto išlaidų mažinimu ir kitomis svarbiomis reformomis). Šalies ekonomikai atsigaunant, investuotojai pradeda išvelgti pelningas investavimo galimybes, ir taip pradeda vėl skolinti (sakoma, kad finansų rinkų atmintis itin trumpa).

Šalies bankrotas ar skolų restruktūrizavimas neigiamai paveiktų finansų rinkas, dėl užkrato efekto (ang. contagion effect) nes Graikijos skolos vertybiniai popieriai yra paplitę po visą pasaulį. Didžiausia jų koncentracija aptinkama didžiuosiuose Europos bankuose, tad jie pirmieji susidurtų su likvidumo problemomis, kurios paskatintų staigų akcijų ir kitų vertybinių popierių išpardavimą.

Savo ruožtu Graikija mažina viešąsias išlaidas ir padidino mokesčius, kad gautų Europos Sąjungos (ES) ir Tarptautinio valiutos fondo (TVF) paskolą. Nepaisant to, šios priemonės padarė daugiau žalos šalies ūkiui nei buvo tikimasi. Šaliai bus dar sunkiau pasiekti, kad 2011 metų biudžeto deficitas siektų 7,6 proc. BVP. Birželį nedarbo lygis Graikijoje siek tiek sumažėjo ir siekė 16 proc., tačiau jis nebuvo daug mažesnis už gegužę pasiektą rekordinį rodiklį - 16,6 proc. 2010 m. birželį nedarbas buvo 11,6 proc.

Dėl šalies ekonomikos nuosmukio Graikija kaltina gilesnę nei tikėtasi recesiją, tačiau ES ir TVF inspektoriai pabrėžia, kad Graikija per lėtai įgyvendina reformas, o Vokietijos politikai jau atvirai kalba apie Graikijos pasitraukimo iš euro zonos galimybę. Graikija tokią galimybę griežtai atmeta ir žada daryti viską, kad gautų 109 mlr. eurų paskolą. Graikijai būtina papildoma parama tam, kad ji galėtų toliau mokėti didžiules valstybinės skolos išmokas.

Tuo tarpu šalies piliečiai toliau kelia visuotinius streikus prieš griežtas taupymo priemones.

Naujausi sprendimai dėl Graikijos buvo priimti 2011 m. spalio 26 dieną. Buvo nutarta suteikti jai naują Europos Sąjungos ir Tarptautinio valiutos fondo 100 milijardų eurų paskolą. Taip pat dalis bankų ir privačių kreditorių sutiko nurašyti 50 proc. Graikijos skolos, kuri siekia apie 350 milijardų eurų. Šiomis priemonėmis iki 2020 m. tikimasi padėti Graikijai sumažinti valstybės skolą iki 120 proc. BVP.

Suteikiant šią pagalbą, iš Graikijos reikalaujama griežtai mažinti valstybės valdymo, socialinės apsaugos ir draudimo, švietimo bei kitas išlaidas, reformuoti bankų struktūrą ir darbo rinką. Taip pat siekiama, kad Graikija, imdamasi bet kokios radikalesnės reformos, konsultuotųsi su Europos Komisija. Suprantama, Graikijos valdžiai nepatinka tokia kontrolė iš išorės. Be to, ir patys gyventojai nenori sutikti su griežta taupymo politika, kurią liepia įteisinti pagalbą teikiančios šalys.

Europos Sąjunga stengiasi neleisti žlugti Graikijai, nes tuomet būtų paveiktas ne tik ekonominis, bet ir politinis visos Sąjungos stabilumas. Graikijos bankrotas atskleistų visus senus ir esamus Europos Sąjungos šalių nesutarimus. Rasti vieną bendrą sprendimą yra gana sunku, nes visos šalys pirmiausia siekia užtikrinti savo gyventojų gerovę. Tiek Vokietija, tiek Prancūzija deklaravo, kad Graikijos žlugimas ar išėjimas iš euro zonos tik dar labiau apsunkintų Europos Sąjungos ekonominę padėtį. Tačiau kritikai pažymi, kad realiai Vokietija nėra linkusi priimti bendrų sprendimų, kuriuos siūlo ir kitos Europos Sąjungos šalys, tokių kaip bendrų euroobligacijų įvedimas ar Europos centrinio banko įgaliojimų didinimas. Pagrindinis Vokietijos reikalavimas Graikijai yra biudžeto išlaidų ir skolinimosi mastų mažinimas bei socialinės apsaugos sistemos reformos. Šiuos reikalavimus Graikijai palaiko ir kitos prie Šiaurės Europos priskiriamos šalys, tokios kaip Slovakija, Estija, Suomija ar Olandija.

Šiandieninė situacija suteikia pagrindą Europą skirstyti į Šiaurės ir Pietų [19]. Kaip ryškiausius šių dviejų Europos dalių pavyzdžius galime imti Vokietiją ir Graikiją. Vokietijoje yra taikomas 19 proc. PVM, taip pat progresinė mokesčių sistema: mokesčiai gali siekti iki 45 proc. asmeninių pajamų. Patys vokiečiai su tuo yra susitaikę, prie to įpratę, aišku, su sąlyga, kad šie mokesčiai skiriami savo šalies plėtrai, o ne gelbėti skęstančias Pietų Europos šalis. Be to, beveik trečdalis vokiečių mano, kad Graikija turėtų palikti euro zoną, tačiau Lisabonos sutartis nenumato galimybės šalį išmesti iš euro zonos ar Europos Sąjungos. Europą į dvi dalis skiria taip pat valdžios ir visuomenės suvokimas apie valstybės taupymo politiką: Šiaurės Europos šalys ją suvokia kaip savaime suprantamą, o Pietų Europos šalys tam priešinasi. Jei Pietų Europos šalių valdantysis elitas ir, svarbiausia, diduma visuomenės nesugebės pakeisti savo mąstymo, jos taps labiausiai prasiskolinusiomis šalimis Europoje, ir tai gali lemti jų priverstinį ar savanorišką pasitraukimą iš euro zonos, o gal net ir iš Europos Sąjungos.

Dabartinė situacija Europos Sąjungoje ir euro zonoje atskleidžia, kaip skirtingai Šiaurės ir Pietų Europos šalių valdantieji mąsto apie taupymo, ekonominę ir socialinę politiką, todėl nenuostabu, kad apie tai kalbama vis garsiau. Deja, rimtos ekonominės problemos negali būti išspręstos per vienus metus, todėl toks Europos suvokimas ir dalijimas, tikėtina, girdėsis vis dažniau.

2012 metai

2012 metai prasidėjo stringančiomis Graikijos derybomis dėl skolų nurašymo.

Bandoma užkirsti kelią Graikijos bankrotui, derybos Atėnuose tęsiasi dviem frontais - šalies vyriausybė tariaisi su tarptautinių kreditorių "trijule"¹² ir su privačiais investuotojais. Graikijos finansų ministras Evangelas Veniselas (Evangelos Veniselos) susitiko su į Graikijos sostinę atvykusiais "trijulės" inspektorais, vėliau ketina susitikti su privačių kreditorių atstovais, kuriems ES nurodė pakeisti Graikijos obligacijas į naujas su ilgesniu padengimo terminu ir 50 proc. nuolaida nuo nominalios vertės. Skolos nurašymo programa "savanoriško" kreditorių dalyvavimo atveju skolą turėtų sumažinti maždaug 100 mlrd. eurų ir taip stabilizuoti jos augimo dinamiką. Vėliau "trijulės" kreditoriai žada Graikijai naują 130 mlrd. eurų paramą biudžeto deficitui ir skolos nurašymui finansuoti, taip pat vietos bankams rekapitalizuoti.

Derybos atsiduria aklavietėje, nes politikams ir kreditoriams nepavyksta sutarti dėl maždaug 50 proc. skolų nurašymo. O tol, kol nuostolių neprisiims kreditoriai, Graikijos nenori gelbėti ir euro zonos nariai. Derybos dėl dalyvavimo Graikijos privataus sektoriaus gelbėjime yra būtina sąlyga tarptautinių kreditorių „trijulės“ lėšų šaliai skyrimui.

Graikijai šis susitarimas būtinas, kad ji gautų kitą paskolų paketą ir išvengtų bankroto.

2012 m. vasaris – smurtinių protestų Atėnų gatvėse fone, Graikijos įstatymų leidėjai pritarė naujoms drastiškoms taupymo priemonėms, siekdama gauti 130 mlrd. eurų paramą.

Parlamentas nepabūgo demonstracijų Atėnuose ir Salonikuose, per kurias į gatves išėjo 100 tūkst. žmonių, ir pritarė dar vienam griežtų biudžeto išlaidų taupymo priemonių etapui, kurio

¹² Trijulė - Europos Komisijos, Europos centrinio banko ir Tarptautinio valiutos fondo inspektorai.

Graikijos tarptautiniai kreditoriai pareikalavo mainais į milijardų eurų finansinio gelbėjimo paketą. Iš 278 deputatų 199 balsavo už, 74 – prieš.

Finansų ministras Evangelas Venizelas sakė parlamentui, jog įstatymų leidėjai turi pritarti vyriausybės pateiktam planui, kad Graikija galėtų gauti 130 mlrd. eurų (448,9 mlrd. litų) paskolą iš Europos Sąjungos (ES) ir Tarptautinio valiutos fondo (TVF), nes priešingu atveju valstybė būtų priversta skelbti savo bankrotą.

Graikija patiria milžinišką spaudimą, euro zonos lyderiams vis labiau stengiantis sumažinti didesnio masto pavojus, susijusios su galimybe, jog ši valstybė pasitrauks iš vieningosios valiutos bloko.

Buvo planuota, kad euro zonos finansų ministrai pritars naujai paskolai, tačiau jie susilaikė, baimindamiesi, kad Atėnai neįvykdys savo įsipareigojimų. Netgi sulaukus Graikijos parlamento pritarimo, ES nori, kad Atėnų politiniai lyderiai pasirašytų įsipareigojimą vykdyti taupymo priemones, prieš L.Papadimui paskelbiant pirmalaikius rinkimus.

Graikijos parlamento nariai taip pat planuoja pritarti sutarčiai su privačiais kreditoriais dėl apsikeitimo vertybiniais popieriais, o šis žingsnis 350 mlrd. eurų valstybės skolą palengvintų apie 100 mlrd. eurų.

2012 m. kovo mėn. šaliai pavyksta išvengti bankroto. Ją išgelbėjo kreditoriai, kurių dauguma sutiko nurašyti apie pusę skolų. Vis dėlto spaudimas Graikijai tuo nesibaigia: kelios ES narės pasirašė dokumentą, kuriuo raginama apriboti laisvą žmonių judėjimą iš šio demokratijos lopšio. Pranešta, jog Graikija pasiekė susitarimą su privačiais kreditoriais - šalies Vyriausybė siekė gauti 90 proc. skolintojų, daugiausia bankų ir pensijų fondų, pritarimo 53,5 proc. sumažinti jų turimas beveik 710 mlrd. litų vertės Graikijos obligacijas. Tokiam planui pritarė apie 85 proc. kreditorių. Taigi, kaip pranešė Vyriausybės atstovai, tai padės išvengti Graikijai bankroto.

Preliminariais duomenimis, sandoriui pritarė 85 proc. privačių obligacijų turėtojų, nors Atėnai tikėjosi išmainyti 90 proc. obligacijų.

Pagal skolos restruktūrizacijos sąlygas numatyta nurašyti net 74 proc. privačių investicijų į Graikijos skolas. Toks sandoris, didžiausias per visą istoriją, sumažins Graikijos valstybės skolą daugiau nei 350 mlrd. litų ir užkirs kelią Graikijos bankrotui ir krizei ES bankininkystės sistemoje.

Graikija vėl sieks gauti dar apie 400 mlrd. litų vertės finansinę paramą. Šiuo metu Graikijos skola siekia 160 proc. bendrojo vidaus produkto (BVP), o nedarbo lygis sudaro 21 proc.

Situaciją apsunkina tai, kad griežtos taupymo priemonės, kurias įvesti priversta Vyriausybė, kursto masinius Graikijos gyventojų protestus, o dėl to prognozuojamo BVP lygis toliau krinta. Atėnai išipareigojo gerokai sumažinti biudžeto išlaidas, panaikinti 15 tūkst. darbo vietų valstybės sektoriuje, sumažinti minimalų atlygį iki 600 eurų per mėnesį.

Visos trys didžiausios reitingų agentūros - „Fitch Ratings“, „Moody's“ ir „Standard & Poor's“ - sumažino Graikijos skolinimosi reitingą iki žemiausio lygio.

Tiesa, tuo Graikijos problemos nesibaigė: net 7 ES narės raštu ragina laikinai apriboti laisvą asmenų judėjimą iš Graikijos, o jos pasienyje įvesti kontrolę. Ji pagal susitarimą turėtų būti taikoma tol, kol bankrutuojančiai šaliai pavyks susidoroti ir su kita didžiule problema - nelegalių imigrantų iš Turkijos antplūdžiu.

Jungtinės Karalystės vidaus reikalų ministrė Teresa Mei prisidėjo prie Vokietijos, Prancūzijos, Austrijos, Olandijos, Belgijos ir Švedijos, kurios reikalauja, kad ES imtųsi veiksmų ir sustabdytų nelegalius migrantus, kurie per Graikiją atvyksta į Europą.

Septynios ES valstybės narės, pasirašiusios dokumentą, ragina Graikiją „vykdyti savo pareigas“ ir palaikyti tvarką prižiūrint savo sieną su Turkija. Graikijos ir Turkijos siena taip pat yra išorinė bevizės Šengeno zonos siena.

Į Šengeno zoną¹³ patekusiems nelegaliems imigrantams taikomos tos pačios taisyklės kaip ES piliečiams, ir jie gali laisvai keliauti iš vienos valstybės į kitą. Didžiosios Britanijos pareigūnai nustatė, kad dėl prastai saugomos Graikijos ir Turkijos sienos labai padaugėjo nelegalių imigrantų iš Pakistano ir Afganistano.

¹³ Šengeno sutartį 1985 m. pasirašė 5 Europos Bendrijų šalys - Prancūzija, Vokietijos Federacinė Respublika, Liuksemburgas, Belgija ir Nyderlandai. Šia sutartimi numatyta *palaipsniui atsisakyti tarpusavio sienų kontrolės*, kad šių valstybių piliečiai galėtų laisvai judėti Sutartį pasirašiusių valstybių teritorijoje ir, kad būtų sudarytos palankios sąlygos bendros vidaus rinkos veikimui. Šengeno sutarties valstybės vykdo bendrą vizų politiką trečiosioms šalims – turint vienos iš Šengeno valstybių vizų, galima vykti ir į likusias valstybes nares. Vėliau prie sutarties prisijungė Italija, Ispanija, Portugalija, Graikija, Austrija, Danija, Suomija, Švedija ir ES nepriklausančios Norvegija bei Islandija. 2007 m. gruodžio 21 d. Čekija, Estija, Latvija, Lenkija, Lietuva, Malta, Slovakija, Slovėnija ir Vengrija prisijungė prie Šengeno erdvės. 2008 m. gruodžio 12 d. Šveicarija prisijungė prie Šengeno erdvės. Taigi Šengeno erdvę šiuo metu sudaro 25 Europos valstybių.

Airija ir Didžioji Britanija yra vienintelės ES narės, nepasirašiusios Šengeno sutarties, nes šios valstybės nenori visiškai atsisakyti sienų kontrolės. Islandija ir Norvegija, turi asocijuotos narės statusą.

Problema dar blogina tai, kad pagal ES taisykles į kitas valstybes iš Graikijos atvykusių prieglobsčio ieškotojų ar nelegalių imigrantų negalima deportuoti į Graikiją, nes Graikijos imigrantų sulaikymo centruose jie gali patirti „nehumaniškas arba žeminančias gyvenimo sąlygas“.

Vienintelis Liuksemburgo imigracijos ministras ragino ES nebausti Graikijos, o jai padėti išspręsti šią problemą.

2012 m. gegužės mėn. Graikijoje prasidėjo pirmalaikiai parlamento rinkimai. Teisę balsuoti turi maždaug 9 milijonai 850 tūkstančių šalies piliečių. Jie turėjo išrinkti ketveriems metams 300 parlamentarų iš kandidatų, atstovaujančių 32 partijoms, blokams ir grupėms.

Birželio mėnesį vyko antrieji rinkimai; juos teko surengti dėl to, kad po gegužės 6-osios rinkimų partijos nesugebėjo suformuoti vyriausybės.

Graikijos dvi pagrindinės finansinei pagalbai pritariančios partijos (Naujoji demokratija ir PASOK) per vykusius lemtingus parlamento rinkimus, galinčius nulemti šalies ateitį dėl euro, užsitikrino pakankamai balsų sudaryti vyriausybę. Šios dvi partijos dešimtmečius dominavo Graikijos politinėje scenoje ir yra kaltinamos dėl daugumos dabartinių bėdų.

Partija „Syriza“, užsitikrinusi antrą vietą su 26,57 proc. balsų, pripažino pralaimėjimą ir nurodė neketinanti jungtis prie jokios koalicijos. Partija teigė atstovaujanti daugumai žmonių, kurie nepitaria susitarimui dėl finansinės pagalbos, ir ragina atsisakyti susitarimų dėl finansinės pagalbos ir atšaukti lėšų taupymo priemones, kurių buvo imtasi per dvejus pastaruosius metus.

2012 m. lapkritis - Graikijos parlamentas priėmė 2013 metų biudžetą. Už jį balsavo 167 deputatai, 128 buvo prieš, 4 parlamentariai susilaikė, o vienas posėdyje nedalyvavo. Priimdama biudžetą, Graikija įvykdė antrą sąlygą tolesnei tarptautinei paramai gauti, kad šalis išvengtų bankroto. Parlamentas pritarė naujai 13,5 mlrd. eurų taupymo programai.

2013-ųjų biudžete numatyta, kad Graikijos ekonomika kitais metais trauksis 4,5 proc. Šiais metais šis rodiklis buvo 6,5 proc. Biudžeto deficitas turėtų sumažėti iki 5,2 proc. (šiais metais - 6,6 proc.). Valstybės skolos didės nuo 340 iki 346,2 mlrd. eurų. Planuojamos pajamos yra 46,7 mlrd. eurų. Išlaidos mažės nuo 61,8 iki 55,8 mlrd. Nedarbas kitais metais turėtų vidutiniškai siekti 22,8 proc.

2012 m. lapkričio 13 d. euro zonos finansų ministrai sutiko Graikijai skirti papildomus dvejus metus šalies ekonomikai reformuoti. Taigi terminas, iki kurio Atėnai turi įvykdyti savo planinius biudžeto rodiklius mainais į antikrizinį paketą, nukeliamas nuo 2014 iki 2016 metų. Kaip jau anksčiau skelbė Tarptautinių kreditorių „trejetas“ - Europos Sąjunga (ES), Europos centrinis bankas (ECB) ir Tarptautinis valiutos fondas (TVF) - jeigu Graikijai planinių biudžeto rodiklių vykdymo terminas bus nukeltas, šaliai prireiks papildomos 32,6 mlrd. eurų paramos: 15 mlrd. eurų 2013-2014 metais ir dar 17,6 mlrd. eurų - 2015-2016 metais. Ir nors Graikijos išsipareigojimų vykdymo terminui buvo pritarta, susitarti dėl eilinės išmokos Graikijai skyrimo taip ir nepavyko.

Anksčiau tarptautinių kreditorių trejetas pažadėjo skirti 240 mlrd. eurų paskolą, kuri padėtų Graikijai išsilaikyti tol, kol ji įgyvendins griežto taupymo priemones ir reformas ir sugrįš į lygį, kai ekonomika pradės augti. Iki šiol šalis gavo 150 mlrd. eurų iš šių pinigų.

2.3. Krizės poveikis Graikijai

Vertinant padėtį praeityje akivaizdu, kad dešimtmetį prieš krizę stebėtas stiprus vidutiniškai 4 % metinis Graikijos ekonomikos augimas buvo netvarus. Jis buvo grindžiamas našumo neatitinkančiu realaus darbo užmokesčio didinimu, pernelyg dideliu kreditų augimu, žemomis faktinėmis palūkanų normomis ir padrika fiskaline politika. Po trumpalaikių rezultatais slypėjo daugelis rimtų Graikijos ekonomikos trūkumų, visų pirma mažas konkurencingumas ir našumas, nepalanki verslo aplinka, silpna privačiojo ir viešojo sektorių investavimo veikla, sudėtinga ir pasenusi mokesčių sistema ir neveiksminga teismų sistema.

Per šį laikotarpį pavojingai didėjo disbalansas. Smarkiai išaugus paklausai ir esant silpnam išorės konkurencingumui sparčiai padidėjo išorės disbalansas. 2000–2009 m. konkurencingumas suprastėjo 10–20 %. Einamosios sąskaitos deficitas iki 2008 m. išaugo iki 14 % BVP. Fiskalinis disbalansas didėjo ir išliko aukštas, kadangi pernelyg didelės išlaidos nebuvo dengiamos didesnėmis pajamomis. Įvedus euro valdžios sektoriaus deficitas nuolat viršijo 3 % BVP, o 2009 m. deficitas šoktelėjo iki beveik 16 % BVP.

Dėl šio disbalanso šalis tapo smarkiai pažeidžiama pasaulinio ekonomikos nuosmukio, smarkiai išaugo valdžios sektoriaus skola, kilo grėsmė Graikijos ekonomikos finansavimo pajėgumui. 2009 m. valdžios sektoriaus skola išaugo iki 129 % BVP, palyginti su maždaug 100

% 2000 m. Rinkoms praradus pasitikėjimą Graikijos ekonomikos ir vyriausybės gebėjimu apmokėti skolą, obligacijų pajamingumo skirtumai šoktelėjo iki rekordinio lygio ir tai paskatino valstybės skolos krizę.

Problemos didėjo, o taisomųjų priemonių imtasi pavėluotai dėl to, kad vyriausybės biudžeto prognozės ir oficialioji Graikijos statistika neatskleidė tikrojo problemų masto. 2009 m. problemų mastą oficialiai pripažinus spalio mėn. darbą pradėjusiai vyriausybei, valdžios sektoriaus deficito prognozės buvo padidintos 6 procentiniais punktais nuo BVP.

Spartaus ekonominio koregavimo pasekmes patiriančioje Graikijoje dabar labai gili recesija. Nuo krizės pradžios BVP nukrito daugiau nei 11 % ir, manoma, 2012 m. BVP toliau mažės. Iš dalies šį ekonominės veiklos susilpnėjimą neišvengiamai nulėmė netvarus ekonomikos augimas iki krizės. Vis dėlto išorės paklausa buvo silpnesnė nei tikėtasi, o ekonomikos krizę pagilino ir nepakankamai įgyvendinamos struktūrinės reformos, politinis ir socialinis nestabilumas bei likvidumo trūkumas dėl kapitalo nutekėjimo. Tai, ar iki 2014 m. bus galima atkurti teigiamą augimo normą, iš esmės priklauso nuo priemonių, kurių bus imtasi artimiausiais metais.

Krizė turėjo didžiulį socialinį poveikį. Per pastaruosius dvejus metus smarkiai išaugęs nedarbas 2011 m. siekė 17,7 %. Naujausios prognozės rodo, kad prieš sumažėdamas nedarbas 2012 ir 2013 m. gali viršyti 20 %. Ilgalaikis nedarbas išaugo iki 9,1 % darbo jėgos ir nepanašu, kad tai aukščiausia riba. Graikija yra viena iš Europos šalių, kurioje bene smarkiausiai daugėjo namų ūkių, kuriuose nė vienas narys neturi darbo. Labiausiai nukentėjo jaunimas. 2011 m. lapkričio mėn. jaunimo nedarbas siekė 48 % ir buvo du kartus didesnis nei prieš dvejus metus. Trečiąjį 2011 m. ketvirtį maždaug 45 % 15–24 m. amžiaus bedarbių buvo ilgalaikiai bedarbiai, palyginti su 30 % prieš dvejus metus.

Iki krizės Graikijoje skurdo rodiklis jau buvo vienas iš didžiausių ES, o gilus ekonomikos nuosmukis dar padidino skurdo lygį, socialinę ir būsto atskirtį bei smarkiai sumažino disponuojamąsias pajamas. Didėja šeimų su vaikais, jaunimo, taip pat vis daugėjančių neteisėtų migrantų benamystė ir tai dar labiau apsunkina padėtį.

III. PERSPEKTYVOS

3.1. Ilgalaikė Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtotės iki 2015 metų strategija

Šalies ekonomikos plėtros strateginis valdymas traktuojamas kaip valstybės realizuojama nenutrūkstanti strateginės analizės, strategijos kūrimo, koregavimo ir jos įgyvendinimo funkcija, leidžianti laiku prisitaikyti prie vidinės ir tarptautinės situacijos pokyčių ir maksimaliai didinti bei veiksmingai išnaudoti šalies ekonominį potencialą.

Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija parengta vykstant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. spalio 30 d. nutarimą Nr. 1274 „Dėl ilgalaikės Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros strategijos projekto rengimo“, ir ji yra rengiamos Valstybės ilgalaikės raidos strategijos sudėtinė dalis.[56].

Strategija buvo rengiama koordinuojant Ūkio ministerijai ir pasitelkiant kitas valstybės institucijas. Ūkio ministro įsakymu buvo sudaryta ir dirbo 14 ekspertų darbo grupių, kurioms vadovavo mokslo visuomenės atstovai.

Strategija turi tikslinę orientaciją, kurią skirtingais detalizavimo lygiais apibrėžia šalies ekonomikos vizija, ekonomikos plėtros valstybės misija ir strateginiai tikslai (politiniai, socialiniai ir ekonominiai). Neatsiejama strategijos sudėtinė dalis yra valstybės politika, ekonomikos reformos, svarbiausi veiksmai ir pagrindinės priemonės vizijai, misijai ir strateginiams tikslams įgyvendinti.

Šalies ekonomikos plėtros strategijai įgyvendinti būtinas strateginių tikslų, veiksmų ir priemonių detalizavimas ir konkretizavimas nacionalinėse programose, valstybės institucijų strateginiuose veiklos planuose. Ekonominę strategijos įgyvendinimo pagrindą sudaro valstybės disponuojami finansų ištekliai ir jų paskirstymo sistema. Strategijos įgyvendinimo eiga turi būti stebima ir kontroliuojama.

Strategijos realizavimo rezultatus ir išorinėje aplinkoje vykstančius pokyčius turi užtikrinti strateginės stebėsenos (monitoringo) procedūros. Strateginės kontrolės procedūros turi sulyginti monitoringo procese suformuotą informaciją su strategijos tikslais ir sprendimais, išryškindama nukrypimus nuo pasirinktos strateginės trajektorijos ir šiuos nukrypimus apsprendžiančius vidinius bei išorinius veiksnius. Strateginės stebėsenos ir kontrolės procese suformuota informacija gali inicijuoti strategijos koregavimo arba naujos strategijos formavimo

tikslingumą. Labai svarbus yra strateginės stebėsenos ir kontrolės informacijos savalaikiškumas, kadangi tik tokiu atveju galima imtis situaciją geriausiai atitinkančių veiksmų ir priemonių.

Strategijos įgyvendinimo stebėseną ir periodinis pačios strategijos atnaujinimas reikalingi, kadangi kai kurių ekonomikos teiginių ir rekomendacijų neįmanoma tiksliai pagrįsti. Socialiniams ekonominiais reiškiniais būdingas „igimtas“, jokiais tyrimais nepašalinamas neapibrėžtumas. Tokius neapibrėžtumus išsprendžia tik laikas, parodydamas, kurie planai ir veiksmai buvo racionalūs, o kurių reikia atsisakyti.[56].

3.2. SSGG analizė

Strateginės analizės objektas, rengiant ilgalaikę Lietuvos ekonomikos plėtros strategiją iki 2015 metų, yra svarbiausi vidiniai ir išoriniai veiksniai, lemiantys šalies ekonomikos funkcionavimo ir plėtros sąlygas bei galimybes. Strateginė analizė siejama ne tik su dabartiniu laikotarpiu, bet apima retrospektyvinį ir perspektyvinį periodus, taip pat ir prognozavimą.

Strateginės analizės rezultatų apibendrinimas yra vadinamas SSGG analize. Santrumpa SSGG (SWOT anglų kalba) iššifruojama taip: stiprybės (Strengths), silpnybės (Weaknesses), galimybės (Opportunities), grėsmės (Threats). Tokiu būdu buvo analizuojamos tos ekonomikos sritys, kurios leidžia išryškinti pagrindines šalies ekonominio potencialo stipriąsias ir silpnąsias puses, ir tos ekonomikos išorinės aplinkos sritys, kurios padeda atskleisti svarbiausias palankias galimybes ir grėsmes šalies ekonomikos plėtrai.[56].

3.2.1. Stiprybės

1. Lietuvoje sukurta veikianti rinkos ekonomika stabilios ekonominės plėtros pagrindas. Rinkos santykių įsigalėjimas įgalino įgyvendinti ekonomikos savireguliacijos mechanizmus ir apriboti tiesioginį valstybės kišimąsi į ekonominius procesus. Lietuvos pasirengimas narystei ES įgalina perimti laiko patikrintą ir efektyvią ES teisinio reguliavimo ir valstybės valdymo sistemą.

2. Dėl radikalių ekonomikos reformų ir aukšto gyventojų išsilavinimo lygio greitai didėja šalies verslumo potencialas.
3. Lietuva priskirtina prie atviros ekonomikos šalių, ji aktyviai dalyvauja tarptautinėje prekyboje, kitose pasaulinio ūkio ryšių sistemose. Valstybės vykdoma ekonominė politika grindžiama šiuo laikotarpiu veiksmingesniu į eksportą orientuotos besivejančios plėtros modeliu.
4. Lietuvos geografinė padėtis palanki tranzitui, šalies teritoriją kerta du pripažinti kontinentinės svarbos transporto koridoriai.
5. Sukurtos svarbios prielaidos pramonės plėtrai: įvykdyta privatizacija, padaryti žymūs struktūriniai pokyčiai pramonėje, daugelyje pramonės sektorių yra sėkmingai tarptautinėse rinkose konkuruojančių įmonių, yra nemažai kvalifikuotų specialistų, darbo jėgos kaina konkurencinga.
6. Lietuva turi palankias sąlygas žemės ūkio ir kaimo plėtrai.
7. Stiprėjanti rinkos ekonomika bei vykstantys pokyčiai įvairiose ūkio šalies sektoriuose sudaro palankias sąlygas vietinio ir atvykstamojo turizmo plėtrai.[56].

3.2.2. Silpnybės

1. Šalies ekonomika dar neužtikrina pakankamų sąlygų socialinei plėtrai ir užimtumui.
2. Lietuva smarkiai atsilieka nuo ES šalių pagal ekonomikos raidos lygį, egzistuoja realios galimybės įveikti šį atsilikimą tik per 30 - 40 metų. Šaliai dar tenka įveikti naujiems pasaulinės ekonomikos dalyviams būdingas problemas. Šalyje nepakankamos atvirai nacionalinei ekonomikai bendrosios išplėstinės reprodukcijos sąlygos.
3. Plėtodama ekonomiką, Lietuva gali disponuoti labai kukliais nuosavais gamtos ištekliais.
4. Šalies verslumo potencialas nėra pakankamo lygio.
5. Nėra darnios mokslo ir gamybos kooperavimo sistemos, šalis dar neturi patvirtintos mokslo ir technologijų plėtros strategijos, kuri būtų nacionalinės plėtros strategijos šerdis.
6. Per nepriklausomybės laikotarpį Lietuva įgijo dar nepakankamą valstybinio strateginio nacionalinės plėtros valdymo patirtį - nebuvo rengiama kompleksinė nacionalinės plėtros ilgalaikė strategija.

7. Lietuvos pozicijas pasaulio rinkose ir ekonominį lenktyniavimą silpnina maža vidinė rinka, išskirtinis kai kurių ūkio sektorių (geležinkelių transporto, žemės ūkio) silpnumas, technikos, struktūros ir technologijų atsilikimas, žema darbuotojų kvalifikacija bei darbo kultūra.
8. Verslo plėtrą stabdo tokie veiksniai: maža šalies rinka ir vartotojų perkamoji galia, dideli mokesčiai, apyvartinių lėšų trūkumas, sudėtingos kredito gavimo sąlygos, pradinio kapitalo stoka, nepakankamai išplėtotą institucinę infrastruktūrą, nepalanki teisinė aplinka, administracinių barjerų gausa ir biurokratizmas, aukštas nusikalstamumo lygis.[56].

3.2.3. Galimybės

1. Įstojimas į ES ir Ekonomikos ir pinigų sąjungą, augantis ekonominės integracijos laipsnis bei koordinuota ekonominė politika sukurs tvirtą pagrindą Lietuvos ekonominiam stabilumui bei atsparumui neigiamiems išorės poveikiams (šokams). Racionaliai panaudota ES struktūrinių fondų parama teigiamai paveiks verslo rėmimo, užimtumo skatinimo, darbo vietų kokybės ir civilizuotų darbo santykių plėtrą.
2. Finansų išteklių globalizacija sudarys alternatyvias apsirūpinimo finansiniais ištekliais galimybes. Finansinis kapitalas gali būti perkamas pasaulinėje finansų rinkoje, įvežamas į šalį tiesioginių užsienio investicijų forma, suteikiamas lengvatinėmis sąlygomis iš ES ir tarptautinių finansų organizacijų.
3. Artimiausiais metais ir dešimtmečiais Lietuvoje paskolų ir finansų rinka gali augti sparčiau nei išsivysčiusios ekonomikos valstybėse ir net Vidurio bei Rytų Europos šalyse. ES standartų ir geriausios patirties diegimas kapitalo rinkoje, priežiūros ir infrastruktūros institucijų bendradarbiavimas ir įsitraukimas į europines struktūras ar aljansus sudarys sąlygas saugiai investuoti į Lietuvos bei užsienio vertybinius popierius pagal individualų pasirinkimą ir poreikius arba per kolektyvinio investavimo įmones.
4. Lietuva turi galimybę įsitvirtinti kontinentinės Europos transporto paslaugų rinkoje, sukurti Kauno, Klaipėdos ir Vilniaus logistikos centrus ir juos integruoti į Baltijos jūros regiono transporto logistikos centrų tinklą.

5. Per ateinančius dešimtmečius didės maisto poreikis, vyks maisto produktų vartojimo ir struktūros pokyčiai, be to, didės kokybiškų, sveikų, ekologiškų maisto produktų poreikis. Mokslo išradimai ir atradimai biotechnologijos srityje atvers naujas žemės bei maisto ūkio plėtros galimybes, plėsis modernios, ypač energiją taupančios, technologijos, didės informacinių technologijų taikymo žemės ir maisto ūkio sektoriuje reikšmė.
6. Atsivers galimybės pasinaudoti ES struktūrinių, kitų fondų, tarptautine technine ir finansine parama verslo plėtros programoms įgyvendinti.[56].

3.2.4 Grėsmės

1. Nepakankamas darbo rinkos lankstumas ir mobilumas didins nedarbo problemas, taip pat trukdys inovacijoms, modernių technologijų plėtrai. Darbo jėgos emigracija, ypač aukštos kvalifikacijos specialistų, gali tapti ekonomikos plėtros stabdžiu. „Protų nutekėjimas“ silpnins šalies intelektinį potencialą, sukels depopuliaciją, didins kvalifikuotos darbo jėgos stygiaus ir nekvalifikuotos darbo jėgos pertekliaus problemas šalyje.
2. Prisitaikydama prie bendrų ES šalių narių interesų, Lietuva turės pakelti tarpvalstybinių ūkinių ryšių reguliavimo lygį apribodama šalies suverenitetą ir pripažindama tarptautinių valdymo organų sprendimus. Pradiniame etape dėl stiprios konkurencijos bendroje ES rinkoje dalis nacionalinių įmonių pakliūs į sunkią padėtį arba sužlugs, tai sukels tam tikrus nepageidautinus socialinius reiškinius.
3. Lietuva nėra apsaugota nuo išorinių sukrėtimų ateityje. Krizės finansų rinkose gali apsunkinti skolos refinansavimą. Dėl blogų ekonominės politikos sprendimų ar pablogėjusių šalies makroekonominių rodiklių sumažinti Lietuvos kredito reitingai apsunkintų skolinimąsi (didintų skolinimosi išlaidas).
4. Galimi smulkių ir vidutinių įmonių bankrotai dėl nepalankios teisinės ir ekonominės aplinkos. Dėl globalizacijos procesų, laisvo prekių ir paslaugų judėjimo bei užsienio šalių vidaus rinkos protekcinės politikos didės konkurencinis spaudimas Lietuvoje gaminamoms prekėms ir paslaugoms.[56].

3.3. Lietuvos ekonomikos vizija 2015 metais

Geopolitinė Lietuvos padėtis. 2015 metais Lietuva jau bus Europos Sąjungos, kuriai, tikėtina, priklausys ne tik dabartinės kandidatės, bet taip pat buvusios Jugoslavijos šalys, senbuvė. Kandidatėmis į ES tada gali būti Ukraina ir Moldova. Europos Sąjunga bus didžiausia pasaulyje ir veiksmingai integruota rinka, taip pat pažangiausia mokslo technologinė erdvė, besiremianti išplėtotą intelektine kooperacija.

Lietuva savo įtaką pasaulio politikai realizuos taip pat per narystę NATO.

Demografinė padėtis. Gyventojų senėjimo problema bus aktuali visai Europai, tačiau Lietuvai ji bus itin svarbi dėl didelės jaunų žmonių dabartinės ir būsimos, kai ES darbo jėga galės laisvai judėti, jaunimo emigracijos, taip pat dėl labai sumažėjusio gimstamumo.

Makroekonomikos plėtros rezultatai. Modernizavusi ūkio strategiją ir valstybės ekonominę politiką bei naudodamasi ES finansine ir technine parama, Lietuva iki 2015 metų padidins savo BVP 2-2,5 karto. Pagal BVP, tenkantį vienam gyventojui, bus pasiektas daugiau kaip 50 proc. būsimąjo ES vidurkio lygis vietoje dabartinio 33 proc. lygio. Tai leis iš esmės realizuoti ES socialinį ekonominį modelį – gerovės valstybės, kur žemas nedarbo lygis, aukšta darbo kaina, stiprios socialinės garantijos, minimalus skurstančių šeimų skaičius ir aukštas socialinės sanglaudos lygis.

Rinkos mechanizmų tobulinimas. Lietuva per dešimtmetį visiškai prisitaikys prie ES ekonominės tvarkos ir turės sklandžiai veikiančią rinkos mechanizmų sistemą. Įmonių steigimo, veiklos ir jų likvidavimo, konkurencijos, monopolijų priežiūros, kontraktų įvykdymo, nuosavybės santykių, darbo rinkos, kreditavimo ir kiti ekonomikos funkcionavimo norminiai aktai, taip pat jų praktinis įgyvendinimas nedaug tesiskirs nuo tų dalykų Vakarų Europos šalyse.

Administraciniai valstybės gebėjimai. Valstybė negalėtų atlikti savo funkcijų, nepagerinusi administracinių gebėjimų. Geras valdymas ir skaidri vyriausybės veikla yra būtina spartaus šalies progreso sąlyga. Perimdama ES institucinę, administravimo ir politinio proceso patirtį (tiesiogiai dalyvaudama institucijų darbe ir ES politikos kūrimo procese), Lietuvos valstybės administraciniai gebėjimai neabejotinai pagerės. Visuomenės noras - kad valdžia būtų pigesnė, teiktų geresnes paslaugas ir išiklausytų į žmonių balsą. Valdymo kokybės rodiklis yra visuomenės pasitikėjimas valdžia, kuris šiuo metu itin žemas. Visuomenės pasitikėjimas valdžia

yra svarbi šalies vertybė; jis neabejotinai didės gerėjant gyvenimo kokybei ir administraciniam valstybės gebėjimams bei plėtojantis pilietinei visuomenei.

Ekonomikos augimo veiksmų plėtra. Ekonomikos augimo veiksniai – darbo jėga, kapitalas, žinios ir verslumas – bus pakankamai išplėtoti, Lietuvai siekiant per tolesnius 15-25 metus susilyginti su vakarinėmis ES narėmis pagal ekonomikos plėtrą. Darbo jėgos naudojimas padidės bent 10 proc., sumažinus nedarbą, padidinus pensinį amžių ir į darbo rinką įsiliejant naujai kartai. Tačiau svarbiausia, kad darbo jėgos išsilavinimo lygis bus aukštesnis, patobulinus švietimo sistemą ir įdiegus kvalifikacijos tobulinimo bei perkvalifikavimo sistemą. Darbo jėgos rinkoje dominuos kvalifikuotų, mokančių naudotis šiuolaikinėmis informacinėmis technologijomis specialistų poreikis. Internetas, be kita ko, sudarys sąlygas neakivaizdžiai eiti mokslus garsiausiuose pasaulio universitetuose. Apskritai kvalifikacijos lygis Lietuvoje mažai tesiskirs nuo vakarietiškojo. Išsilavinimo struktūra ir turinys geriau atitiks ūkio poreikius, darbo jėga taps mobilesne.

Žiniomis besiremianti ekonomika tampa prioritetiniu Lietuvos siekiu. ES yra užsibrėžusi sukurti žinių visuomenę per artimiausią dešimtmetį; 2015 metais šioje srityje Lietuva gali būti pasiekusi panašų lygį. Tačiau žinių visuomenė yra itin svarbus iššūkis Lietuvai ir su juo gali nepavykti susitvarkyti, jei nebus pasiektas plačių visuomenės sluoksnių sutarimas ir stipri intelektualinė politinė valia.

Socialinė plėtra. Šalies ūkio struktūra garantuoja palyginti aukštą užimtumo lygį. Nedarbas neviršija racionalaus lygio. Įgyvendintos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, pasiektas darbo rinkos lankstumas, veiksmingai funkcionuoja mokymosi visą gyvenimą sistema, sumažinti regioniniai skirtumai. Darbo jėga pakankamai mobili ir konkurencinga ES, kartu ir labiau orientuota ieškoti darbo savo šalyje. Pasiekta artima ES lygiui darbo vietų kokybė: atlyginimai, darbo santykiai, darbų sauga ir pan. Nuosekliai laikomasi lygių galimybių principo.

Regioninė plėtra. Regionų ekonomika plėtojama ir jų konkurencingumas didinamas atsižvelgiant į regiono turimus išteklius bei prioritetines plėtros kryptis, išryškinant regiono savitumą. Transporto, komunikacijų ir kita fizinė infrastruktūra plečiama kaip integruotas tinklas, stengiantis racionaliai panaudoti ES bei šalie lėšas. Gyvybingos kaimo gyvenvietės, padidėjęs gyventojų mobilumas sujungia miestus su kaimais. Sukurta tinkama aplinka gamtos ir

kultūros paveldui išsaugoti plėtojant turizmą ir rekreaciją. Regionų institucijos bendradarbiauja tarptautiniu lygiu, įgyvendindamos nacionalinius bei ES regioninės plėtros politikos tikslus.

Lietuva – aukšto ekonominio ir kultūrinio potencialo turizmo šalis, teikianti įvairius puikios kokybės turizmo produktus, tenkinančius individualius turistų poreikius bei atitinkančius ES turizmo direktyvas.

Ūkio struktūra ir šakų plėtra. Lietuvos ekonomika, jau visiškai integruota į ES ekonominę, skaitmeninę ir žinių erdvę, kurioje dinamiškai didėja globalizacijos procesai, šalies ekonomika plėtojasi daugiausia prisitaikydama prie tų procesų ir jais naudodamasi.

Finansų sektoriaus plėtra bus spartesnė nei gamybinių ūkio šakų, todėl 2015 m. finansinio tarpininkavimo sektoriaus indėlis į BVP bus apie 7-10 proc. Dalyvavimas euro zonoje leis greitai perimti finansų technologijų naujoves (*know how*). Pastarųjų, kaip finansų paslaugų vartotojų, vaidmenį padidins ir gyvenimo lygio kilimas. 5-10 metų perspektyvoje didžioji šalies gyventojų dalis pirks ilgalaikio ir vidutinės trukmės vartojimo reikmenis (automobilius, būstą, baldus, būsto įrangą ir laisvalaikiui skirtas prekes bei paslaugas), imdami paskolas arba naudodamiesi kitomis finansų paslaugomis (išperkamąja nuoma (lizingu) ir kt.).

Laikotarpio pabaigoje Lietuvoje veiks įvairios finansų institucijos (komerciniai, investiciniai bankai, privatūs pensijų fondai, kolektyvinio investavimo įmonės, ipotekos bankai, nebankinės finansų institucijos ir t.t.), turinčios gerai reglamentuotą teisės bazę ir aiškiai segmentuotą rinką. Vis dėlto finansų sistemos branduolį sudarys universalūs komerciniai bankai, derinantys plataus spektro finansinių paslaugų teikimą su mažmeninės bankininkystės funkcija.

Elektroninė bankininkystė ir kitos moderniomis informacinėmis technologijomis besiremiančios finansinio tarpininkavimo paslaugos nukonkuruos „gyvąsias“ finansų paslaugas ir taps viešpataujančia atsiskaitymų bei kitų finansinių operacijų forma. Kita vertus, atsiras ir tiesioginio žmogiško kontakto nostalgija, šia paslauga ypač noriai naudosis vadinamieji prioritetiniai klientai.

Ilgainiui vietinės kilmės arba vien lietuviško kapitalo valdomų finansų institucijų vaidmuo taps minimalus arba jos apskritai išnyks, užleisdamos vietą transnacionalinėms kompanijoms arba jų sudarytoms struktūroms bei aljansams. Nacionaliniai finansų institucijų vardai, kaip verslo vertybė, praras dabartinę reikšmę.

Pramonės struktūra ir įmonių strategijos adekvačiai atspindi nuolat besikeičiantį globalinių konkurencinių jėgų poveikį. Lietuva tampa patrauklia šalimi steigti savo būstines konkurencingoms tarptautinėse rinkose vietinio ir užsienio kapitalo gamybos bei paslaugų įmonėms, prioritetiškai naudojančioms aukštas technologijas ir mokslui imlius išteklius. Pramonė veikia aplinkoje, palankioje inovacijoms ir reikiamai kokybei pasiekti, skatinančioje kvalifikuotumą, sąžiningą konkurenciją, bei naudodamasi veiklos išlaidoms mažinti palankia infrastruktūra. Pramonės plėtrą skatina įmonėms palanki teisinė aplinka, investuotojams garantuojanti stabilumą ir patikimumą.

Žemės ūkio produktų gamyba, perdirbimas ir prekyba - moderni, tausojanti aplinką šakų visuma, turinti išplėtotą infrastruktūrą, modernias technologijas, kvalifikuotus darbuotojus, gebanti prisitaikyti prie nuolat besikeičiančios verslo aplinkos ir siekianti pateikti į rinkas konkurencingus, geros kokybės produktus bei paslaugas.

Energetika pigiai, patikimai ir saugiai aprūpina energija visas ūkio šakas, sudaro palankias sąlygas tolesnei šalies pažangai, integruota į Vakarų ir Rytų energetikos sistemas ir sugeba konkuruoti atviroje tarptautinėje energijos rinkoje. Ateities energetikos sektorius gerai subalansuotas, nekelia grėsmės aplinkai.

Transporto infrastruktūra modernizuota ir integruota į svarbiausias magistrales bei TINA tinklus, o per juos - į transeuropinius tinklus. Sudaryta saugi ir gamtosaugai palanki transporto sistema. Išplėtoti multimodaliniai transportavimo procesai, sukurti Kauno, Klaipėdos ir Vilniaus logistikos centrai. Išnaudojant modernizuotų I ir IX Europos transporto koridorių galimybes, smarkiai padidintos tranzito apimtys, Lietuvos vežėjai integravęsi į Baltijos jūros regiono ir kontinentinės Europos transporto paslaugų rinką.

Statybos šaka veiksmingai tenkina Lietuvos ūkio ir gyventojų statybos poreikius, integruota į ES ekonominę erdvę, teikia tarptautiniu mastu konkurencingas statybos paslaugas ir produktus. [56].

3.4. Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos 2013 metams

Paskutiniu metu Lietuvos ūkio plėtrai poveikį turėjo vienkartiniai veiksniai. Ekonomikos aktyvumą didino reikšmingai kilstelėjusi žemės ūkio ir pramonės sukuriamą pridėtinę vertę.

Pokyčius žemės ūkyje lėmė daug gausesnis derlius, o pramonėje – vis spartesnė eksporto plėtra. Toks prekybos pagerėjimas vis dėlto yra trumpalaikis. Daugelio Lietuvos užsienio prekybos partnerių ūkio plėtra yra sulėtėjusi ir mažesnė, nei tikėtasi. Tai tiesiogiai susiję su mažesniu pasaulio ekonomikos augimu, daugeliui pasaulio šalių, ypač išsivysčiusių, siekiant gerinti viešojo ir privačiojo sektorių balansus. Pasaulyje blogėjant lūkesčiams dėl ekonomikos augimo, prastesnių ekonominių perspektyvų tikimasi ir Lietuvoje: numatoma, kad realusis BVP, 2012 m. padidėjęs 3,0 proc., kitąmet didės ne ką daugiau – 3,1 proc. (anksčiau prognozuota atitinkamai 3,0 ir 3,4 proc.).

Prastėjančias plėtros perspektyvas rodo atsargesni lūkesčiai. Mažesnio nei prieš kelis mėnesius ar prieš metus verslo aktyvumo tikisi prekybos ir paslaugų įmonės. Kurį laiką gerėję, prastėja ir pramonės įmonių lūkesčiai. Tokiam perspektyvų vertinimui reikšmingos įtakos turi vis dar didelis pasaulio ūkio padėties neapibrėžtumas. Tai gerokai veikia įmonių išlaidas investicijoms į gamybos priemones. Nors didelė dalis gamybos pajėgumų panaudojama, investicijos į mašinas ir įrenginius jau kurį laiką mažta. Mažėja ir investicijos į transporto priemones. Prognozuojamu laikotarpiu investicijų augimas turėtų būti nuosaikus: numatoma, kad 2012 m. investicijos padidės 2,3, o 2013 m. – 6,2 proc., t. y. mažiau, nei jos vidutiniškai padidėdavo per metus nuo duomenų rinkimo pradžios. Išlaidos investicijoms iš esmės priklausys nuo išorės paklausos. Jei, nors ir pamažu, aktyvės eksportas, didės ir poreikis plėsti gamybos pajėgumus. Tai prisidės prie išlaidų gamybos priemonėms didėjimo.

Atsargūs įmonių lūkesčiai jau turi poveikį darbo rinkai. Nors užimtųjų šalyje gausėja ir mažėja nedarbas, laisvų darbo vietų dabar mažiau nei prieš metus. Jų ypač sumažėjo transporto ir saugojimo, apdirbamosios gamybos ir statybos veiklose. Apdairų įmonių požiūrį rodo ir polinkis vis daugiau darbuotojų samdyti ne visai darbo dienai. Artimiausiu laikotarpiu, įsivyravus neapibrėžtumui dėl ūkio perspektyvų, padėtis darbo rinkoje turėtų keistis nuosaikiai. Tokią įžvalgą iš dalies patvirtina ne tik krintantis laisvų darbo vietų lygis, bet ir nebemažtantis naujų bedarbių srautas. Tolesniu prognozuojamu laikotarpiu pokyčiai darbo rinkoje priklausys nuo įmonių plėtros, visų pirma užsienio konkurencijai atvirame sektoriuje. Būtent jame paskutiniu metu labiausiai gausėjo užimtųjų. Ūkiui orientuojantis į užsienio konkurencijai atviro sektoriaus ekonominę veiklą, jos plėtra reikšmingai lems viso ūkio perspektyvą.

Prastesnės nuotaikos veikia ir vartotojus. Tiek būsimą savo finansinę padėtį, tiek šalies ekonomikos perspektyvą vartotojai vertina prasčiau nei prieš metus ar kelis mėnesius. Tai varžo paskatas vartoti. Pastebimai mažiau kyla vartojimui skirtų ne maisto prekių paklausa, daugiausia lėmusi vartojimo augimą 2011 m. Vartojimo augimas gali lėtėti ir toliau, nepalankiai jį turėtų veikti realiųjų darbo pajamų kaita – padėtis darbo rinkoje, kaip minėta, turėtų gerėti tik nuosaikiai, o kainų kilimo tempas numatomas bemaž toks pat, kokį matome dabar. Vartotojų pasitikėjimui esant mažesniai nei jo vidutinis lygis ilgiau nei dešimtmetį, numatoma, kad privatus vartojimas augs gana lėtai visu prognozuojamu laikotarpiu: 2012 m. jis turėtų padidėti 4,4 proc., o 2013 m. – 2,3 proc.

Dėl išorės veiksnių metinė infliacija anksčiau mažėjo, o pastaruoju metu – šiek tiek padidėjo. Daugiausia tokius infliacijos pokyčius lėmė nuo pasaulinių rinkų tendencijų priklausomos maisto kainos – jų įtaka infliacijai ūgtelėjo. Todėl bendras išorės veiksnių poveikis ir toliau buvo labai reikšmingas. Su jais galima sieti apie keturis penktadalius bendrosios infliacijos: didžiausią įtaką, be maisto kainų, daro administruojamosios, ne taip pastebimai – degalų kainos. Būtent su išorės aplinka sietinos vartotojų krepšelio sudedamosios dalys tebėra rizikos, kad infliacija artimiausiais metais bus didesnė, šaltinis. Juk žaliavų kainų pasaulio rinkose perspektyva nėra aiški. Šiuo metu tik maža infliacijos dalis priklauso nuo vidaus sąlygų; grynoji infliacija tebėra nedidelė, be to, jei prognozuojamu laikotarpiu, kaip numatoma, vyraus gana lėtas vienetinių darbo sąnaudų didėjimas, spaudimas infliacijai turėtų būti ribotas. Didėjant su išorės veiksniais susijusių kainų įtakai, numatoma, kad infliacija bus šiek tiek didesnė, nei prognozuota anksčiau: 2012 m. ji turėtų sudaryti 3,2, o 2013 m. – 2,8 proc. (žr. 6 lentelę)

Numatoma Lietuvos ekonomikos raida 2012–2013 m.

6 lentelė

	2012 m. lapkričio mėn. prognozė			2012 m. rugpjūčio mėn. prognozė		
	2011	2012	2013*	2011	2012	2013
Kainų ir sąnaudų kaita (% , pokytis per metus)						
Vidutinė metinė infliacija (apskaičiuota pagal suderintą vartotojų kainų indeksą)	4,1	3,2	2,8	4,1	2,9	2,4
BVP defliatorius	5,4	2,1	3,0	5,3	3,2	2,4
Darbo užmokestis (kompensacija vienam dirbančiajam)	4,0	3,0	2,6	4,0	3,1	2,9
Importo defliatorius	12,8	4,7	2,4	12,8	4,4	1,8
Eksporto defliatorius	11,7	3,6	2,5	11,7	3,9	1,9
Ekonominis aktyvumas (palyginamosiomis kainomis, %, pokytis per metus)						
Bendrasis vidaus produktas	5,9	3,0	3,1	5,9	3,0	3,4
Privataus vartojimo išlaidos	6,4	4,4	2,3	6,1	4,2	2,8
Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos	0,5	0,7	1,9	0,2	0,7	1,9
Bendrojo pagrindinio kapitalo sudarymas	18,3	2,3	6,2	17,1	4,5	7,6
Prekių ir paslaugų eksportas	14,1	7,0	6,0	14,1	4,4	6,5
Prekių ir paslaugų importas	13,7	5,0	6,5	12,9	5,3	7,2
Darbo rinka						
Nedarbo lygis (vidutinis metinis; %, palyginti su darbo jėga)	15,4	13,3	11,6	15,4	13,4	11,9
Užimtųjų skaičius (% , pokytis per metus)	2,0	1,8	1,4	2,0	1,4	1,5
Išorės sektorius (% , palyginti su BVP)						
Prekių ir paslaugų balansas	-2,6	-2,0	-2,6	-1,3	-2,3	-3,0
Einamosios sąskaitos balansas	-3,7	-2,4	-2,9	-1,6	-3,1	-3,5
Einamosios ir kapitalo sąskaitos balansas	-1,3	-0,4	-1,2	0,9	-1,1	-1,9

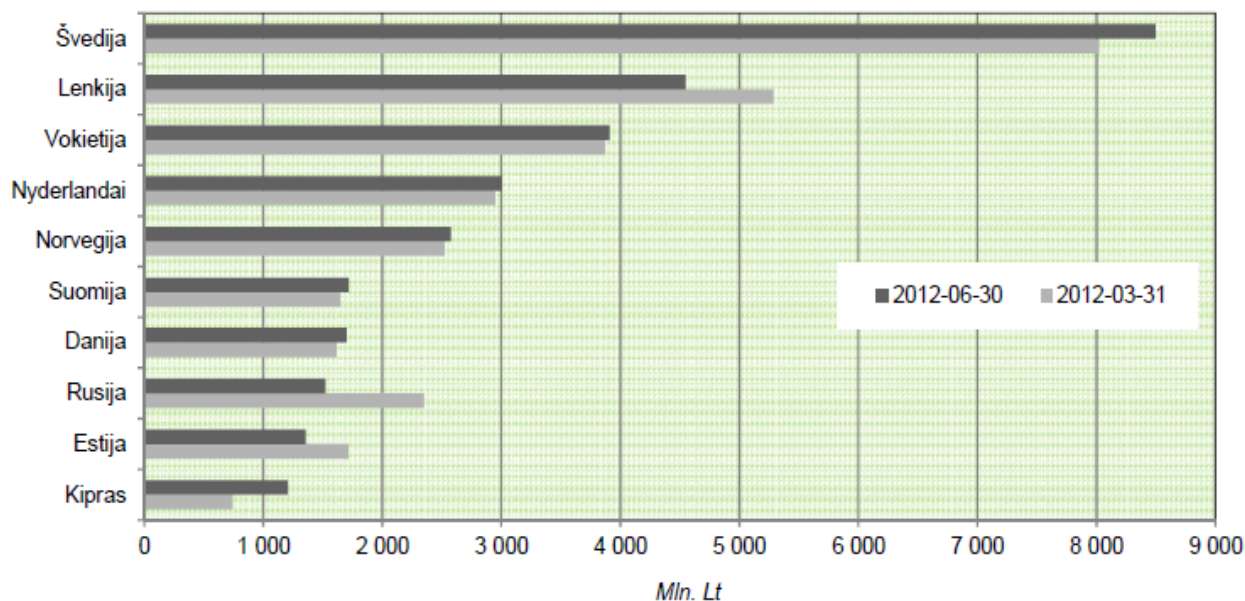
Šaltinis: Lietuvos bankas, 2012.
http://www.lb.lt/makroekonominės_proгноzes.

[žiūrėta 2012-11-03]. Prieiga per internetą:

	2012-06-30			2011-06-30	
	mln. Lt	struktūra, proc.	pokytis, palyginti su 2011-06-30, proc.	mln. Lt	struktūra, proc.
Iš viso	38 566,08	100,0	4,8	36 813,28	100,0
Švedija	8 498,00	22,0	61,8	5 252,16	14,3
Lenkija	4 546,97	11,8	-14,1	5 290,97	14,4
Vokietija	3 911,41	10,1	5,6	3 703,29	10,1
Nyderlandai	3 006,39	7,8	8,2	2 777,66	7,5
Norvegija	2 574,98	6,7	27,4	2 021,57	5,5
Suomija	1 718,80	4,5	-8,1	1 870,44	5,1
Danija	1 698,71	4,4	-4,5	1 778,84	4,8
Rusija	1 521,94	3,9	-25,4	2 040,74	5,5
Estija	1 358,06	3,5	-61,9	3 567,43	9,7
Kipras	1 206,87	3,1	47,6	817,51	2,2
Kitos šalys	8 523,95	22,2	10,8	7 692,67	20,9

34 pav. Sukauptosios Tiesioginės užsienio investicijos pagal šalis investuotojas.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, 2012. [žiūrėta 2012-11-03]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=10517>.

35 pav. Sukauptosios Tiesioginės užsienio investicijos pagal šalis investuotojas.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, 2012. [žiūrėta 2012-11-03]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=10517>.

Sukauptosios tiesioginės užsienio investicijos pagal ekonominę veiklos rūšis

	2012-06-30			2011-06-30	
	mln. Lt	struktūra, proc.	pokytis, palyginti su 2011-06-30, proc.	mln. Lt	struktūra, proc.
Iš viso	38 566,08	100,0	4,8	36 813,28	100,0
Apdirbamoji gamyba	10 100,70	26,2	-3,6	10 476,43	28,5
Finansinė ir draudimo veikla	7 774,46	20,2	17,7	6 603,61	17,9
Didmeninė ir mažmeninė prekyba; variklinių transporto priemonių ir motociklų remontas	4 856,75	12,6	-1,4	4 927,00	13,4
Nekilnojamojo turto operacijos	4 399,25	11,4	9,3	4 023,43	10,9
Informacija ir ryšiai	3 620,56	9,4	0,2	3 612,20	9,8
Profesinė, mokslinė ir techninė veikla	1 979,21	5,1	44,7	1 367,42	3,7
Elektros, dujų, garo tiekimas ir oro kondicionavimas	1 811,59	4,7	-9,7	2 006,28	5,4
Statyba	981,12	2,5	-7,2	1 057,78	2,9
Transportas ir saugojimas	847,66	2,2	15,4	734,46	2,0
Nekilnojamojo turto pirkimas ir pardavimas	815,87	2,1	14,7	711,54	1,9
Kitos veiklos rūšys	1 378,91	3,6	6,6	1 293,13	3,6

36 pav. Sukauptosios tiesioginės užsienio investicijos pagal ekonominę veiklos rūšis

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, 2012. [žiūrėta 2012-11-03]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=10517>.

Pagal lentelių duomenis matyti, kad 2013 m. BVP pokytis bus 3,1 proc. BVP augimas lėtės, nes mažės eksporto augimas, o jo neatsvers vidaus vartojimas. Taigi, nors Lietuvos BVP augimo prognozės kitiems metams Lietuvos bankui teko sumažinti nuo 3,4 proc. iki 3,1 proc., visgi kitų metų perspektyvos yra palankios ir nėra numatoma ūkio augimo lėtėjimo.

2012 m. Pagal Statistikos departamento duomenis 2012 m. III ketvirtį BVP sudarė 29,7 mlrd. litų (8,6 mlrd. eurų). BVP vienam LR gyventojui – 8792 litų (2546 eurų). 2011 m. metų pab. BVP sudarė 105,7 mlrd. litų (30,6 mlrd. eurų). BVP vienam LR gyventojui – 32789 litų (9496 eurų). 2010 m. BVP sudarė - 95 mlrd. litų (27,5 mlrd. eurų), vienam gyventojui – 28926 tūkst. litų (8 378 eurų).

Kadangi eksportas ir investicijų augimas yra pagrindiniai BVP augimo varikliai, būtina juos panagrinėti detaliau.

Eksportas. 2013 m. prekių ir paslaugų eksportui numatomas 6 proc. augimas, tuo tarpu importas prognozuojama, kad išaugs 6,5 proc. 2012 m. II ketv., palyginti su atitinkamu 2011 m. laikotarpiu, Lietuvos paslaugų eksportas didėjo 19,7 proc., arba 682,8 mln. Lt, iki rekordinių 4,1 mlrd. Lt.

2012 m. I pusm. paslaugų eksporto metinis augimas buvo šiek tiek didesnis – 19,8 proc., bendras paslaugų eksportas per pirmus šešis šių metų mėnesius pasiekė 7,3 mlrd. Lt. Lietuvoje 2012 m. II ketv. metinis paslaugų eksporto augimo tempas buvo didžiausias tarp trijų Baltijos šalių.

Taigi, 2012m. Lietuvos eksporto dinamika buvo kiek geresnė nei tikėtasi, o pagrindinė to priežastis buvo palanki eksporto geografija. Nors krizė ir pakirto euro zonos ekonomiką, šalys, kuriose Lietuva parduoda savo produkciją - Rusija, Latvija, Estija, Lenkija - iki šiol demonstravo stiprius makroekonominis rezultatus ir net Vokietija ilgą laiką sugebėjo atsispirti krizei regione.

Tačiau, ženklus pardavimų užsienyje augimo sulėtėjimas 2013 m. yra neišvengiamas, mat situacija pagrindinėse Lietuvos eksporto rinkose pastaruoju metu prastėja - Rusijos ir Lenkijos ekonomikos trečiąją ketvirtį gerokai sulėtėjo, Vokietijos apdirbamoji pramonė jau kurį laiką traukiasi, o paslaugų sektorius krenta sparčiausiai per trejus metus, su daugiau sunkumų susiduria ir Estijos bei Latvijos ekonomika. Nors ECB palūkanų normos yra rekordinėse žemumose, skolinimasis euro zonos periferijos šalyse - Italijoje, Ispanijoje, Portugalijoje - išlieka brangus. Be to, daugelyje valstybių sugriežtėjo skolinimo standartai. Net ir tos įmonės, kurios galėtų nebrangiai pasiskolinti, dažnai vengia tai daryti, mat abejojo Europos augimo perspektyvomis, be to, po kelių grąžinant skolas praleistų metų vengia prisiimti naujus įsipareigojimus.

Tiesioginės užsienio investicijos. 2012 m. antrąją ketvirtį sukauptosios TUI Lietuvoje sudarė 38, 5 mlrd. litų (11, 1 mlrd. eurų). 2011 m. atitinkamą laikotarpį 36,8 mlrd. litų (10,6 mlrd. eurų), jų suma padidėjo 1,7 mlrd. litų (4,6 %). Vienam šalies gyventojui vidutiniškai teko 12 890 litų (3733 eurų) TUI.

Tiek 2012 m. antrąją ketvirtį, tiek 2011 m. daugiausia buvo investavę Švedijos, Lenkijos, Vokietijos, Nyderlandų ir Rusijos investuotojai. Sukauptosios TUI Lietuvoje iš 27 ES valstybių narių sudarė 30 mlrd. litų (77,1 % visų TUI), iš NVS šalių – 1,7 mlrd. litų (4,5 %). Daugiausia buvo investuota į apdirbamąją gamybą – 26,2 %, didmeninę ir mažmeninę prekybą, variklinių transporto priemonių ir motociklų remontą – 12,6 proc. nuo visų TUI.

Svarbiausi užsienio investuotojai Lietuvoje: Gazprom (Rusija), Orlen (Lenkija), Thermo Fisher Scientific (Kanada, molekulinė biologija), Kesko (Suomija, mažmeninė prekyba), SEB (Švedija), IKEA (Švedija), Barclays Bank (Jungtinė Karalystė), Stansefabrikken (Norvegija,

metalo apdirbimas), Adax (Norvegija, IT sektorius), Danske Bank (Danija), Deutsche Post (Vokietija, transportas ir logistika), CSC (JAV, IT sektorius).

Taigi, kuo daugiau yra investuojama, tuo labiau bus galima didinti vartojimą ateityje. To pasėkoje investicijos teigiamai veikia BVP augimą, įtakoja užimtųjų skaičiaus augimą bei nedarbo lygio mažėjimą.

Nedarbo lygis. Nedarbo lygis Lietuvoje 2012 metų pabaigoje sieks 12 proc., o 2013 metais - 11 proc. (anksčiau prognozuota - 10,5 proc.), 2014 metais - 10 proc. (9,5 proc.). 2015 metų pabaigoje nedarbas turėtų siekti 9,5 procento. Tad po kelerių metų Lietuvoje susidursime su situacija, kai nedarbo lygis nustos mažėti ties 10 proc. riba.

IŠVADA: Apibendrinama Lietuvos ekonomikos raidą 2012 m. ir 2013 m. pateikiu pagrindinius Maastrichto kriterijus, kuriais remiantis priėjau šios išvados: Lietuvai įsivesti eurą artimiausiu metu vilties nėra. Norint pretenduoti tapti visaverte euro zonos nare ir įsivesti eurą, kaip žinoma, Lietuva turi atitikti Maastrichto kriterijus. Tai reiškia, kad jos fiskalinis deficitas turi neviršyti 3 proc. bendrojo vidaus produkto (BVP), valstybės skola neturi būti didesnė nei 60 proc. metinio BVP ir kita. (žr. 7 lentelę)

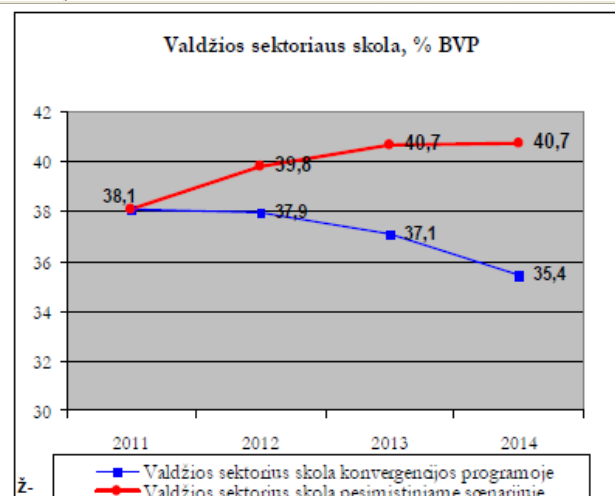
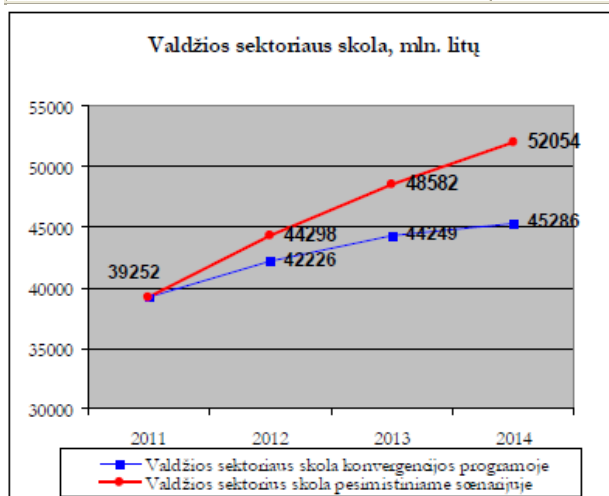
Bent kartą per dvejus metus valstybės narės prašymu EK ir ECB Ministrų Tarybai turi pateikti euro neturinčių ES valstybių narių pažangos ataskaitą vykdant ES sutartyje nustatytas ekonomines ir teisesines euro įvedimo sąlygas. Šalies atitikimo vertinimas paprastai daromas rudenio pabaigoje. Pirmą nuomonę pareiškia ECB, tada ją patvirtina EK, o tada EK siūlymu *Europos Sąjungos Taryba* leidžia įsivesti eurą. Tarybos leidimas jau būna gana formalus, juk šalies pasirengimą jau būna įvertinęs ECB ir EK. Šalis gali kreiptis atskiro įvertinimo ir kitu metu. Pirmą kartą naujosios ES narės taip buvo vertintos 2004 metais, vėliau 2006, 2008 ir taip toliau.

Kitą kartą įprastos procedūros metu Lietuvos pasirengimas įsivesti eurą bus vertinamas 2014 metais. Nebent 2013 metais, pamačiusi, kad gali atitikti visus kriterijus tuo pat metu, Lietuva kreipsis išankstinio vertinimo ir mėgins pereiti prie bendros ES valiutos anksčiau.

Euro įvedimas (Mastrichto kriterijai)

7 lentelė

	Lietuva	Konvergencijos kriterijaus dydis
Infliacija 2013	4,1 proc.	3,1 proc.
Valstybės finansai:		
- valdžios sektoriaus deficitas	3,5 proc. ¹⁴	3 proc.
- valstybės skola	40,7 proc. ¹⁵	60 proc.
Valiutos kursas	3,4528 Lt	3,4528 Lt ± 15 proc.
Ilgalaikė palūkanų norma	5,2 proc.	5,8 proc.

37 pav. Valdžios sektoriaus skolos dinamika

Šaltinis: Lietuvos Respublikos Finansų ministerija, 2012. [žiūrėta 2012-11-03]. Prieiga per internetą: http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/komentarai/konsolidacija_skolinimosi_valdymas_110428_8psl.pdf.

¹⁴ Europos Komisijos prognozėje numatoma, kad 2012 m. valdžios sektoriaus deficitas ES sumažės iki 3,6 proc., euro zonoje – iki 3,3 proc.

¹⁵ 2012 m. valdžios sektoriaus skola siekia 93 proc. BVP euro zonoje ir 87 proc. BVP Europos Sąjungoje. Prognozuojama, kad 2013 m. valdžios sektoriaus skola padidės iki 95 proc. BVP euro zonoje ir iki 89 proc. BVP Europos Sąjungoje, tačiau vėliau turėtų stabilizuotis. Prognozuojama, kad Lietuvoje valdžios sektoriaus skola 2013 m. ir 2014 m. bus beveik 41 proc. BVP.

4. Graikijos ekonomikos augimo skatinimas

2012 m. balandžio 18 d. Europos Komisija paskelbė, kad po daugelio krizės mėnesių susidarė sąlygos Graikijai pajudėti iš krizės ekonomikos augimo link. Komisija išdėstė priežastis, dėl kurių ji tiki, kad Graikija gali persitvarkyti įgyvendindama sutartą koregavimo programą ir Komisijai toliau teikiant ES paramą bei skatinant solidarumą.

Komisija nurodė veiksmus, kurių reikia imtis 2012 m. įgyvendinant programą, ir paaiškina, kokias įvairias paramos priemones ji gali sutelkti, kad padėtų Graikijai išjudinti ekonomiką, kad ji vėl įgytų pagreitį, kurti darbo vietas ir didinti socialinę sanglaudą. Anot Komisijos, tik bendrai šalies mastu įsipareigoję šalies gyventojai ir jų politiniai lyderiai galės įveikti krizę ir atkurti sėkmingai veikiančią ekonomiką – Graikijos ateitis priklauso nuo pačių graikų. Krizės priežastys kaupėsi keletą metų, todėl prireiks laiko, kad būtų galima ištaisyti šią padėtį. Tokio masto krizei įveikti Graikijoje reikės didelių pokyčių, kad būtų galima sukurti naują, dinamišką, konkurencingą Graikijos ekonomiką, kurioje būtų užtikrintas tvarus augimas, būtų kuriamos darbo vietos, remiama socialinė sanglauda ir patenkinti Graikijos piliečių lūkesčiai.

Graikijai nereikia pačiai vienai spręsti šios didžiulės problemos. Ji gali pasinaudoti savo Europos Sąjungos ir euro zonos naryste ir gauti konkrečios paramos. Kad būtų galima paremti būsimas Graikijos pastangas, reikia ilgalaikio likusių ES šalių solidarumo. Sutelkdamos tokio masto pagalbą, kuri buvo neįtikėtina net prieš keletą metų, kitos valstybės narės ir ES institucijos aiškiai parodė, kad nori padėti Graikijai ir išlaikyti ją euro zonoje. Bendras Graikijai skirtos pagalbos paketas, įskaitant ES ir finansų įstaigų paskolas, privačiojo sektoriaus skolos nurašymą ir ES struktūrinių bei kitų fondų dotacijas, sudaro apie 380 mlrd. EUR. (nurašyta 100 mlrd. eurų privačiojo sektoriaus skola, o ES ir tarptautinių partnerių finansinė parama siekia 240 mlrd. eurų). Tai sudaro 33 600 eurų vienam Graikijos gyventojui arba 177 proc. Graikijos BVP. Tokio lygio pagalba neturi precedento (pagal JAV Maršalo planą, skirtą Europai po karo atkurti, pervedimai sudarė apie 2,1 % šalių gavėjų BVP). [69].

Pastarųjų metų ES ir tarptautinė parama Graikijai

8 lentelė

<u>Ivairių rūšių ES ir tarptautinė parama</u> <u>≈ 380 mlrd. EUR</u>	<u>Atitinkami</u> <u>2011 m. duomenys</u>	<u>Palyginimas</u>
Finansinė pagalba (paskolos): 240 mlrd. EUR	• 3 % ES BVP • 177 % Graikijos BVP • 33 600 EUR vienam Graikijos gyventojui	• Iš viso pagal JAV Maršalo planą 1948–1951 m.: – ≈ 13 mlrd. USD (85 % dotacijų, 15 % paskolų) – ≈ 5 % JAV BVP – ≈ 2,1 % šalių gavėjų BVP
Privačiojo sektoriaus dalyvavimas (skolos nurašymas): 100 mlrd. EUR		
ES finansavimas 2007–2013 m. laikotarpiu (dotacijos): > 40 mlrd. EUR (įskaitant 20 mlrd. EUR iš ES struktūrinių ir sanglaudos fondų ir 20 mlrd. EUR pagal bendrą žemės ūkio politiką)		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Europos Komisijos komunikatą (2012). [interaktyvus] [žiūrėta 2012-11-22]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/financial_operations/pdf/2012-04-18-greece-comm_en.pdf

Tolimesniuose skyriuose panagrinėsiu, kaip ES remia Graikiją, Europos Komisijos nurodytus veiksmus, kurių būtina imtis dėl Graikijos ekonomikos augimo skatinimo ir pateiksiu savo išvadą dėl šalies ateities perspektyvų.

4.1. ES parama Graikijai

4.1.1. Pirmoji ir antroji ekonominio koregavimo programos – ekonominės reformos programos

2010 m. išaiškėjus tikram krizės mastui ES ir tarptautinė bendruomenė greitai ėmėsi veiksmų Graikijai padėti. Parama suteikta pagal dvi plataus užmojo ekonominio koregavimo programas, pagal kurias skirta didelė finansinė pagalba, su sąlyga, kad bus imtasi visapusiškų ilgalaikių priemonių valstybės finansams stabilizuoti, finansiniam stabilumui atkurti ir augimą skatinančioms struktūrinėms reformoms įgyvendinti.

Pirmoji ekonominio koregavimo programa pradėta įgyvendinti 2010 m. gegužės mėn. ir pagal ją skirtiną paketą sudaro 110 mlrd. EUR, iš kurių išmokėta 73 mlrd. EUR. Dėl antrosios ekonominio koregavimo programos susitarta 2012 m. kovo mėn. ir ją, be pagal pirmąją programą neišmokėtų sumų, sudaro 130 mlrd. EUR paskolų paketas.

Vykdamas fiskalinį konsolidavimą pagal pirmąją ekonominio koregavimo programą jau pasiekta labai svarbių rezultatų. Nuo krizės pradžios įgyvendintos priemonės iš viso sudaro per 20 % BVP – tai vienas iš didžiausio masto kada nors ES šalyje vykdytų fiskalinių koregavimų. Priemonės griežtos, bet būtinos: sumažinti viešojo sektoriaus darbuotojų atlyginimai ir pensijos, padidinti mokesčiai, taip pat vykdytos darbo rinkos reformos, be kita ko, įvestas mažesnis už minimalųjį darbo užmokestis jaunimui ir ilgalaikiams bedarbiams.

Siekiant plataus užmojo pirmosios ekonominio koregavimo programos tikslų įdėta nemažai pastangų, nors pažanga netolygi. Valdžios sektoriaus deficitas sumažintas nuo beveik 16 % BVP 2009 m. iki 9,25 % BVP 2010 m., o einamosios sąskaitos deficitas 2009–2011 m. sumažėjo 4 procentiniais punktais iki kiek daugiau nei 10 % BVP.

Šiomis sąlygomis teikta valstybės pagalba Graikijos bankų sektoriui (kartu su Europos Centrinio Banko ir šalies centrinio banko intervencijomis) padėjo stabilizuoti Graikijos ekonomiką ir užtikrinti, kad sistema toliau veiktų ir būtų išvengta finansinio žlugimo, dėl kurio kiltų dar didesnė grėsmė visai šalies ekonomikai, ypač indėlininkams.

Susitarimas dėl naujos plataus užmojo **antrosios ekonominio koregavimo programos** Graikijai pasiektas 2012 m. vasario mėn. 2013–2014 m. reikės tolesnių maždaug 5,5 % BVP

siekiančių fiskalinio koregavimo priemonių, kad valstybės skola taptų tvaresnė. Vykdant fiskalinį koregavimą daugiausia bus mažinamos biudžeto išlaidos, kad būtų apribotas neigiamas poveikis potencialiam Graikijos ekonomikos augimui. Lėšos bus daugiausia taupomos racionalizuojant ir tikslingiau skiriant socialinės apsaugos išmokas, kartu užtikrinant pagrindinę labiausiai pažeidžiamų asmenų socialinę apsaugą.

Programa sukurta siekiant užtikrinti skolos tvarumą ir sukurti naują Graikijos ekonomiką. Jos tikslas – padėti Graikijai artimiausiais metais atgauti konkurencingumą ir greitai išspręsti nepriimtina aukšto nedarbo problemą: sumažinti dabartines netvarias darbo sąnaudas ir kurti šiuolaikiškesnę, lanksčią darbo rinką. Prekių ir paslaugų rinkos taip pat bus pertvarkytos, kad padidėtų konkurencija ir kainų lankstumas ir kad būtų galima užtikrinti, kad dėl mažesnių sąnaudų būtų paskatintas visiems naudingas ekonomikos augimas. Įgyvendinant programą taip pat bus pertvarkyta verslo aplinka, pagerintos reglamentavimo sąlygos verslumui ir inovaciniams projektams – tai būtina sąlyga, kad Graikijos ekonomika atgautų dinamiką.

Antrąją ekonominio koregavimo programą reikia įgyvendinti visą. Tai daugiametė programa, todėl jos visas poveikis bus juntamas tik po kurio laiko. Komisija nurodo tris bendras sritis, kuriose Graikijos valdžios institucijų veiksmai 2012 m. įgyvendinant programą jau iki metų pabaigos duotų daug žadančių rezultatų. Reikia imtis veiksmų šiose srityse:

- **suvaldyti viešuosius finansus ir pajamas, kad ilgainiui būtų užtikrintas viešųjų finansų tvarumas;** Programos tikslas – užtikrinti dinamiškesnę ir sąžiningesnę ekonomiką vidutinės trukmės laikotarpiu. Tarptautinė patirtis patvirtina, kad pastangos skatinti ekonomikos augimą ir darbo vietų kūrimą žlugs, jeigu valstybės skola nebus sumažinta iki tvaraus lygio ir nebus atkurtas konkurencingumas. Kad būtų užtikrintas tvarumas, 2013 ir 2014 m. reikės papildomų pastangų, kad iki 2020 m. Graikija galėtų sumažinti savo skolos santykį iki maždaug 117 % BVP. Skiriant daugiausia dėmesio tikslinių išlaidų mažinimui, bus sušvelnintas trumpalaikis poveikis realiajai ekonomikai. Be to, sumažinus deficitą, pagerės Graikijos bendrovių likvidumas, kadangi valdžios sektorius sunaudos mažiau vietinių ir užsienio lėšų. Taip padidės Graikijos patikimumas rinkose ir ji galės finansuoti prieinama kaina pasibaigus oficialaus finansavimo laikotarpiui – tai palengvins finansavimo sąlygas įmonėms.

- **realiajai ekonomikai suteikti galimybių skolintis rekapitalizuojant bankus ir padedant MVĮ gauti prieinamų paskolų;** Graikijos bankų sistema prarado labai daug indėlių, dėl to sumažėjo likvidžių lėšų, taip pat sumažėjo bankų turto vertė. Viso to pasekmė – sumažėjo skolinimas realiajai ekonomikai. Ekonomikos atsigavimo sąlyga – išspręsti šią problemą ir atkurti likvidumo srautą Graikijos įmonėms. Antrojoje ekonominio koregavimo programoje numatyti finansiniai ištekliai Graikijos bankų sistemai rekapitalizuoti, siekiant dviejų tikslų: užtikrinti finansinį stabilumą ir sudaryti sąlygas bankams finansuoti realiąją ekonomiką. Graikijos MVĮ šiuo metu veikia labai sunkiomis sąlygomis: palyginti su 2010 m., 2011 m. 6 iš 10 bendrovių pajamos sumažėjo, o darbo neteko 150 000 darbuotojų. Šie akivaizdūs faktai pabrėžia, kad reikia greitai imtis tikslingų veiksmų MVĮ remti – toliau šiame komunikate aprašoma jų veiklos palaikymui ir plėtojimui skirta ES parama. Siekiant panaikinti šią grėsmę, reikės sutelkti visus turimus išteklius, visų pirma iš ES struktūrinių fondų, suteikti likvidžių lėšų naujai veiklai, kad būtų remiamas darbo vietų kūrimas ir tvarus augimas. Jau turima daugiau kaip 4 mlrd. EUR MVĮ skirtos likvidumo pagalbos iš ES struktūrinių fondų, kuri teikiama finansų inžinerijos priemonių ir dotacijų pavidalu. Be to, įkurtas naujas MVĮ garantijų fondas, kuriam iš ES struktūrinių fondų skirta 500 mln. EUR suma, kurią būtų galima padidinti ir iš EIB Graikijos bankams skirti papildomai 1 mlrd. EUR paskolų, kad pastarieji toliau skolintų šias lėšas Graikijos MVĮ. Vis dėlto šiuo metu šie pinigai nepasiekia Graikijos MVĮ dėl sumažėjusios investicijų paklausos, didelės rizikos, kuri dabartinėmis aplinkybėmis sietina su MVĮ skirtomis paskolomis, ir galiausiai dėl to, kad MVĮ sunku gauti iš bankų reikiamą bendrą finansavimą. Graikijos valdžios institucijos dar turi įgyvendinti ES teisės aktų pakeitimus, kuriais leidžiama bendrai finansuoti apyvartinį MVĮ kapitalą. Šias kliūtis reikia panaikinti nedelsiant. Be to, yra keletas projektų ir schemų, kurie bendrai finansuojami ES struktūrinių fondų lėšomis ir kurie skirti verslumo įgūdžiams gerinti bei teikti paramą pradedant verslą, taip pat kurie padeda gauti finansavimą pagal mikrofinansų schemas.
- **sudaryti sąlygas verslui skatinti ekonomikos augimą, todėl reikia nedelsiant pertvarkyti verslo aplinką, kad Graikija vėl atgautų šalies ir užsienio investuotojų pasitikėjimą investuojant ir kuriant darbo vietas.** Kad Graikija visiškai įveiktų krizę,

turės augti jos gamybos sektorius. Apskaičiuota, kad produktų ir paslaugų rinkų reforma ilgainiui galėtų 13,5 % padidinti Graikijos BVP. Panaikinus biurokratinės kliūtis ir korupciją versle, galima sudaryti sąlygas skatinti užslopintą augimo potencialą tokiuose sektoriuose, kaip turizmas, uosto paslaugos, maisto perdirbimas ir kt. Taip bus lengviau perorientuoti ekonomiką ir užtikrinti geresnių investicijų bei eksporto rezultatų ir galbūt iš esmės pakeisti esamą tendenciją ir pereiti prie didesnės pridėtinės vertės veiklos. Šiame skirsnyje akcentuojamos aštuonios sritys, kuriose iki 2012 m. pabaigos turėtų būti padaryta pažanga.

4.2. Būdai, kaip išspręsti Graikijos krizę

Bankrotas. Skolintis finansų rinkose Graikija gali nebent už nežmoniškai aukštas palūkanas. Tuo pat metu graikus iš visų pusių spaudžia mažinti skolas. Net ir nurašius nemenką dalį graikų paskolų likusi dalis neleidžia valstybei atgaivinti ekonomikos. Esami skolos aptarnavimo kaštai tarsi akmuo po kaklu tempia šalies BVP į dugną.

Žinoma, keletą metų po bankroto šalis turėtų rimtų keblumų skolinantis tarptautinėse finansų rinkose, tačiau po kurio laiko pasitikėjimas neabejotinai būtų atgautas. Tą jau įrodė ne viena bankrutavusi valstybė. Daugelis Pietų Amerikos valstybių patyrė bankrotus devintajame ir dešimtajame praėjusio amžiaus dešimtmečiuose, tačiau po kelių metų sugebėjo įtikinti rinkas, kad yra patikimos skolininkės.

Argentina bankrutavo 2001 metais ir nuo to laiko jos santykiai su kreditoriais buvo ganėtinai įtempti. Pastaruoju metu šalies patikimumą smukdo energetikos bendrovės YPF nacionalizacija ir nerimas dėl infliacijos bei biudžeto deficito. Vis dėlto Argentina po bankroto sugebėjo sustyguoti savo ekonomiką ir be išorės kreditorių pagalbos. Tiesa, reikia nepamiršti, kad ši valstybė gali džiaugtis gamtos ištekliais, o Graikija, deja, neturi žemės gelmių turtų.

Dachma. Euras Graikijos ekonomikai yra didžiulis kliuvinys, kuris neleidžia atgauti konkurencingumo globalioje rinkoje. Turėdama savo valiutą Graikija galėtų imtis aktyvios monetarinės politikos ir didindama infliaciją mažinti valstybės skolą. Pinigų spausdinimas padidintų kainas ir atlyginimus, tuo tarpu skolos išliktų nepakitusios.

Šiuo metu pinigų spausdinimo teisę kontroliuoja Europos centrinis bankas. Be to, graikai negali devalvuoti valiutos. Grįžus prie nuvertėjusios drachmos graikų eksportas įgautų antrą

kvėpavimą. Euro zonos šalys mielai pirktų atpigusias graikų prekes ir skatintų ekonomikos augimą.

Neabejotina, kad palikusi euro zoną Graikija patirtų bankrotą, nes vyriausybė nesugebėtų apmokėti skolų eurai nuvertėjusia nacionaline valiuta. Vis dėlto po pirminio šoko valstybė turėtų monetarinius įrankius tolimesniam ekonomikos atsigavimui.

Mokesčių didinimas. Graikijos mokesčių lygis ir jų surinkimas atsilieka nuo Europos sąjungos vidurkio, todėl ryžtinga vyriausybė galėtų padidinti biudžeto pajamas griežtindama fiskalinę politiką.

Dalis ekonomistų teigia, kad mokesčių didinimas nebūtinai lemia biudžeto pilnėjimą. Tačiau vieša paslaptis yra ta, kad graikai puikiai sugeba išsisukinėti nuo mokesčių mokėjimo. Tad net ir dabartinis mokesčių lygis galėtų užtikrinti pilnesnį valstybės išdą, jeigu mokesčių inspektoriai tinkamai atliktų savo pareigas.

Išlaidų mažinimas. ES ir TVF nuo pat krizės pradžios reikalavo, kad graikai sumažintų valstybės išlaidas. Šiuo metu šalies biudžeto deficitas vis dar siekia 7 proc. BVP. Graikijos pareigūnai tikisi, kad šis rodiklis ilguoju laikotarpiu stabilizuosis ir sumažės iki 5 proc. Tereikia prisiminti, kad prieš porą metų biudžeto deficitas siekė 10–11 procentų.

Žinoma, išlaidų mažinimas dar labiau padidintų nedarbą, nes tektų atleisti dalį viešojo sektoriaus darbuotojų, o paskui juos sektų ir dalis privataus sektoriaus. Prasta vietos verslo vadyba ir užsienio investuotojų pasitikėjimo stoka būtų rimta kliūtis užpildant susitraukusį viešąjį sektorių. Tikėtina, kad verslas tik po gana ilgo laiko tarpo sugebėtų perimti tas veiklos sritis, už kurias šiuo metu atsako valstybė. Be to, nereikia pamiršti, kad vien tik išlaidų mažinimas padėtų susidoroti su fiskaline krize, tačiau nepagelbėtų stagnuojančiai ekonomikai, kuri po taupymo šoko dar keletą metų iš eilės smuktų žemyn.

Turto išpardavimas. Graikijoje gausu vertingo turto. Antikos paveldas žinomas visame pasaulyje. Šalis didžiuojasi nuostabiu kraštovaizdžiu. Muziejai plyšta nuo meno vertybių. Būdama maža Graikija ekonominio klestėjimo metais išsiugdė nepaprastai dideles ambicijas. Daugelyje pasaulio kraštų galima aptikti prabangias Graikijos ambasadas ir konsulatus. Nereikia pamiršti, kad graikai prisipirko gausybę karinės technikos ir nesibodėjo už ją mokėti didesnes kainas nei sparčiai kylanti Kinija.

Visą šį turtą, ar bent jau dalį, galima parduoti. Kai kurios Graikijos vertybės jau spėjo patekti į privačias rankas, tačiau šalis gali surengti ir didžiulį išpardavimą.

Bankrutavusi bendrovė išparduoda likusį savo turtą ir tokiu būdu padengia tam tikrą dalį kreditorių reikalavimų. Graikija galėtų pasielgti analogiškai. Atsirastų nemažai milijardierių, kurie mielai įsigytų vieną ar kitą Graikijos salą. Savo ruožtu kaimyninės Turkija, Makedonija ir Albanija niekada nebuvo patenkintos esamomis sienų ribomis. Už pinigus būtų galima pakoreguoti žemėlapią ir parduoti dalį žemių kaimynams.

Reikia pripažinti, kad toks scenarijus yra beveik neįtikėtinas. Gyventojų pasitikėjimas valstybe ir savo jėgomis turėtų būti visiškai sugniuždytas, kad doras graikas pritartų tokiai avantiūrai. Dėl šios priežasties Graikijos piliečiams teks rinktis iš likusių alternatyvų.

IŠVADA: Problemų yra daug. Graikija turi pertvarkyti daug viešojo administravimo sričių ir padaryti šalį patrauklią investicijoms ir verslui. Ji turi iš esmės perorientuoti savo ekonomiką ir daugiausia dėmesio skirti veiklai, kuri grindžiama konkurencija ir didelės pridėtinės vertės novatoriškais produktais ir paslaugomis. Būtina reformuoti Graikijos darbo rinką, kad būtų sutelktas ir pagerintas žmogiškasis kapitalas, suteikta daugiau geresnių galimybių įsidarbinti ir atkurtas konkurencingumas. Užtikrinus veiksmingo ir svarbaus socialinio dialogo sąlygas, taip pat turėtų būti lengviau pasiekti sėkmingų reformos rezultatų.

Anot Europos Komisijos, Graikija jau padarė didelę pažangą smarkiai sumažinusi savo fiskalinį disbalansą, sustabdydama išlaidas ir padidindama mokesčių pajamas. Antroje ekonominio koregavimo programoje numatyti tinkami tolesnio pertvarkymo reglamentavimo pagrindai. Jais remdamasi ir imdamasi ryžtingų veiksmų, kad užtikrintų tvarią valstybės deficito ir skolos padėtį ir paskatintų Graikijos ekonomikos potencialą, Graikija galės užversti netvarios politikos ir mažėjančio konkurencingumo laikotarpio puslapį. Iki galo įgyvendinus programą, be kita ko, panaudojant esamas ES paramos priemones, bus padėti būsimo ekonomikos augimo, užimtumo ir socialinės sanglaudos pagrindai, atkurtas pasitikėjimas Graikija tiek šalyje, tiek užsienyje, o labiausiai nukentėjusiems nuo krizės bus sudarytos sąlygos gyventi teisingesnėje visuomenėje. Galutinė šio proceso sėkmė priklausys nuo Graikijos. Likusios ES valstybės ir Europos institucijos akivaizdžiai parodė solidarumą krizės metu – jos skiria didžiulę finansinę paramą ir dalijasi patirtimi, kad paremtų šiuos pokyčius.

Aš nebūčiau linkusi mąstyti, taip pozityviai, kaip Europos Komisija. Mano nuomone, Graikijai vis dėlto gresia bankrotas, tačiau ką jis reikštų? Graikijos bankrotas, išstojimas iš euro zonos patiems graikams lemtų kreditorių vis dar teikiamų pajamų pabaigą, tad tokiu atveju tikrąjį taupymą pajustų visi iki vieno graikai – nuo pensininko, iki ministro. Primenu, kad euro zonos šalių lyderiai pasiūlė Graikijai paramos planą, kurio esmė 50 % investicijų į Graikijos obligacijas nurašymas bei 100 mlrd. eurų paskola iš euro zonos šalių ir Tarptautinio valiutos fondo (TVF). Už tai Graikija privalo susimąžinti savo išlaidas. Pagrindinė problema, kad Graikijos Vyriausybė nėra tikra, jog susidoros su nepasitenkinimo banga ir maištais.

Pritariu Prancūzijos prezidentui Nicolas Sarkozy išsakytai minčiai, kad Graikijos priėmimas į euro zoną buvo klaida, tačiau augant ekonomikai Maastrichto kriterijų nesilaikė ir didžiosios euro zonos valstybės – Prancūzija bei Vokietija. Pačios pagrindinės valstybės – Prancūzija ir Vokietija – irgi tam tikru laikotarpiu pažeidinėjo tuos pačius stabilumo pakto nuostatus ir nesilaikė Maastrichto konvergencijos kriterijų taip griežtai. Na, o kai tėvai šitaip elgiasi, tai paskui ir visi kiti paseka.

Stojant į euro zoną geriau triskart pagalvoti nei paskui mąstyti apie išstojimą, tačiau išstojimas iš euro zonos arba valstybės bankrotas iš esmės reikštų tą patį. Jeigu Graikija nuspręstų bankrutuoti ar atsisakyti euro, tai jai ateitų tamsybių laikai: nacionalinė valiuta būtų nepatikima, jos kursas būtų žemas, natūraliai pabrangtų importinės prekės bei skolos eurai.

Kalbant apie išstojimą iš Euro zonos, tai konkretaus mechanizmo, kaip tai padaryti, nėra, nors yra kažkas galvota ir net aprašyta literatūroje, bet visa tai kainuotų abiem pusėms, ypač tai išeinančiai šaliai. Užtat ir numatyta, kad jeigu šalis išeina iš euro zonos, ji turi iš anksto paskelbti ir kartu su euro zonos šalimis sudaryti išėjimo planą etapais. Bet tikslaus mechanizmo nėra ir praktikos nėra, nes tai daugiau nei rizikinga. Išeinanti šalis patirtų didžiulę finansinę katastrofą. Ji įsivestų naują valiutą ar grąžintų seną, bet ja nebūtų pasitikima. Tokios valiutos kursas būtų mažas, pakiltų importinių prekių kainos toje šalyje, taigi tektų didinti atlyginimus, didėtų infliacija, skurdas užlietų šalį, šalis smarkiai smuktų.

Iš tiesų, graikų tragedija būtų dar nieko – jie seniai verti gyventi pagal išgales, o ne į skolą, tačiau blogiausia, kad Graikijos atsisakymas vykdyti savo įsipareigojimus, grąžinti skolas turi įtakos Europos Sąjungos bankų gyvastingumui. Šiuokart nutarta Graikijos skolas pjauti 50 %,

tačiau 100 % skolų nurašymas kai kuriems šiai šaliai skolinusiems bankams gali reikšti tragediją – tokiu atveju tektų gelbėti ir juos.

IŠVADOS

- Ekonominis augimas suprantamas kaip nuolatinis pagamintų prekių ir suteiktų paslaugų apimtys didėjimas. Jis yra dinaminis procesas. Gamybos apimtys kriterijumi, kuriuo matuojamas ekonominis augimas, yra bendrasis vidaus produktas. Jei BVP sumažėja, vadinasi, nepavyko išvengti ekonominio nuosmukio. Tuo tarpu BVP, tenkančio vienam šalies gyventojui, ilgalaikis didėjimas reiškia ekonomikos pažangą.
- Kiekvienos šalies ekonominė pažanga yra svarbi valstybės ekonominės politikos dalis. Tačiau šalies ekonomika svyruoja: BVP apimtis tai didėja, tai mažėja. Ekonomikos pakilimą keičia nuosmukis, o jį – vėl pakilimas. BVP (BNP) augimui būdingas ciklinis pobūdis, vadinamas ekonominiu (verslo) ciklu. Ekonominiai ciklai yra periodiškai, vienas nuo kito skiriasi trukme ir intensyvumu, tačiau kiekvieną jų sudaro keturios fazės: krizė, pagyvėjimas, pakilimas ir nuosmukis.
- Visuose žodynuose „krizė“ apibrėžiama daugmaž panašiai. Apibendrinus galime suformuluoti tokį apibrėžimą: krizė (gr. baigtis, nuosprendis), yra reprodukcijos ciklo fazė einanti po ekonominio pakilimo. Krizė, esant rinkos santykiams, nėra fatališkai susiklosčiusių įvykių ar kokių nors priešų pinklės, bet logiška ekonominio ciklo fazė.
- Dažniausiai mokslinėje literatūroje finansinės krizės klasifikuojamos pagal tris pagrindinius kriterijus: pagal finansinių krizių kilmę, pagal finansinių krizių mastą, pagal finansines krizes sukeliančias priežastis. Tarptautinis valiutos fondas išskiria keturis finansinių krizių tipus: valiutos krizė, bankų krizė, sisteminė finansų krizė, užsienio skolos krizė.
- Mokslininkų L.Laevem ir F.Valencia, C.M.Reinhart ir K.S.Rogoff pateikiami finansinių krizių pasireiškimo įvairiose pasaulio šalyse istoriniai duomenys atskleidė, kad dažniausios yra valiutų krizės, o rečiausiai pasireiškia valstybės skolos krizės. Šių mokslininkų atlikti tyrimai parodė, kad finansinės krizės dažnesnės Pietų ir Šiaurės Amerikoje, Afrikos ir Azijos šalyse.

Lietuva:

- 2004-2007 metai Lietuvai buvo „aukso amžius“. 2004 m. Lietuva įstojo į Šiaurės Atlanto Sutarties Organizaciją (NATO), gegužės 1 d. – į ES. Ekonomiką stiprino pradėta gauti ES

finansinė parama. Tuo laiku šalies BVP didėjo vidutiniškai 8 proc., infliacija buvo palyginti nedidelė – vidutiniškai 3,3 proc. Tačiau 2004-2007 m. Lietuvoje buvo priimti šaliai nepalankūs sprendimai - rublinių indėlių grąžinimas, LR valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalies išmokėjimas, atlyginimų didinimas aukštųjų mokyklų dėstytojams ir mokslo darbuotojams, pedagoginių darbuotojų darbo užmokesčio didinimas, motinystės (tėvystės) pašalpų dydžio didinimas. Visi šie sprendimai didino neatitikimą tarp šalies biudžeto deficito ir finansavimo užmojų.

- Nuo 2008 metų Lietuvoje prasidėjo krizinis laikotarpis. Nors 2009 m. pavyko išvengti valstybės bankroto, lito devalvavimo, o Vyriausybė stengėsi pati spręsti biudžeto problemas, siekdama apsieiti be Tarptautinio valiutos fondo finansinės paramos ir kontrolės, 2008-2009 m. buvo priimti nepopuliarūs ir didelę įtaką šalies ekonomikai turintys teisės aktai. kriziniu laikotarpiu naujosios Vyriausybės sprendimai buvo sukoncentruoti ne į ekonominio augimo tikslus, o į valstybės bei Sodros biudžeto deficito mažinimą. Vyriausybė sprendė šalies problemas didindama mokesčius, sumažindama į privačiųjų pensijų fondus pervedamų Sodros įmokų dalį, mažinant vadžios sektoriaus išlaidas.
- 2011 m. Lietuvos ekonomika išsivadavo iš krizės gniaužtų ir pasiekė augimą. Makroekonomikos rodikliai viršijo lūkesčius – po trejų metų pertraukos (nuo 2008 m.) Lietuvos ūkis buvo vienas dinamiškiausių Europos Sąjungoje. Kaip ir 2011 m., 2012 m. pagrindiniu ekonomikos varikliu buvo eksportas. Tačiau, ženklus pardavimų užsienyje augimo sulėtėjimas 2013 m. yra neišvengiamas, mat situacija pagrindinėse Lietuvos eksporto rinkose pastaruoju metu prastėja. Pagrindinė to priežastis – silpni ekonominio augimo lūkesčiai Vakarų Europoje.
- Situacija Lietuvos nedarbo rinkoje išlieka sudėtinga. 2011 m. vidutinis metinis nedarbo lygio rodiklis šalyje siekė 15,4 %. 2008-2010 metais atitinkamai šie rodikliai sudarė 5,8, 13,7, ir 17,8 proc. Svarbu pastebėti, kad Europos fone Lietuvos darbo rinka atrodo prastai - rodiklis gerokai viršija Europos Sąjungos ir Euro zonos nedarbo lygį. Didesnis vidutinis nedarbo lygis fiksuotas tik ypač probleminėse Ispanijoje ir Graikijoje. Visos Europos Sąjungos vidutinis metinis nedarbo lygis per 4 metus keitėsi nežymiai, nuo 7 % 2008 m. iki 9,5% 2011 m.

- Į ekonominio nuosmukio spąstus patekusioms ES šalims, nagrinėjamas 2008-2011 metų laikotarpis atnešė dar vieną bėdą – didelę infliaciją. 2011 m. infliacijos pokyčiai buvo didžiausi nuo 2009 m., atitinkamai 1% ir 3,1%. Tai buvo antras pagal dydį ES infliacijos rodiklis (sparčiau kainos kilo tik 2008 m – 3,7 proc.). Metinė infliacija Lietuvoje viršijo ECB nustatytą tikslą beveik visą nagrinėjamą laikotarpį, t.y. 2008, 2009 ir 2011 metais. 2010 m. vidutinė metinė infliacija sudarė 1,2 procento ir buvo gerokai mažesnė nei ES ir euro zonoje. Žemą infliaciją tuo metu daugiausiai lėmė išorės veiksniai, o pramoninių prekių ir paslaugų kainos, daugiausiai susijusios su vidaus paklausa, buvo mažesnės nei 2009 m. 2013 m. didėjant su išorės veiksniais susijusių kainų įtakai, numatoma, kad infliacija bus šiek tiek mažesnė nei 2012, atitinkamai 3,2 proc. – 2012m., o 2013 m. – 2,8 proc.
- 2008-2011 m. laikotarpiu Lietuvos valstybės skolos santykis su BVP padidėjo daugiau nei dvigubai - nuo 15,5 proc. iki 38,5 proc. Nepaisant šio staigaus padidėjimo, Lietuvos valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis išlieka 2 kartus mažesnis už euro zonos šalių įsiskolinimus (87,2%). 2012-2013 m. planuojamas bendrasis valdžios sektoriaus įsiskolinimas turėtų viršyti 40,7 proc., tad ir toliau skolos augimas aplenkis BVP augimą, nepaisant to, kad vien dėl infliacijos BVP 2013 m. turėtų didėti 3 proc. Visgi džiugina tai, kad valstybės skolos didėjimas lėtėja.
- Lietuvos ekonomika sėkmingai iriasi prieš Europos recesijos srovę, tačiau infliacija ir toliau išliks pagrindine kliūtimi Lietuvai, norint atitikti Maastrichto kriterijau ir įsivesti eurą. 2013 m. prognozuojamas ir 3,5 proc. deficitas.

Graikija:

- Graikijoje 2003-2007 m. buvo susidaręs perviršinis deficitas, atspindintis nepakankamą mokesčių surinkimą ir išlaidų viršijimą. Visą ikikrizinį laikotarpį, Graikijos Vyriausybės biudžeto strategijoje buvo siekiama sumažinti deficitą iki žemesnės nei 3 % BVP ribinės vertės, taikant įvairias išlaidų mažinimo ir pajamų didinimo priemones, tačiau nesėkmingai – deficitas vis augo.
- Graikijoje kaupėsi rimti pavojai ilgalaikiam valstybės finansų tvarumui. Graikijos valstybės skola, nors ir neaugo dideliais tempais, tačiau buvo ganėtinai aukšta visą laikotarpį ir viršijo 100% nuo BVP. Tam, kad Graikijos valstybės skolos ir BVP santykis

sumažėtų, reikėjo bent vieno iš dviejų dalykų: greitesnio BVP augimo lyginant su valstybės skola arba greitesnio valstybės skolos mažėjimo nei BVP mažėjimas. Graikija nebandė mažinti infliacijos lygio, toliau didino prekybos balanso deficitą, o tuo pačiu ir valstybės skolą. Per 8 metus (2000-2008) atlyginimai Graikijoje paaugo daugiau nei 40%, kai tuo tarpu Euro zonoje ir Europos Sąjungoje atitinkamai 18% ir 19%. Šis augimų skirtumas prisidėjo prie daug didesnio Graikijos infliacijos lygio lyginant su kitomis euro zonos šalimis.

- Ekonomika ženkliai ėmė trauktis nuo 2007 m., kai pagrindiniu ekonominės raidos bruožu tapo tarptautinė finansų suirutė. Tuomet valstybės ir skolos santykis šoktelėjo 4 %. Ekonomika įžengė į recesiją – BVP susitraukė, o valstybės skolos ir BVP santykis automatiškai išaugo. Ekonomikai įžengus į nuosmukio zoną, mokesčių pajamos sumažėjo, o išlaidos socialinėms pašalpoms išaugo, todėl Graikijos biudžeto deficitas išaugo nuo 5,7% nuo BVP 2006 metais iki 6,5% 2007 metais, 9,8% 2008 bei 15,6% 2009 metais ir t.t.
- Nuo 2009 metų balandžio mėn. Graikijai buvo taikoma paviršinio deficito procedūra, kadangi tiek 2007, tiek 2008 metais šalies deficitas viršijo nustatytąjį Maastrichto sutartyje. 2009 metais valdžios sektoriaus deficitas padidėjo iki dviženklio procento nuo BVP (12,9 proc. 2009.10.21 iki 13,6 proc. 2010.04.22 nuo BVP), o valstybės skola padidėjo iki 115,1 proc. BVP. Išeitis siekiant išvengti nepageidaujamos tendencijos – drastiškai sumažinti fiskalinį deficitą ir skolas. Judant šia kryptimi, Graikijos vyriausybė parengė ir paskelbė savo atnaujintą *Graikijos stabilumo ir augimo programą (SGP) atstatant Pasitikėjimą* 2010-2013 metams, nustatydama gana ambicingus fiskalinio konsolidavimo tikslus. Buvo nuspręsta didinti mokesčių tarifus ir imtis priemonių, siekiant sumažinti darbuotojų išlaidas ir apriboti įdarbinimą viešajame sektoriuje.
- 2010 m. išaiškėjus tikram krizės mastui ES ir tarptautinė bendruomenė greitai ėmėsi veiksmų Graikijai padėti. Parama suteikta pagal dvi plataus užmojo ekonominio koregavimo programas, pagal kurias skirta didelė finansinė pagalba. Pirmoji ekonominio koregavimo programa pradėta įgyvendinti 2010 m. gegužės mėn. ir pagal ją skirtiną paketą sudaro 110 mlrd. EUR, iš kurių išmokėta 73 mlrd. EUR. Dėl antrosios

ekonominio koregavimo programos susitarta 2012 m. kovo mėn. ir ją, be pagal pirmąją programą neišmokėtų sumų, sudaro 130 mlrd. EUR paskolų paketas.

- 2011 m. buvo nutarta suteikti Graikijai naują Europos Sąjungos ir Tarptautinio valiutos fondo 100 milijardų eurų paskolą. Taip pat dalis bankų ir privačių kreditorių sutiko nurašyti 50 proc. Graikijos skolos, kuri siekia apie 350 milijardų eurų. Šiomis priemonėmis iki 2020 m. tikimasi padėti Graikijai sumažinti valstybės skolą iki 120 proc. BVP. Europos Sąjunga stengiasi neleisti žlugti Graikijai, nes tuomet būtų paveiktas ne tik ekonominis, bet ir politinis visos Sąjungos stabilumas. Graikijos žlugimas ar išėjimas iš euro zonos apsunkintų Europos Sąjungos ekonominę padėtį.
- 2012 m. lapkritį Graikijos parlamentas priėmė 2013 metų biudžetą. 2013-ųjų biudžete numatyta, kad Graikijos ekonomika kitais metais trauksis 4,5 proc. Šiais metais šis rodiklis buvo 6,5 proc. Biudžeto deficitas turėtų sumažėti iki 5,2 proc. (šiais metais - 6,6 proc.). Valstybės skolos didės nuo 340 iki 346,2 mlrd. eurų. Planuojamos pajamos yra 46,7 mlrd. eurų. Išlaidos mažės nuo 61,8 iki 55,8 mlrd. Nedarbas kitais metais turėtų vidutiniškai siekti 22,8 proc.
- Spartaus ekonominio koregavimo pasekmes patiriančioje Graikijoje dabar labai gili recesija. Nuo krizės pradžios BVP nukrito daugiau nei 11 % ir, manoma, 2013 m. BVP toliau mažės. Iš dalies šį ekonominės veiklos susilpnėjimą neišvengiamai nulėmė netvarus ekonomikos augimas iki krizės. Vis dėlto išorės paklausa buvo silpnesnė nei tikėtasi, o ekonomikos krizę pagilino ir nepakankamai įgyvendinamos struktūrinės reformos, politinis ir socialinis nestabilumas bei likvidumo trūkumas dėl kapitalo nutekėjimo. Tai, ar iki 2014 m. bus galima atkurti teigiamą augimo normą, iš esmės priklauso nuo priemonių, kurių bus imtasi artimiausiais metais.

LITERATŪRA

1. Armanavičienė A. (2008). Finansinė krizė. [žiūrėta 2011-10-10]. Prieiga per internetą: <http://vartotojai.eu/en/content/view/full/161>.
2. Alfa naujienos. (2008). „Dot.com“ bumas: ar sprogs dar vienas burbulas. [žiūrėta: 2011-11-20]. Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/c69705>.
3. Azbainis V. Būsto kainų burbulo vertinimo modeliai. Būsto kainų burbulas Lietuvoje. p. 3-4. [žiūrėta: 2011-11-28]. Prieiga per internetą: [.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sms/archyvas/dwn.php?id](http://mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sms/archyvas/dwn.php?id)
4. Balsas naujienos. (2011). Graikijos ekonominių problemų ištakos – ydingoje valstybės savivokoje. [žiūrėta 2012-04-20] Prieiga per internetą: <http://www.balsas.lt/m/naujiena/571347>.
5. Baublys D. (2010). Iš kur kyla finansų krizės ir kodėl? [žiūrėta: 2011-11-05]. Prieiga per internetą: <http://www.sarmatas.lt/02/is-kur-kyla-finansu-krizes-ir-kodel/>.
6. Bendrojo vidaus produkto pokytis. Eurostatas. [žiūrėta 2012-05-03] Prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb020>
7. Bendrasis vidaus produktas, išreikštas perkamosios galios standartais. Eurostatas. [žiūrėta 2012-05-03] Prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00114>
8. Čiegis R. (2003). Darnus vystymasis: ekonominiai aspektai. [žiūrėta: 2012-10-01]. Prieiga per internetą: <http://archive.minfolit.lt/arch/16501/16623.pdf>.
9. Daianu D., Lungu L. (2008). Why is this financial crisis occurring? How to respond to it? Romanian Journal of Economic Forecasting, Vol. 9(4), p. 63. [žiūrėta 2012-11-23] Prieiga per internetą: http://www.ipe.ro/rjef/rjef4_08/rjef4_08_2.pdf
10. Deltuvaitė V. (2010). Finansinių krizių klasifikacija: teoriniai ir praktiniai aspektai. [žiūrėta: 2012-10-01]. Prieiga per internetą: <http://vhost.asu.lt/afk/2010/1-97p.pdf>.
11. Ekonominiai svyravimai. [žiūrėta 2011-10-12]. Prieiga per internetą: <http://elinara.ktu.lt/plc/cdk-verslumas/170695.html>.

12. Euras ir Lietuva. Reikalavimai ir jų vykdymas. [žiūrėta 2012-09-03] Prieiga per internetą: <http://www.euro.lt/lt/apie-euro-ivedima-lietuvoje/euras-ir-lietuva/reikalavimai-ir-ju-vykdydas/>
13. Finansinių paslaugų informacinis biuletenis. (2009). [interaktyvus] [žiūrėta 2011-11-30]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/internal_market/finservicesetail/docs/finfocus/finfocus5/finfocus5_lt.pdf
14. Forex naujienos. (2009). Pasaulio finansų krizių istorija. [žiūrėta: 2011-11-05]. Prieiga per internetą: <http://www.forex.lt/naujienos/kiti-straipsniai/346-pasaulio-finansini-krizi-istorija>.
15. Graikijos nacionalinio banko metų ataskaita. (2007). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-03] Prieiga per internetą: <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Annrep2007.pdf>.
16. Graikijos nacionalinio banko metų ataskaita. (2008). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-05] Prieiga per internetą: <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Annrep2008.pdf>.
17. Graikijos nacionalinio banko metų ataskaita. (2009). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-10] Prieiga per internetą: <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Annrep2009.pdf>
18. Graikijos nacionalinio banko metų ataskaita. (2010). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-03] Prieiga per internetą: http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Summary_Annrep2010.pdf.
19. Geo Politika naujienos. (2011). Ar Europą skitrstysime į Šiaurės ir Pietų? [žiūrėta 2012-04-20] Prieiga per internetą: <http://www.geopolitika.lt/?artc=5111>.
20. Infliacija. Eurostatas. žiūrėta 2012-05-03] Prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tsieb060&tableSection=1&footnotes=yes&labeling=labels&plugin=1>
21. Internetinis marketingas. (2010). Kas pasikeitė per dešimtmetį. [žiūrėta: 2011-11-14]. Prieiga per internetą: <http://www.marketer.lt/kas-pasikeite-per-desimtmeti-3498.htm>.
22. Investologija. Fundamentali analizė – ekonominiai ciklai. [žiūrėta 2011-10-10]. Prieiga per internetą: <http://investologija.lt/LT/mikroekonomika/370/6/fundamentali-analize/fundamentali-analize-ekonomikos-ciklas/>.
23. Investologija. Investicijų burbulai: dot.com akcijų burbulas JAV. [žiūrėta: 2011-11-20]. Prieiga per internetą: <http://investologija.lt/LT/makroekonomika/377/12/akciju-nekilnojamo-turto-ir-kiti-finansiniai-burbulai/investiciju-burbulai-dot-com-akciju-burbulas-jav/>
24. Jurevičienė D. Asmeninių finansų pagrindai: mokomoji knyga. – Vilnius: Technologija, 2008. – 128 p. – ISBN 978-9955-28-262-4.

25. Kancerevyčius G. Finansai ir kreditas. - Kaunas :“Smaltijos” l-kla, 2006.- 763-779- p. - ISBN 9955-551-93-3.
26. Kuodis R. (2010). Burbulai: kodėl jie pučiasi ir ką su jais daryti? [žiūrėta: 2011-11-17]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/article.php?id=19769061>.
27. Kuodis R. (2010). Kaip visiems laikams atsikratyti krizių. [žiūrėta: 2011-12-03], prieiga per internetą: http://neris.mii.lt/~ekonomika/Econlib/Kuodis_2010c.pdf
28. Kuodis R. [Raimondas Kuodis: Antrarūšių būsto paskolų krizė: kodėl JAV bankai nukentės labiau nei Lietuvos?](#) [žiūrėta: 2011-12-03], prieiga per internetą: http://neris.mii.lt/~ekonomika/Econlib/Kuodis_2008f.pdf.
29. Lietuvos Respublikos Finansų Ministerijos 2004 metų veiklos ataskaita. (2004). [žiūrėta: 2012-01-03]. Prieiga per internetą: www.finmin.lt/finmin.lt/failai/veiklos_ataskaitos/2004VA.pdf
30. Lietuvos Respublikos Finansų Ministerijos 2005 metų veiklos ataskaita. (2005). [žiūrėta: 2012-01-03]. Prieiga per internetą: www.finmin.lt/finmin.lt/failai/veiklos_ataskaitos/2005va.pdf.
31. Lietuvos Respublikos Finansų Ministerijos 2006 metų veiklos ataskaita. (2006). [žiūrėta: 2012-01-03]. Prieiga per internetą: www.finmin.lt/finmin.lt/failai/veiklos_ataskaitos/2006va.pdf.
32. Lietuvos Respublikos Finansų Ministerijos 2007 metų veiklos ataskaita. (2007). [žiūrėta: 2012-01-03]. Prieiga per internetą:
33. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008-2012 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo. (2009). [žiūrėta: 2012-01-20]. Prieiga per internetą: www.lrvk.lt/bylos/vyriausybes/n0189_priemones.pdf.
34. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas. (2001) [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-08] Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362798
35. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 2, 5, 12, 34, 382, 41, 58 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 401 straipsniu ir IX1 skyriumi įstatymas (2008) [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-08] Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=334540.
36. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (2002). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-08] Prieiga per internetą:

< http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=367790.

37. Lietuvos Respublikos gyventojų santaupų atkūrimo įstatymo 3,5 ir 7 straipsnių pakeitimo įstatymas (1997). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-08] Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=47757&p_query=&p_tr2=

38. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalies išmokėjimo įstatymas (2007). [interaktyvus] [žiūrėta 2012-02-15]. Prieiga

per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=361843.

39. Lietuvos pajamų mokesčio įstatymas. (2002). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-18] Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362291.

40. LR Vyriausybės nutarimas dėl mokslo ir studijų sistemos plėtros programos patvirtinimo (2007). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-18] Prieiga per internetą:

[http://www.smm.lt/smt/docs/sleniai/integruotu%20mokslo,%20studiju%20ir%20verslo%20centru%20\(sleniu\)%20kurimo%20ir%20pletros%20konceptija.pdf](http://www.smm.lt/smt/docs/sleniai/integruotu%20mokslo,%20studiju%20ir%20verslo%20centru%20(sleniu)%20kurimo%20ir%20pletros%20konceptija.pdf)

41. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl ilgalaikės pedagoginių darbuotojų darbo užmokesčio didinimo programos patvirtinimo“ (2008). [interaktyvus] [žiūrėta 2012-03-01]. Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=351521.

42. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 3, 5, 6, 8, 10, 15, 16, 17, 18, 181, 183, 19, 20, 21 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (2007). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-03-09] Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=310952.

43. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008-2012 metų programos Įgyvendinimo priemonių patvirtinimo: (2009). [interaktyvus] [žiūrėta 2012-03-09]. Prieiga per internetą:

http://www.lrvk.lt/bylos/vyriausybes/n0189_priemones.pdf.

44. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 2,5,12,34,38,41,58, straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (2008). [interaktyvus] [žiūrėta 2012-03-15]. Prieiga per internet:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=334540.

45. Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas (2002). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-03-23] Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362157
46. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 131, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 29, 30 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 181 straipsniu įstatymas. (2008). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-03-23] Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=334556.
47. Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų, valstybės pareigūnų ir valstybės tarnautojų pareiginės algos (atlyginimo) bazinio dydžio, taikomo 2009 metais (2008). [interaktyvus] [žiūrėta 2012-03-23]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=334545&p_query=&p_tr2=
48. Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo 4 straipsnio pakeitimo įstatymas (2009). [interaktyvus] [žiūrėta 2012-03-25]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=343424.
49. Lietuvos Respublikos Akcizų Įstatymo 38 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymas (2009). [interaktyvus] [žiūrėta 2012-03-25]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=360865&p_query=&p_tr2=2.
50. Penkioliktosios LR Vyriausybės programa. (2008). LR vyriausybė [interaktyvus] [žiūrėta 2012-03-09]. Prieiga per internetą: <http://www.lrv.lt/lt/veikla/vyriausybesprograma>.
51. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl būsto paskolų bendrovės steigimo“ [žiūrėta 2012-02-08]. Prieiga per internetą: <http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=66A6163C-80A8-46B2-BD38-BA1CE25CBBE7>.
52. Lietuvos Banko metų ataskaita. (2009). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-03-25] Prieiga per internetą: http://www.lb.lt/metu_ataskaita_2009.
53. Lietuvos Banko metų ataskaita. (2010). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-03-25] Prieiga per internetą: http://www.lb.lt/metu_ataskaita_2010.
54. Lietuvos Banko metų ataskaita. (2011). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-03-25] Prieiga per internetą: http://www.lb.lt/metu_ataskaita_2011.

55. Lietuvos Banko metų ataskaita. (2011). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-03-25] Prieiga per internetą: http://www.lb.lt/metu_ataskaita_2008.
56. Lietuvos ryto naujienos. (2012). “Lietuvos valstybės skolos ir BVP santykis – padorus”. [žiūrėta 2012-05-03] Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-13353608231334722372-g-naus%C4%97da-lietuvos-valstyb%C4%97s-skolos-ir-bvp-santykis-padorus.htm>
56. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija. (2012). Ilgalaikė Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtotės iki 2015 metų strategija. [žiūrėta 2012-09-13] Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/web/lt/lietuvos-ukio-ekonomikos-pletros-strategija>.
57. Regnard. P. (2008). Minimum wages. Population and social conditions. ? [žiūrėta: 2012-11-20]. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M2010202&PLanguage=0>.
58. Navickas V. (2006). Infrastruktūros plėtos globalizacijos procesuose metodologiniai aspektai. p. 16-18. [žiūrėta 2011-10-20]. Prieiga per internetą: <http://internet.ktu.lt/habilitacija/navickas/navickas%20apzvalga.pdf>.
59. Nedarbo lygis. Eurostatas. [žiūrėta 2012-05-03] Prieiga per internetą: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en.
60. Peleckis M. (2010). Krizės ir katastrofos – tikros ar dirbtinai sukeltos? [žiūrėta: 2011-10-28]. Prieiga per internetą: <http://slaptai.lt/opios-problemos/2826-krizes-ir-katastrofos-tikros-ar-dirbtinai-sukeltos.html>.
61. Respublikos naujienos. (2012). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-25] Prieiga per internetą: http://www.respublika.lt/lt/naujienos/pasaulis/kitos_pasaulio_naujienos/atenuose_i_protesto_akcijas_plustelejo_tukstanciai_zmoniu/print.1
62. Saviour L. S. Nwachukwu. Analysis of the Failure of E-Commerce Businesses: A Strategic Management Perspective. p. 2-4. [žiūrėta: 2011-11-17]. Prieiga per internetą: <http://www.sbaer.uca.edu/research/acme/2002/03.pdf>.
63. Soros. G. The new paradigm for financial markets. The credit crisis of 2008 and what it means, - New York: PublicAffairs, 2008. – ISBN 978-609-403-017-8.
64. Terminų žodynas. Krizė. [žiūrėta: 2011-10-18]. Prieiga per internetą: <http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/K/krize>.

65. Traders straipsniai. [Ekonomikos teorijos: ekonominių ciklų dėsnis](#). [žiūrėta 2011-10-15]. Prieiga per internetą: <http://www.traders.lt/page.php?id=5644>.
66. Valdžios sektoriaus finansų statistika. Eurostatas. [žiūrėta 2012-11-20]. Prieiga per internetą: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Government_finance_statistics/lt
67. Versus. (2007). Azijos krizė: priežastys ir analogijos. [žiūrėta 2011-11-02]. Prieiga per internetą: <http://finansai.eversus.lt/naujienos/547>
68. Vitkus P. (2008). „Dot.com“ bumai: ar sprogs dar vienas burbulas. [žiūrėta: 2011-11-20]. Prieiga per internetą: <http://www.elektronika.lt/straipsniai/kompiuterija/11399/dot-com-bumas-ar-sprogs-dar-vienas-burbulas/>
69. Graikijos ekonomikos skatinimo programa. (2012). . [žiūrėta: 2012-12-01]. Prieiga per internetą: <http://www.euractiv.lt/lt/straipsnis/5162/graikijos-ekonomikos-augimo-skatinimas-komisija-pataria-kaip-atkurti-ekonomikos-augima-ir-kurti-darbo-vietas>
70. Graikijos ekonomikos augimo skatinimas. Komisija pataria, kaip atkurti ekonomikos augimą ir kurti darbo vietas (2012). [žiūrėta: 2012-12-01]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/financial_operations/pdf/2012-04-18-greece-comm_en.pdf

Sakalauskaitė S. Finansų krizės Lietuvoje ir Graikijoje valdymo ypatumai ir jų įtaka šalių ūkių augimui / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. A. Miškinis – Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2012 – 150 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta Lietuvos ir Graikijos ekonominė padėtis, jos vystymasis ikikriziniu ir kriziniu laikotarpiu, apžvelgti pagrindiniai ekonominiai rodikliai, pateiktos ateities perspektyvos ir išvados. Pirmoje dalyje atliekama teorinė analizė, kurioje apibrėžiama ekonominių ciklų teorija, krizės samprata, klasifikacija pagal kilmę ir mastą bei apžvelgiama pasaulinių finansinių krizių istorija, išnagrinėjant paskutines didžiąsias krizes – Azijos, Interneto kompanijų ir 2008-ųjų metų pasaulinę ekonominę krizę. Antrojoje dalyje apžvelgiama situacija Lietuvoje ir Graikijoje prieškriziniu ir kriziniu laikotarpiu, nagrinėjami ekonominiai rodikliai šalyse ir analizuojami pagrindiniai tuo metu priimti sprendimai. Trečiojoje dalyje pateikiamos šalių ūkių (ekonomikų) plėtotės strategijos, numatoma raida ir ateities perspektyvos. Apžvelgiamos pirmoji ir antroji ekonominio koregavimo programos Graikijoje, būdai, kaip Graikijai išspręsti krizę ir pateikiami tyrimo rezultatų apibendrinimai.

Pagrindiniai žodžiai: krizė, ekonominiai sprendimai, rodikliai, valdžios sektoriaus deficitas, skola.

Sakalauskaitė S. Financial crisis management features in Lithuania and Greece and their influence on the growth of economics / Master`s work of Financial management. Supervisor prof. dr. A. Miškinis. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and financial management, 2012 – 150 p.

ANOTATION

The paper of master degree analyzes the economic situation in Lithuania and Greece, its development in a pre-crisis and crisis period, reviews the main economic indicators, the future prospects and provides conclusions. The first part of the work provides the theoretical analysis, which defines theory of the business cycles, the concept of the crisis, classification by the origin and overviews the last crises – in Asia, internet companies and the 2008 global economic crisis. The second part provides an overview of the situation in Lithuania and Greece in a pre-crisis and crisis period, reviews economic indicators and analyses decisions taken at that time. The third part presents national economic development strategies for both countries and the prospects for the future.

Key words: crisis, economic decisions, indicators, government deficit, debt.

Sakalauskaitė S. Finansų krizės Lietuvoje ir Graikijoje valdymo ypatumai ir jų įtaka šalių ūkių augimui / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. A. Miškinis – Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2012 – 145 p.

SANTRAUKA

2008 m. pasauliniai finansų ir būsto rinkos sukrėtimai atskleidė ilgalaikes šalių struktūrines prolemas. Labiausiai krizės kamuojamoje šalyje nebuvo pajėgios individualiai įveikti finansinių bei ekonominių problemų, joms teko prašyti tarptautinės pagalbos. Graikijai prireikė net dviejų finansinės pagalbos ir ekonominių reformų programų. Tuo tarpu, kai Graikija bei daugelis kitų valstybių vis dar gyvena praėjusio sunkmečio nuotaikomis, Lietuvos ekonomika atsigauna. Atsižvelgiant į tai, magistro baigiamajame darbe analizuojama ekonominė situacija šalyse ikikriziniu ir kriziniu laikotarpiu.

Darbe **sprendžiama problema** – ar Graikijai pavyks suvaldyti vis augančią bankroto grėsmę, ir, ar pasiteisins Lietuvoje vykdyti krizės valdymo ypatumai?

Tyrimo objektas: finansų krizės valdymo ypatumai Lietuvoje ir Graikijoje bei jų įtaką šių šalių finansų sektoriaus vystymuisi ir ūkių augimui.

Tyrimo tikslas: atlikti teorinę krizių sampratos ir praktinę 2008-ųjų metų finansų krizės įveikimo sprendimų Lietuvoje ir Graikijoje analizes, nustatyti sprendimų įtaką šių šalių ūkių vystymuisi. Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą, išsikelti šie **uždaviniai:**

6. Atlikti teorinę finansų krizių sampratos ir krizių istorijos analizę.
7. Išskirti bendrą krizės apibrėžimą bei pateikti krizių klasifikaciją.
8. Išanalizuoti Lietuvos ir Graikijos ekonominę padėtį ikikriziniu ir krizių laikotarpiu apžvelgti pagrindinius ekonominius rodiklius 2008-2011 metais.
9. Išnagrinėti Graikijos ekonomikos skatinimo programas bei veiksmus, kurių imantis Graikijai pavyktų išspręsti krizę.
10. Pateikti Lietuvos ir Graikijos ūkių (ekonomikų) plėtotės strategijas ir ateities perspektyvas.

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros, straipsnių analizė, statistinių duomenų lyginamoji analizė.

Darbo struktūra. Baigiamąjį magistro darbą sudaro turinys, priedų, lentelių, paveikslų sąrašas, trys skyriai, išvados ir siūlymai, literatūros šaltinių sąrašas, anotacija lietuvių ir anglų kalbomis, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

Sakalauskaitė S. Financial crisis management features in Lithuania and Greece and their influence on the growth of economics / Master`s work of Financial management. Supervisor prof. dr. A. Miškinis. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and financial management, 2012 – 145 p.

SUMMARY

2008's global finance and housing market shock revealed that countries had long – term structural problems. Countries which have been struck by crisis most could not overcome financial and economic problems by them selves, they had to ask for international support. Greece needed two finance injections from Euro zone countries and several Economical reforms. While Greece and many other countries live in recession moods, Lithuanian's economy is recovering. Because of that Master Thesis analyses Economical situation past and before crisis.

Main **problem** solving in thesis - will Greece manage to overcome threat of bankruptcy and will Lithuanians crisis management prove it self to be efficient.

The object of the research work: crisis management in Lithuanian and Greece and it's influence to countries financial sector and economical growth.

The purpose of this paper: to accomplish concept of crisis analysis and to determine crisis management in Lithuania and Greece influence to growth of this countries economy. To achieve the objectives these **tasks** were set:

1. To do theoretical concepts of financial crises and crisis history analysis.
2. Define common definition of a crisis and present a crisis classification.
3. Analyze the economic situation of Lithuania and Greece pre-crisis and crisis period, overview main economic indicators for 2008 – 2011.
4. Examine the economic stimulus programs for Greece and actions needed for it to recover from crisis.
5. Present development strategies and future prospects for Lithuania and Greece economies.

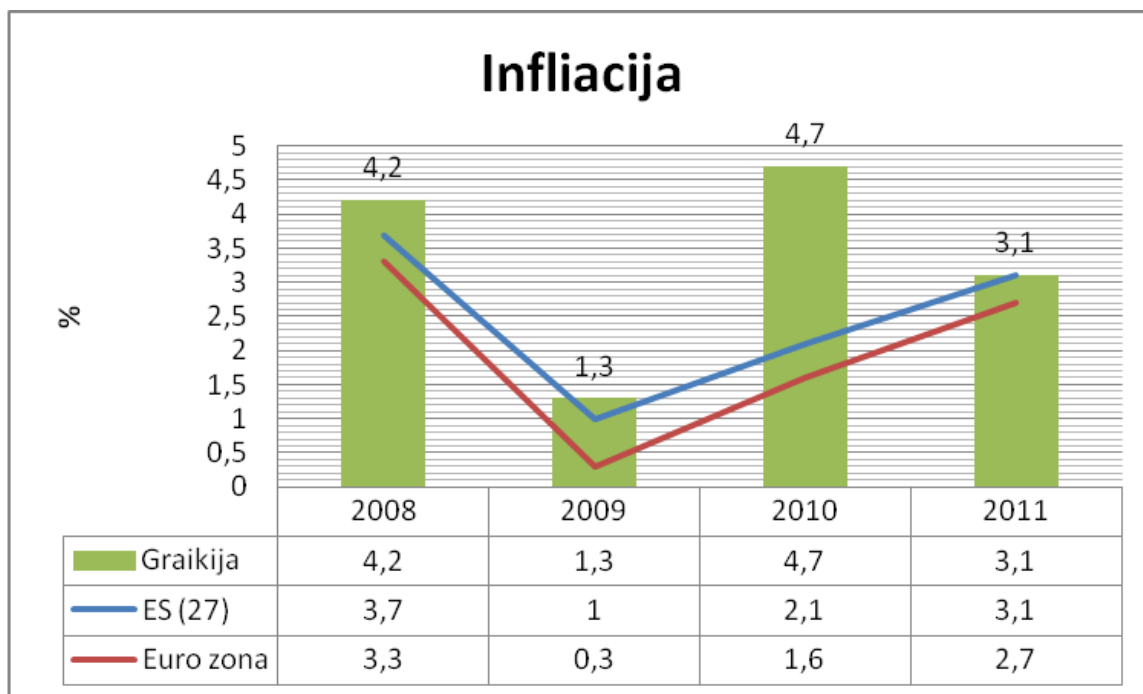
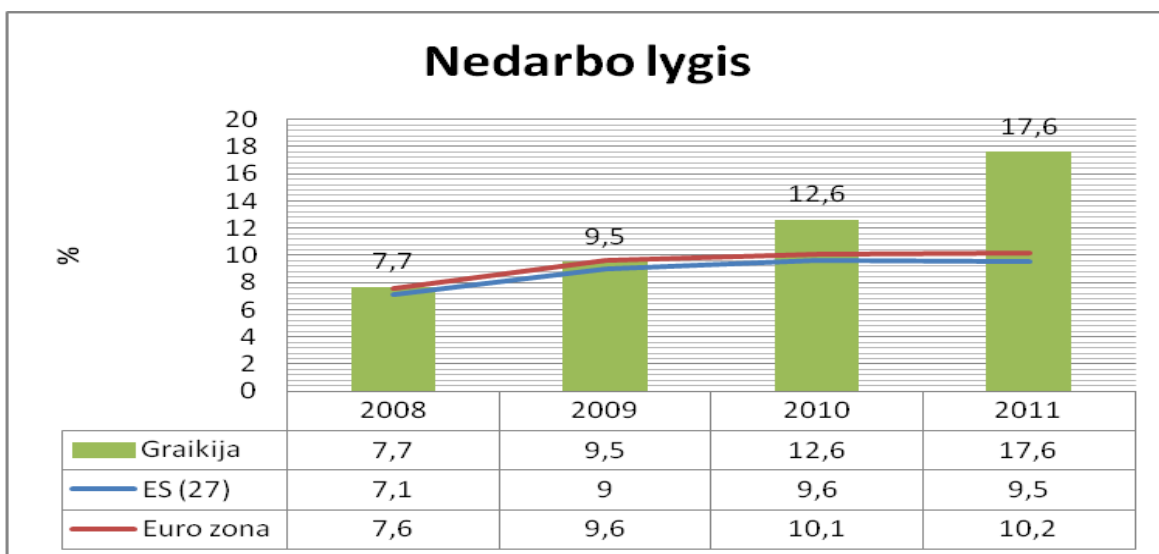
Methods of the research: Scientific literature, articles, analysis, statistical comparative analysis.

Work structure: The Master Thesis consists of contents, appendices, tables, figures, three chapters, conclusions and recommendations, bibliography, annotation in English and Lithuanian, summary in English and Lithuanian.

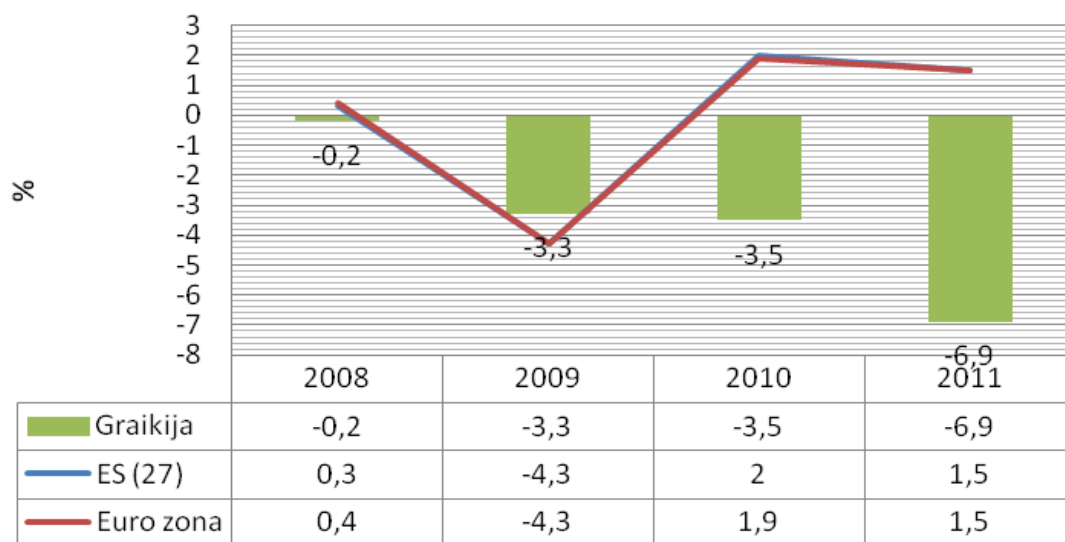
PRIEDAI

1 Priedas

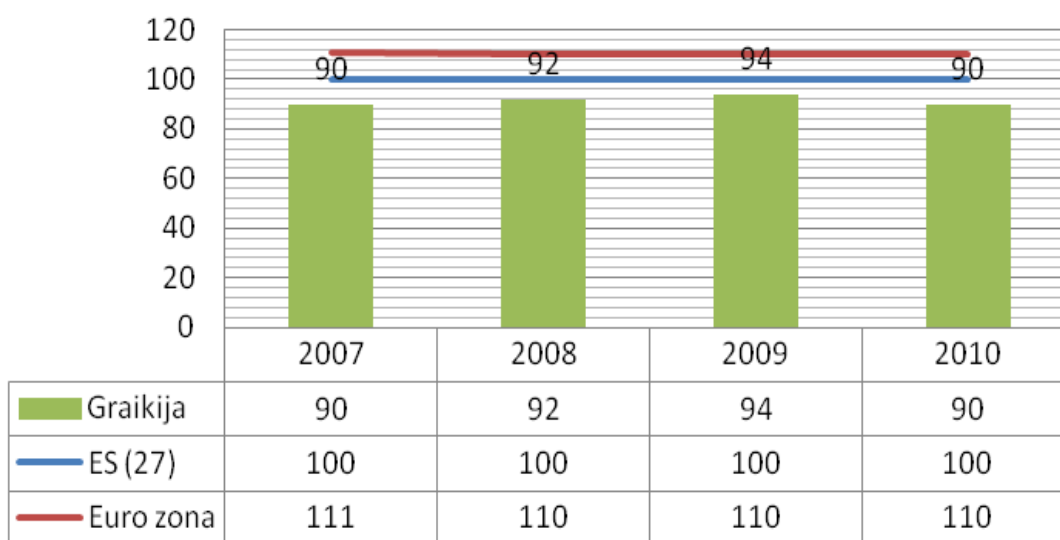
Ekonominiai rodikliai Graikijoje 2008-2011 metais

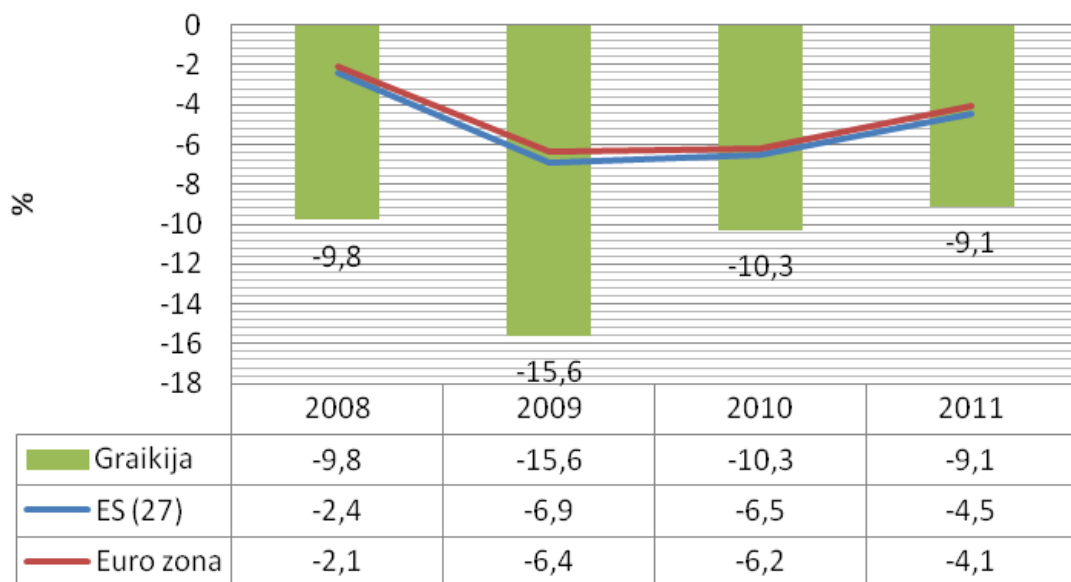
BVP pokytis

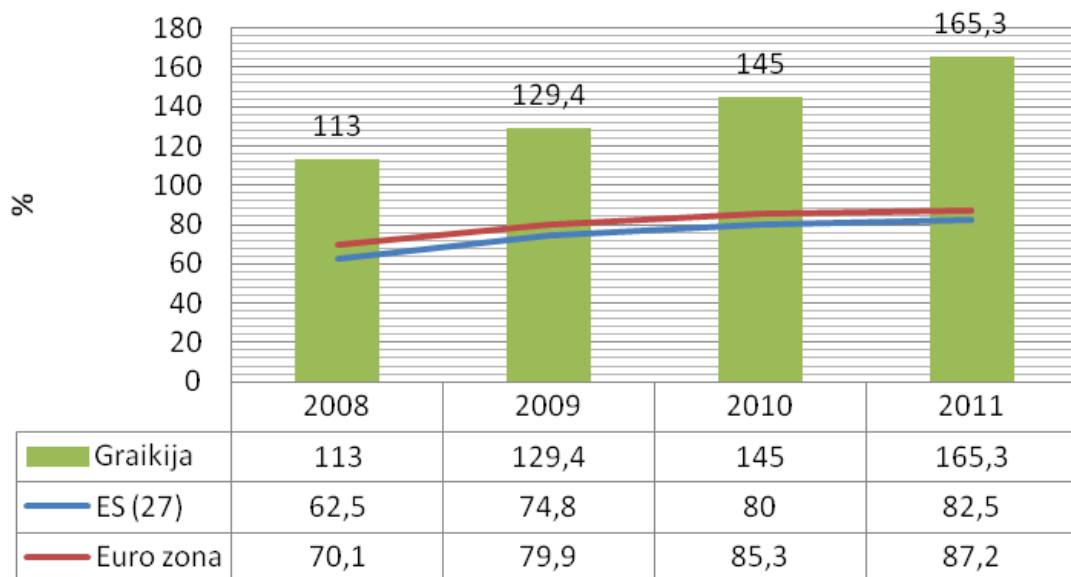
BVP vienam gyventojui, išreikštas perkamosios galios standartais

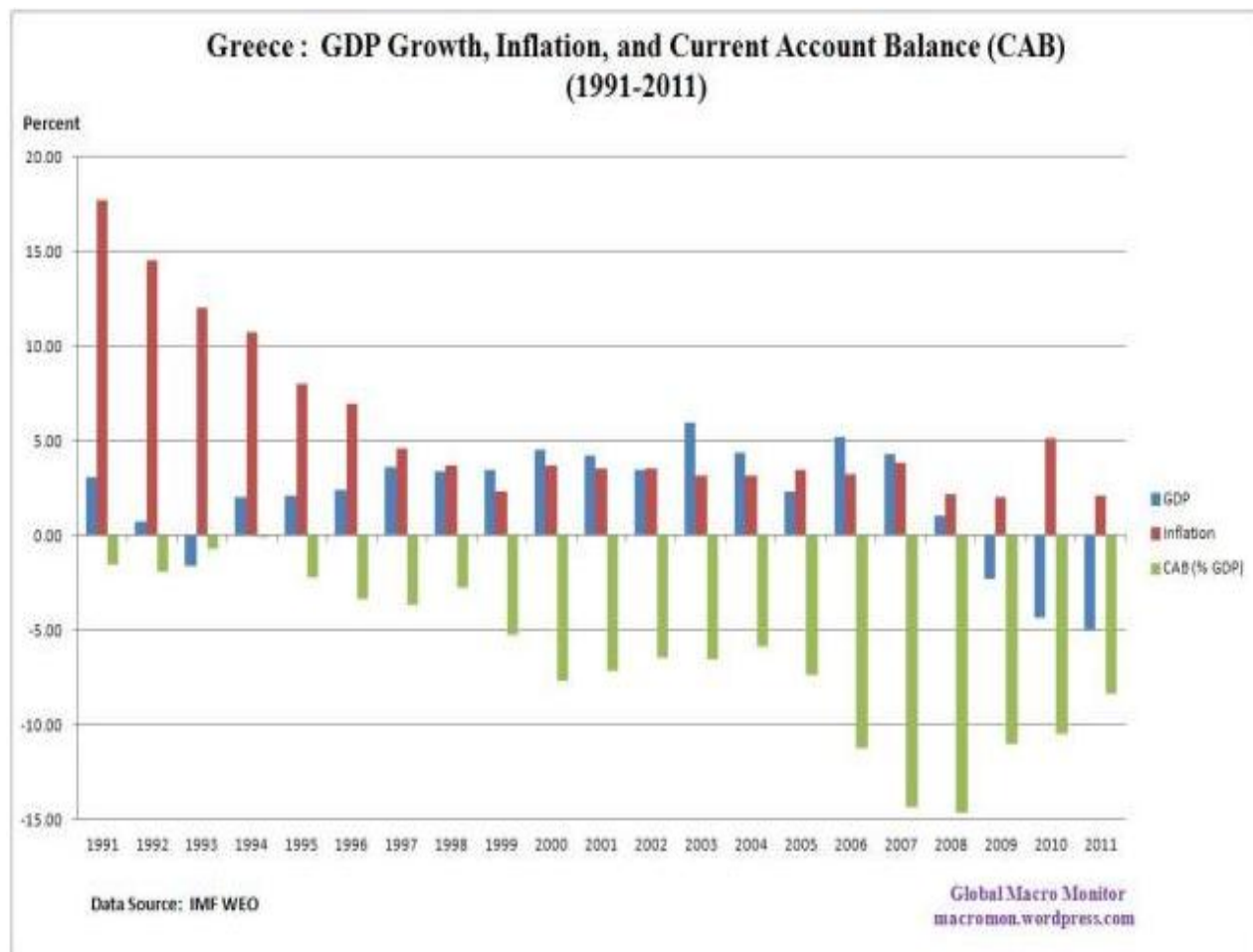
Valdžios sektoriaus deficito ir BVP santykis

Valstybės skolos ir BVP santykis

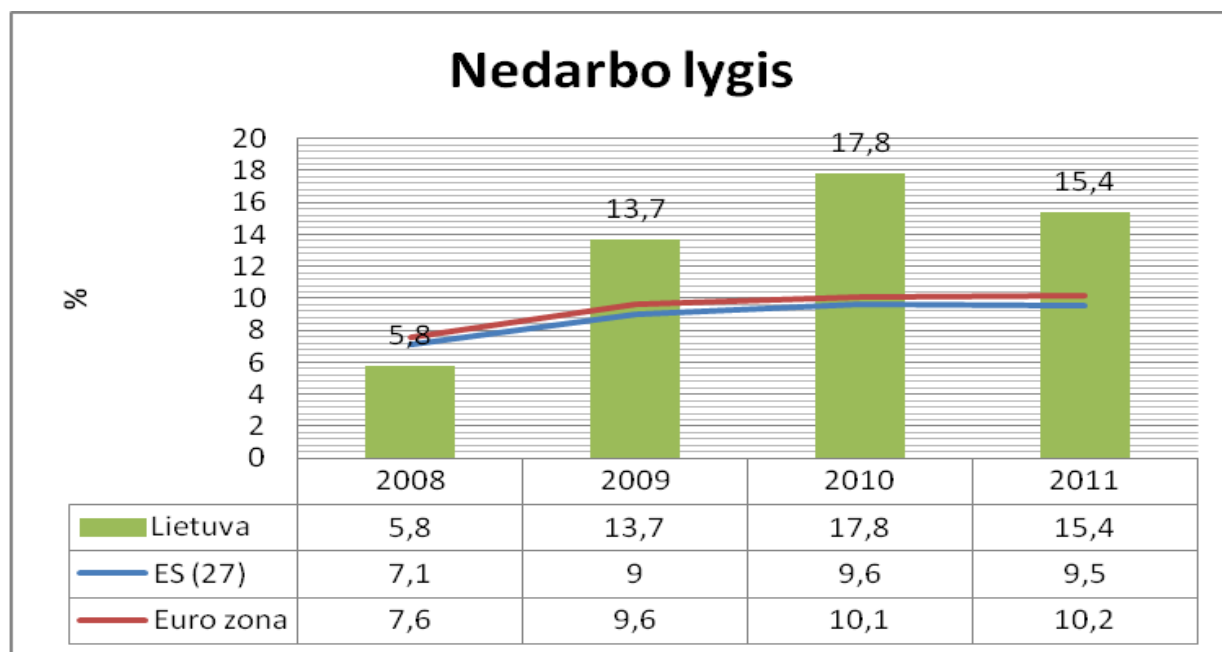

Graikijos BVP pokyčiai, infliacija, einamosios sąskaitos balansas (1991-2011)

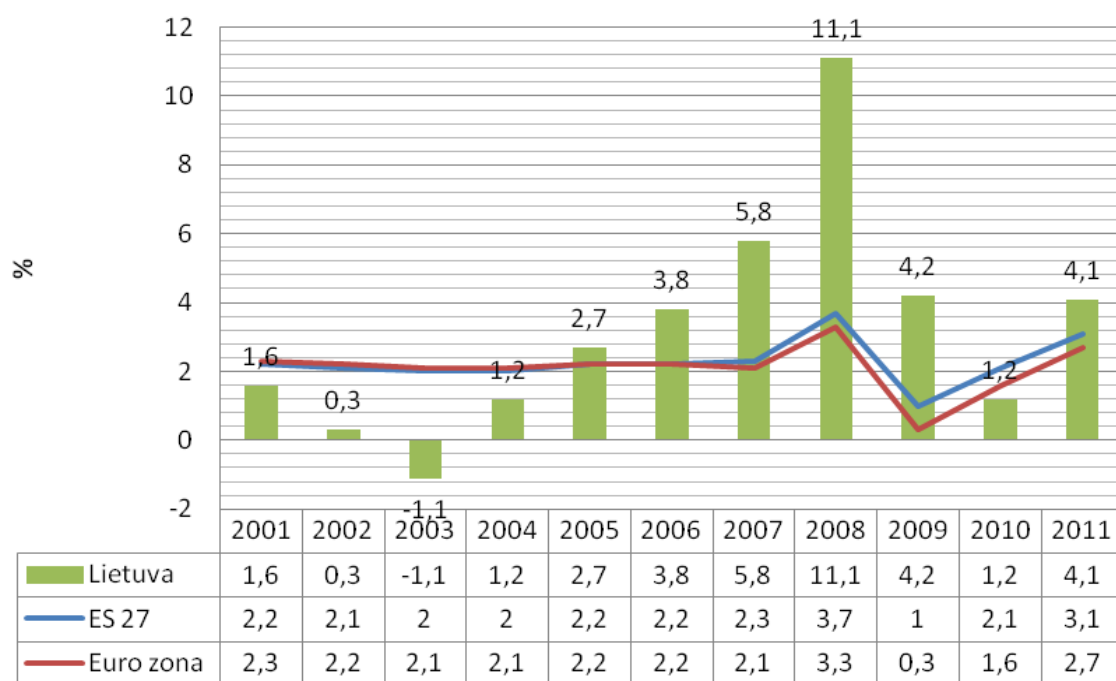

2 Priedas

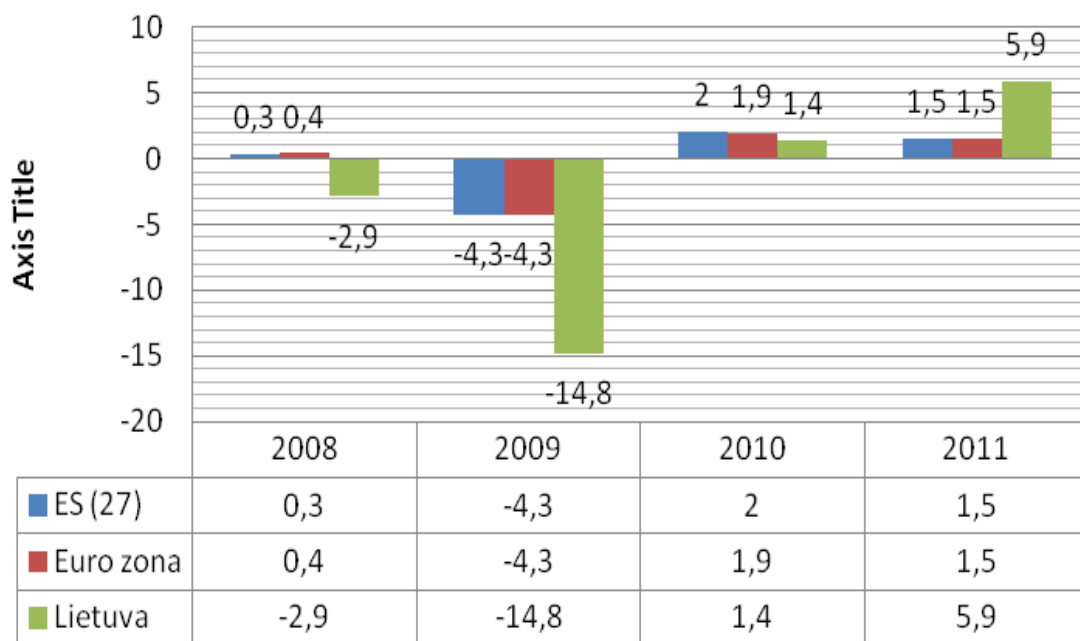
Ekonominiai rodikliai Lietuvoje 2008-2011 metais

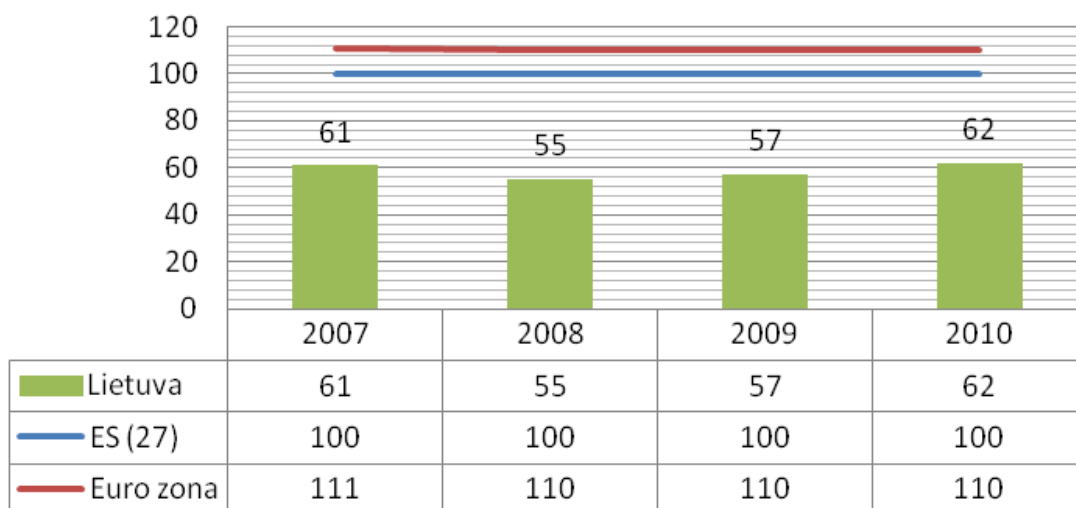
Infliacija

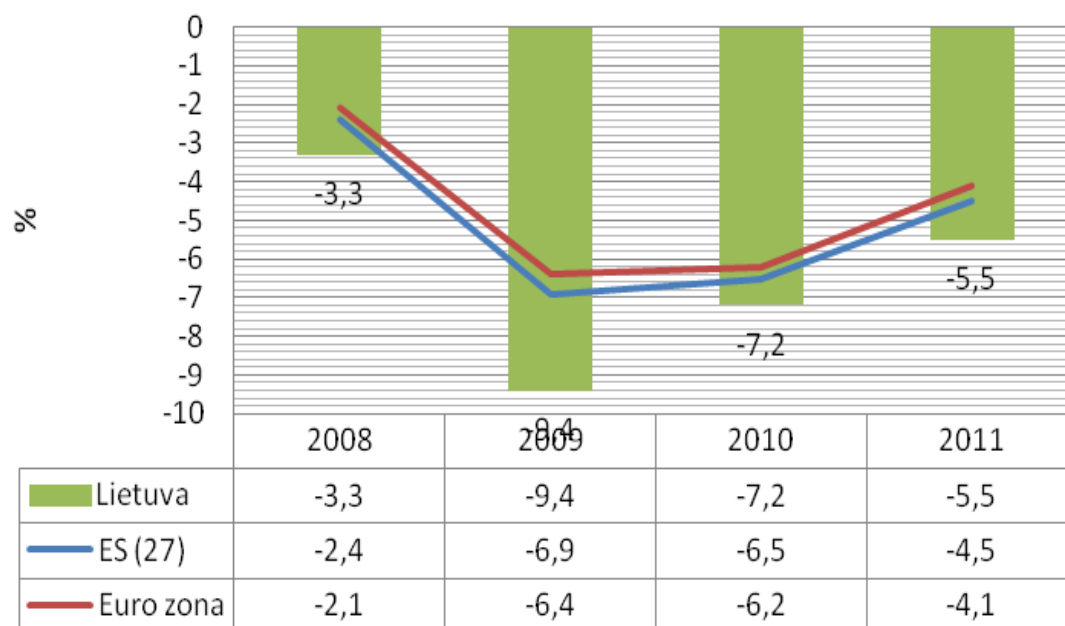
BVP pokytis

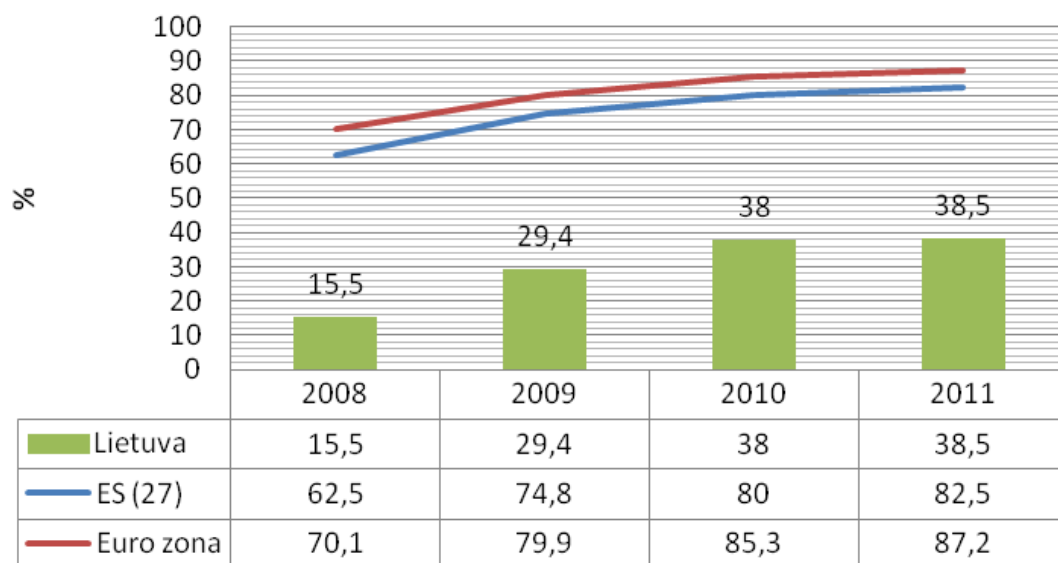
BVP vienam gyventojui, išreikštas perkamosios galios standartais

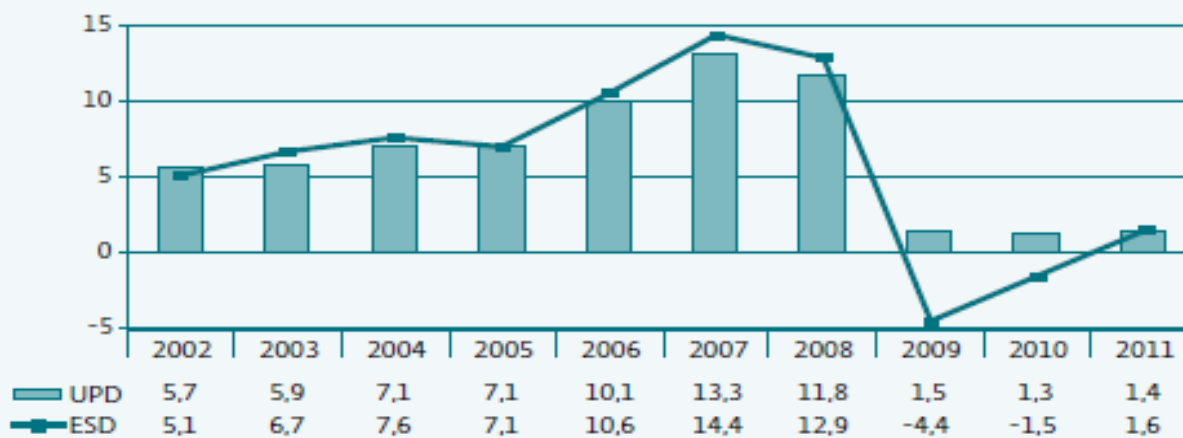
Valdžios sektoriaus deficito ir BVP santykis

Valstybės skolos ir BVP santykis

EINAMOSIOS SĄSKAITOS IR UŽSIENIO PREKYBOS (PREKIŲ IR PASLAUGŲ) DEFICITAI, BVP PROC.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, Lietuvos bankas

3 Priedas

2002 metų LR Finansų Ministerijos prognozė Lietuvai 2005-215 metams su patikslintais šių metų duomenimis

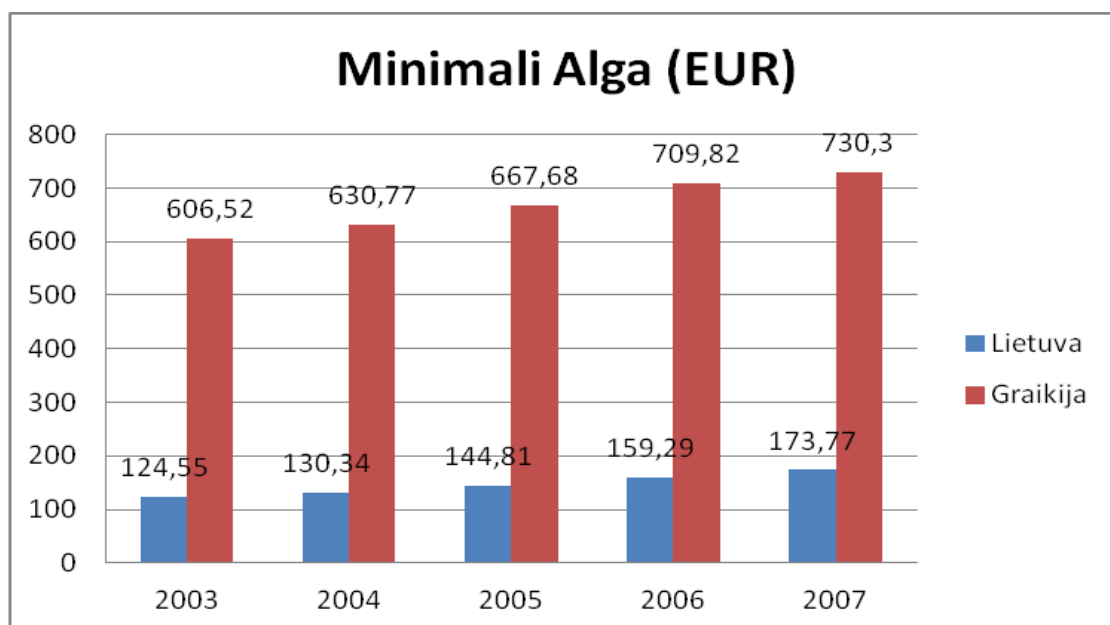
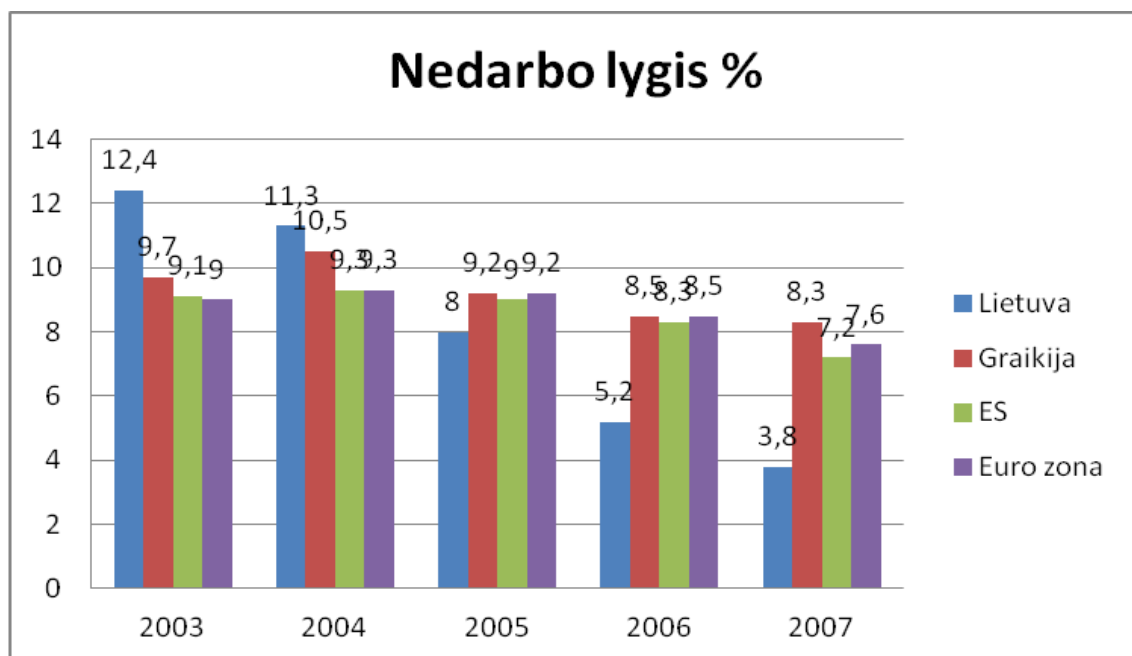
Rodiklio pavadinimas	2001	2002 numatoma	Prognozė		
			2005	2010	2015
1. Bendrasis vidaus produktas (BVP) , mlrd.Lt					
veikusiomis kainomis	48,0	51,2*	63,8*	94,5	135,6
Realūs duomenys 2012 m.		52,3	72,4	95,1	
palyginamosiomis 1995 metų kainomis	30,1	31,4*	36,5*	50,7	69,5
2. BVP, mlrd. JAV dolerių					
veikusiomis kainomis (sąlyginai priimta 1 USD = 4 Lt)	12,0	12,8	16,0	23,6	33,9
Realūs duomenys 2012 m.		14,2	26,1	36,4	
3. BVP, mlrd.eurų	13,4	14,8	18,5	27,4	39,3
Realūs duomenys 2012 m.		15,1	20,9	27,5	
4. BVP struktūra, %					
žemės ūkis, miškininkystė, žuvininkystė	7,0	7,0	6,4	5,7	5,0
pramonė ir statyba	34,4	35,4	33,6	32,8	32,4
Paslaugos	58,6	57,6	60,0	61,5	62,6
Rodiklio pavadinimas	2001	2002 numatoma	2001-2005	2005-2010	2011-2015
			Vidutinis	metinis	
1. Realus BVP metinis pokytis, %	5,9	4,4*	5,2	6,8	6,5
Realūs duomenys 2012 m.				1,4	
2. Gyventojų skaičius metų pradžioje, tūkst.žm.	3494	3482	3460	3440	3430

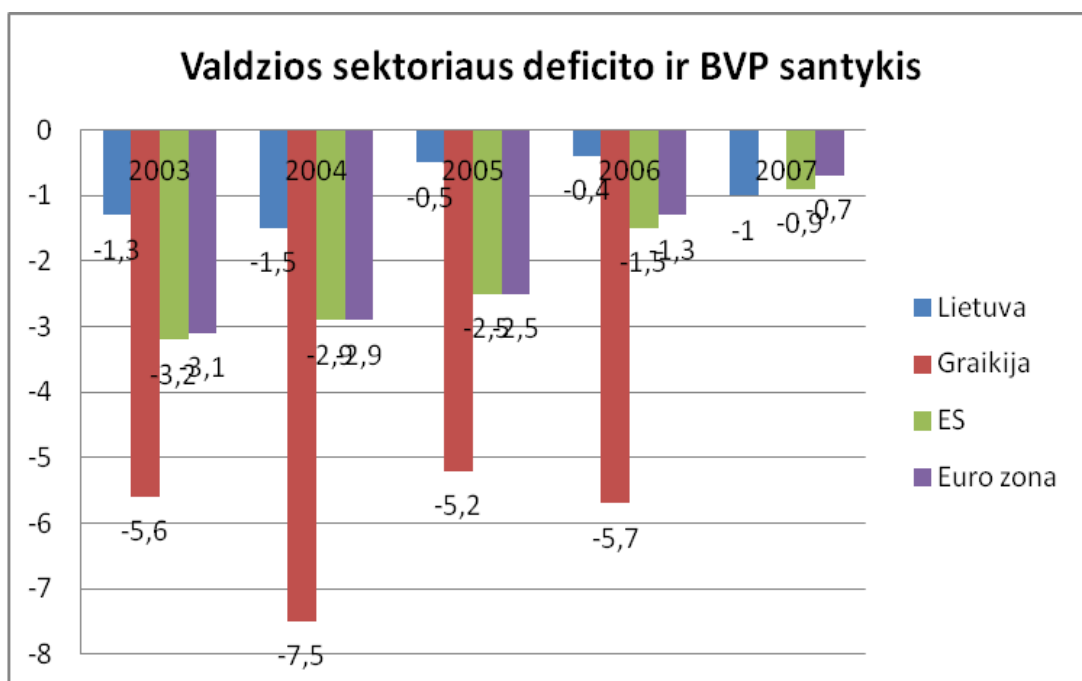
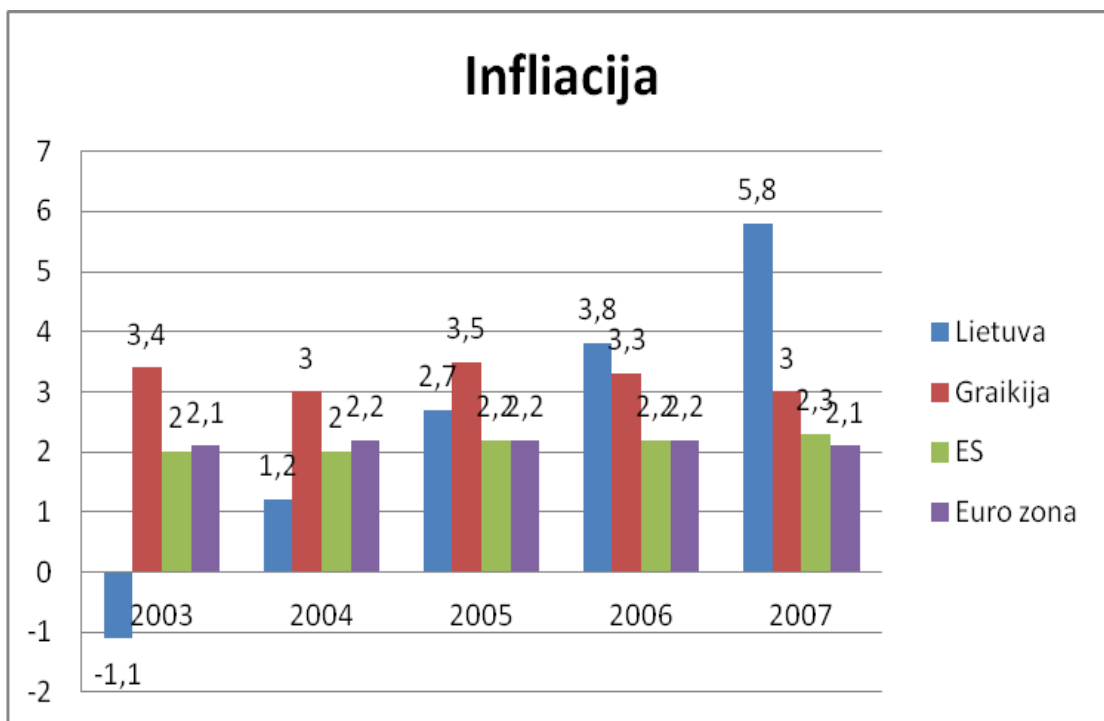
Realūs duomenys 2012 m.		3475	3425	329	
3. BVP, tenkantis vienam gyventojui (veikusiomis kainomis):					
Lt	13752	14702	18600	27500	39500
Realūs duomenys 2012 m.		15090	21205	28926	32905
USD (sąlyginai 1 USD = 4 Lt)	3438	3676	4650	6860	9880
Realūs duomenys 2012 m.		4108	7642	8377	9529
EUR (1 EUR = 3,4528 Lt)	3983	4258	5387	7965	11440
Realūs duomenys 2012 m.		4360	6141	8377	9529
8. Infliacija (vidutinė metinė), %	1,3	2,1*	3,2	2,5	2,5
Realūs duomenys 2012 m.					
9. Nedarbo lygis (vidutinis metinis), %	12,5	12,1*	8,4	6,0	6,0
Realūs duomenys 2012 m.		13.8	8.3	8.3	15.4

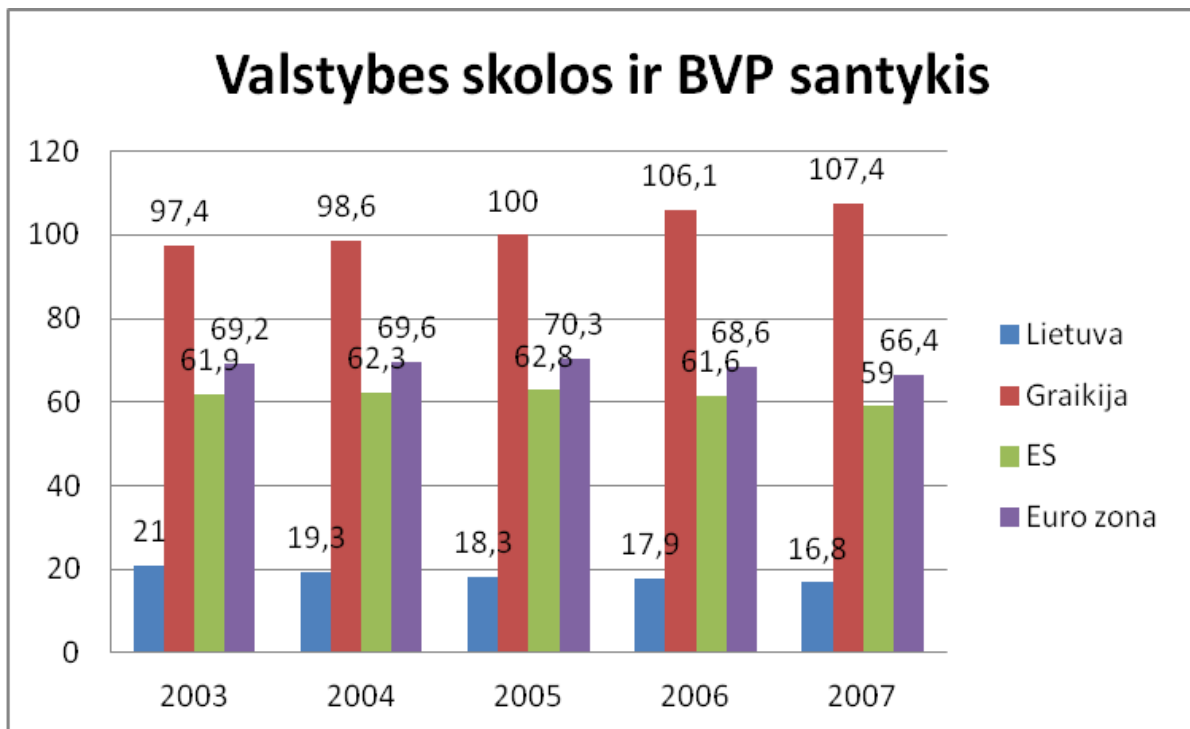
* šaltinis -Finansų ministerijos 2002 m. kovo mėn. prognozė

4 Priedas

Palyginamieji Lietuvos Graikijos rodikliai 2003-2007 metais

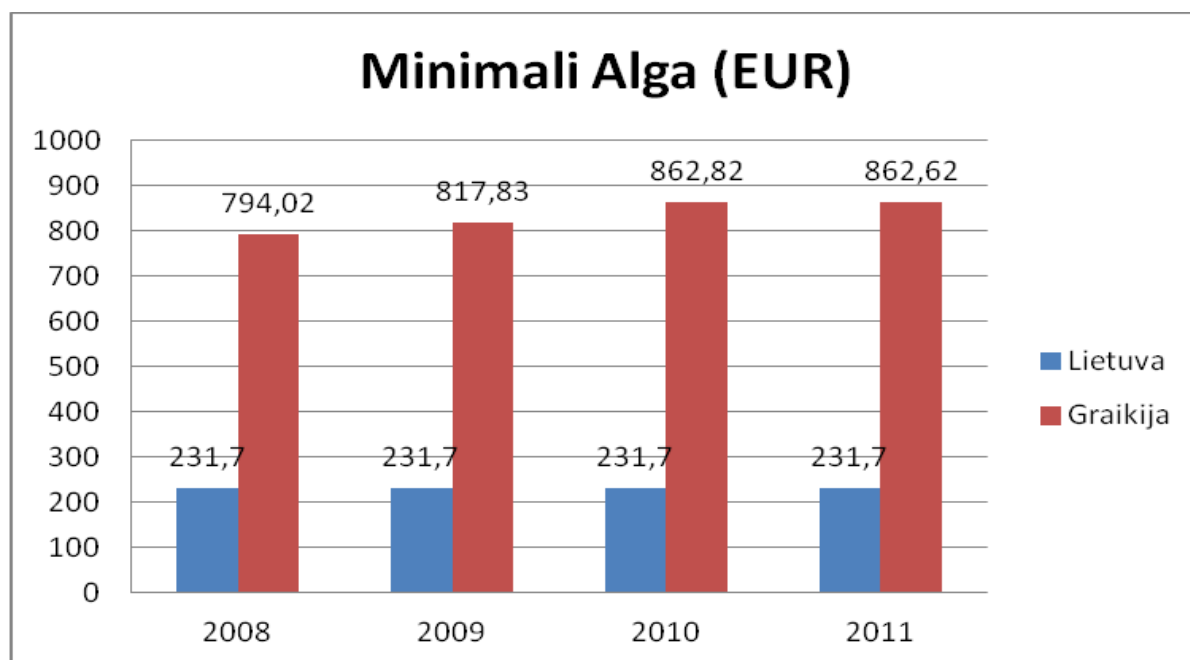
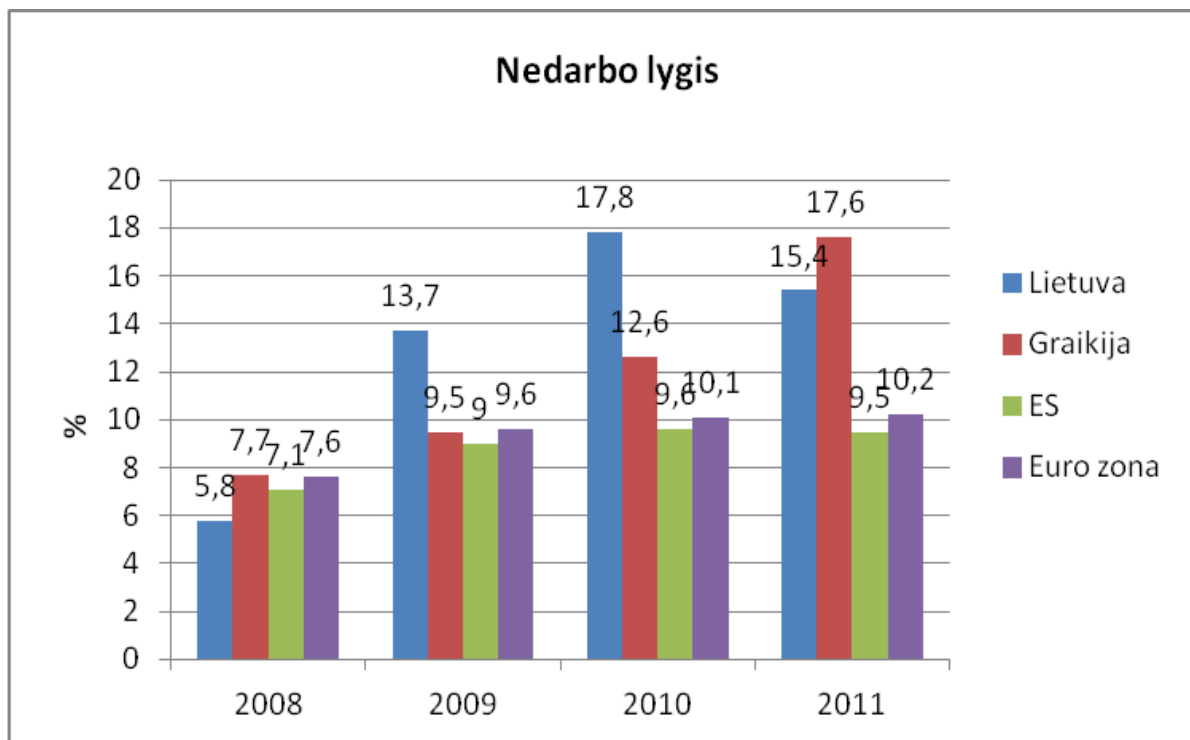

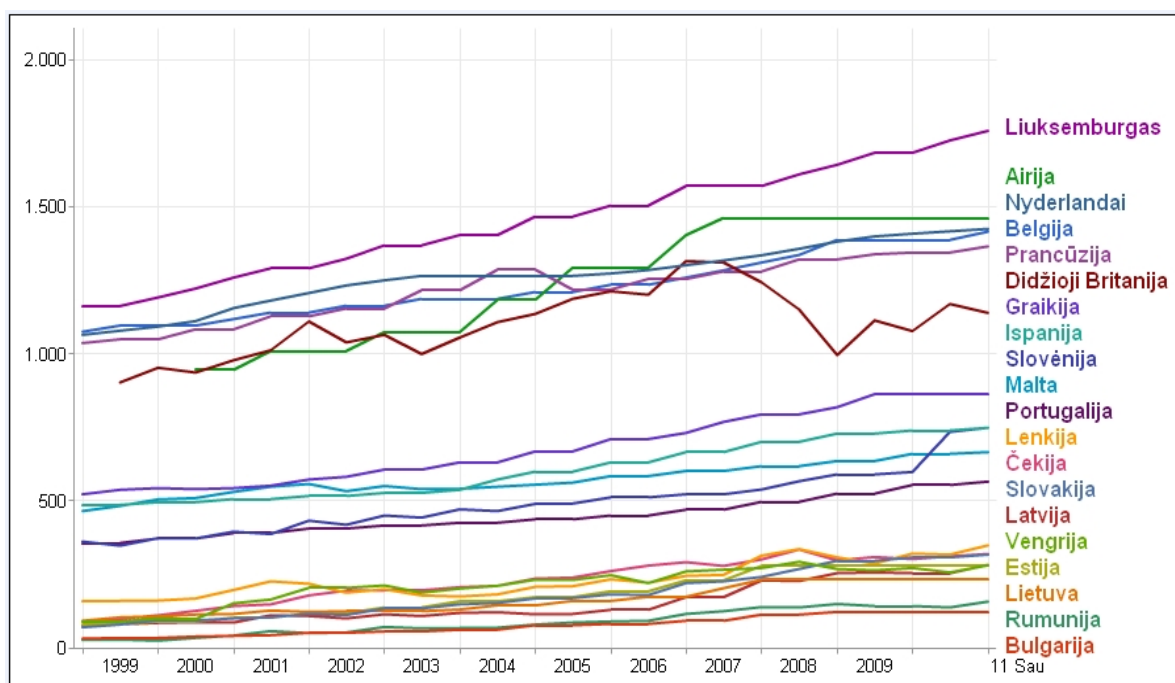

5 Priedas

Palyginamieji Lietuvos Graikijos rodikliai 2008-2011

16

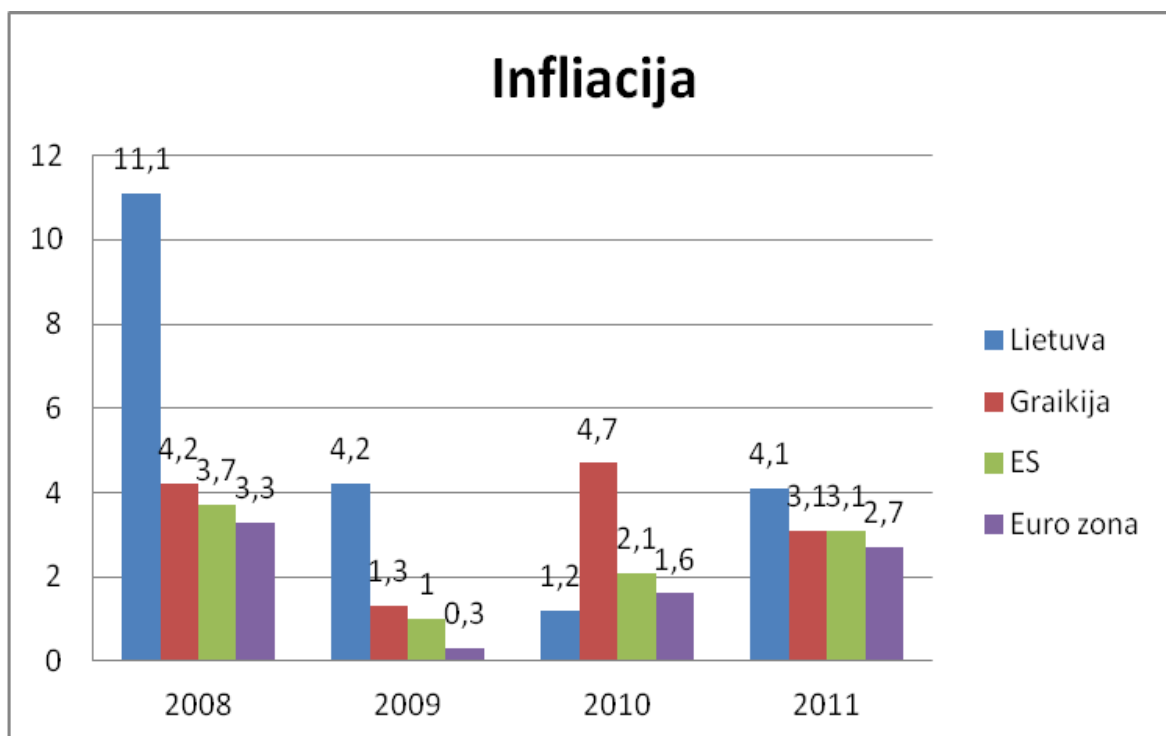
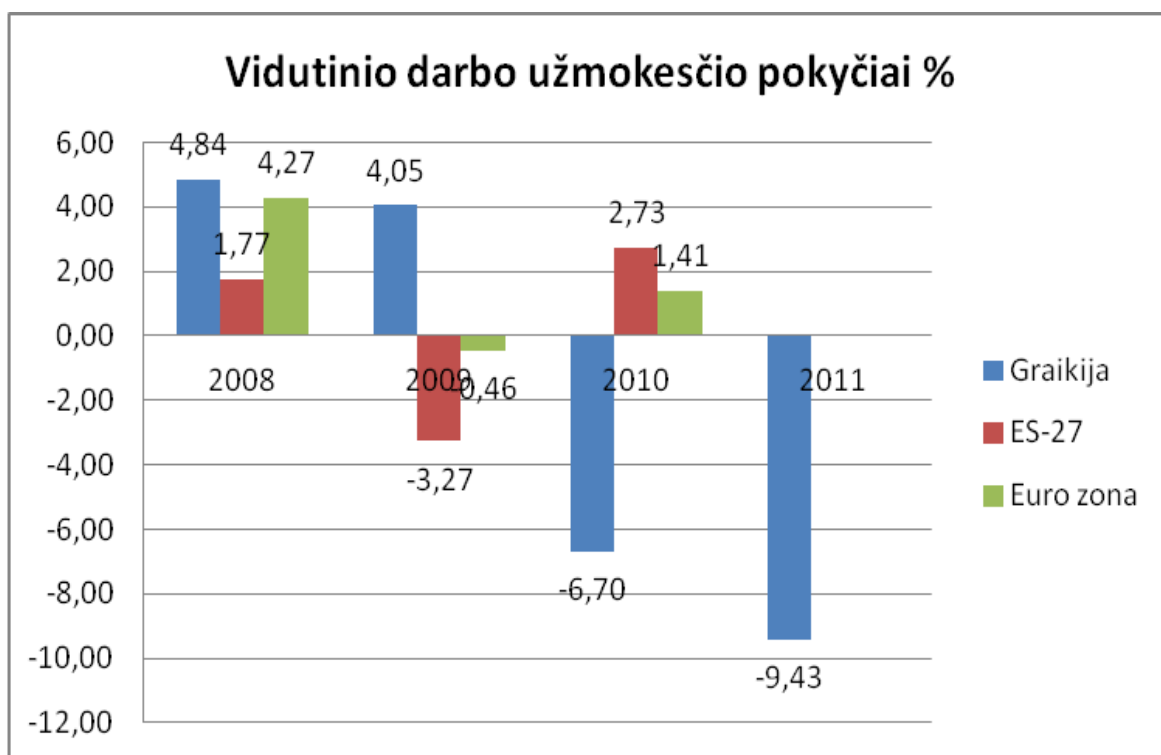
¹⁶ Eurostat duomenimis Lietuva užima trečią nuo galo vietą Europos sąjungoje pagal minimalios algos dydį. Mažesni atlyginimai mokami tik Rumunijoje ir Bulgarijoje.

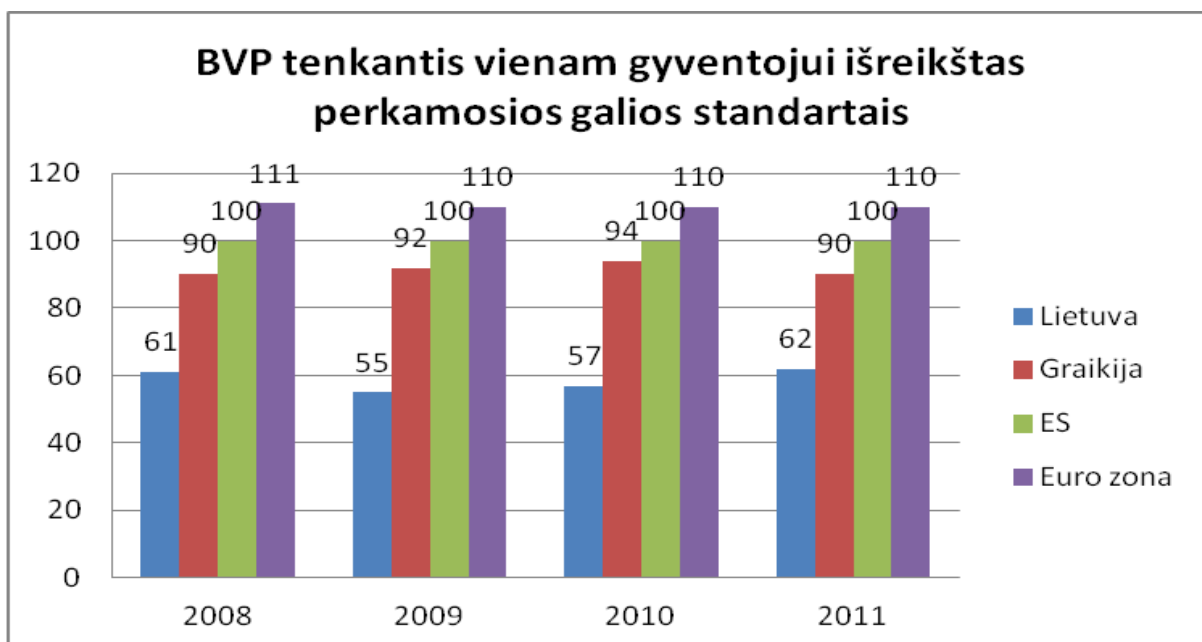
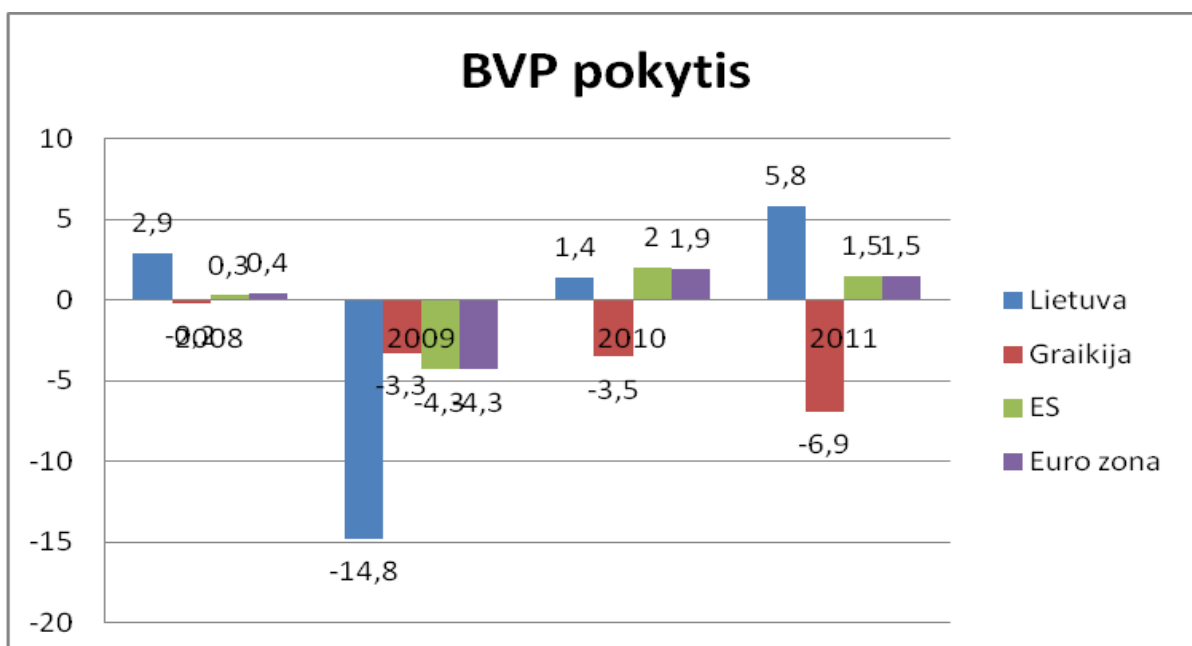
Minimalus valstybinis darbo užmokestis eurai per mėnesį neatskaičius pajamų mokesčio ir socialinio draudimo įmokų yra:

Liuksemburge (didžiausias ES) - 1757,56 eur

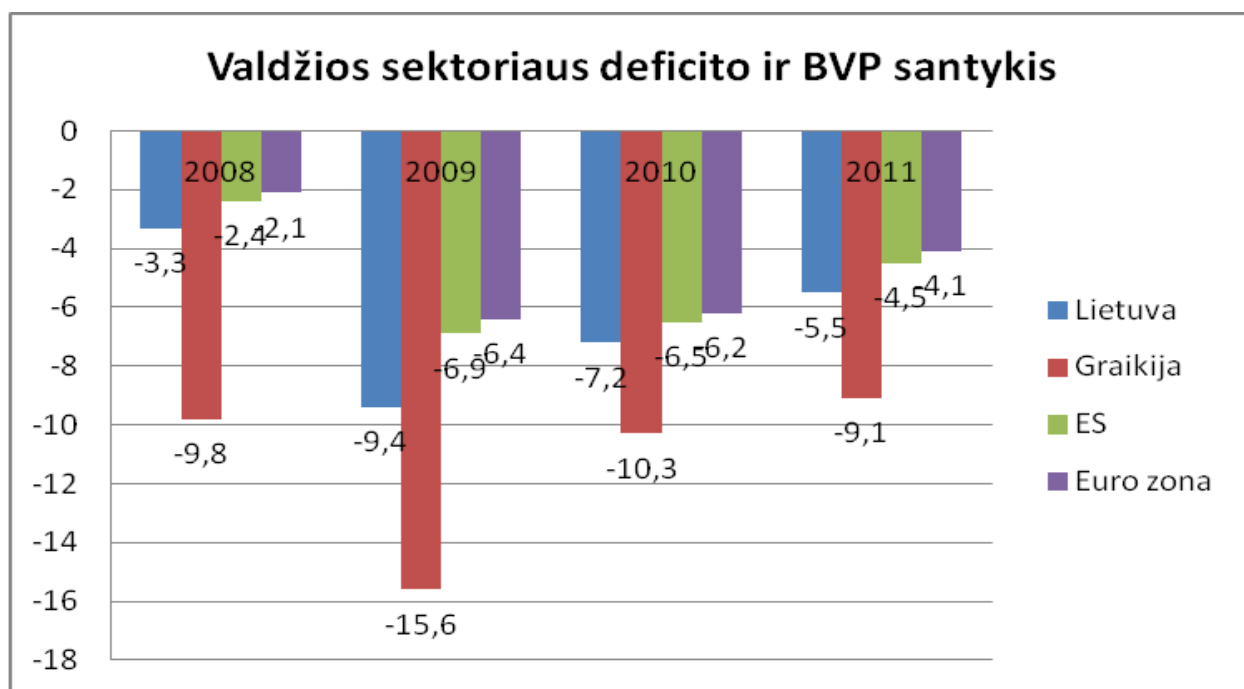
Lietuvoje - 231,7 eur

Bulgarijoje (mažiausias ES) - 122,71 eur

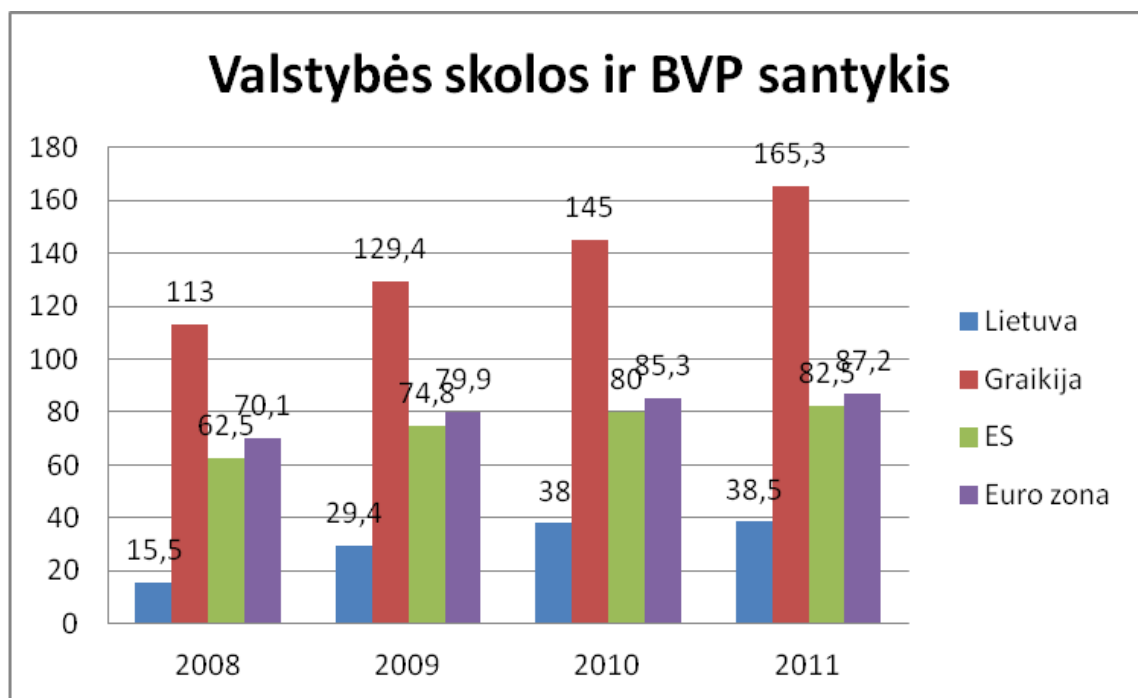
¹⁷ Europos Sąjungos šalyse BVP ir jo komponentams perskaičiuoti naudojamas bendros dirbtinės valiutos vienetas. Šis vienetas vadinamas perkamosios galios standartu (PGS). Vienas PGS visose šalyse atstovauja tam pačiam prekių ir paslaugų rinkiniui, tačiau kiekvienoje šalyje, atsižvelgiant į kainų lygį, reikia skirtingos nacionalinės valiutos kiekio tam, kad būtų galima nupirkti šį prekių ir paslaugų rinkinį. Atliekant lyginimus rodikliai pateikiami perkamosios galios standartais, nes tai leidžia panaikinti šalių kainų skirtumus. Lyginama su rodiklių reikšme,

18

apskaičiuota šalių grupei. Dažniausiai tai tų šalių vidurkis, kuris prilyginamas 100 ir jeigu šalies rodiklio indeksas didesnis už 100, šitai rodo šalyje esant geresnę padėtį nei vidutiniškai toje šalių grupėje

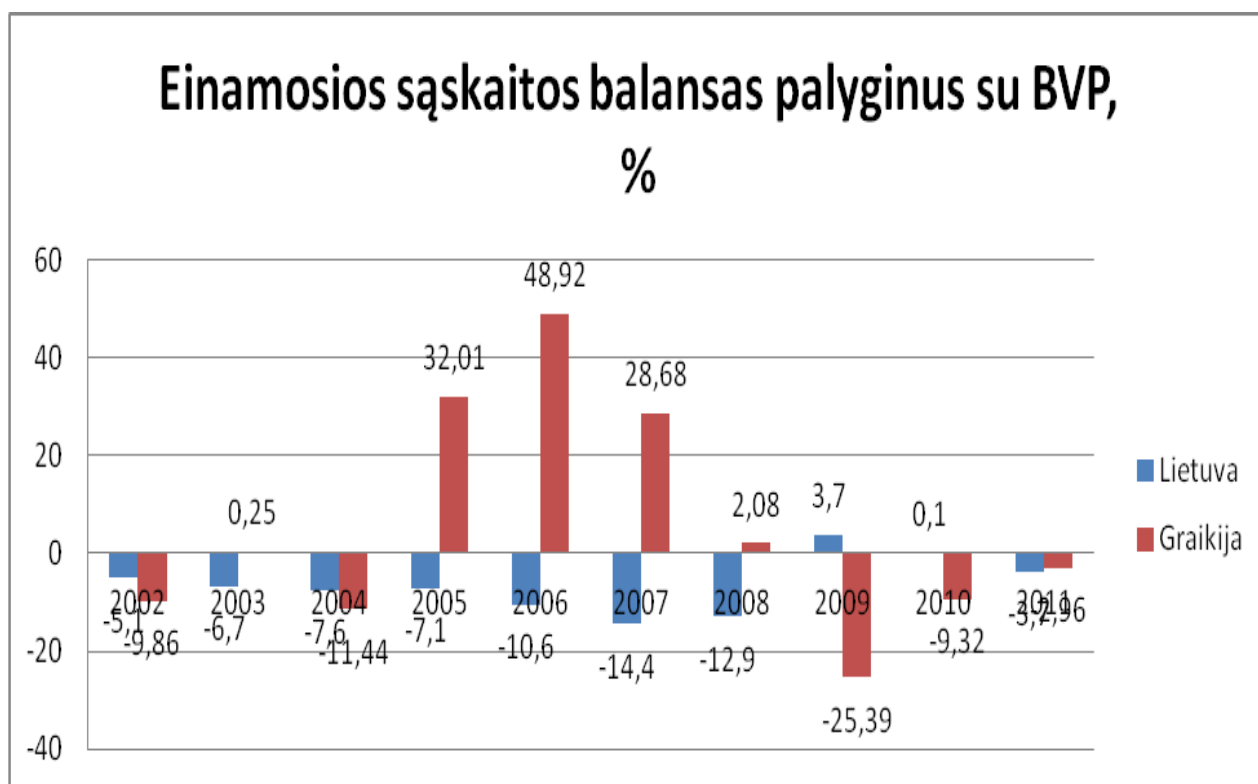
¹⁸ ES valdžios sektoriaus deficito ir BVP santykis sumažėjo nuo -6,5 proc. 2010 m. iki -4,5 proc. 2011 m., o euro zonoje – nuo -6,2 proc. iki -4,1 proc. 2011 m. 17 valstybių narių deficitas viršijo nustatytą ribą – -3 proc. BVP. Tiek Lietuvoje, tiek Graikijoje valdžios sektoriaus deficitas nustatytą -3 proc. ribą viršijo visą 2008–2011 m. ataskaitinį laikotarpį. Didžiausias valdžios sektoriaus deficitas (proc. nuo BVP) 2011 m. nustatytas Airijoje (-13,1 proc.), Graikijoje (-9,1 proc.), Ispanijoje (-8,5 proc.) ir Jungtinėje Karalystėje (-8,3 proc.). 2011 m., palyginti su 2010 m., valdžios sektoriaus deficitas (kaip BVP dalis) sumažėjo arba valdžios sektoriaus perteklius išaugo 25 valstybėse narėse. 2011 m. valdžios sektoriaus perteklius užfiksuotas Vengrijoje, Estijoje ir Švedijoje. Septyniose valstybėse narėse – Bulgarijoje, Danijoje, Vokietijoje, Liuksemburge, Maltoje, Austrijoje ir Suomijoje – 2011 m. užregistruotas deficitas neviršijo nustatytosios -3 proc. ribos. Deficitas 2011 m., palyginti su 2010 m., išaugo dviejose valstybėse narėse – Kipre ir Slovėnijoje.

19

¹⁹ ES valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis padidėjo nuo 80,0 proc. 2010 m. pabaigoje iki 82,5 proc. 2011 m. pabaigoje, o euro zonoje – nuo 85,3 proc. iki 87,2 proc. Tiek Lietuvoje, tiek Graikijoje valstybės skolos ir BVP santykis viršijo nustatytą - 60 proc. ribą viršijo visą 2008–2011 m. ataskaitinį laikotarpį.

Iš viso, 14 valstybių narių pranešė, kad jų skola 2011 m. viršijo 60 proc. BVP. 2011 m. pabaigoje mažiausias valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis užfiksuotas Estijoje (6,0 proc.), Bulgarijoje (16,3 proc.) ir Liuksemburge (18,2 proc.). 2011 m., palyginti su 2010 m., šis santykis padidėjo 21 ES valstybėje narėje, o sumažėjo šešiose – Vokietijoje, Estijoje, Latvijoje, Liuksemburge, Vengrijoje ir Švedijoje. Daugiausiai skolos santykis su BVP nuo 2010 m. iki 2011 m. išaugo Graikijoje (20,4 procentinio punkto), Airijoje (15,7 punkto), Portugalijoje (14,4 punkto) ir Kipre (10,2 punkto).

20

²⁰ Einamosios sąskaitos balansas faktiškai remiasi užsienio prekybos balansu t.y. parodo koks yra santykis tarp eksporto ir importo. Užsienio prekybos balansas apskaičiuojamas iš eksportuotų paslaugų ir produkcijos vertės atimant importuotos produkcijos ir paslaugų vertę. Gautas rezultatas atspindi ar kapitalas išteka ar ateina į/iš šalies. Jeigu valstybė daugiau importuoja, nei eksportuoja, tuomet iš valstybės išplaukia pinigai. Pinigams išplaukiant iš valstybės gyventojai, kompanijos ir valstybė yra priversta skolintis tam, kad galėtų tęsti vartojimą. Toks pinigų nutekėjimas negali tęstis amžinai, nes skolas kažkada reikės grąžinti.

Einamosios sąskaitos ir BVP rodiklio santykis parodo, koks yra einamosios sąskaitos deficitas (perviršis) lyginant su visos ekonomikos pajėgumais. Einamoji sąskaita turi būti subalansuota, t.y. kiek iš šalies išteka pinigų, tiek teoriškai turi būti investuota.

Einamosios sąskaitos deficitas daro poveikį valiutos vertei. Didėjant einamosios sąskaitos deficitui valiuta nuvertėja ir atvirkščiai, mažėjant – brangsta. Valiutos vertė daro didelę įtaką einamosios sąskaitos balansui. Taigi valiutos vertės mažėjimas yra teigiama į eksportą orientuotoms kompanijoms, jų produkcija tampa konkurencingesnė, todėl pelnas auga. Kritus nacionalinės valiutos vertei, kyla eksportuojančių kompanijų akcijų kainos ir mažėja produkciją importuojančių kompanijų akcijų vertė. Mažėjant valiutos vertei šalyje auga infliacija, kadangi už importuojamas prekes ir žaliavas tenka mokėti daugiau.

Pakilus valiutos kursui, mažėja eksporto konkurencingumas, eksportuojančių kompanijų pelnas mažėja, todėl krenta ir jų akcijų vertė. Kita vertus, sustiprėjusi valiuta mažina infliaciją, nes į valstybę įvežamos prekės ir žaliavos tampa pigesnės.

6 Priedas

Valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis 2008-2011 m.

	Public balance (net borrowing/lending of consolidated general government sector)				General government debt (general government consolidated gross debt)			
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
EU-27	-2.4	-6.9	-6.5	-4.5	62.5	74.8	80.0	82.5
Euro area	-2.1	-6.4	-6.2	-4.1	70.1	79.9	85.3	87.2
Belgium	-1.0	-5.6	-3.8	-3.7	89.3	95.8	96.0	98.0
Bulgaria	1.7	-4.3	-3.1	-2.1	13.7	14.6	16.3	16.3
Czech Republic	-2.2	-5.8	-4.8	-3.1	28.7	34.4	38.1	41.2
Denmark	3.2	-2.7	-2.5	-1.8	33.4	40.6	42.9	46.5
Germany	-0.1	-3.2	-4.3	-1.0	66.7	74.4	83.0	81.2
Estonia	-2.9	-2.0	0.2	1.0	4.5	7.2	6.7	6.0
Ireland	-7.3	-14.0	-31.2	-13.1	44.2	65.1	92.5	108.2
Greece	-9.8	-15.6	-10.3	-9.1	113.0	129.4	145.0	165.3
Spain	-4.5	-11.2	-9.3	-8.5	40.2	53.9	61.2	68.5
France	-3.3	-7.5	-7.1	-5.2	68.2	79.2	82.3	85.8
Italy	-2.7	-5.4	-4.6	-3.9	105.7	116.0	118.6	120.1
Cyprus	0.9	-6.1	-5.3	-6.3	48.9	58.5	61.5	71.6
Latvia	-4.2	-9.8	-8.2	-3.5	19.8	36.7	44.7	42.6
Lithuania	-3.3	-9.4	-7.2	-5.5	15.5	29.4	38.0	38.5
Luxembourg	3.0	-0.8	-0.9	-0.6	13.7	14.8	19.1	18.2
Hungary	-3.7	-4.6	-4.2	4.3	73.0	79.8	81.4	80.6
Malta	-4.6	-3.8	-3.7	-2.7	62.3	68.1	69.4	72.0
Netherlands	0.5	-5.6	-5.1	-4.7	58.5	60.8	62.9	65.2
Austria	-0.9	-4.1	-4.5	-2.6	63.8	69.5	71.9	72.2
Poland	-3.7	-7.4	-7.8	-5.1	47.1	50.9	54.8	56.3
Portugal	-3.6	-10.2	-9.8	-4.2	71.6	83.1	93.3	107.8
Romania	-5.7	-9.0	-6.8	-5.2	13.4	23.6	30.5	33.3
Slovenia	-1.9	-6.1	-6.0	-6.4	21.9	35.3	38.8	47.6
Slovakia	-2.1	-8.0	-7.7	-4.8	27.9	35.6	41.1	43.3
Finland	4.3	-2.5	-2.5	-0.5	33.9	43.5	48.4	48.6
Sweden	2.2	-0.7	0.3	0.3	38.8	42.6	39.4	38.4
United Kingdom	-5.0	-11.5	-10.2	-8.3	54.8	69.6	79.6	85.7
Iceland	-13.5	-10.0	-10.1	-4.4	70.3	87.9	93.1	98.8
Norway	18.8	10.6	11.2	13.6	48.2	43.5	43.7	29.0
Croatia	-1.4	-4.1	:	:	28.9	35.3	:	:
Turkey	-2.2	-6.7	:	:	39.5	45.4	:	:

File:Pub
2008-2011

(1) Data extracted on 23.04.2012.

Source: Eurostat (online data codes: tsieb080 and tsieb090)

7 Priedas

Nedarbo lygis Europoje 2000-2011 metais

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
EU-27	8.7	8.5	8.9	9.0	9.1	9.0	8.2	7.2	7.1	9.0	9.7	9.7
Euro area	8.5	8.1	8.4	8.8	9.0	9.1	8.5	7.6	7.6	9.6	10.1	10.2
Belgium	6.9	6.6	7.5	8.2	8.4	8.5	8.3	7.5	7.0	7.9	8.3	7.2
Bulgaria	16.4	19.5	18.2	13.7	12.1	10.1	9.0	6.9	5.6	6.8	10.2	11.2
Czech Republic	8.7	8.0	7.3	7.8	8.3	7.9	7.2	5.3	4.4	6.7	7.3	6.7
Denmark	4.3	4.5	4.6	5.4	5.5	4.8	3.9	3.8	3.3	6.0	7.4	7.6
Germany	7.5	7.6	8.4	9.3	9.8	11.2	10.3	8.7	7.5	7.8	7.1	5.9
Estonia	13.6	12.6	10.3	10.0	9.7	7.9	5.9	4.7	5.5	13.8	16.9	12.5
Ireland	4.2	3.9	4.5	4.6	4.5	4.4	4.5	4.6	6.3	11.9	13.7	14.4
Greece	11.2	10.7	10.3	9.7	10.5	9.9	8.9	8.3	7.7	9.5	12.6	17.7
Spain	11.1	10.3	11.1	11.1	10.6	9.2	8.5	8.3	11.3	18.0	20.1	21.7
France	9.0	8.3	8.6	9.0	9.3	9.3	9.2	8.4	7.8	9.5	9.7	9.7
Italy	10.1	9.1	8.6	8.4	8.0	7.7	6.8	6.1	6.7	7.8	8.4	8.4
Cyprus	4.9	3.8	3.6	4.1	4.7	5.3	4.6	4.0	3.6	5.3	6.5	7.8
Latvia	13.7	12.9	12.2	10.5	10.4	8.9	6.8	6.0	7.5	17.1	18.7	15.4
Lithuania	16.4	16.5	13.5	12.5	11.4	8.3	5.6	4.3	5.8	13.7	17.8	15.4
Luxembourg	2.2	1.9	2.6	3.8	5.0	4.6	4.6	4.2	4.9	5.1	4.5	4.8
Hungary	6.4	5.7	5.8	5.9	6.1	7.2	7.5	7.4	7.8	10.0	11.2	10.9
Malta	6.7	7.6	7.5	7.6	7.4	7.2	7.1	6.4	5.9	7.0	6.8	6.5
Netherlands	3.1	2.5	3.1	4.2	5.1	5.3	4.4	3.6	3.1	3.7	4.5	4.4
Austria	3.6	3.6	4.2	4.3	4.9	5.2	4.8	4.4	3.8	4.8	4.4	4.2
Poland	16.1	18.3	20.0	19.7	19.0	17.8	13.9	9.6	7.1	8.2	9.6	9.7
Portugal	4.0	4.1	5.1	6.4	6.7	7.7	7.8	8.1	7.7	9.6	11.0	12.9
Romania	7.3	6.8	8.6	7.0	8.1	7.2	7.3	6.4	5.8	6.9	7.3	7.4
Slovenia	6.7	6.2	6.3	6.7	6.3	6.5	6.0	4.9	4.4	5.9	7.3	8.2
Slovakia	18.8	19.3	18.7	17.6	18.2	16.3	13.4	11.1	9.5	12.0	14.4	13.5
Finland	9.8	9.1	9.1	9.0	8.8	8.4	7.7	6.9	6.4	8.2	8.4	7.8
Sweden (1)	5.6	5.8	6.0	6.6	7.4	7.7	7.1	6.1	6.2	8.3	8.4	7.5
United Kingdom	5.4	5.0	5.1	5.0	4.7	4.8	5.4	5.3	5.6	7.6	7.8	8.0
Croatia	:	:	14.8	14.2	13.7	12.7	11.2	9.6	8.4	9.1	11.8	13.2
Turkey	:	:	:	:	:	9.2	8.7	8.8	9.7	12.5	10.7	:
Norway	3.2	3.4	3.7	4.2	4.3	4.5	3.4	2.5	2.5	3.1	3.5	3.3
Japan	4.7	5.0	5.4	5.3	4.7	4.4	4.1	3.9	4.0	5.1	5.1	4.6
United States	4.0	4.8	5.8	6.0	5.5	5.1	4.6	4.6	5.8	9.3	9.6	8.9

(1) Break in series, 2001.

Source: Eurostat (une_rt_a)

Simona Sakalauskaitė
Magistro darbo pabaiga: 2012 12 12
sisakalaus@gmail.com